yılmaz güney

elimiye üçlüsü

hücrem, salpa, sarnıç

Herbiri tek tek yayınlandığında 10 ' un üzerinde basıma ulaşan Hücrem, Salpa, Sanık; Yılmaz Güney'in "12 mart" diye nitelenen dönemde verdiği en önemli ürünlerdir.

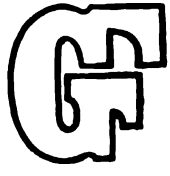
O dönemin "kanlı taş yığınları arasında filizlenen" üç kitabı, gerek birbirine bütünlemek ve gerekse okura daha ucuz fiata iletebilmek için, SELİMİYE ÜÇLÜSÜ olarak bir arada yayınlıyoruz.

güney
filmcilik sanayi ve
ticaret a.ş.

80 TL.

Yılmaz Güney

SELİMİYE ÜÇLÜSÜ

Güney Filmcilik
Sanayi ve Ticaret A. Ş.
Yayınları No : 28

Basıma hazırlayan : **Yusuf HAYALOĞLU**
Renk, Kapak basımı : **Ebru Grafik**
Dizgi - Baskı : **Arpaz Matbaacılık**
Cilt : **Yarış Mücellithanesi**

Yılmaz Güney

SELİMİYE ÜÇLÜSÜ

Güney filmcilik YAYINLARI

Sakızağacı Cad. Güney Han No : 2 K : 1
Tel. : 49 52 63 - 49 80 74 Beyoğlu/İSTANBUL

TAŞTA FİLİZLENEN TOHUMLAR: HÜCREM - SALPA - SANIK

Bir halkın, bir toplumun hayatındaki sosyal olaylar, ilerleyen zaman içinde, bu olayların niteliğine göre kimisi sonsuz sevinçler olarak ölümsüzleşir, kimisi ise kitleleri bileye bileye yenilmez kuvvetler oluşturur.. Sözgelimi zafer anları, yükselen devrim dalgaları sevinçle ölümsüzleşen anılardır. Öte yandan, halka yönelтilmiş zulüm, soykırımlar, katliamlar bir toplumun hayatında acı ile anımsanan olaylardır.. «12 Mart Dönemi» diye nitelenen askerî faşist diktatörlük girişiminin halkımızın hayatındaki izleri böyledir işte.. Onun içindir ki 12 Mart'ın her anımsanışı acıların bilenişini ve bilendikçe bu acıların halkın hayatında yenilmez kuvvetler doğuruşunu da birliğinde getirecektir.

Kuşkusuz ki böyle bir gelişimde halkın öz evladı gerçek devrimci sanatçıların son derece önemli bir yeri vardır. Onların yaşadıkları, tanığı oldukları olaylardan varettikleri yapıtları, bir halkın hayatında sevinçlerin ölümsüzleştirilmesi kadar, acılardan yenilmez kuvvetler oluşturmanın da bileyi taşlarıdır. İşte SELİMİYE ÜÇLÜSÜ'nün hayatımızdaki yeri böyle nitelenmelidir.

Zulüm, baskı, vahşet, talan «12 Mart Dönemi»nde halk düşmanlarının silahları oldu.. «12 Mart Dönemi»nin kanlı taş yığınları arasında filizlenen SELİMİYE ÜÇLÜSÜ ise halkın silahlarından biri olarak doğrulu-

ğun, onurun, erdemin tanımlarıyla yer alıyor hayatımızda..

Yılmaz Güney o dönemi kendine özgü son derece çarpıcı gözlem gücü, sanatçı yeteneği, halkına bağlı kişiliği ve devrime olan tutkusuyla yaşadı.. Ve SELİMİYE ÜÇLÜSÜ böyle bütünlüklü bir yaşamanın ürünü olarak şekillendi. Ve kısa zamanda herbiri 10'un üzerinde basıma ulaşan HÜCREM, SALPA, SANIK kitlelerde derin kökler saldı..

SELİMİYE ÜÇLÜSÜ özeleştiri ahlakını devrimci bir tarzda kavrayışın; sınıf kininin hayat içinde doğal bilenişinin; halka kurulan pusuların, vahşetin, zulmün sergilenişinin; inceliğin, şefkatin, merhametin, başeğmezliğin, yardımlaşma duygusunun, yiğitliğin, hayata bağlılığın en insani ölçüleriyle yaşanılışının; en zor koşullarda dahi devrim duyarlığının engel tanımadan filizlenişinin bir toplamıdır..

Üçlü, halk düşmanlarının eline esir düşen devrimci bir halk sanatçısının, halkın halk düşmanlarına karşı tepkisinin bir ürünü olarak yeşermiştir.. Bir yanıyla devrim duyarlığının boyutlanıp, derinleşmesinin; bir yanıyla karşı devrimin sergilenişinin sanat diliyle anlatımıdır..

Hücrem, Salpa, Sanık'da yaşanan her an bir destan serüveni taşır. Sığ bir duygu ile bakılırsa bu kavranılamaz ve gereksiz ayrıntılar sanılıp üzerinden geçilir.. Bakmasını bilmeyene hiçbir şey ifade etmeyen hayatın kendisi de böyle değil midir?

Üçlü, kimi okuyuşa göre bir eğitim, kimi okuyuşa göre bir tarih, halka bağlılığın, onurun, erdemin ışıltısı, kimi okuyuşa göre an an devrimcileşmenin anlatımı; kimi okuyuşa göre acılar altında da olsa yaşayan sevginin bir bilenişidir...

Üçlü, bütünlüklü bir okuyuşa göre ise bunların bir toplamı ve bu toplamın tadıdır..

«12 Mart Dönemi» diye nitelenen dönem üstüne halktan kopuk «aydın» katlarda, halk üstüne bolca söz etmeyi sevdikleri halde halka uzak «sanatçı» çevrelerde çok şey yazıldı çizildi.. «12 Mart'ın sanatı», «12 Mart ve Tiyatro», «12 Mart'ın sanata yansıyışı» vs. vs. Konuya ilişkin açık oturumlar düzenlendi, gazete soruşturmaları açıldı, yıllıklarda özel bölümler ayrıldı.. Sisli ve dumanlı bakış açıları nedeniyle 12 Mart'ta halkı göremeyenler, «12 Mart Dönemi»nde halkın duyarlığı ve Yılmaz Güney yeteneğiyle varedilmiş Hücrem, Salpa, Sanık'ı da göremediler.. Kimi kesimler ise bilinçli olarak yoksaymaya çabaladı..

Tıpkı Osmanlı döneminde «sanat» deyince sadece Divan'ı gören; Köroğlu'ndan, Dadaloğlu'ndan Pir Sultan'dan bihaber yaşayan ya da görmezden gelenler gibi, onların bugünkü mirasçıları da «12 Mart'ın sanata yansıması»nı düşünürken bugünkü dar çevreleri içinde sıkışıp kaldılar..

İlerleyen zaman gösterdi ki üstüne bolca yazıp çizdikleri ürünler de, her türlü reklama karşın o dar çevreyi kırıp çıkamadı..

Tek tek basıldıklarında herbiri 10'un üzerinde basıma ulaşan Hücrem, Salpa, Sanık bu kez SELİMİYE ÜÇLÜSÜ olarak kendi okuru karşısına bir arada geliyor.. Halk denizinde yeni dalgalanmaların heyecanıyla...

NİHAT BEHRAM

HÜCREM

Acı ve sevinçlerimin vazgeçilmez ortağı, fedakarlık, feragat, vefa örneği yiğit ***karım FATOŞ'a...***

HALKIN SANATÇISI HALKININ SAVAŞÇISIDIR...

Bu küçük yazı, SALPA hikayesinden önce yayınlanmak, okura cezaevi döneminde geçirdiğim değişim hakkında bir fikir vermek amacıyla yazılmıştı. Fakat «Hürriyet» de, «Selimiye» anılarını içeren bir yazı izlenimi uyandıracak biçimde duyuruldu kamuoyuna.

Görüleceği üzere bu yazı, ne başlıbaşına bir anılar dizisidir, ne de tam anlamıyla toplumsal, siyasal görüşlerimi kapsar. Hikâye de değildir. Adı nedir dense, adını belirleyecek açık bir biçime sahip olduğunu da söyleyemem. İlk adımdır benim için... bir sanatçı olarak, geniş kitlelerle kurulması gerektiğine inandığım yeni bağın doğurgan ilk adımıdır...

Gerek SALPA, gerekse SANIK ve bundan sonra yazacaklarım, hayatın çeşitli yönleri ve derinlikleriyle, bir bütün olarak kavranması çabasını içerir; ve bu, kavrama sürecindeki çeşitli birikimlerin, sınıf mücadelesi anlayışımdaki değişikliklerin sanatsal planda yansıması biçiminde anlaşılmalıdır.

Amacım, gelişigüzel hikâyeler, romanlar yazmak değildir. Açıklanmasını zorunlu gördüğüm toplumsal, siyasal olayların yazılması, hayatın diğer alanlarında yaşıyan ürünlerle kaynaştırılması, sınıf mücadelesinin yükselişine, yaygınlaşmasına, derinleşmesine katkıda bulunarak, toplumsal oluşum içinde devrimci düşünceye yeni boyutlar, etkinlikler kazandırarak yeni sentezlere vardırılmasıdır.

Eğer sanat, toplum hayatının olgunluğa ermiş gerçek ihtiyaçlarına yerinde karşılıklar veriyorsa, ergeç geniş kitlelerin bilincine işlemenin yolunu bulur; önerilen düşünceler, bilime ve koşullara uygunsa, onların öz düşünceleri haline gelir ve hayat içinde yeni deneylerle daha da zenginleşerek, onların tek ve güçlü bir ordu halinde birleştirilmelerine yardımcı olur ve bu ordunun ortak bir iradeyle ortak bir hedef için hareket etmesinde dolaylı, fakat etkin bir rol oynar. Bu konuda tayin edici olan, sanatın, genel olarak geniş halk kitleleriyle, özel olarak da proletaryanın devrimci mücadelesiyle kuracağı doğru ve gelişmeye açık organik bağ ve izleyeceği ideolojik ve siyasi çizginin doğruluğu ya da yanlışlığıdır...

Burada, bir yanlış anlamaya yol açmamak için, şu noktayı açıklığa kavuşturmak gerekir; Proleter sanatı, proletaryanın iktidar mücadelesinin dışında, yalnızca yardımcı bir unsur olarak değil, bizzat o mücadelenin ayrılmaz, canlı bir parçası olarak görüyorum. Proleter sanatçısı da, ancak o mücadele süreci içinde devrimin yüklediği çeşitli görevlerle birlikte vardır.

Toplumsal devrimleri gerçekleştirmek isteyenler, doğa ve toplum yasalarını, toplum olayları arasındaki hayatın canlı, kaçınılmaz bağlarını, karşılıklı etkilerini kavramak zorundadırlar. Toplumların gelişmesi, insan iradesinden bağımsız, nesnel yasalara bağlıdır. İnsan iradesi, ancak toplum ve doğa yasalarının bilinmesiyle, toplumsal akışın dikkatle izlenmesiyle, gelişme üzerinde etkin, müdahaleci bir rol oynar.

Marks, tarihi «kendiliğinden gelişen toplumsal süreç» olarak tanımlarken, bilincin müdahaleci rolünü de «kendiliğinden gelişen toplumsal süreç» içinde, vazgeçilmez bir unsur olarak görmüştür.

Doğa, doğa olayları, toplum, toplum olayları, insan ve insan düşüncesi, bilim, sürekli değişim içindedir. Değişmeyen birşey yoktur. Fakat, egemenliği çeşitli ittifaklar ve her türlü baskı aracıyla elinde bulunduranlar, düzenlerinin değişmezliğine inanmışlar ve bu düşünceyi kitlelere kabul ettirmeye çalışmışlardır. Günümüzde de emperyalist kapitalist egemenliklerin yıkılmazlığı düşüncesine yaygınlık kazandırmaya çalışıyorlar. Herşey gibi bu da değişecek ve emeğin toplumsal niteliğine uygun, ileri, insanın gerçek özgürlüğüne doğru adım adım ilerleyen bir sistem egemen olacaktır. Bu sistemin adı sosyalist sistemdir.

Sosyalist devrimi, yalnızca üretim araçlarının özel mülkiyetini toplumun ortak mülkiyeti haline dönüştürmek biçiminde anlamamak gerekir. Emperyalizmin ve ona bağımlı egemen sınıflar diktatörlüklerinin etkilerinin kökünden yıkılması, ancak onların ideoloji, siyaset ve kültür-

lerine karşı, toplumsal alışkanlık ve eğilimlerine karşı, yaşama biçimlerine karşı, onları anımsatan, onları hortlatabilecek bütün kurum ve düşüncelere karşı, durdurulmaksızın, hiç aksatmadan mücadele yürütmekle mümkündür.

Doğru görüşler, yanlış görüşlerle çarpışarak gelişir. Her düşünce üretime sıkı bağlarla bağlı olduğu için, sınıfsal karakterini her zaman korur. Görüşler harekete dönüştükten sonra gerçek yüzlerini gösterirler. Tarihin zorunlu akışına ters düşen hiçbir görüş, hiçbir hareket başarıya ulaşamamıştır; ulaşamaz da. Diyalektik materyalist mantığa uygun olmayan hiçbirşey yaşıyamaz. Sanatçı, devrimci görevini yerine getirebilmek için bunları bilmek ve hayatın en küçük ilişkilerine bile bu süzgeçten bakmak zorundadır...

Proleter devrimcileri, bulundukları her yer, koşul ve zamanda, dürüst, entrikadan uzak, doğru bir siyaset izlemelidirler. Davranışlarıyla, önerileriyle, burjuvalardan her konuda, özellikle de mülkiyet konusunu ön plâna çıkartarak, ayrı düşündüklerini, aralarındaki ayrılıkların uzlaşmaz noktalarını ortaya koymalıdırlar. Yurdunu ve halkını, her türlü yabancı tahakkümünden, yerli işbirlikçilerinin ve gerici ortaklarının sömürüsünden, her alandaki ideolojik, siyasi, ekonomik, kültürel baskılardan ve etkinliklerinden kurtarmak için, proletaryanın ideolojik, siyasi, örgütsel önderliğinde, bütün ezilen halk sınıf ve tabakalarını, demokratik halk iktidarına, halk demokrasisine ulaşma mücadelesine aktif biçimde katmalı ve mücadele içinde fedakâr, feragat dolu, yiğit, inatçı ve inançlı birer örnek olmalıdırlar.

Proletarya tek başına sermaye diktatörlüğünü yıkamaz, yabancı soygun ve sömürüye son veremez. Bunun için proletarya ve onun devrimci partisi, devrimci ilkelerden ödün vermeden, emekçi sınıf ve tabakaların muhalefetini örgütlemek, onlarla kısa ve uzun vadeli ittifaklar kurmak, birleşik devrim cephesini oluşturmak zorundadır. Birleşik cephe, iktidara yönelen güçlerin ortak cephesidir ve birlik, iktidarı amaçlıyan güçler arasında kurulur. Proleter devrimini amaçlıyan sanatçılar da, önlerindeki devrim aşamasına göre, aynı ilkelere dayanarak, geniş kitlelerin sorunlarına eğilmelidirler...

Kitlelerin ekonomik, toplumsal, siyasal hoşnutsuzluğu, tedirginliği, ancak örgütlü, sabırlı, bilinçli doğru siyasi mücadeleyle, örgütlü bir gücün, nedenleri bilince çıkartılmış hoşnutsuzluğuna, tedirginliğine dönüştürülebilir. Ve bu güçler, hoşnutsuzluğun temel kaynağı olan emperyalist sömürüyü ve ondan canalan gerici egemen sınıflar diktatörlüklerine, devrimci teori ve kitlelerin devrimci şiddetinin bütün doğru mücadele araçlarıyla yöneldiği zaman, yerle bir ederler.

İşte benim anladığım sanat, bu mücadelenin en etkili ve en ihmal edilmez silahlarından biridir ve emperyalizme, işbirlikçi tekelci uşaklarına, onların tefeci - bezirgan, toprak ağası gerici ortaklarına, revizyonistlere, reformistlere, oportünistlere, sözde marksist özde şovenistlere, burjuva ve küçük burjuva milliyetçiliğine, her türlü gerici kültür, siyaset ve ideolojilere karşı amansız savaş verir. Bu, devrimci sanatın ve sanatçının partizan karakterinden gelen bir zorunluluktur.

Sanatçı kendini, emperyalist boyunduruktan, burjuva diktatörlüğünün baskılarından, etkilerinden kurtulmuş, arınmış görmemelidir. Toplumun hangi sınıfından, tabakasından, hangi üretim faaliyeti içinden gelirse gelsin, bireyler o toplumu sömüren egemen güçlerin ideolojisiyle, kültürüyle, toplumsal görüş ve düşünce akımlarıyla beslenirler, egemen güçlerin aşıladığı mantıkla hareket ederler...

Çeşitli idealist felsefe akımları, bilinç ile onun maddi temeli arasındaki ilişkileri çarpıtarak, emperyalist burjuvazinin soygun ve sömürü sistemine hizmet ederler. Bu yüzden, bilimde, felsefede, tarihte, eğitim düzeninde ve diğer kurumlarda da bu çarpıklığın yansımalarını görürüz. Kendi görüşlerimiz, düşüncelerimiz, mantığımız da belli oranda buradan kaynaklanan çarpıklığı içerir. Kendimizi burjuva yanlışlıklarından, gericiliklerinden, revizyonist etkilerinden soyutlayarak ele almamız yanlış sonuçlar doğurabilir. Değiştirilmesi gereken toplumun, değiştirilmesi gereken canlı bir parçası olduğumuza göre, değişimi amaçlayan propaganda, ajitasyon ve eğitim çalışmalarının en temel alanlarından biri de kendimiz olmalıyız.

Özgürlük yolunda atılacak ilk adım, bilincimizi yanlış etkilerden, yanlış mirasların esaretinden kurtarmak için, onun maddi temeline karşı mücadele vermek olmalıdır. İşte bize düşen tarihi görev de budur. Halkımızın ve dünya halklarının maddi ve manevi esaretlerinin temel nedeni olan ve dünya halklarının gelişmelerini hayatın her alanında engelleyen emperyalizmin ve

burjuva uşaklarının, feodal kalıntıların ekonomik, ideolojik, toplumsal, siyasal ve kültürel bütün gerici kurumlarına karşı uzlaşmasız bir savaş vererek, pençelerinden, boyunduruklarından kurtulmak.

İşte ben bunun için yazıyorum. Ve bu nedenle de, halkın sanatçısı, halkının savaşçısıdır, diyorum...

İLK CANLI HÜCREDEN... FAŞİZMİN HÜCRESİNE...

Doğanın iç çelişkilerinin ürünü olan o sıcak denizlerin ilk canlı hücresi, kendi sınırlarını parçalama ve geliştirme olanağı bulamasaydı, o uzun evrim konaklarını, devrim süreçlerini başarıyla yaşamasaydı; doğal ayıklanmanın zorlu sınavları, bağışlamasız engelleri aşılmasaydı, bugün tarihin yaşıyan bu noktasında olabilir miydik?

En gelişmiş ve gelişecek biçimini insanda, insan beyninde sürdüren ilk canlı hücrelerin mirasları, kendi istekleriyle mi bugünün insanına vardılar? Ve insanlar kendi isteklerine uygun mu yaşadılar tarihi? Yoksa kendi iradeleri dışında varolan yasalar, onların da bir parçası oldukları maddi güçleri mi tayin edici rolü oynadılar?..

Toplumlar nereye gidiyor... niye gidiyor... ve bu gidiş içinde birey olarak payımız ne? Ot gibi mi yaşıyoruz, yoksa dünyayı değiştiren ortak iradeye az da olsa bir katkımız var mı?

Gözlerimi açtıklarında Selimiye'nin avlusundaydım. Kontr - Gerilla'dan geliyordum. Dünyaya bakışımı, toplumsal ilişkilerimdeki burjuva bağımlılığımı, mücadele anlayışıma egemen olan idealist, revizyonist, oportünist mayayı temelinden sarsan, sayısız eksiklerimi, yetmezliklerimi bilince çıkartan günler geçirmiştim orda... yeni korkular yaşamış, yeni duygular kazanmıştım; değişimin ilk adımlarını atmıştım orda...

Aylardan Marttı. Güneşli bir gündü. Kollarım kelepçeliydi. Beyaz bulutlu mavi gökyüzüne baktım. Artık gökyüzünü, güvercinleri, ağaçları ve daha bir yığın şeyi, parmaklıkların, tel örgülerin ardından görecektim.

Sağımda, solumda, arkamda süngülü askerler vardı. Sessizdi karanlık koridorlar; serindi, rutubet kokuyordu. Ayak seslerimiz yankılanıyor. yankıları boğuluyor... Hücrelerin önünden geçiyorduk. Hücre kapılarında içerdekilerin adları yazılıydı.

Kimdi bu içerdekiler? Yüreklerinde, ezenlere, sömürenlere karşı yenilmez, katmerli kinler duyan içerdekiler... benim yiğit, halkını sevmekten «SANIK» kardeşlerimdi onlar... suçları faşizme boyun eğmemekti...

Bir hücre kapısı önünde durduk. Gıcırtıyla açıldı kapı. Yaşanmamışlık kokan, küflü, serin bir hava çarptı yüzüme. Kelepçelerimi çözdüler ve kapı üzerime kapandı. Kilitlendi... Yalnızdım.

Adını, ancak aynı deneylerden geçmiş arkadaşların koyabileceği bir tad duydum. Artık sorgu yoktu... Bir süre, olduğum yerde kıpırtısız, durgun, bir çeşit rahatlık duygusuyla, ne kadar kalacağım belli olmayan yeni yerime baktım.

Özgürlüğe atılmış yeni adımlardan biri midir bu hücre?

Daha önce kaldıklarımdan genişti. Hayatımın üçüncü hücresi oluyordu. Ya ben kaçıncı hücresiydim bu hücrenin? Ben, hem gelişeni, hem de gelişmeyi önleyeni taşıyordum içimde. Gelişmeyi önleyen sınırlarım, gelişenin hücresi mi oluyordu?

Soluk aydınlığı hücreyi doyurmayan bir ampul... demir bir karyola, kıtık dolu kirli bir yatak, kalın demir parmaklıklı küçük bir pencere... Bu pencere hangi özlemlerin, düşüncelerin, acıların üretimine ortak oldu bugüne dek... kimlerin aklına silinmez izlerle işledi? Benim aklıma nelerle kazılacak?

Çocuk sesleri duyuyordum. Koşuyorlar mı, top mu oynuyor o çocuklar? Şen, canlı, birbirlerine kızan hırçın bağırtıları içime doluyor. O çocuklar büyümeyecekler mi birgün? Bozuk düzenin acımasız çarklarında, değirmenlerinde, bozuk burjuva düzenine karşı eğitilmeyecekler mi? Ve yine birgün, o çocuklar, çocukluk günlerini anarken, devrimcilerin hapsedildikleri Selimiye'nin duvarları dibinde, herşeyden habersiz oynadıklarını, neler duyarak, nasıl anlatacaklar? Ve tanıdık seslerini uzun bir zaman aklımda tuttuğum Selimiye'nin çocuklarıyla birgün karşılaşabilecek miyiz?

Kirli bir naylonla kaplı küçük pencereden yalnızca gökyüzü görünüyordu. Bir de, beyaz bulutlu, yarı bulanık mavi göğü üç parçaya bölen iki minare...

Vapur düdükleri... bir satıcının boğuk, ne sattığı anlaşılmayan sesi... ve çocuklar... İşte, üç adım ötemizde, hayatın bir yüzü, yeni günde yeni biçimler deneyerek gelişiyordu. Benim içinse bilinmeyen bir dönem başlıyordu. Endişe... yarınların ve içinde bulunduğum anın acemiliğinden gelen belli belirsiz bir endişe, bir tedirginlik, hücreye ilk adımımda duyduğum o rahatlık duygusunu gölgeliyor, yayılma eğilimi gösteriyordu içimde.

Endişeler... tedirginlikler, doğru kanallarda akabilirse özgürlüğün öncüleri mi olurlar?

Hayatın biçimsel, kimi yerde, kimi zamanda da kesin, katı sınırlarla ayrılan çeşitli bölmelerinde kimlerle, benzer endişeleri, benzer tedirginlikleri yaşadık... geniş kitleleri kucaklayan endişeleri ne oranda kavrıyabildik?

Duvarlar rutubetten kararmış... sıvalar kabarmış... yer yer yeşermiş... dökülmüştü... Rutubeti yıllanmış dış duvarın kalınlığı bir metreden çok olmalıydı. Pencere oyuğu dışa doğru gittikçe daralıyordu. Oyuğun ucunda küçük bir ot vardı. Küçük, yeşil bir ot. İlk bakışta ılık, hayat kokan, yumuşak duygular yayan bir kaynaktı. Biraz düşününce uzanıp koparmak istedim, ulaşamadım. Burada uzun bir süre kalırsam, o küçük, masum görünümlü yeşil otun zararını görebilirdim... Ot büyür ve penceremin soluk aydınlığını, mavi gökyüzümü, bir yığın çağrışımın

yolunu, kapıyabilirdi. Nitekim, benden çok daha uzun bir süre hücrede kalan bir arkadaşımın otla başı derde girmişti.

Onun pencere oyugunda da bir ot varmış. Cılız ve masum bir ot. Birgün görüyor ki küçük ot büyümüş ve pencerenin önemli bir kısmını kapamış. O zaman telaş başlamış; koparmak istemiş... Koparamamış... koparmak için çareler aramış. Binbaşılığı, uçak makina mühendisliği, şunca yıl silahlı kuvvetlere hizmeti yetmemiş küçük ota. Askerlere söylemiş...

«Sus, konuşma bizimle, yasaktır!» demişler...

Astsubaylardan birine ricada bulunmuş.

«Biz karışamayız,» demiş astsubay.

Ve ot büyümüş, kapamış pencerenin aydınlığını, gökyüzünü.

Önemsemediğimiz, zamanında kaynağını bulup yokedemediğimiz yanlış eğilimlerimiz vardır. Onlar da masum küçük ot gibi günden güne, farkına vardırmadan, farkına varmadan büyürler ve gelişen hayat ışığımızı kesebilirler. Yanlış tavrın, davranışın küçüğü - büyüğü, önemlisi - önemsizi, yoktur. Yanlışın kaynağı varsa, yanlışlığın yansıma oranı koşullara göre değişikliğe uğrayacaktır. Bugün önemsiz görünen bir yanlış eğilim, çok önemli yanlışlıkların anası olabilir... Yanlışa umursamazlıkla bakmak, kaynağını titizlikle aramamak, yanlışın yanında bilinçli olarak yer almaktır.

Hücre deliğinden nöbetçinin yüzünü görüyordum. Esmer, yorgun bir yüz. Gözlerini bir noktaya dikiyor, kıpırdamadan bekliyordu. Her gördüğüm şey, derin, yoğun izler bırakıyordu beynime. Şeylerle buruk, doğurgan bir ilişki ku-

ruluyordu aramda. Duvar, kapı, şu karanlık, farklı özellikler taşıyordu. Bir asker, yalnızca nöbet beklediği şu anın askeri değildi benim için. Yıllık peynir, et, yağ, süt, yumurta, bal, kaymak üretiminden, ulusal gelirden payına düşeni ve gerçeğini de düşündürten, yoksul halkımın milyonlarından biriydi. O benim için toprak demekti, emek demekti. O benim için, Anadolunun dağları, ormanları, bozkırı, yoksulluğu demekti. Askerlerin yüzünde, halkımın yüzyıllardır süren geleneksel acılarını, ezikliklerini görüyordum. Harçlığı var mı, gelir mi mektubu, evli mi, nişanlı mı, sözlü mü? Neler özler, neler kurar, kaç ayı, kaç günü var önünde? Benim için neler geçirir aklından; nasıl anlatacak gittiği yerde bu günleri; anarşistleri, komünistleri? Bu ve buna benzer şeyler kuruyordum. Göz göze gelmekten ürküyor olmalıydı; bakınca gözlerini kaçırıyordu benden.

Ellerim cebimde, başım önümde, bir duvardan bir duvara, adım seslerimden etkilenerek volta atıyordum. On adımdı hücremin boyu. Eni de beş adım. İçimde biriken, gelişen duygunun adını açıklıyamıyordum kendime. Üzüntü değildi adı; üzülmüyordum. Sıkıntı da değildi. Herhangi bir rahatsızlık da duymuyordum. Şikayetçi de değildim halimden. Yürüyordum ve duvarlara, tavana, ara sıra da pencereye, küçük ota bakıyordum. Kayıtsız mıydım; neye karşı kayıtsızdım? Bir çeşit teslimiyet olabilir miydi? Yoksa, bilinmeyenin, bilinmeyeni beklemenin tedirgin, acemi direnci miydi benimkisi? Her zorluğa peşinen göğüs germeğe hazır olmanın verdiği bir

umursamazlık mıydı yoksa? Darbeyi soğukkanlı karşılama ve yeni koşullara uyma mıydı?

Hücre kapısına, daktiloyla yazılı bir talimat yapıştırılmıştı. Burada nelerin yapılması, nelerin yapılmaması gerektiği anlatılıyordu. Hücre deliğine yaklaşmak yasaktı. Şarkı, türkü söylemek... kendi kendine konuşmak... askerlerle, subaylarla konuşmak yasaktı. Hücrenin temizliğinden hücrede kalan sorumluydu. Erkenden kalkılacaktı. Buna benzer bir yığın emir ve imza.

Zor, geçilmesi gereken zor günler başlıyordu. Her yeni dönem kendine özgü yeni sorunlar getirirdi. Acıları, dayanılması gereken sızıları olurdu. Bunları geçecektik. Üzülmek yoktu, sıkılmak yoktu, yılgınlık, karamsarlık, umutsuzluk yoktu. Birşey çökerken, o çöküntünün içinde yeni filizler oluşurdu. Karamsarlık iyimserliği, umutsuzluk umudu doğururdu. Yarınlar, zor günlerin karnında güzel yarınlara gebeydi. Buna inanıyordum...

Evet... yeni bir döneme geçiyordum; ilk adımları atmıştım. Bir yandan geçmiş, geçmişin sakat, tutarsız ilişkileri bilince çıkıp ayrışırken, yeni dönem, yeni ilişkilerle birlikte, direncin harcı olacak taze duygular, düşünceler oluşturuyordu vakit kaybetmeden. Herşey eski anlamlarını yitirmişti; başka bir an yaşanıyordu çünkü... Herşey tadını yitirmişti. Cezaevi günlerinin uzun süreceği kanısındaydım...

NELERLE BİRLİKTE... NASIL?

Bugüne kadar herşeyle, olumlu olumsuz herşeyle iç - içe, yan - yana, bir yığın haksızlığa,

kötülüğe komşu yaşamadık mı? Kendi çıkarlarını emperyalizmin çıkarlarıyla birlikte gören profesyonel halk düşmanlarıyla, burjuvaziye hizmet etmeyi şeref sayan bir yığın şerefsizle, halkın ezilmesine göz yuman alçaklar sürüsüyle, gerici düşünce akımlarıyla dolu yüzlerle, binlerle, onbinlerle aynı kentin sokaklarında, birbirimizden haberli ya da habersiz, omuz omuza sürtünerek yaşamadık mı? Katiller, hırsızlar, orospular, pezevenkler, işkenceciler, zeytin yağına motor yağı, süte su, dostluğa düşmanlık, mertliğe kahpelik katanlarla, adı açığa çıkmamış binlerce toplumsal hainle aynı mahalleyi, aynı apartmanın çeşitli katlarını, bir otobüsün aynı koltuğunu paylaşmadık mı? Bir lokantada, kahvede, gazinoda kimlerle ortak kullandık aynı kaşıkları, bardakları, tabakları?

Randevu evleriyle, kumarhanelerle, akıl almaz pazarlıkların döndüğü odalarla bir duvarla ayrılan evler yok mu? Bir alt katımızda, bir üstümüzde, bir duvar ötemizde, bir sokak ötemizde neler oluyor? Az ötemizde neler düşünülüyor, hayatı oluşturan binlerce olay binlerce birikim yaşayışımızı nasıl etkiliyor, nasıl etkileyecek?

Hücrelerin hemen üstünde, özel odalarında oturan sıkıyönetim savcıları, yargıçları neler düşünüyorlar şimdi? Karşıt düşüncelerin, biri altta, biri üstte gelişmiyor mu? Onlar ne yaparak yıldızlarına bir yıldız, şeritlerine bir şerit daha katacaklar? Hangi gelecek adına, kimler için, o zulüm makinasının başında duruyorlar?

Onlar... biz ve başkaları, yeryüzünde süren irili ufaklı bütün haksızlıkların ortağı değil mi-

yiz? Hiç yalan söylemedik mi... iki yüzlülük yapmadık mı? Parayla kadın almadık mı; üç aşağı beş yukarı pazarlık etmedik mi? O kadınları bilmediğimiz kaç kişiyle paylaştık? Sömürüye karşı olduğumuz halde, onun etkili ve uzun ömürlü olmasında katkımız nedir? Sömürünün kılcal damarlarından, damarlarındaki kandan birer parça olanlarımız yok mu?

Her unsur, ileri ya da geri her unsur, kendini vareden kaynağı yaşatmak ve geliştirmek için savaşır. Kendine yakın güçlerle anlaşmalar yapar; kimi zaman da bütünleşir ömrünü uzatmak için. O insanları, maddi faaliyetleri ve buradan can alan bağımlılıkları, şöyle ya da böyle düşünmeye zorluyorsa, yanlış düşünceyi, bu düşünceleri harekete dönüştürerek maddileştiren unsurları doğuran maddi kaynaklar yokedilmeden, o insanların faaliyetleri ve düşünce akımları, toplumsal etkileri önlenemez. Onlar bir sistemle varsalar ve o sistemi varediyorlarsa, onların içinde, onların bilincinde o sistemi yıkacak, o sistemi ayakta tutan, sistemin harcı olan binlerce yıllık mirası içeren alışkanlıkları, eğilimleri yıkacak, çok yönlü yoğun bir mücadele gereklidir. İnsan bilincinin derinliklerinden, sisteme can veren, sistemden can alan kılcal damarları kazımak ve bunların toplumsal hayata tekabül eden alanlarında savaşmak; ideolojik, siyasi, ekonomik bütün silahlarla...

Sabahtı... İlk hücre gecemi üşüyerek geçirmiştim. Yastığım yoktu. Pencereye, o küçük ota bakarken yeni günün getireceklerini, dünleri düşünüyordum. Ben niye buradaydım? Faşizme

karşı yürütülen silahlı mücadelenin içinde olduğum... faşizme karşı olduğum için mi? Sistemin haksız temeline karşı... halkımın haklı mücadelesinin yanında olduğum için mi?

Kahrolsun faşizm!..

Gelişme, baskı ve zulümlerin aşılması değil midir? Gelişme, ancak onu engelleyen baskıları yenerek, gelişmeyi zorla bastırmayı amaçlıyan zulmü yenerek, etkisiz kılarak gerçekleşmez mi? Proletaryanın sınıf bilinci, burjuvaziyle savaşarak derinleşmez mi?

Koridorda ayak sesleri duydukça, dikkatle, merakla bakardım delikten. Sırayla tuvalete götürürlerdi... Hep açık tutulurdu tuvaletin kapısı; kapatamazdın... Namluların önünde, mümkün olduğunca gürültüsüz bitirmeye çalışırdın işini... sıkılarak... utanarak... Süngülü askerlerin önünde, rütbeleri sökülmüş, saçları gelişigüzel sıfır numaraya vurulmuş genç havacı subaylar görürdüm. Burjuvazinin şiddeti mavi elbiselerini buruşturmuştu. Darbenin etkisi yüzlerinde, omuzlarında, bitkinlik olarak yansıyordu. Zorluk çekiyorlardı yürürken... Niye zorluk çekilir yürürken? O ayaklar nasıl geçti kontr-gerilla'dan... hangi acıları üreterek... Tüketerek?...

Onlar, emperyalizmin vahşi sömürüsüne, emekçi halkın ezilmesine rıza gösteremeyenlerdi. Ulusal onuru zedelenmiş bir ülkenin, emekçiler safında yeralan yiğit subaylarıydı onlar. Bunun için sökülmüştü rütbeleri... işkencelerden geçmişlerdi bu nedenle...

Çıkarlarını düzenin korunmasında görenlerle görmeyenler, hayatın bütün alanlarında, ara-

larındaki uzlaşmaz çelişkiyi çözmek için savaşıyorlardı... Çıkarlarını düzenin korunmasında görenler, yani başlıca üretim araçlarının özel mülkiyetine sahip olanlar, yani büyük fabrikaların, işletmelerin, bankaların, büyük toprakların sahipleri yani... ezenler ve çıkarlarını ezenlerle birlikte görenler ve yardakçıları, emperyalist kapitalist sistemin varlığını korumak, ona yönelen her eleştiriyi, yıpratıcı her hareketi bastırmak için... Ezilenler, yani işçiler, köylüler, küçük üreticiler, esnaflar, zanaatkârlar, memurlar, yoksul emekçi kitleler ve onların yanında yeralanlar da bu sistemi yıkmak, yerine demokratik halk iktidarını gerçekleştirmek için savaşıyorlardı.

İşte bunun için sökülmüştü rütbeleri... işte bunun için ayakları...

Kendimi unutmuştum. Onların hali içimi eziyordu. Kendim için üzüntü duymuyordum. Benim de geride bıraktıklarım vardı oysa. Yirmi yıl uğruna savaştığım bir mesleğim, yeni evlendiğim bir karım, bir oğlum vardı. Anam, babam... bir kızım... ve onları bekleyen acı dolu günler, dayanılması güç sıkıntılar vardı. Oğlum altı buçuk aylıktı bıraktığımda. Yeni yeni tanımaya başlamıştı, beni görür görmez başını iki yana sallar, anlaşılmaz sesler çıkartırdı. Onun için bile en ufak bir üzüntü duymuyordum...

Yalnız, bir gece, akıldan çıkmaz zorlukta derin acılar yaşadım. Geçmişte, anama, karıma karşı yaptığım çeşitli hatalar geldi aklıma. Davranışlarımdaki yanlışlıklar içimi bunalttı... sığmadı içime... Sabaha dek uyuyamadım. Kıvrandım yatağımda...

Daha sonra, cezaevine gittiğimde, hücrede kalmış arkadaşlarla konuştuğumda gördüm ki, ortak duygulardan biriydi bu. Yakınlarımıza karşı tavır ve davranışlarımızda gördüğümüz hatalardan kaynaklanan eziklik, pişmanlık ve üzüntü. Ne denli verimli çağrışımlarla doludur o üzüntüler...

AĞIT...

Bir ses, bir kadın sesi, derinlerden koparak, alçalıp yükselerek belirginleşiyordu. Ağıttı. Üç dört hücre ötemde olmalıydı. Etkilenmiştim. Bir kadın, yalnız başına acılarla hücrede... içim yanıyordu. Yardım etmeyi, onun acısını paylaşmayı ne çok isterdim. Uzun uzun, bir ezgi niteliğinde, içini çekerek ağlıyordu. Nöbetçiye baktım. Yüzünde, yürekten koptuğu belli üzüntüyü gördüm. İçim doldu. Halkımın mayasında varolan o yüce kardeşlik duygusu bütün gerici telkinlere karşın yitmemişti. Acıyordu kadına. Günlerdir, aylardır, gazetelerin, radyoların, büyükbaşların ısrarla sürdürdükleri anti-komünist propaganda nerdeydi? Cırtlak, hastalıklı sesleriyle anlattıkları «anarşistler, komünistler, vatan hainleri» biz değil miydik?.. Ve kendileri için gerekli olandan çok bize yüklenenler, halkın gözünde bizi küçük düşürmeye çırpınanlar, ister istemez bize yardım etmiyorlar mıydı?

Kısa aralıklarla akşama dek sürdü ağıt... bir paket cıgarayla bir mendil gönderdim ona.

Akşamdı, ses kesilmişti. Sordum nöbetçiye.

«Götürdüler abi...» dedi. Üzgündü.

Nereye, hangi acıların durağına götürdüler? Nerede boy verecek, nelere dönüşecek o üzüntüler?..

Çocukluk günlerim, anamın acıklı, türkülü masallarıyla, hikâyeleriyle doludur. Yenice'de, o uzun kış geceleri, masal anlatsın diye zengin evlerine çağırırlardı anamı. Anam, beni ve benden iki yaş küçük bacımı da götürürdü. Kadınlar, çocuklar bir odaya doluşur anamı dinlerdik. Herkesi ağlatırdı anam. Biz de ağlardık. Masal kahramanlarının ağzından türküler söylerdi anam; dokunaklı ve etkili...

Zengin evlerinde bize, ceviz, kızılcık kurusu, pestil verirlerdi. Ben bunların bir kısmını yer, bir kısmını da kankardeşim İsmail'e götürürdüm. Kara kuru bir çocuktu İsmail. Dişleri kapkaraydı. Sekiz yaşlarındaydık. Ben ve İsmail. Yüreğir ovasında, Yenice'nin iki küçük atıydık. Varlıklı çocukların atı olurduk ikimiz. İpleri renkli kâğıtlarla süslenmiş gemlerimiz vardı. Akşamları okuldan çıkınca, at olur uçardık; ben ve İsmail. Çocuklar yorulup evlerine gidince ikimiz kalırdık. Ben onun atı, o da benim atım olurdu, sırayla. Akşamları at olur uçardık Yenice'de. İkimiz de dal gibi inceydik. İsmail hepimizi, bütün atları geçerdi; hep birinci olurdu. Birgün, sonuncu geldiğim için, atı olduğum çocuk beni dövdü. Çok dokunmuştu bu İsmail'e. Ben ağlıyordum sümüğümü çekerek. Çocuklar bırakıp gitmişlerdi bizi. Duvarın dibinde, akşamın serinliğinde yalnızdık. İsmail gözlerini uzaklara dikmiş, suskun bekliyordu.

«Bir daha kimsenin atı olmıyalım» dedi bana.

O güne dek, hep başkalarının atı olurduk. Bizim hiç atımız olmadı birbirimizden başka. Düşündük, karar verdik. Kimsenin atı olmıyacaktık artık.

Fakat sözümüzde duramadık. Bizi dövdü çocuklar... Korkumuzdan yine at olduk onlara.

«Şimdi çocuğuz» dedi İsmail, «ama birgün büyüyeceğiz, kocaman olacağız. İşte o zaman atı olmıyacağız kimsenin.»

Büyüyünce kimsenin atı olmıyacaktık.

Bir yıl sonra İsmail öldü. Su toplamıştı karnı. Öküz arabasıyla acele Adana'ya götürmüşlerdi; hastahaneye. Kurtulamadı... öküz arabasıyla getirdiler ölüsünü. Onu, köyümüzün küçük mezarlığında, küçücük bir mezara gömdüler. Eski bir tahta diktiler başucuna... helvasını dağıttılar. Anası çok ağladı İsmail'in. Ben de de çok ağladım. Ve ona söz verdim.

Büyüyünce kimsenin atı olmayacaktım.

İşte benim savaşım İsmail'in ölümüyle başlar. Yoksul çocuklar kimsenin atı olmasın diye de sürer gider. Ve İsmail, bütün dünyanın ezilmiş, yoksul çocukları adına yaşar, büyür içimde.

TAHTA AT...

Karyolaya uzandım. Sislerin, pusların arasından gerilere doru adım adım uzanmaya çalıştım. Özellikle son on yılımda kişisel hayatım, bireysel yanı ağır basan fırtınalarla doluydu. Tutarsız, karmaşık ilişkiler toplamı içinde yenilmezliğin tohumunu da taşıyan o yoğun pislikler bataklığında, boğulmamı önleyen neydi? Bütün

bunları, nedenleri, kaynakları ile düşünmem, herşeyi yerli yerine oturtmam gerekiyordu.

Attığım her adım, yaptığım herşey, yüzeyden bakılınca akıl almaz çılgınlıklarla dolu görünürdü. Neyi amaçladığımı tam anlamıyla çözemezlerdi. Çözmek için de bir çaba göstermezlerdi. Kimi zaman da araç olarak seçtiğim şeylerin amaçlaştığını, gününü ve görevini doldurmuş, artık gereksizleşmiş ilişkiler yumağı içinde boğulduğumu görürdüm.

Çevremdekilerin, yaptıklarıma küçümseyerek baktıkları olurdu. Aldırmazdım. Her temel amacın zorunlu durakları, çalkantıları, geriye çekilmeleri, yenilgileri vardır. Her amacın kaçınılmaz zorlukları, aşılması gereken bağışlanmaz engelleri vardır. Zaman zaman bocaladım, yalnız kaldım, acınacak durumlara düştüm, yetmedim kendime; bunalımlar geçirdim. Yanlış eğilimlerimi göstermemek niyetiyle başka yanlışlıklara bulaştım. Kimi zaman düşünceme, inançlarıma ters düşen davranışlarım oldu. Kimi zaman da serserinin tekiydim.

Bir yığın zorluğu yenmek için canımı dişime taktığımda, eksikliğini duyduğum, fakat adını bilemediğim şeyler vardı. Yine de direndim. Yenilmemeliydim. Ezilmemeliydim... Ezilsem de yenilmemeliydim, yılmamalıydım. Bunun için de, bilincimin yettiğince çırpındım. Ama hiç yılmadım; yanlış yapmaktan korkmadım, amaçladığım doğrulardan hiç şaşmadım. Her bunalımdan, her zorluktan daha güçlenerek, deneyler kazanarak çıkmam gerekiyordu. Bireysel alanda bile olsa, başarısının her adımında savaş vermiş, onu öz-

gücüyle ele geçirmiş insanları yıkmak zordur. Her başarılı atılım, belli oranda hataları, eksiklikleri de barındırır içinde. Hatanın ve çarpıklıkların bilincine varan ve bunlardan gerekli dersleri çıkartan insanlar, hiç hata yapmadığını sanan insanlardan daha güçlüdürler. Onların görevlerinden biri de, hata yapma ihtimali olan unsurları, kendi deneylerinden kaynaklanarak uyarmaktır. Bu yüzden, geriye bakarken, bütün gerçekliğimle, hatalarımla, sevaplarımla kendimi değerlendirmem, acımasız davranmam gerekiyordu. Gözümü kırpmadan kendime neşter vurmalıydım. İrinim, pisliğim akmalıydı. Sisteme can katan yanlarım açığa çıkmalıydı. İçimde yaşattığım burjuvazinin tahta atı ölmeliydi.

MERCİMEK... SİYASET... NOHUT...

Kapının alt aralığından bir tabak sürüldü. Mercimekti. Hücre deliğinden de yarım ekmek uzatıldı. Akşamdı, yiyesim yoktu. Beşinci lokmada kesildim...

Mercimek önemli bir yer tutar hayatımda. Nohut, fasulye ve mercimek, çeşitli dönemlerimi paylaştığım üç güzeldir. Pazartesi, salı, çarşamba gibidir onlar. Hapishanelerde, askerde, evimizde... Onlar. Hep bu ayrılmaz, canciğer üçlü. Fasulye, mercimek, nohut...

Soğuktu hücrem, çok rutubetliydi. Tuz, bir saat içinde su gibi oluyordu. Kibritimiz yanmıyordu nemden. Kibriti cebimde taşıyordum artık; nemden korktuğum için, açıkta bırakmıyordum. Üç paket cigara içiyordum günde. Kemiklerimin, dizkapaklarımın sızladığını duyuyor-

dum. Israrla hücremin değiştirilmesini istedim. Dayanamıyordum artık.

Günler sonra değiştirdiler. Daha içerlerde, diplerde, beş adım boyunda, üç adım eninde bir hücreye koydular beni. Yeni yapılmıştı bu hücreler, üstleri kalın naylonla kaplanmıştı. Zar zor bitirilmiş gecekondulara benziyordu. «Kondu» diyordum bunlara. Tutuklular çoğalınca yetmemişti eski hücreler...

İlk hücreyi Altmışbir Mayısında tanıdım. Sözde demokrasinin ve özgürlüğün geldiği ilk yıl. Onun içindir ki «özgürlük» ve «demokrasi» denildiğinde aklıma şu sorular gelir?

Kimler için demokrasi, kimler için diktatörlük?

Kimler için özgürlük, kimler için esaret?

Bir küçük hikâye yüzünden bir buçuk yıl ağır hapis, altı ay da Konya'da sürgün cezasına mahkûm edilmiştim. Cezaevi müdürü, diğer mahkumlarla ilişkimi kesmek, onlarla konuşmamı önlemek için karantinada kaldığım ilk hafta sonunda «kapalı» ya atılmamı istemişti. Kapalı, küçük bir koğuştu. Açık havaya çıkılmıyordu. Bazı hasım sahiplerini koyuyorlardı bu koğuşa.

Koğuşa girdiğimde, kuşkuyla bana bakan bir arkadaş gördüm. Oturuyordu ranzasında. Kucağında bir kedi vardı.

«Geçmişolsun hemşerim!» dedi.

«Sağol» dedim.

Tekbaşına kalıyordu. Sedattı adı. Polis Sedat diyorlardı. Siyasi olduğumu öğrenince, kuşkularının yersizliğini anladı. Kısa zamanda ısındık birbirimize. Konuşkan, dertli ve çaresizdi. Zordu hayat... bunalmıştı... haraç istemişti birinden...

alamayınca da «façasını bozmuştu» adamın. Deneyleriyle, sezgileriyle vardığı bazı gerçekler vardı. Fakat, şikâyetlerinin ana kaynağını göremiyordu, çelişkilerini nasıl çözeceğini bilemiyordu. Ben de ona doyurucu ve mantığa uygun öneriler getiremedim. Ben de pek birşey bilmiyordum çünkü. Genellikle soyut ve yuvarlık sözler ediyordum.

Üç gün sonra götürdüler Sedat'ı. Yeni biri geldi. Bir süre onunla kaldık Hırsızdı. Anlaşamadık onunla. Düzeni savunuyordu bütün büyük hırsızlar gibi. O da çalarak zengin olmayı düşünüyordu. Anlatamadım ezeni, ezileni. «Aklı olan ezilmez» diyordu.

Sonra beni hücreye verdiler. Kapalı'nın tel örgülü penceresine yanaşan bazı mahkum arkadaşlar konuşmak istiyorlardı. Oysa konuşmak yasaktı benimle... Çünkü ben «Komünist» idim.

Yatağım yorganım omuzumda, hücrelerin bulunduğu bölmeye girdiğimde, hücre deliklerinden uzanmış bir yığın meraklı yüz gördüm. Kafalarını delikten çıkarmışlardı. İki katlıydı hücreler. Beni üst kata götürdüler. Önünden geçtiklerim, «geçmiş olsun» diyorlardı. Kim olduğumu merak ediyorlardı. Her yüz, benim için anlatılmaz anlamlar yüklüydü. Her yüz başlı başına bir olaydı. Her yüz bir cinayetin, bir olayın en yakın tanığıydı.

Hücrem ikibuçuk metre boyunda, birbuçuk metre enindeydi. Tuvaleti içindeydi. Keskin sidik ve bok kokardı. Birbuçuk karış eninde, iki karış boyunda tel örgü ve demir parmaklıklarla örülü bir pencerem vardı. Hapishanenin arkasına,

evlerin önünde küçük bir arsaya bakardı. Koşuşan çocukları, satıcıları, gelip geçenleri görürdüm ordan. Akşam üstleri çocuklar oynarken, geçmiş günlere dalar, tozlu topraklı benim arsalarımı düşünürdüm. Erik, badem çaldığımız Adana'nın bağlarını... içim ezilerek. O arsalar, o bağlar yok şimdi. Tarih öyle istiyor çünkü.

Bağırıyorlardı hücre arkadaşlarım...

«Adanalı!» diyorlardı, «uzat kafanı, konuşalım...»

Öğrenmişlerdi Adanalı olduğumu. Hücre deliğinden kafamı uzatmaya çabaladım. Sığmıyordum.

Onlar ısrarla bağırıyorlardı.

«Uzat kafanı!...»

«Çıkmıyor kafam... delik küçük» dedim.

Kısa süren mırıldanmalar oldu.

«Bekle öyleyse, biraz bekle» dediler...

Bekledim. Yoğun bir sessizlik. Çıt çıkmıyordu. Bir süre sonra, komşu hücrem...

«Uzat elini yeğenim dedi.

Uzattım elimi; soğuk birşey değdi elime. Bıçaktı.

«Deliği kafan çıkacak kadar genişlet,» dedi komşum.

Bıçağı aldım ve kafam çıkacak biçimde genişlettim hücre deliğimi. Kafamı uzattım. Gülen, sevinen, bir başarının, yardımlaşarak varılan ortak bir başarının sevincini duyan yüzler gördüm. Çok duygulandım. Yeni bir adam, yeni, taze haberler demekti hapishanelerde. Elden ele cigara uzatıyorlardı bana. Bir ihtiyacım olup olmadığını soruyorlardı. Suçumu öğrenmek istediler.

«Siyasi» dedim.

«Kafan delikten niye çıkmadı, şimdi anladım,» dedi biri. «Siyasilerin kafası büyük olur, sığmaz öyle her deliğe...»

Gülüştük.

Onlar için «siyasi» demek, kelle koltukta adam demekti. Bir arkadaş şöyle diyordu.

«Bizim memlekette, anladın mı abi, siyasetle uğraştın mı yani, anlatabiliyor muyum? Kelleyi koltuğa alacaksın yani... tamam mı?»

Evet... kelleyi koltuğa almak. Ünlü profesörlerden birinin bilirkişiliğiyle; profesyonel halk düşmanlarından birinin bilirkişiliğiyle... Yirmiyedi Mayısın hemen ardından, iki satırlık bir yazı için, Menderes iktidarının verdiği cezayı yatmak. Ömür boyu amme haklarından yoksun kalmak. Hiçbir «af» tan yararlanmamak. Ve sonra «özgürlük» «demokrasi» insan hakları» edebiyatı. Sahtekârlar!.. Özgürlüğü benim külahıma anlatsınlar. «Hürriyetçi demokrasi» sözlerini ağızlarından düşürmeyenlerin anladığı demokrasinin ne biçim demokrasi olduğunu çok iyi biliyoruz. O demokrasilere, o biçim demokrasi denir. Ve o demokrasiler, bir avuç zenginin sömürüyü «hukuk ve demokrasi» kurallarına uygun biçimde sürdürmeleri için, profesyonel alçaklardan fetva alırlar.

O alçakları, halkımızın can düşmanları olarak aklımıza yazıyoruz.

Üsküdarda... Paşakapısı Cezaevinde... Hücrede... Hüzün, keder ve ben. Hüzün sağımda, keder solumda, ben ortadayım. Solumdaki arkadaş, yaklaşık altmış yaşlarında vardı. Hastaydı. Sa-

bahtan başlardı; kısa aralıklarla, o hüzün ve acı veren boğuk sesiyle, hep aynı türküyü söylerdi.

«Mendilimin yeşili
ben kaybettim eşimi
al bu mendil sende dursun
sil gözünün yaşını»

Bir sinir anında karısını kesmişti. Pişmanlığı geliştiren kapanmaz bir yara taşıyordu. O, türkü söyledikçe benim içim dolardı.

Sağımdaki arkadaş suskundu. Hiç konuşmazdı. Yüzünü gören, uykudan yeni kalkmış sanırdı onu. Gözaltları şişerdi; hep öyleydi yüzü. Cinayetten yatıyordu.

Birgün sordular.

«Sorması ayıp olmasın ya arkadaş, siyasiler hiç türkü söylemezler mi?»

«Söyler» dedim. «Siyasiler de türkü söyler.»

Ve onlara Karacaoğlan'dan, Pir Sultan'dan türküler söyledim. Hikâyeler anlattım, Nazım Hikmet'in «O mavi gözlü bir devdi - minnacık bir kadın sevdi» şiirini okudum onlara. Çok sevindiler.

Ayrılık günüm aklımda. Bir başka cezaevine gönderileceğim haberi geldi. «Hazırlan gidiyorsun» dediler. Hücreleri ayrılığın o buruk tadı yokladı bir bir. İki limonum, bir domatesim, biraz da peynirim vardı. Komşuma bıraktım onları. Harçlığım olup olmadığını sordular. Seksen liram vardı. Hücredekilerin çoğu ağır cezalıydı. Hepsiyle helallaştık. Ayrılık acı geliyordu.

Nevşehir Cezaevine götürdüler beni.

Orada hayatımın akışı değişti. İlk romanı-

mı, «Boynu Bükük Öldüler» i orada yazdım. Nevşehir Cezaevi benim ilkokulumdur.

Birgün anam geldi ziyaretime. Çenesi burnuna değiyordu. Ağzında hiç dişi yoktu. Bana biber salçası, bulgur ve yeşil zeytin getirmişti. Anamın gelişine hem sevindim, hem de üzüldüm. Özlemiştim çok. Elini öpmeyi çok istiyordum. Üzüldüm; dişini yaptırmak için birktirdiği parayı yol parası yapmış ve ufak-tefek şeyler getirmişti bana.

Sekiz dokuz yaşlarındaydım. Anam ağlıyordu evimizde. Bacım da ağlıyordu. Komşular anamı yatıştırmaya çalışıyorlardı. Akşamdı. Ne olduğunu anlıyamıyordum.

«Baban bir ana daha getiriyor,» dediler bana.

O akşam, ikinci anamı eve getirdi babam. Yeni anamın çiçekli bir fistanı vardı. Uzun boylu, güzel bir kadındı. Anam köşeye çekilmiş, göğsünü yumruklayarak ağlıyordu.

Çocukluğumun mutlu günleri gitmişti artık. Anam, bacım, ben, babam ve yeni anam kerpiçten bir göz evimizi paylaşmaya başladık.

Çok içki içerdi babam. Esrar içerdi. Okumayı yazmayı askerde öğrenmişti. Çavuş olmuştu. Düşman sahibi olduğu için silah taşırdı. Babamla ilgili ilk anılarım içinde, içki, silah ve kitap vardır.

Bazı geceler kitap okurdu babam. Tekliyerek, her kelimenin üstüne basarak, o kalın ve dokunaklı sesiyle. Bir başucu kitabı vardı. «Atatürk» idi adı. Çok severdi Atatürk'ü... Bir de Esat Mahmut'un romanlarını okurdu.

Beni hiç dövmedi babam. Anamdan çok dayak yedim. Oklavalar kırardı üstümde. Sesimi çıkarmazdım. Acırdım anama. Çok acırdım.

Çocukluğumun unutulmaz acılarını taşırım. Evimizde hiç huzur olmadı. Babam sık sık anamı döver bizi evden kovardı. Köyde, evimizin önünde bir dut, iki incir ağacı vardı. Babamın bizi kovduğu günlerde, biz bu ağaçların altında yatardık. Bazan da anamız bacımla benim elimden tutar Adana'ya kadar yürürdük. Yirmiyedi kilometreydi Adana. Orda kirvem vardı. Yol boyunca kürtçe türküler söyler ağlardı anam. Biz kürtçe bilmezdik, ama anamızın hali ağlatırdı bizi.

HAL ve GİDİŞ... SIFIR...

İşte, yeni bir hapishane dönemi daha başlıyordu. Hayat öylesine hızlı, öylesine karmaşık akıp gitmekteydi ki, iradem dışında gelişen olayları izlemek, aralarındaki bağı kurmak, denetlemek olanağım kalmamıştı. Yaşarken, sürekli eksikliğini duyduğum birşey vardı. Attığım her adımda, söylediğim her sözde, az da olsa bir yanlışlık seziyordum. Fakat ne olduğunu, neden olduğunu çözemiyordum... Bazı işleri tam anlamıyla başarıya ulaştıramamanın, bazı başarıların kıyısında kalmamın nedenleri olmalıydı. Birşeyler arıyordum. Bende eksik olan bir şeydi bu. Ancak sezgilerimle kavrıyordum bu eksikliği. Ama adını bilmiyordum açıkça. Dünyayı ve toplum olaylarını çözebilmem için elimde pusulam yoktu. Hayatın hareket kanunlarını, kanunların işleyişini, diyalektik materyalizmi bilmiyordum. Sadece halkın içinden gelmek, bir takım yoksullukları yaşamak, yürekli, iyi niyetli olmak yet-

miyordu dünyayı değiştirmeye. Bunun bir yolu yordamı olmalıydı. Teorik ve ideolojik bir temeli olmalıydı.

Gelişmeye yatkın, gelişmeye açık düşünceler taşıyan insanlar vardır; gerçekliğin bir yanını kavrayıp da geliştirmeye güçleri yetmeyen insanlar vardır. Ben onlardan biriydim işte. Geleceğin ya da içinde bulunduğumuz günlerin olaylarını yaratan nedenleri kaba hatlarıyla sezmenin yetmediğini anlıyordum. Bir yığın sorun berrak değildi bilincimde...

Bir olguyu, bir süreci, bir sürecin bir parçasını anlıyabilmek, anlatabilmek ve anlaşılırlığını sağlıyabilmek için, o sürecin bütün boyutlarını görmek, kendinden önceki ve sonraki süreçlerle bağlarını, şu an taşıdığı özellikleri aceleye getirmeden, bütün ögeleriyle, yaşıyan dalından koparmadan incelemek, onun gelişim eğilimini yakalamak gerekiyordu. Yaşıyanı kavrıyabilmek için, onu yaşatan tarihi ilişkileri, üretimle bağlarını anlamak gerekiyordu. Hayatın yaşanması, ya da toplumsal, siyasal doğruların anlatılması yetmiyordu. O doğruları kavrıyacak, geliştirecek bilincin de yaratılması gerekiyordu. Oysa benim bilincim, dar deneylerimle sınırlıydı ve o günün olaylarını bile doğru çözmeye yetmiyordu.

Dünyayı değiştirecek bilinç, dünyayı değiştirmeyi amaçlıyan mücadele içinde oluşurdu. Toplumsal değişimler insanı eğitir, etkiler, bilincini değiştirirdi. Oysa ben kitle mücadelelerinden ne kadar uzaktım. Gerek İşçi-köylü hareketleri, gerekse öğrenci hareketleriyle organik bağım yoktu. Bir bakıma hayattan kopuk, giderek

burjuva dünyasının pislikleri içinde, subjektivizmin batağında eriyen bir insandım. İmdadıma Oniki Mart yetişti.

Kişisel nitelikler gösteren hırs, inat, kin, nefret, acımasızlık yön verdi hayatıma bir zamanlar. Bütün bu dengesiz duyguları, sağlıklı bir biçimde yönetecek, yönlendirecek, toplumsal yanlarını zenginleştirecek bilinç birikiminden yoksundum. Teorik ve ideolojik temelim zayıftı. Düşündüklerimle yaptıklarım arasında büyük çelişkiler vardı. Yoksul halkımızdan sözediyor, onun mutluluğu için elimden gelen herşeyi yapacağıma inanıyordum. Fakat pis bir burjuva gibi yaşıyordum ve çevremi saran pisliği yırtacak gücü bulamıyordum. Bataklığın ortasındaydım; kıpırdadıkça batıyordum. Gece gündüş içki içiyordum, kumar oynuyordum. Ve İstanbul'un sayılı kumarbazlarından biriydim, hep de kaybediyordum...

İnsanın kendisiyle, kendi gerçeğiyle, gerçekliğiyle baş - başa kalması, eksikliklerini, zaaflarını, sahtekârlıklarını farketmesi, ilk başlarda büyük sarsıntılara yolaçıyordu. Gerçeğin amansız ağırlığı altında eziliyordum. Sıtma nöbetine benzer bir nöbet sarıyordu bedenimi. O anlar, en güçsüz, en dayanıksız anlarımdı. Kabuk değiştiren bir «böcük» gibiydim. Düşündükçe, günler günleri doğurdukça, eski bilincimin çözüldüğünü, putların tek tek sarsıldığını, büyük gürültülerle yıkıldığını görüyordum. Yeni bir insanın, yeni bir bilincin doğuşunu müjdeleyen sancılardı bunlar.

Sarsıntı ilk adımdır. Geçilecektir sarsıntı sarsılarak. Sağlıklı bir insana, sağlıklı düşünce-

ye, mantığa deneylerden geçerek adım adım, her adımı yoğurarak, bilerek, bileyerek, egemen güçlerin ideolojik, siyasi, kültürel, bilimsel işgali altında bulunan bilinci ve mantığı değiştirerek varılacaktır.

Bir sabah, «Hazırlan gidiyorsun!» dediler.

Hazırlandım.

Kırk gün kalmıştım hücrede; tadına doyulmaz kırk uzun gün.

Yüreğimin üzerinde biraz endişe, biraz korku, biraz sevinç ve hüzün vardı. Nereye götürüleceğimi bilmiyordum. Saçlarım bir, bir buçuk santim kadar uzamıştı. Bir cipe bindirdiler beni. Selimiye'nin öbür yakasına, Ankara yoluna bakan yüzüne götürdüler. Bir sandalyeye oturtup, saçlarımı sıfır numaraya vurdular.

CEZAEVİ GÜNLERİ

O demir, taş ve beton yığını neler bıraktı bilincime? İki yılımı paylaştığım arkadaşlarım, demir kapım, pencerem, hapishane yollarında büyüyen oğlum, binbir sıkıntıyı kucaklayan yiğit karım, ben çıkana dek ölmemeye kararlı anam, sıkıyönetim mahkemeleri, kelepçeler neler bıraktı bilincime?

Geçtiğim her duraktan, her konaktan birşeyler katılmıştır bana. İnsanın mayalanmasında büyük payı olan olaylar vardır. İz bırakan, değişime zorlayan olaylar. İnsana yetmezliğini, yetersizliğini duyuran, kendine duyduğu saygıyı yitirten, kendi gerçeğini bütün çıplaklığıyla gözler önüne seren olaylar...

Kontr-Gerilla'da başlıyan sarsıntı, kırk gün hücrede kendimle cebelleşmem, cezaevi deneyinin getirdiği yoğun birikimler, kendime bakarken cesur olmam gerektiğini öğretti bana. Kendime bakarken acımasız olmalıydım. Cezaevi öncesi tutum ve davranışlarım, hernekadar iyi yanları, inancı, namusluluğu da içinde taşıyor idiyse de, eksiklikler, yanlışlıklar yanı ağır basıyordu. Bir gece beni alıp götürdüklerinde, bir yığın zaafı taşıyordum içimde... cesur da değildim.

Evet... Cezaevi günlerim benim için yeniden doğuş olmuştur. Arınmak, yalınlaşmak, bir takım sahteliklerden kurtulmak zorunluluğunu duydum orada. Orada, toplumun çeşitli kesimlerinden aldığım, kendime malettiğim tutarsız eğilimlerimin farkına vardım.

Taa Yenice'den başlayıp, o tarlalardan, kırlardan başlayıp, olumlu olumsuz bir yığın konaktan geçerek bugüne dek uzanan yaşama çizgim çeşitli zik-zaklarla doludur. Hayatın her aşamasında etkinliğini gösteren hareket ettiricim şuydu; kimsenin atı olmıyacaktım... Ama at olmaktan da kurtulamadım hiç...

KİM KORKAK KİTAPLARDAN, ÇOCUKLARDAN?

Bizim bulunduğumuz bölümde güneş yoktu. Açık hava yoktu... Bahçe yoktu... Taş, beton ve demir. Demir kapı, Güneşi, öğleden sonraları üçe doğru pencerede görürdük. Pencereler, Selimiyenin kırları, kahveleri, akşam sefalarıdır. Pencereler okul sıralarıdır. Pencereler, yarınların kurulduğu, dünlerin yıkıldığı, bugünlerin e-

leştirildiği saptandığı akşam duraklarıdır Selimiyede.

Ziyaret günleri yol gözlenirdi pencelelerde. Ben de oğlumu beklerdim. İlk günler kucakta getirirdi anası onu. Sonra, ilk yürüyüşün, aklın derinliklerine kazılan acemiliklerini gördüm pencerede. Sonra büyüdü, koşarak gelmeye başladı babasına...

Otuzaltı adımdı koridorumuzun boyu. Kalın demir parmaklıklı on pencere Selimiyenin bahçesine bakardı. Geniş, çiçekli, ağaçlı bahçeye. Unutulmaz etkilerini, sarsıntılarını sakladığım bir de fırın vardı bahçede. Sık sık kitap yakarlardı orada. Yasaklanmış kitaplardı bunlar. Alev alev, külleri savrularak yanardı; bacasından dumanlar, kıvılcımlar, alevler saçarak günlerce. Cipler, römorklar dolusu kitap taşırdı. Görevli subayların, astsubayların eşliğinde, sayfaları tek tek yırtılarak intikam alırcasına atılırdı fırınlara. Sessiz, içimizde birikenin ne olduğunu bilerek bakardık pencerelerden. Dolardı içimiz. Ağıtın davetçisi duygular gırtlağımızda düğümlenirdi bazan.

Niye korkarlardı o kitaplardan, niye?

Kitaptan korkan iktidarların ömrü ne kadar olur?

Gerçekten korkan iktidarlar ne kadar yaşar?

Ve onlar tarihe nasıl geçerler?

Ve Selimiye, son yıllarda taşıdığı anlamla tarihe nasıl geçecektir?

Kontr-Gerilla'dan akıl almaz işkencelerle geçen arkadaşlar vardı orda. Orada kan işeyen, kan sıçan, kan kusan arkadaşlar vardı. Orada

aklını oynatan, akil hastahanelerinde zincire vurulan arkadaşlar vardı. Hastalara düşman gibi davranan doktorlar vardı. Rapor istiyecek kaygısıyla hastahaneye gönderilmeyen hastalar vardı. İşkenceyle kültür sarayı yaktırtılan, gemi batırtılan, köprüyü uçurmayı tasarlattırılan devrimciler vardı.

Selimiye neyin kalesidir bugün?

Unutulmaz anılar bırakmıştır Selimeye. İzleri silinmeyecek, günden güne gelişecek, boy verecek, yeverecek anılar... Onları içimizde taşıyoruz şimdilik. Günün birinde olgunluğa varacak ve fışkıracaktır. Onları anlatacağım birgün.. Yalnız faşizmin etkilerini, uygulamalarını değil... Devrimciler arasındaki tutarsız ilişkileri de... yanlışlıkları, döneklikleri, kahpelikleri de... yiğitlikleri de... Selimiye'ye kararsız gelip kararlı çıkanları da... olumlu ve olumsuz bütün yanlarıyla birgün anlatacağım... Bir sanatçı, yaşadığı olayların, yaşadığı çağın tanığıdır çünkü. Bir sanatçı, geçmişle gelecek arasında, yaşadığı günlerden geleceğe giden canlı bir köprüdür.

Bir arkadaşım vardı. Karısı da hapisteydi. İki çocuğu kalmıştı dışarda. Uzaktaydılar. Bir tanıdıkları bakıyordu onlara. Biri sekiz yaşındaydı, biri beş. Günlerden birgün, arkadaşım ilk kez tıraş oldu bir ziyaret günü. Giyinmişti de. Sorduk.

«Çocuklarım geliyor bugün,» dedi.

Dokuz aydır görmemişti onları. Heyecanlıydı. Çikolata aldı çocuklarına. Saatlerce pencerede bekledi. Üst üste cıgaralar içerek. Öğleden sonra geldi çocuklar. El - ele tutuşmuştu iki kız-

kardeş. Ürkerek bakıyorlardı demir parmaklı pencerelere.

Arkadaşım buruk, acılı bir sevinç duyuyordu. Sırası gelince çağrılmayı bekliyordu. Bir süre sonra adı okundu. Kapıya gitti, eline küçük bir kâğıt tutuşturdular. Çocukların nüfus kâğıtları yokmuş yanlarında, bu yüzden görüştürmeyeceklerdi. Öyle yazıyordu kağıtta.

Subayları rica etti, görüştürsünler, diye. Kabul etmedi subaylar.

O da subaydı; yüzbaşıydı bir zamanlar...

Çocuklar, geldikleri gibi el-ele tutuşarak, boynu bükük geri döndüler. Demir parmaklıklı pencerelerde babalarını aradılar boşuna, seçemediler yüzünü. Üzgün gittiler.

Ertesi gün analarını görmeye gitmiş çocuklar, Sağmalcılar Cezaevine. Almışlar çocukları içeri. Koğuşa. Bir hafta on gün kadar analarıyla birlikte kalmışlar koğuşta.

Ziyaret günleri, genellikle hüzün doludur otuzaltı adımlık koridor. Bu, içerde olmanın değil, dışardakilerin üzüntüsünü paylaşmanın hüznüdür. O günler, o hüzün ve öfke dolu ziyaret günleri, etkili, parpıcı bir filmin sonu gibidir akşamları.

O koridorda, o pencerelerde iki yılım geçti. Bütün arkadaşlar, olumlu ve olumsuz bütün yanlarıyla, tek tek aklımda. Selimiye'nin damlarına konan tembel güvercinler aklımda. Ranzam, duvarım, demir kapım aklımda. Bayram günleri, yılbaşılar hep aklımda.

Aklımdakiler bilincimin değirmeninde öğütülüp yarınlara varacaklar.

KAHPELER ve YİĞİTLER...

O günlerin zorluklarını, yoğun ve çok yönlü acılarını en çok karım yaşadı. Özellikle darbenin ilk günleri çok üzgündü. İnsanların bu denli kahpe, iki yüzlü olabileceklerine aklı ermiyordu. Bir zamanlar yanımızdan ayrılmayan, günde üçbeş kez bizi arıyan bir yığın adam, tehlikeyi sezen fareler gibi uzaklaşmışlardı gemiden. Ardımızdan ileri geri konuşanlar, «bir daha çıkamaz» diyenler, «Asılmalı» diyenler vardı.

Dostumuz, düşmanımız vardı. İçeriye düşmüş olmamızdan sevinç duyanlar, rakı kadehlerini «içerde oluşumuzun şerefine» kaldıranlar vardı. Elimiz kolumuz bağlı olduğundan, bizi alçakça sömürenler, kendilerine gösterdiğimiz güveni kötüye kullananlar vardı.

İnsanı ayakta tutan kinler, öfkeler, inatlar vardır. Aşılmaz engelleri aşırtan duygular vardır. İşte ben o duygularla beslendim Selimiye'de... o duygular kan oldu damarlarımda... kan!..

En büyük desteğim karımdı, canyoldaşım, yiğit karım... Ona bir mektupta şöyle yazmışım... «bekle sevgili!... yılmadan, usanmadan bekle!... boyun eğmeden, aslanlar gibi bekle!... yiğit bir adamın karısına yakışacak şekilde bekle! Gözünde hüzün, gönlünde keder olmasın. Üzülsen de üzüntünü kimse bilmesin...»

Bir başka mektupta...

«Çözümlenmesi güç bunalımlarla, zorluklarla karşılaşabiliriz. Maddi ve manevi yıkıntılara uğrayabiliriz. İşimizi kaybedebiliriz... ağır cezalar yiyebiliriz. Herkesin kaçtığı, uzaklaştığı kişiler olabiliriz. Yapayalnız kalabiliriz. Her ne olur-

sa olsun, bileceğiz ki hiçbiri bizim için önemli değildir. Hiçbir şey yarının güzel günlerine duyduğumuz umudu kıramıyacaktır... Sevgimiz, inancımız bütün güçlükleri yenecektir... yenmelidir!...»

Nasıl yenecektik bütün güçlükleri?

Durmaksızın çalışıyordum. Günden güne düşünce sistemim değişiyordu. Değer ölçülerim, yargılarım değişiyordu. Bilincimizi egemen güçlerin ideolojik etkilerinden nasıl kurtarabilirdik? Emperyalizmin, burjuvazinin, feodal kurumların etkisinden...

İdeali, mükemmeli değil, yapılması mümkün olanı yapmalıydım. «Mükemmel» diyebileceğimize varmak için bu zorunluydu. Gelişen koşullara bağlı olarak mükemmelin niteliği de, ölçüsü de değişirdi. Her başarı, evrensel mükemmele atılan bir adımdı. Başarısızlıkların, vahim hataların bile mükemmelde payı vardı.

Çalışmalarımızda, gereklilik ve somut çelişkilerin zorunlu çözümleri temel alınmıyorsa, bilgilerimizin geliştirilmesi ve bilincimizin zenginleştirilmesi mümkün değildi. Yapay, geçici, gevezelik özellikleri gösteren bilgi, bizi çeşitli yanlışlıklara götürürdü.

Tarihi görevimi biliyordum. Ülkemin bağımsızlık ve demokrasi savaşında, demokratik halk iktidarı savaşında, sosyalizmin inşası savaşında, emperyalist sömürü ve baskıya karşı, onların yerli işbirlikçilerine, gerici ideoloji ve siyasetlerine karşı, proletaryanın devrimci mücadelesi içinde, etkin bir biçimde, gücüm yeterse en ön saflarda yer almalıydım. Bu günümüz koşullarında

toplum tarafından bana verilmiş kutsal bir görevdi. Sorumluluğumun bilincine varıyordum günden güne. Halkıma layık bir devrimci olmak için çalışmalıydım.

Günümüzde açıklık kazanması gereken ilişkiler, durumlar, olgular, kavramlar nelerdi? Hangi soruları sormalıydım kendime, nasıl cevaplamalıydım?

Kafamda çözümsüz duran binlerce çelişkiyi, bilinmeyeni, (ki bu da bir çelişkiydi) yapılması gerektiği halde yapılamayanı, ihmal edilmiş, yüzüstü bırakılmış yüzlerce sorunu, acillik durumu gözönüne alınarak sıraya koymak, açıklığa kavuşturmak gerekiyordu. Ancak böylelikle, gelişmeyi önleyen ve gelişen unsurlar berraklaşabilir, saflar belirginleşirdi.

Boşa vakit geçirmemek, zamanı çaldırmamak, zamanı yememek için, günlük ilişkileri, işleri yeniden gözden geçirmeliydim.

Neydim, ne olduğum biliniyordu, ne olmalıydım, nasıl olmalıydım?

Şuna inanıyordum o günler. Emperyalizm, bir ülkeyi sömürmek için, en etkili yöntem ve araçlarla, o ülke insanlarının beynini, günlük ilişkileri içine girerek, sömürmeye uygun bir hale getirecektir. Daha da bağımlı olacaktır insanlar, farkında olmadan.

Emperyalist olgu nasıl yansıdı bilincime?. İlk duraklarını nasıl kazandı?

Adana'da, Tan sinemasında ilk kovboyları tanıdım. Çok sevdim onları, Ne güzel yürürlerdi, ne güzel bakarlardı şapkalarının altından. Beyaz sedef kabzalı tabancaları aklımdan çık-

mazdı hiç... Yüreğimiz onlarla birlikte çarpardı... kızılderilileri düşman bellemiştik... Teksas, Kansas City, Oklahoma, Nevada... hep bildiğimiz yerlerdi...

O günlerde Amerika benim için kahraman kovboylar ülkesiydi... Gangsterleri bile kardeşlerimizden yakındı...

Amerika bilincimize kovboyları, acımasız gangsterleri, cikletleri, kareli gömlekleri, bulucinleri, güzel kadınlarıyla girdi. İncirlik havaalanı yapımı için gelen Amerikalılar, arkalarında ciklet ve cıgara isteyen bir kuyrukla dolaşırlardı. Adana'nın en güzel yerlerinde, en pahalı otellerinde kalırlardı. Barlarda kadınlar Amerikalılarla kırıştırmak için can atarlardı...

Kovboylar, gangsterler emperyalist kültürün kitlelere ulaşmasında ilk ve en etkili adımlardan biriydi. Kareli gömlekler, bulucinler, müzik, edebiyat, sanat, moda neydi aslında?. Bilincimize nasıl yansırlar, kimlere hizmet ederlerdi... Binlerce gerici etkiye açık olan bilincimizi bağımsızlığa nasıl kavuşturacaktık?

Bütün hayatımızı emperyalizme iç-içe, koyun koyuna yaşamadık mı? Attığımız her adımda emperyalizme, onların uzantısı yerli tekelci burjuvaziye, tefeci bezirganlara can katarak yararlı olmadık mı?

Onlar, hayatımızın her alanında, hemen hemen her anına egemen değiller mi? Traş olurken kullandığımız makine, cilet, traş kremi, kolonya ile hangi yerli tekele ve bu tekel aracılığı ile hangi uluslararası tekele para ödüyoruz?

Mutfağımızdaki çatal, kaşık, tencere, tava,

melamin tabak, ocak, varsa buzdolabı, sana yağı, vita yağı vb. Duvarlarımızın boyası; ÇBS... DYO... Sadosan vb... Radyomuz, televizyonumuz, elektrik ampulumuz, diş macunumuz, diş fırçamız, ilaçlarımız bizi hangi tekellerin kölesi yapmaktadır? Deterjanlar, pencerelerimizdeki camlar, kapımızın kilidi, bindiğimiz otobüsler, otomobiller - yerli dediklerimiz, Muratlar, Anadollar, Renaultlar - bisikletler, traktörler hangi uluslararası tekellere kelepçeliyor bizi?

İçtiğimiz meşrubatlar; Coca-Cola, Pepsi-Cola, Fruko vb. nedir? Harcadığımız her liranın kaç kuruşu bu yerli tekeller kanalıyla uluslararası tekellerin kasasına giriyor...

Sineması, tiyatrosu, romanı, müziği, yaşama biçimi... Artisti, mankeni, orospusu vb...

Evet... hedef belliydi; bilinci emperyalist ve yerli gerici egemen kültürün etkilerinden, denetiminden, yönetiminden kurtarmak... Bunun için de tek yol vardı; ülkeyi emperyalist boyunduruktan, onların uzantısı yerli tekelci burjuvazinin ve bunlarla işbirliği içinde olan büyük tefeci-bezirgan ve toprak ağalarının tahakkümünden kurtarmak için mücadele.

Kendini yetersiz gören, esaretini gören, bundan kurtulmak için çırpınan birinin hikâyesini yazmayı denemiştim. SALPA' o günlerin birikimini taşıyan uzun bir hikâyedir.

SALPA', cezaevi döneminin bir kesitinde duyduğum sancıları yansıtır. Kurtulmak istemenin o eziklik, sıkıntı, güvensizlik veren sarsıntısının bedenimizi yaladığı günlerde, pencereden, Seli-

miye'nin arka yoluna, gelip geçen otobüslere, arabalara, insanlara bakarken düşünürdüm...

Bu hareketi yaratan nedir?

Her yeni gün hareketin yeni bir biçimiydi. Ve ben, her yeni günün, dersine iyi hazırlanmamış tembel bir öğrencisiydim.

Karıma yazdığım bir mektupta... «Her sabah yeniden başlıyorum yaşamaya. Pembeleri, mavileri yeniden seviyorum. Ağacı, duvarı, parmaklığı, hapisliği yeniden öğreniyorum. Ve yarının, yani bir gün sonrasının Yılmaz Güney'i olmaya, onun dokusunu dokumağa başlıyorum. Hergün, titizlikle atılmış bir ilmiktir çünkü; yenilişen hücrelerimizin bir katıdır. Hergün, kendimizle, geçmişimizle, geleceğimizle, yaptıklarımızla, yapacaklarımızla bir hesaplaşmadır.

Bugün perşembe sevgili. Perşembeden geçersem cuma var önümde... Cumayı geçersem Cumartesi... imtihan yani... sürüp giden, bitmeyen. Düşün ki Cuma'dan ikmale kalmışım. N'aparız? Cumartesiye varamayız bir türlü. Varsak bile Cumanın yeri boş kalır, borçlu geçeriz o günden... değil mi?» demişim...

Günlük yaşayışımız içinde, çözülmeden bir sonraki güne miras kalan, önemsenmemiş, ya da oluruna bırakılmış, ya da farkına varılamamış küçük çelişkilerimiz günden güne birikerek, cansıkıntısı, tedirginlik, korku, üstünkörülük, acelecilik, ikiyüzlülük ve anlaşılmaz sıkıntılar vb. olarak içimizde yaşar ve günden güne gelişirler. Her duygu, kaynağının verimliliği oranında büyür, gelişir, kök salar ve diğer duygular içinde zaman zaman tayin edici olur. Tembel bir adam, ikiyüz-

lü bir adam, tutarsız bir adam, gibi tanımlarda tayin edici duygunun maddileşmesi söz konusudur.

Biz, yaşıyanın varlık nedeni, gelişenin gelişme nedeni, yokolmanın ve ölümün kaçınılmaz nedeni olmalıyız. Bu temel ilke, bize, günlük yaşayışımız sürecinde, her olaya, duruma ve ilişkiye, bilinçli olarak bakmayı, seçmeyi, müdahaleyi, uymayı ya da uymamayı emreder. Küçük birikimlerin, ilişkilerin birbirleriyle diyalektik hareketleri sonucu biriktiğini, büyüdüğünü akıldan çıkartmamak zorundayız. Her an bir savaşın acımasız kuralları içinde olduğumuzu akıldan çıkarmamak zorundayız. Yaşayışımız sınıfların, hayatla ölümün, varolmakla yokolmanın sürekli mücadelesini, en küçük zaman birimi içersinde bile durmaksızın sürdürür. Bu, hayatın gerçekliğidir. Biz, birim olarak da bu savaşın sınırları içindeyiz. Hapishane de savaş sürecinin bir parçasıdır. Bu gerçekliğin bilincinde olmak, günlük yaşayışımız içinde yeralan en küçük ilişkiden, en küçük tavır ve davranıştan, giderek önem derecesi artan taktik ve stratejik davranışlarımıza dek, bütününü amaçlarımız doğrultusunda değerlendirmek gerekliğini getirecektir. Ancak, bir şeyin bilincinde olmakla, o bilincin gerektirdiği tavır ve davranışı, müdahaleyi, çalışmayı, disiplini göstermek birbirinden farklı şeylerdir. Bilincinde olduğumuz, fakat gerekeni yapmadağımız durumlar vardır. Böyle durumlarda, seçme eylemi, düşünceyi maddileştiren bir davranıştır.

Bilinç, maddi koşulların, toplumsal, kişisel deneylerin, üretim ilişkilerinin ürünüdür ve ta-

rihi mirası içinde taşır. İç ve dış etkenlerin diyalektik hareketiyle gelişir. Bir kunduracı, bir köylü, bir işçi, bir memur ayrı üretim faaliyetleri içinde olduklarından, bir olay karşısında farklı tepkiler gösterirler, farklı tavır alırlar... Çözüm yolları, önerileri farklı olur. Farklı tavır farklı seçmeyi getirir.

Bir insana bir şeyi seçtirten nedir?

Biz, hayatın gelişen güçleri yanında olmayı seçtik, diyoruz. Bilincimiz ve maddi şartlarımız bunu emrediyor. Seçmek, yeni bir sürecin ilk adımıdır sadece. Her adım özgül çelişkilerle doludur. Bize düşen, her adımın özgül çelişkilerini sağlıklı saptamak, içinde bulunduğumuz koşullarda sıraya koymak ve yeri zamanı gelince çözmek olacaktır. Çözemediğimiz her çelişki yarına bırakacağımız zorlu bir mirastır. Ve günü gelince çözülecektir. Biz, o çelişkinin çözümünü sağlıyacak ortamı ve koşulları yaratacağız.

Tarihin, sınıflar mücadelesinin tarihi olduğuna yürekten inanan insanlar, yaşadıkları dönemin her aşamasına, her anına sınıflar mücadelesinin bir küçük parçası olarak bakarlar. Heran, bu savaşın gerektirdiği sorumluluklar, görevler, fedakarlıklarla yüklüdür. Bunun bilincinde isek, dünyayı değiştirme savaşında payımıza düşeni, gücümüz oranında yerine getirmek zorundayız.

Sağlıklı düşünürsek, her an savaş halinde olduğumuzu görürüz. Savaş, tank, top, bombardıman değildir yalnızca. Bir yanda ezenler, bir yanda ezilenler vardır. İster bilinçli, ister bilinçsiz - bilinçsizlik de bilincin bir sürecidir - olsun, bi-

lerek ya da bilmeyerek her insan, savaşan bu iki kutuptan birine hizmet eder. Hatta, yanlış düşündüğü için, ya da gereken dikkati göstermediği için düşmana hizmet eden unsurlar da vardır. Öznel olarak, şu ya da bu yanı seçiyor olmamız yetmez. Nesnel olarak da gerekeni ortaya koymak zorundayız. Her insan ister istemez bir yana hizmet eder. Kısa vadelerde, işçi sınıfına gibi görünen, aslında karşı güçlerin, emperyalizmin işine yarıyan hizmetler de vardır.

Günlük yaşayışımız içinde, irili ufaklı her ilişki, atılan her adım, her söz, her öneri, uzun vadeli çıkarlar gözönünde tutularak düşünülmeli, bir amaca yönelik olmalıdır. Amacını, bu amacın araçlarını kesinlikle saptamamış ve bu amaç doğrultusunda, her aşamanın işlemlerini düşünmemiş insan, kaçınılmaz olarak başkalarına hizmet edecektir.

En anlaşılır örneklerle düşüncelerimizi açıklamaya çalışalım.

Bir pazar günü uyandınız. O günü nasıl geçirmeniz hakkında bir kararınız yok. Pazarı nasıl geçireceğini kararlaştırmış bir arkadaşınız geliyor size. Çünkü onun, kararını gerçekleştirmesi için bir arkadaşa ihtiyacı var. Ve çıkıp gidiyorsunuz beraber. Sizin için, nasıl olursa olsun, o günü geçirmek önemlidir. Arkadaşınız için kıra çıkmak, plaja gitmek, ya da bir toplantıya katılmak. İlk bakışta önemsiz gibi görünebilir. Oysa, yirmidört saatlik zamanı nasıl kullanacağını bilememek, yalnızca bir pazara özgü birşey değildir. Bu, insan hayatının izlediği genel kararsızlığı gösterir.

Yine küçük bir örnek. Sokaktasınız... Nere-

ye gideceğinizi bilmiyorsunuz. Sinema, tiyatro, meyhane, sergi, konferans, maç vb. birini seçemiyorsunuz. Meyhaneye kararlı ve bir arkadaş bulmayı tasarlıyan bir arkadaşla karşılaşırsanız, o sizi meyhaneye götürecektir. Oysa, sinemaya kararlı bir arkadaşla karşılaşsaydınız, sinemaya gidecektiniz.

Dünyayı, ne yapacağını, nasıl yapacağını kesinlikle bilen, bu uğurda en kararlı ve korkusuz adımları atan insanlar değiştirir. Kararsız, boyun eğmeye alışmış bir insanın değil dünyayı, kılığını değiştirmesi bile güçtür; beklenemez. Bir insanın kendi hayatını değiştirme savaşı, hem dünyayı değiştirmekle yakından ilgilidir, hem de onun bir parçasıdır.

Kendimi değiştirme, arındırma, yalınlaştırma savaşı verirken içerde, her geçen gün sorumluluklarımı, eski yanlışlıklarımı daha iyi gördüm. İnsan, içinde yaşadığı nesnel sürecin somut olgularını ve bunlarla kendi arasındaki ilişkileri ve çelişkileri, yürekli ve alçakgönüllü bir tavırla ortaya koymalıydı... Bunu yapamıyorsa, günlük ilişkilerine de sağlıklı çözümler bulamaz ve tedirgin, verimsiz, cansıkıcı bir unsur olmaktan da kurtulamazdı.

DEĞİŞEN...

Olayları değerlendirişte, önerilerde, tutum ve davranışlarda bir ayrıcalık varsa, bu bir çelişkinin ifadesidir. Egemen çelişkinin karakterine açıklık kazandırmadan, gelişigüzel atılan her adım, çeşitli yanlışlıkları içinde taşır. Bu yüzden,

içinde bulunduğumuz aşamayı, aşamanın içerdiği çelişkileri, gereken görevleri ve işlemleri doğru sıralayabilmek, yerli yerine koyabilmek için ne yapmalıydım?

Başarısızlıklarımızın tayin edici nedenlerinin bulunması, uygulamalarımızda etkin olan yanlış düşünce kaynaklarının kavranabilmesi, ancak doğru bir dünya görüşü ve buna bağlı doğru bir yöntemin işletilmesiyle mümkündü. Doğru bir dünya görüşünü nasıl kazanabilirdim?

Gelişmeye katkısı olmayan arkadaşlık ilişkilerinden, gereksiz saygı, sevgi, incelik gösterilerinden, gelişigüzel çalışmak, okumak, düşünmekten, gevezelikten, sahtelik, tembellik, uyuşukluk hastalıklarından nasıl kurtulabilirdim? İdeolojik oksitlenmeye nasıl karşı durabilirdim?

Burjuva etkilerine açık olmaya, o etkilerin bilincimizde yuvalanıp, gelişmeyi önleyici paslanmalar yaratmasına ideolojik oksitlenme diyordum. Gerici etkinliklere karşı yaptığım çalışmaların yavaşlaması, aksaması halinde burjuva eğilimler canlanıyor, ilerleme hızımı durduruyordu. İdeolojik oksitlenmeye, ancak yoğun ideolojik çalışmayla, günlük ilişkilerde doğru tutum ve siyasetle karşı durulabilirdi.

O günkü bilgilerimin, tarihi ve günümüz sorunlarını doğru açıklayamadığını, bir yığın olayları gerçek yerine oturtamadığını görüyordum. Bilincim ve mantığım felsefi idealizmin çeperini yırtacak güçte değildi. Diyalektik materyalist görüşe sahip olmayan, hayatın en küçük ilişkilerine bile bu süzgeçten bakmayan insanların doğru düşüneceklerine, doğru yapacaklarına inan-

mıyordum. Olayları inceleyiş yöntemim diyalektik, yorumlayışım materyalist olacaktı mutlaka. Bunu kazanmaya çalışıyordum. Gelgelelim, sık sık sözünü ettiğim «diyalektik materyalist» görüşüm bile idealizmin saksısında gelişmekteydi. Bu saksıyı parçalamadan idealizmin etkinliği ve izleri yokedilemezdi. Nasıl parçalayacaktık bu saksıyı?

Ne yapmalıydım? Karmakarışık olan yumakta ipin ucunu nasıl bulacaktım? Neydi bu insanları birbirinden ayrı düşündürten, seçtirten, hareket ettiren ana neden?

İnsan hem biyolojik, hem de toplumsal bir olgudur. Bu yüzden, hem biyolojik, hem de toplumsal ihtiyaçlarını giderebilmek, maddi hayatını devam ettirebilmek için çalışmak, bir iş yapmak zorundadır. Yaşadığımız toplumda, birbirinden farklı yaşıyan, farklı düşünen insanlar vardır. Bu insanları birbirinden ayıran temel neden yaptıkları iştir...

Bir insanın işi, iş ilişkileri, iş çevresi, onun düşünce biçimini, hayat içindeki gerçek yerini belirler. Birbirine benzeyen üretim araçlarıyla çalışan, ya da benzer üretim çalışmaları içinde olan insanlar, aynı işi yapan insanlar, birbirlerine yakınlık duyarlar. Binlerce kişinin içinde bunlar birbirlerini bulurlar. Örnek... bir çöpçüyle bir pilot, bir dansözle bir imam, bir artistle bir tütün ekicisi, bir genelev kadını ile bir rahibe birbirinden farklı toplumsal ilişkilere ve birikimlere sahiptirler. Farklı üretim dallarında bulunan işçilerde bile, tavır, davranış, kavrayış, tutum farkı göze çarpar. Küçük bir imalathanede, üç beş kişiyle çalışan bir işçiyle,

binlerce kişiyle çalışan bir fabrika işçisi, örgüt, örgüt disiplini, kollektif ruh konusunda aynı yatkınlığı gösterebilir mi? Bir köylü ile bir sanayi işçisinin dünyaya bakışı, olayları kavrayışı, değerlendirişi niçin farklılıklar gösterir? Bir tezgahtar kız niçin bakar müşterilerinin gözüne; neden şirin görünmek ihtiyacını duyar? Bir polis neden işkence yapmak zorundadır?.

Milli piyangodan bilet alanlar, gazete kuponu biriktirenler, bankalarından apartman dairesi bekliyenler ne düşünürler?

Gazete sahipleri, bankacılar, toprak ağaları, sanayiciler ne düşünürler, nasıl bir gelecek kurarlar?

İşçiler, köylüler, dar gelirli emekçiler ne düşünürler, nasıl bir gelecek isterler?

İşte bu gelecek kaygı ve telaşı, çıkarları uzlaşan insanları bir mıknatıs gibi bir araya çeker. Bir kısım, varlıklarını korumak için, varlık nedenleri olan düzeni, düzenin yasalarını, gelenek ve göreneklerini, kurumlarını korumak ve sürekliliğini sağlamak için çalışırlar. Bunlar her ülkede azınlıktır, çoğunluğu ezerek, sömürerek yaşarlar... Üretim araçlarının özel mülkiyetine, binlerce yıllık yönetim deneyine, ideolojik, siyasi, toplumsal, askeri, kültürel baskı kurumlarına sahiptirler..

Bir kısım da, düzenin değişmesinde görürler çıkarlarını. Artık eskisi gibi yaşamak ve yönetilmek istemezler. Onları harekete getiren düşünce de kaynağını işten alır. Ve biraz araştırırsak görürüz ki, toplumların gelişmesinin temelinde üretim mücadelesi ve sınıfların savaşı yatar...

Bir yanda dünyanın bütün zenginliklerini yaratanlar, diğer yanda bu zenginlikleri sömüren, bu zenginlikleri gerçek yaratıcılarına karşı baskı ve zulüm aracı olarak kullananlar...

İşte dikkat etmemiz ve hiç akıldan çıkarmamamız gereken sorun budur. Farklı gelecek için... savaş... SINIFLAR ARASI SAVAŞ...

Sınıflar arası savaş, sınıfları kaldırmanın, sömürüyü, insanın insana kulluğunu kaldırmanın, herkesin özgürce gelişebileceği sınıfsız topluma varmanın savaşıdır. Bu gerçeği kavramadan, toplumsal olayları doğru çözmenin olanağı yoktu. Binlerce olay doğru değerlendirilemediği, yanlış çözümlere bağlandığı için, binlerce yanlışın mirasını taşıyordu bilincimiz. Tarihi zorunluluğun ürünü olan hayatın yeni, gelişen güçleri, tabiatları gereği yenilmezler. Yeni güçler, yeni bilinci, yeni ilişkileri, varlık nedeni olan yeni şeyleri geliştirirken, önündeki engelleri de yıkarlardı.

Sınıf mücadelesi vardığı aşamaya göre, toplumun bütün toplumsal kat ve çalışma alanlarını etkiler ve oralardaki yeni gelişmelerden de etkilenirdi. Saflara yeni unsurlar katılırdı. Sınıf mücadelesinin siyasi ve ideolojik niteliğini tam kavrıyamamış unsurlarda, işçilerde, köylülerde, özelikle küçük burjuva kökenli olanlarda, hem proletaryanın, hem de burjuvazinin ideolojisi, özlemleri iç-içe yaşardı. Kendimde de bu özellikleri görüyordum. Üstelik ben Yeşilçam pisliğinden gelmiş bir adamdım ve yaptığım işten dolayı da bir yığın yozluğu, sahteliği, gösterişçiliği, bilgisizliği de beraberimde taşıyordum. Oyunculuktan gelen çeşitli ideolojik ve kültürel hastalıklarım vardı. Hayatın gerçekliğiyle oyunun sahteli-

ğini iç içe yaşardım; çoğu kez de herşeyi birbirine karıştırırdım. Bizim için her sahnenin, her hareketin bir sırası, bir numarası vardı. İnsanlar istediğimiz gibi yürür, konuşur, hareket ederlerdi. İstemediğimiz sözü, hareketi defalarca tekrarlar, beğenmezsek değiştirir, uygununu bulurduk. Beğenmediğimiz oyuncunun yerine bir başkası gelir, istediğimiz gibi ağlar, istediğimiz gibi gülerdi. Bir yılda en azından beş kez ölür, ağlarken güler, gülerken ağlardık. Herşey oyundu bizim için. Düşünmek, düşünmeyi oynamaktı... üzülmek, üzülmeyi... sevinmek, sevinmeyi... ağlamak, ağlamayı oynamak demekti. Herşey önceden hazırlanır, en ince ilişkiler, en küçük hareketler hesaplanır ve herşey değiştirilme, yeniden düzenlenme olanağına sahipti. Oysa hayat bizim istediğimiz gibi gelişmiyordu. Acımasızdı, bağışlamasızdı... ve numarası, bilinen bir sırası yoktu olayların. Zorluklar, gerçekten düşünmeden, kavga etmeden, acının gerçeğini yaşamadan aşılmıyordu...

Hayatın gerçek toprağına nasıl basacak, nasıl gelişen bir ürünü olacaktım?

Elektrik ütüsü, bir traş makinası nasıl çalışır?. Elektrik akımıyla bağ kurarak... ben de hayatın gelişen devrimci akımıyla bağ kurmalıydım...

İşte orda, Selimiye'nin pencerelerinde, koridorunda, ranzalarında, yürürken, koşarken, uyurken, otururken, yemek yerken, banyoda, tuvalette, her yerde her an bunları düşündüm... kendimi yeniden yaratmalıydım... bir inşaat ustası gibi; yıkarak ve yaparak... sürekli yıkarak ve yaparak...

Emperyalizmin, çeşitli eğilimlere sahip, uluslararası tekelci burjuvazinin farklı mihraklarına bağlı işbirlikçi yerli tekellerin, toprak kapitalistlerinin, toprak ağalarının, bankacıların, aracıların, büyük tefecilerin - bezirgânların, hacıların, hocaların, şıhların ve her türlü soyguncu sermayenin ve gericiliğin yoğun sömürüsü ve baskısı altında ezilen, yoksul, geri bir ülkenin devrim acemisi çocuklarıyız. Acemiliğimiz mücadele içinde ustalığa dönüşecektir. Devrim mutlaka sağlıklı devrimcilerini oluşturacaktır. Binbir dar boğazdan, çeşitli hastalıklardan, darbelerden, kanın ve ateşin içinden geçilerek varılacaktır o noktaya.

Ulusal bağımsızlık, özgürlük, halk demokrasisi ve gerçek adalet için, sosyalizm için, ülke ekonomisini emperyalist ekonominin pençesinden, ideoloji, kültür ve sanatı, emperyalist ve gerici bütün etkilerden kurtarmak, bütün gerici sınıf ve tabakaları, üretici güçlerin gelişmesi önünde duran bütün engelleri tasfiye etmek ve anti - emperyalist demokratik halk iktidarını kurmak için mücadele etmek başgörevimizdir.

Halkın yoksulluk ve her türlü gerici baskılardan kurtuluş mücadelesi, doğru siyasi ve ideolojik hedefleri tayin etmeden zafere ulaşamaz. Bu hedefleri, proletaryanın devrimci partisi tayin eder, işçi sınıfının dışındaki bütün emekçi halk sınıf ve tabakalarının muhalefetlerini de örgütlü ve disiplinli biçimde aynı hedeflere yöneltmeye çalışır.

Halk iktidarı kısa vâdede amaç, uzun vâde

içinde araçtır. Demokratik halk iktidarı, sosyalist devrime ulaşmanın bir aracıdır.

Ben de kendime bir araç gözüyle bakıyorum. Halkımızın kurtuluş mücadelesi içinde, bütün olanaklarıyla, bir araç.

Emperyalist soygun ve sömürüden pay alan, bu sömürüye ortaklık eden, kolaylaştıran, varlıklarının devamını bu sömürü düzeninde gören, sömürüye göz yuman bütün güçler ve kişiler düşmanımdır.

Göğsümü gere gere «ben sosyalistim» diyemiyorum. Küçük ve acemi bir çırağım şimdilik. O yüce sorumluluğu tam anlamıyla, bütün ilişkiler sürecinde taşıyacak güçte, fedakârlık ve yiğitlikte değilim henüz. Fakat şunu belirtmeliyim ki, sağlıklı bir sosyalist olmak en büyük ve tek amacımdır. Bunun için de bütün gücümle hayat mücadele okulunda, dünya devrimci pratiğinin, devrim ustalarının, bilimsel sosyalizmin evrensel gerçeği ile birleşme sürecinde olan ülkemiz devrimci pratiğinin ışığında, sosyalizmin bir öğrencisi olarak çalışmaktayım. Birgün, ülkemiz ve dünya devrimci hareketini ileriye götüren sağlıklı güçlerin içinde yeralabilecek nitelikte bir sosyalist olabilirsem ne mutlu bana.

Safım açık ve bellidir. Emekçi yoksul halkımın safında, bilimsel sosyalizme inanan, sosyalizm acemisi bir sanatçıyım. Bütün olanaklarımla kurtuluş mücadelesinin içinde olmaya çalışacağım... Bü yüzden başıma gelecek belaları göğüslemeye şimdiden hazırım. Hak yolunda, halk için ölüm en şerefli ölümdür...

Bayramoğlu 1974

ÇIRAK

Oturduğumuz ev Hamidiye mahallesindeydi; kargı ve kırmızı çamurdan bir evdi. İki odalıydı. Mutfak ve banyo yoktu. Odanın birinde yıkanırdık hepimiz, teker teker. Onbir yaşıma kadar anam yıkardı beni, kardeşlerimi, büyük bir leğende. Ben sevmezdim yıkanmayı, dal taşşak kaçardım, anam beni kovalardı, döverdi. Su, gazocağında, ya da küçük toprak ocakta ısıtılırdı avlumuzda. Yemeği de yerde, odanın birinde yapardı anam.

Evimizin damı önce otlarla, sazlarla örtülüydü... Yel vurunca hüzünle öterdi. Dokuzyüz elli altıda, otları ve sazları söküp attı anam, kiremitle örttü. Tek başına onarmıştı anam. Tahtalar çaktı, evin damına çıktı, kiremitleri döşedi; iki gün sürmüştü bu iş...

Odaların herbiri avluya açılırdı. Avluya açılan bu kapılar dört enli tahtadan yapılmıştı. Bu tahtalar, üç çıtayla enlemesine tutturulmuştu. Boyasız ve pürüzlü bir kapıydı bu. Boyasız ve pürüzlü... öyle kalmış aklımda. Kışın soğuk gelirdi aralıklardan. Buz gibi... cilet gibi keserdi. Bezle kapatırdık soğuk gelmesin diye... Bozuk, boktan

bir asma kilidimiz vardı. Göstermelik bir kilitti bu. Hiçbir zaman kilitlenmezdi kapı. Elimizle açardık kapıyı, anahtar kullanmadan. Hiç hırsız da gelmedi evimize. Çalınacak birşeyimiz yoktu çünkü. Kışın, ayakkabılarımız ıslanmasın diye, içeriye, kapının önüne koyardık. Yaşsa teneke sobanın yanına.

Evin içi kireçle badanalıydı. Bembeyaz olurdu. Anam, eline bir süpürge alır, kireçli tenekeye daldırırdı süpürgeyi, sonra da badanalardı. Her işi tek başına yapardı anam. Bıkıp usanmadan tek başına.

Odalar birbirine açılırdı orta duvarda bir kapıyla. Eski, çiçekleri soluk bir perde ayırırdı geceleri. Birinci oda daha büyüktü, büyük bir karyola vardı. Tahta bir karyolaydı bu, anam yatardı burda. Sokağa bakan, camsız, tek pencerenin önünde tahta bir sedir... Eski bezlerle doldurulmuş minderlerimiz... Bu minderlerin üzerinde, eski bezlerden, düzgün, eşit biçimde kesilerek yapılmış iplerden dokuma kilimlerimiz... binbir renkli kilimlerimiz.. Eski, tahta masamız üzerinde eski çarşaflardan bir örtü ve yine eski, alaturka bir saatimiz vardı. Resim falan yoktu duvarlarda...hiçbir şey yoktu... bembeyazdı...

Diğer odada biz yatardık, kardeşlerimle. Yataklar yere serilirdi akşamları, sabahları toplanır, kaldırılırdı yüklüğe... İki kişi yatardık bir yatakta. Bomboş, sevimsiz, soğuk bir odaydı. Soba da yoktu. Kışın sarılırdık birbirimize, üşümiyelim diye... yine de üşürdük...

Kışın evin damı akardı hep, yatağımız ıslanırdı; bazan da biz ıslatırdık. Sonra kavga eder-

dik kardeşlerimle. «Kim yaptı bu işi... kim işedi altına?» derdik. Kimse kabul etmezdi. Donlarımızı koklardık birbirimizin.

Sabah kahvaltısında yalnız çay ekmek yerdik. Bazan da anamın yaptığı biber salçasını sürerdik ekmeğe, çayı öyle içerdik. Bizim mahalledeki bakkal veresiye vermezdi bize. Taa öbür mahalledeki bakkaldan alırdık veresiyeyi. Kavga ederdik bakkala gitmemek için kardeşlerimle. «Yok sen git» «yok ben gitmem» derdik hep. Dayağı yiyen giderdi en sonunda. Çok ekmek yerdik karnımız doysun diye. Yine de çöp gibi zayıftık hepimiz, hiç et tutmazdık.

Yüzon metrekarelik bir avlunun kıyısına kurulmuştu evimiz. Hemen yanında da bir hela vardı. O da çamur, kargı ve sazdan yapılmıştı. Sonra tahtadan yaptı onu anam... Kapısında çuvaldan bozma bir perde asılıydı.

Avlunun ortasında bir tulumba vardı, emme - basma. Tulumbanın suyu önceleri çok kumluydu; sonraları kum kalmadı hiç... Yazın buz gibi olurdu suyu. Bir de küçük havuzu vardı önünde, taştan. Yazın çimerdik orda. Çok çimerdik. Avluda, ayva, nar, dut, incir ağaçları vardı. Yazın çıkardık her zaman duta, incire... Toplardık sepete... Bazan karnımızı dutla, incirle doyururduk. Bunlar satılmazdı; herkesin evi önünde vardı çünkü. Ayva ile nar çepeçevre sarardı avlunun üçbir yanını. Benençok narı severdim, kırmızı çiçekler açardı, çok sevinirdim. İlkbahar yaz ayları yemyeşil olurdu ortalık; o sıcakta gölgelik yapardı. Bu ağaçların altına, soğan, sarmısak, tere otu nane ekerdi anam kışın... yazın da do-

mates, hıyar, biber. Bunları hep anam yapardı. Eline kazmayı alır kazardı, toprağı yumuşatmak, havalandırmak için bellerdi. Taşını toprağını, otunu temizler, ayıklardı. Sulardı; suyu tulumbadan taşırdık. Anam teneke saksılara türlü türlü çiçekler ekerdi... çok severdi çiçekleri... Avlunun çevresinde çit yoktu. Evler vardı. Kuzeyinde, Erdemli'de narenciye bahçeleri olan zengin bir aile vardı. İkişer daireli üç katlı mavi bir apartmanda otururlardı. Bütün çocukları okurdu bunların. Anam bu evin temizliğini yapardı; çamaşırlarını yıkardı. Tam on yıl yaptı bu işi. Haftada iki gün akşama kadar çamaşırlarını yıkardı bu ailenin. Ona su taşırdım kardeşimle. Anam ençok çamaşır makinasından korkardı o günler... «gelirse boku yeriz» derdi; niye öyle derdi, anlamazdım...

Avlunun batısında da iki katlı bir ev vardı. Hep toplantı yaparlardı; şık giyimli kadınlar gelirdi buraya. Bunlar evlerinde parti yaparlarmış... Nasıl yaparlarmış partiyi bilmezdim. Sonraları öğrendim; poker briç partisiymiş bu, birgün birinin evinde, birgün diğerinin.

Bahçelerinde muz, mandalina, yeni dünya, portakal vardı. Bahçe kalın, yüksek bir duvarla çevriliydi. Duvarların üstünde de, ucu sivri demirler, kalın cam kırıkları vardı; kimse girmesin diye. Çoğu kere muz alabilmek için duvara tırmanırdım; kesilirdi kolum bacağım. Ama ben yine de aşardım duvarları. Çok muz, yeni dünya çaldım buradan, çok.

Bazan bu aile ansızın kaybolurdu ortadan. Bir ay, iki ay, üç ay yokolurlardı. İzmir'e, İstanbul'a, Bursa'ya giderlermiş gezmeye, eğlenmeye.

Avlunun güneyinde de bir fellah aile vardı. Onların evi de bizimkinin eşiydi; çamurdan ve kargıdan. Hep arapça konuşurlardı. Adam balıkçılık yapardı. Karısı Türkçe bilmezdi. Bazan anam bu kadınla ağız kavgası ederdi. Biri Türkçe, diğeri arapça bağırır, çağırır, söverlerdi birbirlerine... Ben çocuklarıyla konuşurdum, akşama kadar oyun oynardık.

Bu fellah ailenin bir faytoncu kiracısı vardı; yaşlı bir adamdı, çok içki içerdi. Hergün sarhoş dönerdi eve, çok sessizdi, çok iyiydi. Karısı çok konuşurdu, başının etini yerdi adamın, sinemaya götürmesi için.

Bunların bir kızı vardı beş altı yaşlarında... ben de altı yaşındaydım o zaman. Günümüz hep sokakta geçerdi, akşama kadar kızlı erkekli tozun toprağın içinde debelenirdik. Kışın kar yağmazdı hiç, yağmur yağardı durmadan. Hep dışardaydık, yine, eve girmezdik. Yazın dereye giderdik yüzmeye, tulumbanın altına girer yıkanırdık. Dere evin beş yüz metre ötesindeydi. Az suyu olurdu yazın. Haziranda Temmuzda kururdu.

Erkek arkadaşlarım arasında ençok anlaştığım Doğan'dı; Arap Doğan derdik ona. Çünkü zenci gibiydi; simsiyahtı. Arap Doğan, ben ve faytoncunun kızı hep beraber oynardık. Birgün, bir yaz günü Erdemli'li zengin ailenin bahçesinde oynuyorduk. Aile yoktu, bir yerlere gitmişlerdi yine, bahçelerine anam bakıyordu. Üçümüz, merdiven altındaki odunluğa girdik. Evcilik oynayacaktık. Kapı açıktı, biraz ışık giriyordu içeriye, yarı karanlıktı. Biraz evcilik oynadık. Son-

ra kız, «doktorculuk oynayalım» dedi. Ben hiç oynamamıştım o oyunu, hiç bilmiyordum. Beraberce, kıştan kalma, düzgünce kesilmiş odunları düzelttik, çevreyi süpürdük, temizledik. Sonra kızı odunların üstüne yatırdık; uzattık kızı iyice odunların üzerine. Üçümüz de donlarımızı sıyırdık. Baktık öyle birbirimize. Kız, ikimizden birisinin karısı olacaktı. Sonunda Arap Doğan oldu kızın kocası, ben de doktor... Kızın fistanını omuzuna kadar sıyırdık Arapla. Kız bakıyordu, gülüyordu, «hadi doktorculuk oynayın» diyordu ikimize. Bir Arap oynuyordu bir ben şeyiyle. Göbeğine... karnına bastırıyorduk ellerimizi sonra... Sonra ince bir tahta soktuk orasına. Bağırdı birden, acımıştı... Kalktı yattığı yerden, ağlıyordu.

Birkaç gün sonra, kızla ben yalnız oynadık doktorculuğu, babasının faytonunda. Faytonun kepenklerini, perdelerini iyice indirmiştik, her yan kapalıydı. O gün pazardı, iyi hatırlıyorum, babası hastaydı, işe çıkamamıştı.

Çok sonra, ilkokul üçteyken oyun oynuyorduk beş altı kişi derenin kıyısında, kızlı erkekli, büyük bir bahçede... faytoncunun kızı da vardı. «Hadi doktorculuk oynıyalım» dedim ona. Utandı kız, çok utandı, «artık olmaz» dedi. Artık olmazdı, büyümüştü; bir daha da benimle konuşmadı.

Sonra da anasıyla birlikte ayrıldı mahalleden, faytoncuyu yalnız bıraktılar. Sarhoşluğundan bıkmış anası... En son gördüğümde onaltı yaşındaydı. Eski bir elbise, soluk bir başörtüsü vardı başında. Güzelleşmişti... Hiç bakmadı yü-

züme, başını çevirdi. Ben de başımı çevirdim, utandım çok.

Babam ben dört yaşındayken ölmüş; hiç hatırlamıyorum kendisini. Yalnız onun varlığını ölüm haberi getirildiği zaman hissetmiştim. Bir akşam evde oturuyorduk, yemek yiyorduk, kapı çalındı. Genç bir adam geldi, halamın oğluymuş bu. Anamla bir şeyler konuştu. Birden ağlamaya başladı anam. O genç adam avutmaya çalıştı onu. Anam bize «babanız ölmüş» dedi. Bir tek bu olayı hatırlıyorum. Kimdi, neydi bilmiyorum. Babanız öldü! O kadar...

Babamı hastanede gördüm. Anam abimle götürdü beni oraya. Bahçede dolaşıyorduk abimle. Sonra bizi bir odaya götürdüler. Kokuyordu oda. Serindi. İki adam vardı içerde. Büyük bir masaya uzatılmış, üzerine örtü çekilmiş bir adamı gösterdiler bize. «Bakın» dedi biri, masada yatanı göstererek. «Babanız!» Babamızmış o adam. Öyle dediler bize.

Örtüyü açtılar yüzünden. Sakallı, yaşlı bir adamdı. Sakalları beyazdı, babamızdı. Kafasının bir yanı yoktu, hep pamuk doldurulmuştu. Abim ağlamaya başlamıştı, ben baktım öyle. Hiçbirşey anlamıyordum. Sarıklı bir adam birşeyler okumaya, mırıldanmaya başlamıştı. Babama bir kamyon çarpmış, babamın kafası parçalanmış, ölmüş... pamuk doldurmuşlar kafasına.

Altı buçuk yaşındaymışım ilkokula başladığımda. Önlük, yaka giydirmişlerdi. Çantam yoktu; elimde bir kitap, bir defter. Evin iki kilometre uzağındaydı okul. Portakal ve yeni dünya bahçelerinin arasından geçer giderdik. Okulun arkası eski mezarlıktı. İlk zamanlar tek başıma gi-

demezdim, korkardım... Beş altı kişi giderdik oraya. Çiçek toplardık. Gelip açarlardı bu eski mezarları. Kemikleri torbalara koyar, alıp götürürlerdi. Mezarı açtıklarında leş gibi bir koku yayılırdı ortalığa.

Bizi okutan öğretmen yaşlı bir kadındı. Ana gibi severdi bizleri, biz de onu severdik, çok severdik. Çok şefkatliydi... hiç kimseyi dövmezdi, bağırmazdı kimseye.

Okulun kapanmasına iki ay kala aldılar beni okuldan, köye götürdüler. Anamın köyüymüş burası. Demirışık köyü. Torosların tepesinde. Heriki yanından dereler akardı. Her yanı çam ormanlarıyla kaplıydı. Mis gibi kokardı köy. Akşamları tanımadığım ulumalar duyardım. «Çakal bunlar» derdi dedem. Çakallar ulurdu. Korkardım önceleri, ama sonra hiç korkmadım.

Dedemin yanında kalıyordum. Bir de pimpirik nenem vardı. Hiç sevmezdi beni; hep kınalardı saçlarını. Dedem köyün imamlığını yapıyordu. Bir gözü kördü; Kör İmam derlerdi ona. Gündüzleri saban, boyunduruk yapardı koskoca ağaçlardan. Köylülere satardı.

Akşamları köyün erkeklerine, daha çok da gençlere din dersi verirdi. Dizlerinin üstüne oturur dinlerlerdi dedemi. Ben de onlar gibi diz çökerdim, dinlerdim dedemin yanında. Bana öğretmezdi. Niye öğretmezdi, bilmezdim.

Okula yazdırdılar beni anam gitti. Beni niye getirdiğini bilmiyordum. Okulun bir dershanesi vardı, bir de bahçesi. Uzakta, leş gibi kokan helâ vardı bir de. Hiç sevmezdim bu helâyı, işerken, sıçarken hep tükürürdüm. Sonra dedemin helâsına da tükürdüm, nenem çok kızdı bana.

«Helâya tükürdüklerini bir şişeye koyacaklar» derdi, «biriktirecekler, öte dünyada susadın mı, su yerine bu tükrükleri içirecekler sana» derdi, «tükürme helâya, tükürme birikmesin» derdi. Ben bir iki gün tükürmezdim helâya, birikmesin diye. Nenem, ardımdan gelir bakardı helâya, tükürmüş müyüm diye. Sonra yine tükürürdüm, çok tükürürdüm helâya. Nenem kırmızı biber sürdü ağzıma, çok yandı ağzım, acıydı biber, ağladım.

Bütün öğrencileri, birden beşe kadar bütün öğrencileri tek öğretmen okuturdu. Öğretmenimizin kafası ayna gibi parlardı. «Kel Hoca» derlerdi ona. Bir sınıf ders görürken diğerleri dinlerdi.

Yazın başlarında herkes tarlalarına gittiler, ekin biçtiler, harman yaptılar. Ben dedeme su, azık taşırdım. Dedemin bir tarlası vardı. Orman kesmiş açmış bu tarlayı. Köylüler yardıma gelirlerdi, kendisi de çalışırdı nenemle. Hiç erkek çocuğu olmamış dedemin. Dedem beni düvenin üstüne çıkartırdı düven sürerken. Çok severdi beni, ben de çok severdim dedemi.

Harmandan sonra köyün gençleriyle sığır gütmeye gönderdiler beni. Kız erkek hep beraber giderdik sığır gütmeye. Yalnız sığır güderdik, koyun keçi yoktu. Eşeklere biner giderdik, azıklarımız belimizde, sürerdik sığırları köyün dışına; otlatırdık sığırları. Öğleleri derenin kıyısına getirirdik hayvanları, sulardık. Ağaçlık bir yere oturur, azıklarımızı açar yerdik. Azıklarımız hep yumurta, bulgur pilavı, yufka ekmekti. Meyva da olurdu bol bol, heybelere doldururduk. Suyu biz

de içerdik dereden. Hayvanların içtiği yerin hemen yukarsından. İnekler yayılır, yatarlar, geviş getirirlerdi. Kızlar da uyurdu ağaçların altında. Büyük çocukların çoğu eşekleri alır giderlerdi ağaçların içlerine doğru. Dönüşte eşeklerin kuyrukları kalkık olurdu hafifce; anlardık biz, gülerdik, kızlar utanırdı çok.

Yazın sonlarına doğru anam, bir adamla çıktı geldi köye. Beni öpmeye sevmeye başladı. Yanındaki adamı tanımıyordum. Beyaz ayakkabıları vardı adamın, bana öyle bakıyordu sadece. Anamla konuşmadım. «Git seni istemiyorum» dedim. Elini falan öpmedim. Kaçtım yanlarından, dedemin yanına gittim. Kurtulmuştum onlardan. Güven içindeydim dedemin yanında. Korkuyordum onlardan, çekiniyordum. Nefret ediyordum. Anam bana «pis yabani» diyordu. Nenem de «yaban öküzü» diyordu. Adım «yaban öküzü» kaldı sonra. Herkes beni yabani buluyordu, benden kaçıyorlardı. İlgilenmiyorlardı benimle, kızıyorlardı, dövüyorlardı beni. Ben de çok ederdim kavga; herkesle ederdim...

Anam bana ayakkabı, kadife pantolon, gömlek ve bir de kasket getirmişti. Çok kalmadılar, çekip gittiler o adamla. İkisinden de nefret ediyordum. Onlar gittikten sonra pantolonu, gömleği yırttım, bıçakla kestim, parçaladım onları. Ayakkabıyı kesmedim; çünkü dedemin yaptığı sığır derisinden çarıkları giyemiyordum.

Ben bunları yırtıp atınca nenem kızdı, öfkelendi «yaban öküzü» dedi bana. Ama dedem hiçbir şey demedi, yanına oturttu beni, bir dilim karpuz verdi.

İkinci sınıfa yine köyde devam ettim. Kışın kar yağdı, şaşırdım. İlk görüyordum karı, karın yağışını... dedemi çok seviyordum. Dedem pekmezle karı karıştırıp verirdi bana «ye» derdi. Yerdim ben de... güzel olurdu çok.. sığır gütmezdim, otururdum evde kışın. Ocakta büyük çam kütükleri yanardı çıtır çıtır...

O yıl sınıfta kaldım. Dedem birşey demedi. Nenem çok kızdı, oklavayla dövdü beni, «yediğin ekmekler gözüne dizine dursun» dedi. Ben ağladım, çok ağladım. Dedem «ağlama, gelecek yıla geçersin» dedi, «bu nenen deli» dedi, o da benimle ağladı.

Yaz başlarında anam geldi, beni Mersin'e götürdü. Dedem sarılıp ağladı yine. «Belki bir daha göremek birbirimizi» dedi, yetmiş kuruş harçlık verdi bana.

Ben o yıl sekiz yaşındaydım. Beş yaşında bir bacım, iki de abim vardı. İki abim de okulu bırakmıştı. Büyüğü onaltı yaşındaydı. Hızarcılık yapıyordu. Diğeri oniki yaşındaydı; o da kunduracıda çalışıyordu. Evde ne oluyor, ne bitiyor bilmiyordum. Üstelik bir üvey peder vardı şimdi. Hiçbirimiz ona baba demiyorduk, hep amca diyorduk. Küçük abim onun yanında çalışıyormuş. Kendisi kunduracı kalfasıymış. İki de küçük kız çocuğunu getirmişti eve; dört ve altı yaşlarındaydılar... çöp gibi inceydiler. Onları hiç sevmiyordum, dövüyordum durmadan. Bacımı konuşturmuyordum onlarla, konuşursa onu da dövüyordum. Önceleri üvey peder birşey demiyordu bana, anama söylenip duruyordu. Anam bana «bunlar da kardeşlerin, yazıktır, dövme» diyor-

du. Bense, ilk fırsatta yine dövüyordum onları. Sonra bu yüzden çok dayak yedim anamdan, üvey pederden. Üvey peder tokat vurunca yere düşüyordum. Yerde tekmeliyordu beni ayakkabısının sivri burnuyla. Anam «bu ders olsun sana yaban öküzü» diyordu. Ne anamı, ne üvey pederi ne de o kız çocuklarını seviyordum, nefret ediyordum hepsinden. Yalnız ufak kardeşimle oynuyor, onunla anlaşabiliyordum. İki abimi de doğru dürüst göremiyordum. Sabah erken kalkıyor, gece geç geliyorlardı işten. Pazar günleri de çekip giderlerdi biryerlere. Beni de götürsünler isterdim, götürmezlerdi. Arkalarından ağlar koşardım, taş atarlardı bana. Ben de döner üvey pederin kızlarını döverdim, saçlarını çekerdim. Sonra bu kızları aldı götürdü babası. Analarına vermiş geri. O da zengin ailelerden birilerine vermiş tek tek, biri için yediyüz, biri için de binüçyüz lira almış o zaman.

İşte o yaz, köyden geldikten onbeş yirmi gün sonra, anam beni yanına alıp bir kunduracıya götürdü. Bana sandal ayakkabı alacak sandım... Yıl dokuzyüz elli sekizdi. Orada, anamla usta birşeyler konuştular. Ne konuştuklarını şimdi hatırlıyamıyorum. Sonra bana «sen burda kal» dedi. Anam, çekti gitti. Usta da «sen burda kal» dedi. Usta bana bir sandalye verdi, «burda oturacaksın» dedi, oturdum. Akşama kadar oturdum. Devamlı otururdum. Birşey isterlerse getirir, yine otururdum. Dışarıya çıkamazdım, bırakmazlardı çünkü. Bütün yaz hep böyle geçti. Sabahtan akşama kadar sandalyede oturarak. Böyle otururken, seyrederdim onları uzaktan, tez-

gâhın yanına yaklaşmadan. Sonbaharda okula başladıktan sonra da devam ettim kunduracılıga. Okuldan çıkınca giderdim dükkâna, oturur seyrederdim yine onları. Dükkânda üç dört kişi çalışır, herbiri ayrı ayrı ayakkabı yapardı, kendi başlarına. Parça başı, götürü çalışırlar ve bunun karşılığı olan yedi veya sekiz lirayı alırlardı. Usta da tezgâhta çalışırdı kalfalar gibi.

Dükkân, işlek bir caddenin üstünde, küçük bir yerdi. Usta, her kalfaya günde bir çift ayakkabı verirdi yapması için. Ayakkabının herşeyi el emeği yapılırdı. Yalnız sayanın dikişini sayacılar makinada dikerlerdi.

Her kalfa, günde yaptığı bir çift ayakkabının ücretini hemen o akşam alırdı. Yedi sekiz liraydı bu para. Ayakkabılar sipariş üzerine yapıldığı için, sipariş olmadığı zamanlarda herkes boş oturur, kalfalar ustayla kahveye gider tavla ve kâğıt oyunu oynarlardı. Bazan da ustalar tamirat yaparlardı eski ayakkabıları. Tamirat işleri iyi para getirirdi. Gizli pençe, ayakkabının altına üstüne dikiş dikmek, çivi, demir çakmak, kadın ve erkek ayakkabılarının ökçesini değiştirmek. Bu tamirat işleri, «eski işler» derdik biz buna, aşağı yukarı siparişler kadar para getirirdi. Bu işlerle yalnız usta ve çırak ilgilenir, kalfalar bu paradan yararlanamazlardı. Bu eski ayakkabılar çamurla, hayvan ve bazan da, nasıl olur anlamazdım, insan bokuyla dolu olurdu her yanı. Falçatanın tersiyle temizlerdim bunları, giyenin anasına avradına, küncüden ufağına söverek.

Kalfalar boş durdukları zaman, denize, bah-

çelere de giderlerdi, kuş ve balık avlamak için. Olta takımları dükkanda olurdu, tüfekleri evde dururdu. Tek kırma, paslı, kötü tüfeklerdi. Usta «çakaralmaz» derdi bunlara. Avladıkları kuş ve balıkları dükkâna getirirlerdi; temizler fırına götürürdük. Akşama şişeler açılırdı paraları varsa. Yoksa borç alırlardı bakkaldan.

Usta, günü gününe yaptığı ödemeyi yalnız dini bayramlarda ödemezdi, hafta sonunda öderdi. Kalfalar hergün gece geç vakte kadar çalışırlardı; son iki gün de sabahlanırdı. Geceleri içkiler içilirdi, şakalar yapılırdı. Gazel söylerdi ustam. Ben de kalırdım onlarla, bazan kıvrılır uyurdum köşede. Usta ve kalfalar işlerini tamamen bitirdikten sonra hamama giderlerdi.

Müşteriler, ısmarladıkları bayram ayakkabılarını (çoğunlukla dini bayramlarda, çünkü diğer bayramlar bir anlam taşımazdı ve olağan üstü bir iş durumu olmazdı) arefe günü alırlardı. Arefe günü alınmayan ayakkabıları vermek ve dükkânı temizlemek için erkenden giderdim dükkâna. Bayram temizliği yapar ve sonra gelen müşterilere ayakkabılarını paketleyip verirdim. Bahşiş verirlerdi bana. Genellikle yirmibeş kuruştu bu. Elli kuruş verenler de olurdu. Genelev kadınları, külhanbeyler daha da çok verirdi. İki lira, beş lira bazan. Çok sevinirdim o günler, geceleri uyuyamazdım sevinçten. Öğleye doğru, bayramlıklarını giyinmiş, esanslar sürünmüş ustam gelirdi. Ayakkabı sahiplerinin gelip gelmediğini sorardı. Anlatırdım bir bir... gelmiyen müşterilere çok kızardı usta, ana avrat söverdi oraya buraya tükürerek. Kızgınlığı geçince elini

öperdim ustanın, usta da bayramlık ayakkabımı verirdi bana; ayrıca hem haftalığımı, hem de bayram harçlığımı verirdi. Beşer liraydı bunlar. Çok sevinirdim, koşarak eve giderdim sonra, ayaklarımı yıkardım iyice, giyerdim ayakkabılarımı...

Anamın elini öperdim önceleri; ilkokulu bitirdikten sonra vazgeçtim bundan da... içimden gelmiyordu çünkü. Üvey pederin elini öptüğümü de hiç hatırlamıyorum. Kardeşlerimin arasında böyle bayramlaşma falan olmazdı hiç. Anamın elini de o günlerden bu yana hiç öpmedim artık.

Ben, bayram haftası dışında hergün dükkânı süpürmeye mecburdum. Süpürüp temizlemede geç kalırsam, ya da bir eksiğim görülmüşse, usta ya da kalfalar tarafından dövülürdüm... günlük nafakamızdı dayak... onsuz olmazdı.

Beni sağa sola gönderirlerdi; kahveye, bakkala, malzeme almaya, esrar almaya; gecikirsem yine döverlerdi. «Çabuk geleceksin» derlerdi «İşte yere tükürüyorum, bu kurumadan burada olacaksın...» derlerdi, tükürürlerdi yere, «fırla» derlerdi, fırlardım... tükürük kurumuşsa geldiğimde dayak hazırdı. Tekmeyle, tokatla, bazan da vardeleyle döverlerdi. Kırbaç gibiydi vardele, paduma dikmeye yarardı, iki santim eninde, seksen santim uzunluğundaydı bu. Taban astarından yapılmaydı. Anlatamazdın derdini, ne söylersen söyle, hepsi hikâyeydi.

Bizim dükkânın yanında terzi, berber, sobacı gibi diğer esnaflar vardı. Hemen hemen hergün usta ve kalfalar onlara giderler, onlar da bizim dükkâna gelirlerdi. Her öğle yemekten sonra tavla oynarlardı. İş olmadığı ve oyun oyna-

madıkları zaman usta ve kalfalar dükkân önlerinde toplanırlar ve çıraklarını döğüştürürlerdi. Her usta kendi çırağını yüreklendirir «bizi utandırma» derlerdi. Horoz döğüşlerinde olduğu gibi, birbirleriyle bahse girerlerdi. Biz döğüşürdük. Ağzımız burnumuz kanardı, başımız yarılırdı. Birimiz ağlardı, birimiz de güler, sevinirdi, dövdüm diye...

Akşam üstleri para verirlerdi bana. İçki ve meze almamı söylerlerdi. Genellikle ucuz şarap içerlerdi. Esrar da içerlerdi; kadından, çoğunlukla genelev kadınlarından, külhanbeylikten, kunduracılıktan konuşurlardı. Külhanbeyler de katılırdı bu esrar içmelere; esrarlarını yanında getirenler olurdu. Fakat, genellikle ben alırdım satıldığı yerden, ta şehrin dışından. Evlerde satılırdı bunlar... ben bir kadından alırdım...

Yine böyle bir meclis, gece onbir sıralarında dağıldı birgün. Usta ve kalfayla çıktık. Herikisi de zil zurnaydı, yürüyemiyorlardı doğru dürüst. Yürüyebilmek için kolkola girdiler, epey yürüdük. Bir su deposunun önünde durdular; bu su deposunun çevresi ağaçlıktı ve depo betondan yapılmıştı. Baktım ki usta ağlıyor. Büyük bir adamın ağladığını ilk görüyordum. Büyük bir adam niye ağlar bilmiyordum. «...mına koduğumun dünyası» diyordu usta «kimse kalmadı evde, kimse, avrat mavrat yok» diyordu yüksek sesle ve ağlıyarak. Bu arada kafasını vurdu ansızın su deposuna, kalfa da engel olamadı ona. Birkaç kere vurdu kafasını. Sonunda kafası gözü yarıldı, kan içinde kaldı usta. Bir hafta işe gelmedi.

Bu içki meclisleri aşağı yukarı hergün olurdu. Oturur onları seyreder, bazan da sakilik ederdim. Yetmeyen içki ve mezelerini alırdım. Bana da verirlerdi mezelerinden, yiyeceklerinden, «yalnız ye» derlerdi, «içip bizim gibi olma sonra» derlerdi.

Ben ustaya, eve gideyim mi, falan diyemezdim. Birinin aklına gelirse eve gönderilirdim, ki o hava içersinde kimsenin aklına gelmezdim. Ben ustaya bir keresinde, «usta ben eve gideyim mi?» dedim, usta kızdı, sövdü bana. «Otur lan, ne yapacaksın evde, yoksa okuyup katip mi olacaksın» dedi, göndermedi.

Bütün kunduracılar birbirine benzerler. Her yönleriyle... karakterleri, davranışları, yaşayışları, özlemleriyle... umutsuzdur onlar... Kunduracı çırakları da bu umutsuzluk içinde boy verirler, büyürler, ustalarına, kalfalarına özenirler, onlara öykünürler, onlar gibi yürümeye, onlar gibi bakmaya, oturmaya çalışırlar.

Böylece yavaş yavaş kunduracı olmaya başladım. Takımların isimlerini, görevlerini, kullanılmasını öğrendim. Ne usta ne de kalfa, hiçbiri hiçbir zaman bir iş alıp, bu böyle yapılacak, şöyle tutulacak diye göstermez ve anlatmazlardı. Ben sessizce, robot gibi seyredecektim, soru sormıyacaktım... öğrenirsem öğrenecektim işte... Hiçbir zaman bana iş verilip zanaatın incelikleri öğretilmedi o günlerde. Yalnız bana mı bu, değil; bütün çıraklara... çünkü ustaya göre ben bu zanaatı hemen öğrenirsem ya yanından kaçarmışım ya da daha çok haftalık istermişim...

Bütün bunlara rağmen kunduracılığı öğren-

dim az çok. Sorduklarında «kunduracıyım» derdim övünerek.

Saya kalıba çekildikten sonra, ayakkabının deforme olmaması için yapılan pistorizma işleminin, yani sayanın kalıp üzerinde çekiçle iyice dövüştürülmesi sonucunda, kalıp yüzeyine yatırılan monte çivisi, 5/22 lik cam çivisidir bu, paduma dikişi dikilirken kerpetenle tek tek çıkarılır, bu çıkarılan çiviler yere atılır. Bu çivileri mıknatısla toplar, bir kutuya koyardım, akşam temizliğinde yerleri ve tezgâhı süpürürken. İşte bu çivileri ertesi gün sabahtan akşama, elimde bir çekiçle, önümdeki bir tahta takozun üzerinde doğrultmaya, düzeltmeye çalışırdım elime vura vura. Elim yaralanır, patlar, parmaklarım kan içinde kalırdı. Avucumun içi ve parmaklarımın kenarları hep su toplardı, sonra da su toplanan yerler kızgın çekiç sapıyla dağlanırdı usta tarafından, nasıl olurdu. Usta ve kalfa da yarı alaylı «işte bak, zanaatı öğreniyorsun» derlerdi. Gerçekten de bu işlem zanaatı öğrenmenin başlangıcıydı ve kendi kendime, bakarak, izleyerek öğreniyordum. Başka bir çare de yoktu.

Düzelttiğim bu çivileri kalfalar ağızlarına doldururlar ve saya monte ederken kullanırlar, çakarlar ve bunları yeniden düzeltirdim. Bazen ben, kutuda toplanan bu çivileri, hiçkimsenin olmadığı zamanlarda ceplerime doldurur, doğru helaya giderdim; ve helanın deliğine atardım hepsini. Usta farkına vardı bunun ve beni çekiç sapıyla dövdü. Bu çivileri doğrultmak zorundaydım. Usta yeni çiviye para vermek istemezdi çünkü. Kilosu altı yedi liraydı bu çivilerin o zaman.

Günde bir kiloya yakın düzeltirdim bunlardan. Ama hep elime vurduğum için, elim yaralandığı, parmaklarım kanadığı için azaltırdım bunları, atardım helanın deliğine.

İki üç yıl çivi düzelttim ve sonunda yavaş yavaş çekiç tutmasını öğrendim ve çivi çaktırmaya, eski ayakkabı tamir ettirmeye başladılar bana... ve ben tezgâhın bir köşesine oturuyordum artık. İşlerin yakınındaydım bundan böyle.

Sonra gelen bir iki yıl da hep böyle geçti... çivi düzelterek, dayak yiyerek... çırak yine çıraktır ama, artık iplik ucu açar, iplik kıvırır, mumlar, kazuma ve ilinti dikişi diker, taban astarını kalıba monte eder, çakar, sayaya çiriş sürer, siformanın bütününü yapmaya başlar. Siforma, ayakkabının kenar köselesine raspa sürülmesi, cam ile düzeltilmesi ve aynı işin köselenin tabanına da uygulanması, zımpara ile bütün pürüzlerin alınması, boya ve sonradan boyalı mumun sürülmesi ve ispirto ocağında ısıtılan çeşitli ütü takımlarıyla ayakkabı kenarı ve tabanının parlatılması, temizlenmesi, sayanın cilalanması ve parlatılması işlemiydi.

En sonunda bu işleri yapa yapa ilkokulu bitirdiğim zaman çıraklıktan çıkmış yardımcı olmuştum. On lira almaya başlamıştım haftada. Ama yine de çıraktım, fakat yaptığım iş çıraklıktan farklıydı. Çünkü çırakken hem dükkânın işlerini yapıyordum, hem de ustanın ev işlerini. Sevmiyordum bu işleri, anama söylüyordum, o da «yapacaksın» diyordu. Başka da bir çare yoktu. Usta evine gönderiyordu, her öğle ve akşam yemeğini getiriyordum. Çamaşır günlerinde usta-

nın evinde karısına, karısı kaçmışsa anasına su taşırdım. Ustanın yeğeni vardı, o taşımazdı ben taşırdım, o incir ağacına çıkar incir yerdi, bana da vermezdi, yarım tane bile vermezdi. Yemeklik için çarşıya pazara da ben giderdim. Kışın odunlarını almak için oduncuya gönderirlerdi; odunları arabaya doldurur, evinde de odunluğa taşırdım. Ufak çocukları vardı, bazan onlara bakmaya da giderdim. Ustaya kızdığım için çocuklarının ağızlarına tükürürdüm... anlamazdı çocuklar... önce yüzlerini buruştururlardı, sonra anlamsız güler, el kol sallarlardı.

Yardımcı olup çıraklıktan kurtulunca, herşeyi öğrenmenin bütün fırsatları çıkmıştı. Bütün takımlar elimin altındaydı. Örs, çekiç, danalya, kerpeten, tığ, falçata, eğe, masat, ütü takımları, hepsini kullanmaya başlamıştım. O zaman bizim dükkânda makina yoktu.

Dükkâna gelen müşterilerin arasında en titizleri sivrilmiş külhanbeylerdi. Çok güzel giyinirlerdi... en çok ipek gömleklerini severdim onların. Kendilerine özgü konuşmaları, oturuşları, bakışları, tavırları vardı. Kalın altın yüzükler olurdu parmaklarında, esans kokarlardı. Yaptıracakları ayakkabının modelini, ağırlığını, derisini, keçesini, burnunu uzun uzun anlatırlardı, «sivri burun yumurta topuk» olurdu bunlar. Hepimize çay, gazoz, tatlı ısmarlardılar... sonra duyardık birinin vurulduğunu, öldüğünü... anlatılmaz acılar duyardım o zaman...

O yaz sonu ortaokula yazıldım. Hem okuyor, hem çalışıyordum. Anamdan ve üvey pederden kopmuştum iyice, yabancıydım onlara. Kardeşle-

rimi de çok az görüyordum, onlar da çalışıyorlardı çünkü. Bizi birbirimize bağlıyacak birşey, hiç bir şey yoktu. Aile bağımız önemli değildi artık. Aynı anadan doğmuştuk yalnız, o kadar...

Sonra ben çıktım bu dükkândan, genç bir kalfa yeni bir dükkân açmıştı, askerden yeni dönmüştü o zaman. Daha önce bizim dükkânda çalışırdı. «Ben dükkân açacağım, benimle çalışır mısın?» dedi bana, çok sevindim. Onun yanına girdim. Bana adam gibi davranıyordu. Birşeyler değişmiş olmalıydı, büyüyordum... bir yığın kırıklık, umutsuzluk, acıyla büyüyordum. Dükkânın bulunduğu caddede üç öğretmen oturuyordu beni okutan. Ayakabılarını ben tamir ediyordum. Öğretmenlerin de delik, eski ayakkabılar giyebileceğini o yıl öğrendim. Ayakkabılarını götürürdüm evlerine, okuldakinden ayrı, iyi davranırlardı evlerinde. Niye öyle yaparlardı, anlamazdım.

Sınıfımızdaki çocukların çoğu çalışırdı. Çörek satarlar, çıraklık yaparlardı. Yoksul çocuklardı benim gibi. Kızlar, memur çocukları, bir iki de zengin çocuğu vardı, onlar çalışmazlardı. Farklı davranmazdı kız erkek birbirlerine; memur ve bir iki zengin köylü çocukları dışında. Onların güzel bisikletleri, çantaları olurdu...

Bir kızla arkadaşlığım sınıf arkadaşlığının biraz dışına çıkmıştır... o da bir şiir defterinin içine sıkışıp kalmıştır. Bu arkadaş birgün bana mavi kaplı, içi çiçekli bir defter verdi, şiir defteriymiş bu. Yıl sonuydu, benden şiir yazmamı istedi. Bitirme sınavları yaklaşıyordu, son yılımızdı ortaokulda. Hayatımda ilk oluyordu böyle bir durum. Şaşırmıştım. Ben o güne kadar böyle iş-

lerle ilgilenmemiştim hiç. Fakat böyle bir ilişkim, bir kız arkadaşım olsun çok istiyordum. Giyimim kuşamım, durumum ellerim uygun değildi bu işe... bu yüzden çekiniyordum. Kızın teklifini utanarak, dilim damağım kuruyarak, dilim tutularak sessizce kabul ettim. İçim büyük bir sevinçle dolmuştu... herşey güzel görünüyordu gözüme.

Deftere ne yazacaktım. İyi bir şiir yazmak istiyordum. Edebiyat kitaplarını karıştırdım, bir türlü istediğim şiiri bulamadım. Nasıl bir şiir istiyordum, onu da bilmiyordum aslında. Büyük bir çaresizlik içindeydim. Evde başka kitaplar da yoktu ders kitaplarından başka. En sonunda zengin komşumuzda bir dergi buldum anam çamaşır yıkarken... resimli, boktan bir dergiydi, oradan bir şarkı sözü seçtim, deftere yazdım bunu; beğenmemiştim ama o anda bulduklarımın en iyisiydi. Üç gün bu defteri başımın altına koydum yatarken, gizli gizli, tekrar tekrar okudum bu şiiri, diğer şiirleri de. Aşk... ayrılık... hüzün dolu akşamlar...

— 2 —

İstanbul'a göçten üç ay önce, Mart sonlarında, üvey peder ve büyük abisi Rıza, işsizlik yüzünden İstanbul'a gitmişlerdi. Küçük abisi de askerdeydi o zaman. Mayıs ortalarıydı, bir mektup aldılar. Üvey peder bir kunduracıda, abisi de bir hızarda iş bulmuşlardı. İşler iyi diyorlardı. Umutlu görünüyorlardı yarından. Hazırlanmalarını, birkaç güne gelip kendilerini de alacağını yazıyordu o zar zor okunur yazısıyla ve Kadir'in okulunu hiç hesaba katmadan.

Ortaokul bitirmelerine hazırlanıyordu. Çok kızdı mektuba. Sınavları bırakıp gitmek istemiyordu. Okumak istiyordu. Bir mektup yazıldı İstanbul'a, Haziran ortalarında gelsin diye üvey pedere.

Haziran onbeşti üvey peder geldiğinde. İlk iş, evi satmak istedi, anası kabul etmedi, kavga ettiler, peder dövdü anayı, çok dövdü... bir dişi kırıldı ananın... Sonunda ev kaldı; büyük bakır tencere, sini, tepsi, tabak ve leğenler satıldı, tahta karyola satıldı. Teneke saksılardaki çiçekler komşulara dağıtıldı birer ikişer... sardunyalar, karanfiller, reyhanlar, fullar... Herkes, beğendiği çiçeği alıyordu. Anası göz yaşlarını tutamıyordu. Geriye kalan yatak, yorgan, bir iki ufak minder, dokuma kilimlere sarıldı. Bir iki tabak, ufak tencere de bunların arasına sıkıştırıldı. Dokumalara sarılan eşyalar, büyük savanlara sarıldı bir de, iplerle sıkı sıkı bağlandı, bagaj yapıldı.

Aynı sokakta, bir marangoz vardı, beş çocuklu bir adamdı, işsizlik yüzünden onlar da göçüyorlardı İstanbul'a. Aynı otobüsten bilet aldılar. O akşam garaja götürüldü eşyalar.

Ev bomboştu... yaşamıyordu artık. Kadir'in içini sızlatıyordu ağaç dallarındaki esintiler, yaprakların oynayışı. Dutlar, incir ağaçları, nar, ayva... bir kıyıda domates biber fideleri... sarmaşık... şebboy... horoz ibiği... hercai menekşe... kapıya tırmanmış hanımeli... o baygınlık ve hüzün veren kokusuyla, Kadir'i yaz akşamlarının anlaşılmaz yalnızlığında yaralıyordu... Duyduklarını anlatamıyordu Kadir... neydi o

duygunun adı, neydi o hercai menekşeye bakarken duyduğu eziklik, neydi yeni sulanmış topraktan yayılan koku, anlatamıyordu kendine.

O geceyi birer ikişer komşularda geçirdiler. Uyuyamadı Kadir... Pencereden yıldızlı bir gökyüzü görünüyordu... Defterine şarkı sözü yazdığı kızı düşündü uzun uzun... başka neleri düşünebilirdi... ki?..

«Son gecem» diyordu «Mersin'deki son gecem.»

O geceyi hiç unutmuyor Kadir... Kim için, ne için düşüyor bu gözyaşları... bir bilse, bilebilse...

Ortalık ağarırken kalktılar. Faytoncu komşuları götürdü onları garaja eski arabasıyla. Komşular, ağlıyarak, el sallıyarak, arkalarından yerlere sular dökerek uğurladılar onları. En çok da yaşlı arabacı ağladı. Niye, çok mu seviyordu, ayrılık acı mı geliyordu bu kadar. Oysa hiç yakınlıkları olmamıştı o güne dek... Kadir'i doğru dürüst görmemişti bile. Para da almadı...

Birgün önce, biber dolma, biber kızartma, patates ve yumurta haşlamıştı anası, yolda yemek için. Erdemli'li ailenin buzdolabında saklamışlardı o gece.

«Yoldaki lokantalar pahalı» diyordu üvey peder.

Otobüsün en arka sıralarında oturuyorlardı marangozun çocuklarıyla birlikte. Önce gülüyor ve seviniyorlardı. Mersin'in son evleri, ağaçları gerilerde kalınca, susmağa, kara kara düşünmeğe başladılar. Kadir hiç çıkmamıştı Mersin'den. En yakınını, Tarsus'u, Silifke'yi bile bil-

miyordu. Dahası, Mersin'in içini bile doğru dürüst bilmiyordu. Düşünüyordu İstanbul'u, «ne olacağız orda?» diyordu. Bir karamsarlık ve bir sevinç içinde dalgalanıp duruyordu. İçi içine sığmıyordu. Bazan aşırı derecede heyecanlanıyor, heyecanını bastırmak için pencereden bakıyordu. Önce deniz, sonra dağ, orman ve en sonunda Konya ovası, ağaçsız, düz...

Az da olsa, yazlık sinemalarda yetmişbeş kuruşa gördüğü yerli filmlerden, o filmlerin İstanbul'undan kaynaklanıyordu sevinci. Işıklar içinde Beyoğlu... ve onun her filmde görülen vazgeçilmez pavyonu... Mulenruj... Katkılarda bulunarak canlandırıyordu İstanbul'u...

«İşte» diyordu «ışık dolu bir şehire gidiyorum...»

Anası da demişti. sır verircesine fısıldamıştı kulağına, otobüse binmeden.

«İstanbul'da zengin olacağız!»

Niye acımıştı o zaman anasına... Sonradan olma iki çocuğuyla oturuyordu önünde. Soluk bir başörtüsü vardı başında... Daha çok ağlamaya yatkın yüzünde, gülümseme çabası başarısız kalıyordu. Oturmuyordu yüzüne gülme, kaygılar baskın çıkıyordu...

«İstanbul'da zengin olacağız!?»

Marangozun karısı ikide bir, anlamlı anlamsız gülüveriyordu... Yollar geçtikçe umudu, sevinci artıyordu Kadir'in. İlk kez üvey pedere yaklaşmak, birşeyler sormak istedi.

«Nasıl bir yer orası?»

Orası neresidir? İstanbul güzel midir? Güzel kızlar var mı? Çok para, iş, rahat, huzur var mı?

Gülüyordu marangozun karısı.

«Kızlar yola çıkmışlar bile» diyordu «yollara dökülmüşler ne kadar karı kız varsa İstanbulda... Bir yaban öküzü geliyor, aman kimseye kaptırmıyalım diyorlarmış...»

Katıla katıla gülüyor kendi söylediğine sonra...

Öğleydi; Konya'ya vardılar. Cumaydı. Namaz kılınıyordu, bahçeye, sokaklara taşmıştı insanlar. Bu denli kalabalığı ilk görüyordu namazda Kadir. Cemaat dağıldıktan sonra camii avlusunda yemek yediler. Mevlana türbesine girmek istediler, anasıyla marangozun karısı.

«Yedi buçuk lira» dediler adam başı. Pahalı olduğu için giremediler, kızdılar...

İstanbul'a vardıklarında güneş doğuyordu.

— 3 —

Yeni evleri Zeytinburnunda Sümer mahallesindeydi; küçük küçük evlerle, çamurlu sokaklarla, yoksul insanlarla doluydu. Köy gibiydi burası... bir iki bakkal, kahve, berber... demiryolu... ve sık sık, aldırmaz bir telaşla herşeyi sarsarak geçen trenler... Kırmızı trenler... mavi trenler... kara trenler... şaşırdı Kadir... Bu muydu ışık dolu şehir... bu muydu dillere destan İstanbul?

Lağım kokan, çamurlu bir ara sokaktaydı evleri. Duvarlarına ayıp şeyler yazmıştı çocuklar... Tahta bir kapıdan giriliyordu avluya. Bu avluda tek katlı beş ev vardı; tek odalı beş ev ve tahta kapıları bu küçük avluya açılıyordu... yarı çıplak, bakımsız zayıf çocuklar, soluk yüzleri

kir pas içinde, gözleri sinek dolu, oynuyorlardı çamur çirkef içinde; sümüklerini yalıyorlardı. Bir kadın çamaşır yıkıyordu kan ter içinde...

Ev sahibi, orta yaşlı bir kadındı, sarışındı, göçmendi.

«Hoşgeldiniz be more» dedi onlara güleç, canayakın... Bu «more» yi her sözünün başında, sonunda kullanıyordu. Kocası topaldı. Oniki onüç yaşlarında bir kızları vardı.

Evleri tek odalıydı. Mutfağı, banyosu, suyu, elektriği yoktu. Bu küçücük odada yedi kişi kalacaklardı, yatacaklardı...

«Meraklanmayın sığarsınız» diyordu bir komşu «biz dokuz can kalıyoruz...»

Odanın bir penceresi vardı, avluya bakıyordu. Açıldığı zaman ya sinek doluyordu, ya da leş gibi koku... Duvarların harcı dökülmüştü, içindeki tahtalar, ufak taşlar görünüyordu. Kapının hemen yanında, duvarda, bir delik açılmıştı. Yine leğende yıkanacaklardı demek. Delikten akan kirli su avluya çıkıyor, ordan da ara sokakta küçük bir arka karışıyordu.

Tavan ve taban tahtaydı. Tabanın tahtaları, yer yer sökülmüş veya kırılmıştı. Gece tahta kuruları ve pireler cirit atıyorlardı. Yataklar iç içeydi. Mersinde satılmaktan kurtulan kapkacağı koyacak yer bile yoktu.

Su büyük bir sorundu. Kimsenin evinde su yoktu. Her caddenin ortasında bir çeşme vardı. Bakkaldan iki yağ tenekesi aldılar, ağzını açtılar, çaktılar, su tenekesi yaptılar. Kim taşıyacaktı suyu? Peder taşımaz, anasına taşıtmaz, abisi fiyakası bozulur diye uzak durur, diğer kardeşler

küçük... kim taşıyacak suyu?... Kadir taşıyacak suyu...

Kızlar, kadınlar çeşme başlarında canlı, diri, arsız olurlardı. İtişip kakışmalar, gülüşüp sövüşmeler içinde, teneke kova patırtılarıyla karanlığı bulurlardı. Mersindeki kızlara benzemiyordu bunlar... adamın gözünün içine korkmadan, çekinmeden bakıyorlardı... Aralarında erkek varmış yokmuş önemli değildi. İstedikleri gibi konuşuyorlardı, şakalaşıyorlardı. Yoksul giyimliydiler, çoğunun etleri görünüyordu yırtıklarından.

Çıplak bir kadın göğsünü ilk kez bu çeşme başında gördü Kadir. Onaltı yaşındaydı, içi birhoş oldu, titredi. Musluğu açarken ve su kovalarını, tenekelerini alırken eğiliyorlardı. Sütyenleri yoktu, iç çamaşırları yoktu. «İşte İstanbul» diyordu Kadir, bakıyordu, içinde ateşler dolanıyordu, önünde toplanıyordu sonra, taşınmaz oluyordu. İrili ufaklı bir yığın yoksul göğüs... çilli, esmer, beyaz... diri... sarkık ve sessiz... yel vurdukça görünen bacaklar; ve işte İstanbul şehri.

Gelişlerinin üçüncü günüydü... Pazartesiydi, abisi erkenden işe gitmişti. Askerdeki abisine mektup yazıyordu Kadir, anası söylüyor o yazıyordu. «Gel» dedi üvey peder «seni çalıştığım yere götüreyim...»

İsteksiz boyun eğdi.

Yürüyerek, hiç konuşmadan istasyona geldiler. Konuşacak birşeyleri yoktu. Epey kalabalıktı istasyon. Yoksul giyimli, birbirine çekingen ve soğuk bakan insanlarla doluydu. Bir tren geldi; kırmızıydı, arkası görünmüyordu. Vagonların

herbiri demir çubuklarla havadaki tellere bağlıydı. Demir çubuklar kayıyordu tellerin üzerinden. Ağzı açık kaldı Kadir'in, anlıyamadı telleri, çubukları. Bildiği trenlere benzemiyordu, dumanı yoktu.

«Ne bu?» dedi.

«Elektrikli tren» miş...

Kumkapı istasyonundan aşağı inince bir yeraltı geçidi vardı Geçidin bir ucu Kumkapı Sahil yoluna, diğer ucu da bir alana açılırdı bir sokak ile. Alanın ortasında eski bir çeşme, çeşmenin önünde de bir havuzu vardı toprak tuğladan.

«Balıkçılar ve manavlar burada yıkarlar balıklarını, sebzelerini» diyordu peder...

Çan sesleri geliyordu... Alanın çevresinde kiliseler vardı... Balıkçılar, manavlar, bakkallar, meyhaneler... Tenteli balıkçı, manav tezgâhları renk renk... mavili... sarılı...

Meyhaneler ara sokaklardaymış daha çok. Peder buralara gider ayaküstü içermiş şarabını. Bardakla verilirmiş çoğunlukla. «tek tekçi» diyordu bunlara peder...

Kumkapı alanından Beyazıt'a iki yokuş çıkıyordu. Yokuşun iki yanında eski İstanbul evleri, tahtadan ve kırmızı tuğladan... sonra yeni binalar, balkonlarında çamaşırlar asılı... sonra yine İstanbul eskisi... çoğunlukla ermeniler otururmuş buralarda... insanlar her sabah erkenden çıkarlardı bu yokuşu, hızlı hızlı, kızlı erkekli... Kızların, kadınların kalçaları oynuyordu bir o yana bir bu yana... Bir kısmının elinde sefer tasları ya da gazete kağıtlarına sarılı öğle yemekleri...

Bir kız yürüyordu önlerinde... kalçası oynadıkça yüreği çarpıyordu Kadirin... Bütün ağırlıklar önünde toplanıyordu yine...

Yokuşun sonunda Şık sineması vardı...

«İşte kunduracıların sineması» diyordu peder...

Çoğunlukla kunduracılarmış müşterisi... yalnız onbir matinesinde kadınlar çoğunlukta olurmuş, devamlı türk filmi oynatırmış...

«Bir de meşhur Şehzadebaşı Turan Sineması... kunduracıların sineması... dokuz film birden yüzkuruş... Ferah ve Nur ayrıca...»

Kunduracıların aradığı herşey varmış buralarda. Lahmacuncu, simitçi, sandeviçci, çekirdekçi, turşucu, tombalacı... ve en önemlisi «sigara ve esrar içmek» serbestmiş... ve localarda kadınlarla, homoseksüellerle oturulabilirmiş «yani» adam... Ne demek «yani»... Gülüyor «yani» derken peder, o kendine hiç yakışmayan sevimsiz gülüşüyle.

İki poğaça ve yüzelli gram börek aldılar yolda. Börekler sırf hamurdu.

«İnsanın midesine oturur bu namussuz, sindirmek zordur...» Yiyen de bu nedenle yiyormuş... hemen acıkmasın diye...

Her gördüğü kız ateş gibi yakıyor Kadir'i...

«Vay anam bu nedir?»

İşte İstanbul'dur bu...

Bir ara sokağa girdiler... Çör-çöp pislikle doluydu heryan...

«Pazartesi ve cumartesi kunduracı pisliğiyle dolar burası»

Bir kısım çöpler, pislikler varillere sığ-

mamıştı. Kaldırımlara, yollara saçılmıştı. Kunduracılar semti başlamıştı. Üçbeş çocuk, bir iki yaşlı kadın, erkek, çöpleri karıştırıyor, birşeyler arıyorlardı, bulduklarını bir torbaya dolduruyorlardı. Çöpleri karıştırırken daha da saçıyorlardı çevreye. Aradıkları küçük kösele ve deri parçalarıydı.

«Bunları Mercanda satar, yolunu bulurlar»-mış...

Han kapılarının içi ve dışı pisliklerle, kokuyla doluydu.

Bir caddeye çıktılar. Gedik Paşa caddesi... Kısaca «Gedikpaşa» deniyordu buraya. Sıra sıra manavlar, bir fırın, bakkallar, balıkçılar, turşucular, tatlıcılar, meyhaneler, lokantalar; caddenin Beyazıt'a açıldığı yerde ayakkabı boyacıları vardı. Çoğunlukla çingene çocuklarıydı bunlar... Bakımsız kara ve yoksul...

«Esmer vatandaşlarımız» diyor üvey peder bunlara...

Tombalacılar sıralanmıştı bir hanın önüne... sallıyorlardı keselerini şıkır şıkır... Bağırıyorlardı «Kent... Polmol!» Üstü başı dökük, çiriş içinde kunduracı çırakları, parçalanmış, kesilmiş pantolonlarıyla kundura işçileri, pantolonu düşen, pantolonu belinde durmayan «umutsuz» kunduracılar, tombalacıların çevresini almışlardı. Kartlar vardı ellerinde; daldırıyorlardı boş ellerini keseye.

«İşte çıktı!» diyordu tombalacı.

«Nah çıktı... anana çıktı...» diyordu kunduracılar; hemen bir ağız dalaşı, itişip kakışmalar başlıyordu hemen... aralıyorlardı... yeniden çekiyorlardı binbir umutla...

İşte İstanbul...

«Hava» diyordu üvey peder. «Hepsi hava... çünkü keseler hep Bursa işi...»

Ne demek «Bursa işi?».. bilmiyor Kadir... sormuyor...

Caddenin karşısına geçtiler, oradan da bir sokağa daldılar... Yine çöpler, yine pislikler, yine kunduracı kokuları... Sokağın ortalarında bir hana girdiler. Üç katlıydı. Üçüncü kata çıktılar tahta merdivenlerden. Her yan yine çöp, pislik doluydu.

Penceresi arka sokağa bakan bir atölyeye girdiler. Yedi sekiz tezgâh vardı içerde. Sırtı yarı dönük bir adam peynir ekmek yiyordu. Heryan yine çöple doluydu. Her tezgâhın üstünde bir ampul sarkıyordu.

«Böyle yedi sekiz tezgâhlı kunduracılar azdır» diyor peder «parmakla sayılacak kadar azdır.»

Pencerenin önünde bir tezgâha oturdu. Ceketini çıkardı astı başucundaki çiviye... Duvarlar çıplak kadın ve artist resimleriyle doluydu. Gazete ve dergilerden kesilmiş yerli, yabancı şarkıcılar, dansözler... kıçını gösteren, bacağını kaldıran, göğsünü açan bir yığın ünlü ünsüz orospucuk... gülen, baygın bakan, göz kırpan... Bir de, işçi ve kalfaların resimleri... herkesin başucunda... çeşit çeşit kendi resimleri... Kovboy giyimli, kafkas giyimli, kiling maskeli resimler... Gezginci fotolar çekermiş bunları, hemen oracıkta, çöplerin içinde... Kovboy şapkası, mermi kütüklüğü, boyalı tahta tabancalar, kafkas kalpağı, giyimi, kılıç, kiling maskesi, hepsini foto getirirmiş...

İşte İstanbul...

«Sen otur, ben şimdi gelirim» dedi peder, çıktı.

Tezgâh altları pislik doluydu. Eski bir alışkanlıkla temizlemeyi geçirdi aklından. «Bana ne» dedi sonra. Herşey vardı bunların içinde. Deri, meşin ve kösele parçaları, ekmek artıkları, şarap, su ve rakı şişeleri. bulaşık tabak, kaşık... leş gibi kokuyordu atölye. Deri, kösele, şarap ve solüsyon... sanki çöplük...

İşte İstanbul...

İşçiler, kalfalar geliyordu yavaş yavaş... her gelen çalıştığı tezgâha oturuyordu. «Selamünaleyküm!» diyorlardı. Herkesin ayrı bir tezgâhı vardı; her kalfa birbirinden bağımsız çalışıyordu. Gelenler, çaylarını içiyorlar, böreklerini poğaçalarını yiyorlar, sonra da kendi tezgâhlarının altını üstünü çevresini temizliyor ve bir hasır sepete koyuyorlardı pislikleri. Çöp ne kadar çoksa, o kadar çok ayakkabı yapmış demekti o tezgâh. Anlıyor Kadir pislikten.

Bir delikanlı geldi tezgâha. Bir gazete vardı koltuğunun altında... elinde de, kağıda sarılı bir parça börek... yağı dışa vurmuş... baktı Kadir'e.

«Kimi bekliyorsun» dedi.

«Ahmet Ustayı» dedi Kadir.

«Çay içer misin?»

Ne demeliydi Kadir? Cevabını beklemeden kapıda görünen çaycıya seslendi delikanlı.

«İki çay!»

Sonra isteksiz, iş elbiselerini giyindi, tezgâhı, yerleri temizledi. Yarım kalmış birkaç ayakkabıyı hasır sandalyenin üzerine koydu.

«Sen de mi Mersinlisin?»

Başını salladı Kadir.

«Sen?»

«Ben Konyalıyım, Bozkırdan...»

Çaylar geldi. Böreğini ortaya koydu delikanlı.

«Buyur!» dedi.

Hoşuna gitmişti bu davranış Kadir'in. Çünkü daha öncekiler, gözlerinin içine baka baka yemişler, içmişler, birşey sormamışlardı. İlgilenmemişlerdi bile Kadir'le.

«Buyur!»

«Sağol, biz yedik gelirken...»

Üvey peder geldi. Delikanlı karşıladı onu. Elinde bir sürü saya vardı. Çeşit çeşit modeller, ayrı ayrı renkler, siyah, kahverengi, mor ve naylon fileli sayalar.

«Arkadaşlara çay söyle... hepsine...»

Gülüştü kunduracılar.

«Ev belasını taşıdık çok şükür!»

Delikanlı kalktı, lokmasını çiğneye çiğneye gitti. Peder ardından seslendi.

«Gelirken de ustaya uğra, diğer malzemeleri de getir.»

Kalfalar, işçiler «geçmişolsun..» «Gözünaydın» falan diyorlardı pedere. Kadir'i göstererek de...

«Senin mi?» diyorlardı.

Senin mi... onun mu... kimindi Kadir?

Çaylar geldi, dağıldı. Konyalı delikanlının yarım çayı soğumuştu, böreği açıktaydı, sinekler konup kalkıyordu. Üstünü kapadı böreğin. Bu insanların içinde kendine yakın bulmuştu onu. Niye başkalarını değil de onu?..

Az sonra geldi delikanlı. Hasır bir sepetle malzemeleri getirdi. Zor taşıyordu. İndirdi ofluya pufluya. Tezgâhın çevresi dolmuştu. Kıpırdayacak yer kalmamıştı. Her tezgâhın arasında yarım metrelik bir boşluk ancak vardı. İşler hızlanmıştı. Danalya ve çekiç sesleriyle doluydu atölye... Dışardan da geliyordu aynı sesler. Handa herkes kunduracıydı çünkü.

Peder köseleleri kesti, numara numara, parça parça ayırdı, yerleştirdi. Bir yandan çalışıyor, bir yandan şarap içiyor, anlatıyordu. Yarım işlere «samoka» kösele ıslattıkları suya «mastelye» deniyordu. Yeni bir iş başlıyordu. İstanbul'da herşey başkaydı. Kösele, deri, meşin, solüsyon ve yapıştırıcı ilâç dışında diğer malzemeleri, kalfa alıyordu kendi parasıyla, tahta çivisi ve iplik kullanılmıyordu. Monte çivisi, bakır çivi, cilâ, cam, çiriş, vb. gibi malzemeleri alıyordu kalfa, yaklaşık olarak onbeş yirmi lira tutuyordu bunlar.

«Evet abiler, bugün iyi yemeklerimiz var» diyor bir adam, kirli beyaz önlüklü, yılışık. Vardı kırkbeş elli yaşlarında, herkese «abi» diyordu, küçük büyük ayırmadan... «emriniz abiler!..» Ufak bir defter vardı elinde... söylenenleri teker teker yazıyordu.

«Kuru, pilav, su» dedi peder.

Konyalı delikanlı, Kadir'e baktı, ona da söylenmesini bekliyordu. Kadir unutulmuş olmanın verdiği üzüntüyü gizlemeye çalışıyordu.

«Sen» dedi Konyalı «Sen ne yiyeceksin?»

O zaman uyandı peder...

«İki olsun» dedi «dalgaya düştük!..»

«Üç» dedi Konyalı.

Pis pis güldü peder... yarı alaylı...

«Biz unutsak da sosyalistler unutmaz seni» dedi, başıyla Konyalıyı göstererek...

Kadir ilk kez duyuyordu «sosyalist» sözünü. Anlamını bilmeden baktı delikanlıya. Eli diğerlerinden ağırdı, işlekliği yoktu. İşi severek yapmadığı daha ilk bakışta seziliyordu... Ne demekti «sosyalist»?

Kadir, kunduracılığa ilk başladığı günlerdeydi sanki. Herşeye yabancı bir gözle bakıyordu. Çalışmanın hızı, yoğunluğu benzemiyordu Mersin'e.

«Nasıl, Mersin'e benzemiyor, değil mi?» diyordu peder, düşüncelerini okuyarak ve şarabını içerek. «Benzemez, hiç benzemez» diyordu sonra.

Beyaz saçlı, güleç, tombul bir adam girdi atölyeye.

«Kesici bu» dedi Konyalı.

Herkes aşırı ilgi gösteriyordu Kesiciye, cıgara uzatıyorlar, çay söylüyorlar, herkes kendi tezgâhına buyur ediyordu.

«Kesicilik kunduracılıktan ayrı bir iş gibi İstanbulda» diyor Konyalı. Bu konuda uzmanlaşmış adamlar yapıyordu bu işi... genellikle yaşlılar. Ustanın güvenini kazanmış kişiler... pek yorucu da değildi yaptıkları. Her işle kesiciler ilgilenirdi; hangi kalfa, hangi model, ne kadar iş yapacak, kesici tayin ediyordu. Birgün önceden geliyor, ertesi gün verilecek işleri saptıyordu. Prostancaları da o getirir, dağıtırdı tezgâhlara.

«Prostanca nedir?» diyor Kadir.

«Bir çeşit günlük avans, her tezgâhın yaptığı işe karşılık verilen ücretin bir kısmı; prostanca diyorlar burda» diyor.

Pazartesi günleri öğleden sonra pek çalışılmazmış, geç gelinir, erken gidilirmiş... Hele yerini sağlam gören ve pazar gününden parası artan kalfa erkenden prostancayı alır, sinemaya, denize, kahveye, çalışan arkadaşları varsa, onlara «mavra» yapmaya gidermiş. En çok da Gülhane parkına...

«Ne var Gülhane parkında?»

«Bok var» diyor peder, gülüyor... Öbür kunduracılar da gülüyorlar.

Kesici geliyor pedere, konuşuyor onunla, isteklerini anlatıyor, prostancasını veriyor...

«Usta, işçilere ve çıraklara karışmaz» dı. Bir hakkı yoktu onlar üzerinde. Birşey istiyorsa kalfaya danışması gerekliydi... çünkü işçi ve çırağın haftalığını kalfalar verirdi. Yapılan işler her zaman parça başıydı... yapılan ayakkabıların ücreti, hafta sonunda, prostancalar çıkartılır, geriye kalanı kalfaya verilirdi. Kalfa da işçiye, çırağa ödeme yapardı... işçiler yüzde üstünden anlaşırlardı kalfayla... yüzde yirmibeş, otuz, otuzbeş, kırk... işçiler, ondört ile ondokuz yaşları arasında değişiyordu.

«Sen kaç yaşındasın?»

«Yirmi.»

Kadir seviyor bu delikanlıyı.

«Adın ne senin?»

«Memet... Memet Salpa...»

Selimiye 1973
Yılmaz Güney

SALPA

Gözleri, bilinci ve bedeni, yoğun düşüncelerin ağırlığına dayanamadı... Bıraktı kendini...

Uykuyla uyanıklık arasının o yarı bulanık, belli-belirsiz duyguları giderek umutsuzluğa, kendine güvensizliğe dönüşüyordu. Hayatı oluşturan binlerce, onbinlerce, milyonlarca, milyarlarca çelişki içinde kendi yerini arıyor, bulamıyordu. Neydi, kimdi Abdurrahim oğlu, 1946'da Konya Bozkır'ın Hocaköy'de Güldeste den doğma, okur-yazar, sabıkasız Mehmet Salpa; yarın ne olacaktı?

Zaman akıp gidiyordu biryerlere. Oysa Salpa, şu ana dek, zaman kavramını, insanın, toplumun, karanfillerin, demir kapıların, kelepçelerin dışında düşünmüştü hep. Zaman, bir kuş gibi uçar giderdi... Nereye giderdi bu «zaman» efendi Salpa'yı bırakıp... Yarınlara... Başka yerlere mi giderdi? Dün, bugün, yarın ve Salpa, ayrı ayrı şeyler değildi. Salpasız zaman, zamansız Salpa yoktu. İç içe bile değildi, tektiler...

Gözleri, gelişi güzel atılmış çoraplara ilişti.

«Mehmet Salpa'nın zavallı çorapları ve zaman...»

Çorap ve zaman da ayrı iki şey değildi.

«Salpa'nın donu, pantolonu ve zaman.»

Dilini dişlerinin üzerinde gezdirdi. Paslı, acımsı bir tad, genzinden gelen ılık kokuyla birleşti. Zaman ve koku; zaman ve acımsı bir tad...

«Benden ayrı bir zaman yoktur,» dedi Salpa, «zaman benim!»

Kaç gündür böyle; sabahları karmakarışık, boşluk içinde, bitik... Kaç gündür yorgun, dağınık; hem uyanık, hem değil. Yeni bir sürece uyamamanın bütün sıkıntılarıyla, hiç bir şeyi sağlıkla algılayamadan, hatırlayamadan, nesnellikle bağları kopuk, yatağından çıkamıyordu.

Her sabah, her şeye, bir önceki birikimlerle, bıraktığı sanılan yerden yeniden başlamaktı; yeniden derlenip toparlanarak. Bütün bir gece boyunca, bedeni ile bilinci, karşı bilinci ve bilinç altı ortaklaşa, mutlaka çözümlenmesi gereken sorunları, uyku altında tartışıyor, araştırıyor, çözüme hazırlıyorlardı. Çoğu sabah, günlerce kafa patlattığı, içinden çıkamadığı anlaşmazlıkların çözüldüğünü görür, hatırlayamadığı bir isim, bir durum şıppadak dilinin ucuna gelirdi.

Aklının, ya da duygularının, bilincinin ya da karşı bilincinin öncüsü sezgileriyle, bazan nesnel gerçeği, ve onun değişim kanunlarını sağlıklı bir biçimde yakalayacak olur, fakat tam anlamıyla gücü yetmezdi; yakalayamazdı... Bu denli bir başarı bile doyumsuz bir tad verir, kendine güven duymanın o coşkun, duyarlık dolu sevinci içini yakardı. Sonra usul usul, yine o kendine yetmemenin burukluğu, bir yılan gibi gizli deliğinden çıkar, «iktidar» olurdu.

İşte Mehmet Salpa, böyle zamanlarda «cunta» yapardı. Koşulların olgunlaşmasını beklemeden, tepeden inme emirler verir, yasaklar koyar, plânlar programlar çizerdi. «Şu şöyle, bu da böyle olacak» derdi... «cak... olacak... cak... caklar...» çok çok üç gün ya da beş gün sürerdi. «Bireysel cunta» diyordu buna Salpa. Sonra beden, karşı bilinç ve karşı bilinçaltı anlaşır, Salpa cuntasını alaşağı ederlerdi... Yeni yönetime kesin bir ad bulamazdı... «Cumhuriyet» derdi... Ve sonra, bir hastanın nekahat döneminin bütün kırıklığı, bitkinliği ile saatlerce, bazan da günlerce yatağından çıkamazdı.

Salpa'nın yatağından çıkamadığı, çıkacak gücü kendisinde bulamadığı şu an; Salpa'nın kendini yeniden yaratma ateşiyle kıvrandığı şu an; Asya'da, Afrika'da, Türkiye'de; Van'da, Tatvan'da, Trabzon'da, dünyanın çeşitli yerlerinde fabrikalarda, parklarda, sokaklarda, evlerde, gazete okuyan, uyuyan, diş çektiren, iş kazası, trafik kazası geçiren, duvar diplerinde kurşunlanan, çağdaş yöntemlerle işkence gören, otobüse yetişmek için koşan, kalemini kaybedip ağlayan, kocasını aldatan, içki içen, hırsızlık yapan, osuran, iş için kapılarda bekleyen, doğan, ölen, mahkemelerde, hapishanelerde, hastahanelerde, tımarhanelerde, birbirinden farklı düşünen, yatan milyonlarca, milyarlarca insan vardı. İşte bu milyonlardan biriydi Salpa. Ve beynini zorlayarak düşünmeye çalışıyordu. Ve şu an, Salpa'yla aynı şeyleri düşünen, aynı şeylere çözüm arayan, aynı şeylere inanan insanlar da vardı. Yalnız değildi... Bilincindeydi bunun. Salpa'yı düşündüren

etkenler, koşullar, başkalarını da düşündürecekti.

Kimdir bu vapur, otobüs, tren, uçak seferlerini, onların yolcularını ayarlayanlar? Kimdir radyolarda falan saat reklamlar, yurttan sesler, filan saat Henry Mancini orkestrası diyen... Kimdir yüzbeş liralık ayakkabıyı ikiyüzdoksana, dörtyüzkırk liralık ceketi altıyüzon liraya fırlatan. Kimdir bu fasulyeye zam, osuruğa zam, sarmısağa zam, ekmeğe zam zam diyen?

Kimdir insanları iki onbeşte, dört otuzda, dokuz bilmem kaçta sinemalara, tiyatrolara dolduran? Stadlarda bağırtan kim?

İnsanları geleneksel bir telaş ve yetmezlik içinde oradan oraya koşturan, Afrika'ya beyaz kadın kaçıran, namlulara mermi süren, acımasız tetik çektiren, öğrencileri kırdıran, ezen, çocukları ağlatan kim?

Dayanılmaz acılar saçan kim?

Kimdir sardunyayı, yasemini ve hanımelini sevmeyen?

Kimdir gül fidanlarını kıran, akşam sefalarını solduran?

Kimdir, bu düşünceleri bilince çıkartan? Kim? Ne?

İşte Salpa'yı çaresiz kılan, bir lokma ekmeği rahat yedirmeyen, bir yudum suyu rahat içirmeyen; uykularını kaçırtan... Kendine saygısını yitirten... Kim? Ne? Niye? Nasıl? Kim için?... Kimler için?... soruları...

«Herşeyin temelinde var olan Hidrojen atomunda nötron yoktur...»

Salpa, hayatın hareket kanunları içerisinde

kendi motorunu hareket ettiren kanunları ve kaynakları aramanın yorgunudur.

«Kimsin sen burnu boklu oğlum? Kimsin sen garip Salpam?»

Gözlerini yumdu. Bir an kıpırtısız, soluksuz kaldı.

«Buncacık süre içinde kimbilir kaç bin, kaç milyon olay oldu dünyada... Kaç kişi öldü... Kaç çocuk doğdu... Kaç çiçek tomurcuğa durdu?»

Gözlerini açtı. Doğru hareket edebilmek için doğru düşünmek gerekliydi. Doğru düşünebilmek için de, gerçeklikle kendi arasındaki bütün süzgeçleri, perdeleri, pusları, alıcıları, vericileri, komisyoncuları, yabancı akılları, bilincindeki casusları kaldırmalıydı. Bugüne dek kafasına sokulan değer ölçülerini, yargılarını yıkmalı, herşeye yeniden, maddî gerçeğin kendi değerleriyle, kendi kanunlarıyla bakabilecek sağlığa kavuşmalıydı. Ön yargılardan kurtulmalıydı. Çünkü onlar, ön yargılar, kalıplaşmış düşünce yapısının, değişimi istemeyen güçlerin kapı köpekleriydi; bekçileriydi. Yeni bir olgunun, bir görüşün, tartışma masasına yatırılmadan cezalandırılması, önemsenmemesi için tepkiler gösterirdi... Ön yargılar, gelişmenin en büyük engellerinden biriydi. Onu yıkmalıydı; aşmalıydı...

İçinde, damla damla biriken, güçlenen uyanışı, dayanılmaz uyanışı seziyordu. Bu baş kaldırı; alışılmış ölçüleri, kafasının bölmelerini zorlayan bu yeni güç nereden geliyordu? Baktığı nesnelerin özünde, değişimin kaçınılmaz çarpışmasını, kaynaşmasını görüyordu. İyice eskimiş kilim, bir teki ters düşmüş ayakkabısı, yer yer çü-

rümüş tahta masa, anlaşılması güç bir incelikle ölümün kaçınılmazlığını ve her an yaklaştığını duyuruyordu.

Çok derinden, derinlerden, duyulur-duyulmaz bir hışıltı geliyordu. Ortamın sessizliğinden ayırmak güçtü. Sessizlikle, hışıltı arasında ince, kıldan bir sınır vardı sanki. İyice kulak verdi. Nerden sızıyordu bu ses?.. Gizliliğini koruyan bu hışıltı nerden gelebilirdi? Sarsan, sınır tanımaz bu hışıltı!..

«Sessizlik de bir sestir aslında. Sessizlik yoktur... Hareket varsa, ses de vardır... Neyin hareketi bu?»

Korktu Salpa. Usulca, hışıltıyı ürkütmeden yatağından çıktı. Pencereden çocuk parkına baktı. Güneşli bir gündü. Karların sert beyaz parıltısı gözlerini kamaştırdı. Pencereyi açtı. Keskin, duru bir Şubat soğuğu çarptı yüzüne. Hışıltıyı daha derinden, daha açık seçik duydu. Arandı... Kaynağını bulamadı... Meraklanmıştı.

«N'oluyor!?»

Sarsıldı.

İçin için çoğalan, kaynayan gizli bir tehlikenin adım adım yaklaştığını duyuruyordu bu hışıltı.

Buldu.

«Kar,» dedi. «Karlar eriyor... Güneş, milyarlarca kar kristalini eritiyor, çözüyor...»

Aynı çözülme Salpa'nın bilincinde de sürüyordu. Yıllarca farklı kaynaklardan edinilmiş farklı değerleri, alışkanlıkları, eğilimleri, duyguları birarada tutan maya bozuluyordu. Bütün bir ömür kendisine yol gösteren, hareket ettiren,

acıyan, acındıran ideolojik temel yapı sarsıntıyla çözülüyordu.

Aynı hışıltıyı, baktığı herşeyin özünde görüyordu.

İşte duvar, tahta masa; işte kapı mandalı... İşte üç ağaç incir...

İşte Salpa... Uğultunun en küçük alanlarından, en küçük kaynaklarından biri. Çevresine bakındıkça, görünmeyen şeyleri, duyulmayan sesleri, algılayamadığı kokuları düşünüyordu.

«Var... Yetmediğim, yetemediğim şeyler var... Gözümün göremediği, kulağımın duyamadığı, bilincimin kavrıyamadığı şeyler var... Beni aşan şeyler var...»

İşte serçeler; ürkek canlılıklarıyla birbirlerini hırpalayarak karlarda oynaşıyorlar.

«Serçeler, binalar, kırmızı kiremitler, televizyon antenleri; Toplum... herşey çözülüyor... değişiyor... Usul usul... içten içe... önüne geçilmez bir hızla...»

Üşüdü kapadı pencereyi.

«Hidrojen atomunda nötron yoktur. Doğa olaylarının temelinde de tarafsızlık yoktur. Güneş yakar... Eriyen ve eriten... yenilenle kazanan... Yenileşenle eskiyen.»

Adını koyamadığı, başkaldırıyı besliyen, kavrayışını kolaylaştıran ılık bir duyarlık gelişiyordu içinde. Gerçeklikle kendi arasındaki amansız karanlığı nerdeyse ortadan kaldıracaktı... mı?

«Hidrojen atomunda nötron yoktur. Toplum ilişkilerinin özünde de tarafsızlık yoktur. Tarafsızlık, taraf tutmanın bir biçimidir...» mi?

Amaçlarını iyi saptamış, bunun için de gerekli yolu çizmiş güçler, hayatın zorunlu kanunları ışığında gelişen, yüzeyden bakanlara da gelişigüzel görünen binlerce olay içinden, kendilerine yararlı olanları bulur, onları kendi istek ve çıkarları doğrultusunda değerlendirirlerdi. Gerekli gördüklerini de, ipler elinde ise, yaratabilir, yönetebilirlerdi. İşte bu yüzden, bilerek ya da bilmeyerek, başkalarının aracı, ezenlerin aracı olmamak için, toplumsal eğilimin zorunlu durak ve yollarını kavramalıydı Salpa...

Bugüne dek, Elif cüz'ünden Sartre'a, Kur'an'dan Marks'a, gelişigüzel bir yığın kitap okumuştu Salpa. Her okuduğu onu alıp, kendi mantığı içinde biryerlere götürmüş, aradıklarının açık seçik cevabını hiçbirinde bulamamıştı. Ne aradığını, neye cevap aradığını açık seçik bilemiyordu çünkü. Niye okuyordu, hangi soruyu çözmek istiyordu, şu an gerekli olan neydi; bilmiyordu. Şaşkınlığının sarhoşluğu en acındırıcı yüzüyle yaşıyordu Salpa'da. Bütün ömrü, bir sonraki durakta inecek tren yolcusunun uyku anındaki endişeleri, tedirginlikleri ile doluydu. Uyuyakalmaktan korkuyordu... Peki hangi durakta inecek Salpa; bunu bilemiyordu işte. Onun içindir ki, hep olayların gerisinde kaldı. Kimi zaman da yanlış yollardan gitti, büsbütün çıkmaza düştü. Toplum hareketi Salpa'yı aştı. O, trenin ardından koşan, soluğu kesilen bir yolcudur şimdi.

Sokaktan, plastik kap-kacak satan bir adam geçiyordu. Zayıf ve yaşlıydı. Yanında dokuz-on yaşlarında esmer bir kız çocuğu vardı. Her an bir yerden çağrılma içgüdüsüyle, sağına soluna,

pencerelere, kapılara bakınıyordu. Üşümüştü. Burnu ve yanakları kıpkırmızıydı. Ayaklarında yırtık lastik ayakkabılar vardı. «Plastik... Lastik uygarlığı...»

Başına ağrılar sızılar çökmüştü. Kolonya aradı. Kapağını açtı. Şişeyi avucuna eğdi... Ansızın kolonya doldu avucu; taştı...

«Namussuzlar!» dedi Salpa, yürekten bir kin duyarak. «Namussuzlar, halkımızı kazıklıyorlar, kandırıyorlar... Namussuzlar!»

Şişenin deliği oldukça genişti. Eski delikler daha dardı; birkaç kez sallamak gerekirdi şişeyi.

«Çabucak tükenmesi için...»

Kimbilir «halkını» seven kaç uzman, ne denli kafa patlatmıştı bunun için? Nasıl daha çabuk tükenmeliydi kolonya... Bu görülebilen... ya görünmeyenler... Gümüş tasta sunulan zehirler... Kuzu postuna bürünmüş kurtlar?!

«Onlara hizmet eden bilim adamları da namussuzdur...» mu Salpa?

Ambalajlar, kurdeleler, boyalar, ilânlar, reklamlar, moda öncüleri... Sevdiğiniz yıldızlar diyor ki... Cildimin güzelliğini falana borçluyum... bu yatak çarşafını alkışlıyorum... Gazeteler, televizyonlar, sinemalar... şunu ye... bunu iç... falan yere git... filan yeri seç... bilmem ne aldın mı? Almadıysan boku yedin... En iyisi ananın dini... Paranı falan bankaya yatır... Götünüzdeki kılları en iyi falan çeker... Ananızı en iyi falan düzer... Duvar afişleri, karılar, kızlar, oğlanlar... İçelimler... sıçalımlar...

«Hırsızlar!»

Binlerce, yüzbinlerce, milyonlarca insan, ma-

sa başlarında milyonlarca saat harcayarak, halkın cebindeki bir kuruşu kapmak için yarışıyor... En çarpıcı renği, en aldatıcıyı, en etkiliyi bulan kazanacak...

«Hırsızlar!»

«Her kazanç kaybetmenin anasıdır...» mı Salpa?!

Uykudan uyandığın, göz kapağını araladığın an, yeniden başlıyor oyun... «Plastik... Lastik... osuruk uygarlığı...» Kibritle, cıgarayla, kravatla, çiçekli gömlekle çıkartma yapıyorlar bilincine. Beyninin bütün hücrelerini bir bir ele geçiriyorlar. Sen yoksun artık. Sen, yalnızca onların istediğini alıp satan, onların düşündüklerini söyleyen, onların istediğini yiyen, beğenen, seven canlı bir kuklasın... Eleştirin bile onlara can verecek, daha uzun yaşatacak... Uzak, şimdiki aklının ermeyeceği uzak istasyonlar yönetecek seni... Her an bir akım geçecek kafandan. Her an birilerinin yörüngesine gireceksin. Radyolar, gazeteler, sinemalar, duvar afişleri, bilim adamları, ideologlar, kuramcılar, otobüs çığırtkanları yolunu kesecekler... Antebe gitmek isterken Aydın'a gönderecekler seni. Don lastiği için ayırdığın parayla bilmem ne birası içirecekler sana... Tutsak edecekler seni. Yutacaklar; cebindeki son kuruşa dek... tüketecekler... iliğini sömürecekler... ananı belleyecekler... içimize özlemler, istekler ekecekler günün birinde biçmek için .. Özenti ağaçları dikecekler içimize, tuzaklar kuracaklar... İçimize yerleştirilen hareket ettirici, seçici, karar verici motorun kumandası elimizde değil artık. Özgür isteminle

yaptığını sandığın şeylerde bile özgür değilsin artık... Bakkaldan sabun isteyeceksin, «ne sabunu, hangi sabun, nasıl sabun?» diyecekler... O an, açık hiç bir baskı sözkonusu değilken, kafana çakılan bir sabun elini uzatacak... beni... ananın dini...

«Yönetiyorlar bizi... Gizli güçler yönetiyor bizi... İçimizde varolan bütün duyguların, düşüncelerin özünde, onların, gizli yöneticilerimizin istekleri var...» mı?

Onların denetim ağından nasıl çıkacak?..

Bu, bağımsız olmak gerektiğinin bilinci, bağımsız olma çabası, özlemi saksıda mı gelişti Salpa?.. Bu direniş yoğurt mayası mı?!

Bunalıyor Salpa...

Kimdir incir kuşlarını, kumrıuları yokeden?

Kimdir kitapları yakan, türküleri, kolkola yürümeyi yasaklayan?

Kimdir erik ağaçlarından, kiraz ağaçlarından; ağaçların çiçek açmalarından korkan... kim?

Sığınacak yer arıyor Salpa...

En büyük dost... en büyük sahip... gerçektir. Gerçeğin kanunlarıdır...

Salpa, bir kiraz çiçeğinin ömrü ne kadar çiçekse o kadar çiçek, o kadar gerçek olmak istiyor.

Değişenle, gelişenle organik bağları nasıl kuracak Salpa, sürekli değişimi nasıl sağlayacak?

Bunalıyor...

Dili sık sık dişlerinin üstünde dolaşıyordu. Dişlerini fırçalayıp bu tadı yok etmeliydi.

Aynaya baktı. Soluktu yüzü. Gözleri kızar-

mış, sakalları uzamıştı... Sabuna, cilete, diş fırçasına, traş sabununa bir bir baktı. Her birinde aldatılmışlığın bir yansımasını gördü. Acıdı kendine. İlânlarda, reklâmlarda, güzel kızların, delikanlıların diş sağlığını, parlaklığını, borçlu oldukları diş macununu aldı. Dün geceye dek reklam filmlerinde gördüğü gibi, yani onların istediği gibi, fırçanın üstüne boydan boya kalınca sıkardı macunu. Bugün öyle yapmayacaktı. Hergünkünün dörtdebir oranında kullanacaktı.

Seksen lirası vardı Salpa'nın. Bu parayı kimseye kapılmadan, mutlaka gerekli olan yere, gerekli olduğunca harcamalıydı...

«Hidrojen atomunda nötron yoktur. Toplum hareketi içinde, insanın bilerek, ya da bilmeyerek aldığı bir yer vardır. Benim yerim, özgül yerim nerdedir? Kimlerin yanındadır?»

Gözlerinin içine baktı.

«Kimsin sen oğlum Salpa... Kimlerin yanındasın?»

Bir yanda, dünyaya gözünü açtığı andan bu yana algıladığı, öğrendiği, öğrettikleri; edindiği kişisel, toplumsal alışkanlıklar, pislikler, inançlar... Tavır, davranış, konuşma biçimi, düşünce biçimi haline gelmiş yönetici ölçüler; ezilip büzülmeden sinmeye... ürkekliğe... ürkeklikten ataklığa dek binbir kılığa giren korkuları; saygı, sevgi, iyilik, kötülük, mertlik, dürüstlük, gelenek, görenek, töre, gizli açık bir yığın güç... kurum... kişiliğinin dokusunu oluşturan bir yığın renk, olay, ses... Öte yandan, ta çocukluğundan bugüne, bu ana biriken, toplumsallığın zorunlu ürünü tepki... bilinç içinde oluşan karşı bilinci...

Egemen bilince karşı, gelişen, artık karşı konulamayan, kendi sınırlarını zorlayan, sınırlarıyla uzlaşamayan insanca yaşama mayası... Karşı bilinç ve onun payına düşen bilinçaltı, sağlıklı bedensel tepki... Salpa, sağduyusuyla da, gelişen bu zorunlu güçlerin yanında yerini alıyordu...

Gerçek, kiraz çiçeğine ne kadar çiçeklik ömrü tanıyorsa, o kadar çiçek olmak Salpa için... Sonra, zorunlu sıra neyse o olmak... Meyveye durmak... sonra olgunlaşmak... sonra çürümek başka şey olmak...

Yeni, gerçeğin istediği, durmayan yeni olacak Salpa...

«Her başarı bir tuzaktır...

Her yetinme bir tuzaktır...» mı?

Kendini, bütün sömürgen kurumların, casus kurumların, günü geçmiş kurumların baskısından kurtaracak; bağımsızlığını ve özgürlüğünü kazandıracak savaşa hazırlanırken, değişenle değişmiyeni, uzlaşan ile uzlaşmayanı; değişebilecek ile değişime karşı duracak yanlarını düşünüyordu...

Salpa, kendine yansıyan savaşın en amansızını kendi içinde verecekti; yeni ile eski... değişenle değişmeyen... gelişenle direnen arasında... Gerçekliğin savaş açtığı bütün yıkılası kurumların uzantıları, benliğinin en derin köşelerine dek kök salmış olmalıydı. Önce, bütün yanlış eğilimleri, alışkanlıkları, hareket ettiricileri bulup, bir süreç içinde, hayatın ateşiyle yok etmeliydi. Yanlış eğilimlere yataklık edecek, onları gizleyecek, gözetecek yanlarını araştırmalıydı. Yasaklar koymalıydı. Kendi kendine ya-

lan söylemek, aldatmak, avutmak, iki yüzlülük, tembellik, uyuşukluk, ihmalkârlık, korkaklık, çekingenlik, boyun eğme, kendini beğendirme duyguları, ağır cezalar görmeliydi. Eğilimlerini denetleyebilmesi, doğrusunu eğrisini ayırt edebilmesi, bugünkü bilinciyle sınırlıydı. O, olaylar ve hayat içinde değiştikçe yeni yeni durumlarla karşılaşacaktı. Geliştikçe daha önce gözüne çarpmayan yanlarını görecekti Salpa... ve ancak hayatın uygulamaları içinde düşe kalka, yanlışlarını görüp düzelterek gerçekleştirecekti düşündüklerini...

Evet... Savaş başlamıştı... Birinci Salpa Kurtuluş Savaşı...

«Toplumdaki sınıflar mücadelesinin beynime yansımasıdır bu... Ben savaşın bireysel, küçük bir alanıyım...»

Yeniden, öncelikle şuna karar vermeliydi; kendini yeniden mi yaratacaktı Salpa, yoksa onaracak, sağını solunu düzeltip pek göze bat maz mı olacaktı?

«Kişiliğimde reform mu, devrim mi?»

Değiştirecekti kendini Salpa. Yaşadığı sürecin koşulları içinde insan ne denli değişebilirse o denli değişecekti. Düşünce sistemini, o sistem içinde oluşan karşı düşünce... alışılmış ölçüleri, o ölçüler içinde, onların yetmezliğinden doğan yeni ölçüler parçalayacak, yıkacaktı. Ön yargı yerine, kuşkuyu, bilimsel kuşkuyu yerleştirecekti içine... Yapısında yer etmiş bütün putları kıracaktı. İzlenecek tek yol vardı önünde... Tek önder... Gerçek... Toplumsal gerçekliğin önderliğindeki gerçek...

Yapabilecek miydi Salpa; başarabilecek miydi düşündüklerini?

Ağırdan ağıra bir korku yayılıyordu etine, kemiğine, hücrelerine. Bu da bir tepkiydi. Eskiye bağlı, tutucu Salpa yanlısı güçlerin tepkisi... Yılgınlık, korku, aşağılık duygusu yaratmak için. Salpa kazanırsa savaşı, bir kale düşecekti... Binlerce gerici, tutucu kaleyle birlikte; gümbürtüyle...

Salpa korkularının toplumsal özellikleri neydi?

Babası geldi aklına...

Korkularının babası...

Sonra, Cinler... Periler... Öcüler...

Salpa, değişimi etiyle kemiğiyle, bütün organlarıyla, tüm benliğiyle mi istiyor?

«Hayır... değişime karşı duracak yanlarım da var mutlaka.»

Karşı bilinç örgütlüyor, gelişen, değişim yanlısı güçleri...

«En küçük çelişkiyi örgütleyiniz...»

Yoksa bugünlerde canı böyle olmasını mı istiyor... tepeden inme mi? Salpa'nın cuntacı yanı mı kabarıyor? Bunu ancak önündeki günlerin uygulaması gösterecek.

Odayı derleyip toparlamalı, dağınıklıktan kurtulmalıydı. Yüzeyden başlayarak, yavaş yavaş değişimi derine indirecekti Salpa... Hayatın uygulamaları içinde... İçten dışa... dıştan içe... yine içten dışa... yine dıştan içe... bir hareket içinde...

Masanın üstünde bir tesbih duruyordu.

«Vatizdis Salpa, vatizdis?»

Bu bir tesbihtir.

«Niye tesbih çekiyorum?»

Cevap bulamadı.

«Ne yararı var?»

Cevap yok.

«Çok mu gerekli?...»

Tesbih bir kurumdur... Tesbih feodal bir kurumdur üstelik...

Savaşın ilk kurbanı tesbih oldu. Atılacak bütün ıvır zıvırla çöp kutusunu boyladı.

Üretime, gelişmeye katkısı olmayan, gelişmenin dokusu olamayan toplumsal ve kişisel bütün ilişkiler, gerici, tutucu ilişkilerdir.

Hayatın dinamizmi ve tarihsel akışın doğru çizgisiyle bağlar kuramamış sınıflar, kişiler, geri ilişkiler içinde yerlerini alırlar.

İnsan, üretici güçlerin en temel, en önemli unsurudur. Doğa ve toplum çelişkileri, bilince yansır; bir yığın olaydan çıkan dersler bilince yansır... bilinç gelişir...

Bilincin sağlıklı gelişimini sağlamak için, hayatın bütün alanlarında, gelişmeyi engelleyen, gerici güçlerin etkisine açık yanlarını nasıl yenecek Salpa?

Kalemi eline aldı. Düzgün beyaz bir kâğıdın sağ köşesine günün tarihini attı...

«Salpa Sıkı Yönetim Komutanlığının 1 Numaralı Bildirisi.

Gerekli görüldüğü için sıkı yönetim ilân edilmiştir.

Bundan böyle gelişi güzel yaşamak, düşünmek, çalışmak, uyumak ve tesbih çekmek, tavla, santraç, langırt, kâğıt oyunları oynamak; mil-

li piyango, spor-toto, lotarya gibi şans oyunlarına bel bağlamak; pazarlık etmeden herhangi bir mal almak; gereksiz kolonya, diş macunu kullanmak; jilet harcamak ve ne nedenle olursa olsun her türlü gevezelik ve gerici ilişkiler yasaklanmıştır.

Yeni bir süreç başlamıştır.

Gereken yapılacaktır.»

İKİ

Sokak... her sabah, kurulmuş bir oyuncak gibi geçtiği sokak. Hiç alıcı gözle bakmamış çevresine... Şu küçük, ıslak, ince ağacı ilk kez görüyor örneğin. Baktığı herşeye hayat veriyor Salpa; onlardan da yaşayan, sıcak, kendi varlığına can katan besinler alıyor. Nedir bu duygunun adı Salpa? Bu kıpırdayan, iten nedir?

Camdan, kırmızı yüzlü bir çocuk bakıyor Salpa'ya. Yanında yaşlı, kuru, buruşuk bir kadın; kıpırtısız duruyor. Bir bacadan yorgun, kararsız bir duman tütüyor... Televizyon antenlerinden birine kargalar tünemişler. Gökyüzü na-

sıl da iç açıcı bir mavilik yayıyor... Nasıl da parlak. Yırtıcı bir coşkunluk dolanıyor damarlarında. Şimdi bir sevgili olmalıydı Salpa'nın yanında... Birlikte yürüyen, duyduklarını duyan, düşünen, paylaşan.

Sevgili düşünmek kötü mü; yanlış mı Salpa?

«Değil... Sağlık belirtisidir üstelik...»

Niye hiç sevgilisi olmadı Salpa'nın? Burnu boklu çocuk olduğu için mi?

Parkı geçiyor. Park bakıcısı, kaputuna iyice sarınmış, boynuna sarı bir havlu sarmış; güneşleniyor bir bankta. Bir park bakıcısı neler düşünür? «Çiçekleri koparmayınız» «Çimleri ezmeyin» Anayasayı «tebdil, tağyir ve ilga» etmeyiniz, sosyal bir sınıfın diğer bir sosyal sınıf üzerinde «tahakkümüne» müsaade etmeyiniz... Yemeklerden önce ve sonra, mutlaka üşüyen, yoksul park bakıcılarını düşününüz. Dışardan gazel okumayınız.

Çöpçüleri, bakkal çıraklarını, otobüs, kamyon şoförlerini, kapıcıları, işçileri, köylüleri, berber kızları, memurları, garsonları düşündü. Hapishaneleri dolduran devrimcileri, babasını, anasını, Bozkır'ı düşündü.

Nadir bu kıpır kıpır bilincine ulaşan... Geçmişini zorlayan, ne?

Anlat Salpa... Babanı, köyünü anlat...

«Babam kunduracıydı. İki katlı evimizin alt katı ahırdı; üst katta da biz otururduk. Evin bir odasını dükkân haline getirmişti babam. Dükkâna girişte, ışıksız bir bölme vardı. Buraya, o an kullanılmayan kösele, uskar, vakide, kalıp gibi araç gereçler konurdu. Bir köşede, kösele ıslat-

mak için, bir metre yüksekliğinde geniş ağızlı toprak bir küp bulunurdu. Bu küp her zaman kapkara, kekre kokulu bir su ile dolu bulunurdu.

Günün her saatinde bol ışık gören dükkânımızın, biri güneye, biri batıya bakan iki penceresi vardı. Babam, iki dayım ve iki ağabeyimle birlikte çalışırdı. Sabahları en geç sekizde, herkes işinin başında hazır olurdu. Bu saate kadar küçük abim Yusuf dükkânı temizlemiş olmalıydı.

Arada bir kullanılan dikiş makinası batı duvarıyla güney duvarının birleştiği yerde, güney duvarına paralel dururdu. Babam, besmele ile önlüğünü takınıp, makinanın hemen yanındaki iskemleye oturarak çalışırdı. Dayılarım, ağabeylerim, masanın çevresinde, minderleri kirlenmiş aralıksız iskemlelere, yüzleri masaya dönük otururlardı. Masanın üstünde, ince çıtalarla ayrılmış bir sürü küçük bölme vardı. Bu bölmelere küçük çapta ve sık sık kullanılan, kabaralar, burun demirleri, çeşitli büyüklükte ağaç çiviler, madeni çiviler; çekiç, falçata, iğneler, kerpetenler, kaçaburuk, çiriş kutusu, kırnap, mum, solüsyon gibi araçgereçler konurdu. Masanın altında, orta boyda, kösele ıslatmak için bir kabımız daha vardı.

Yan duvarlarda birer kat terek (raf), tereklerde ayakkabı kalıpları, deri, kösele parçaları... Üçgen deliklerinden duvara asılı endazeler... Örs... Ayakkabı yüzlerini kesmek için (buna saya kesmek derdik) kullanılan yuvarlak, ceviz kütüğünden masa... Gene bir kıyıda, üzerinde

ufak tefek şeyleri kesmek için kullanılan, elliye-bir metre büyüklüğünde bir tahta. Gece çalışmalarında yaktığımız bir lüksümüz vardı; onu tavandan sarkan bir tele asardık...

Babam, çalışkan, sinirli, titiz bir adamdı. Aradığı mutlaka aradığı yerde bulunmalıydı. Çekiç tutuştan herhangi bir şeyi kesiş biçimine, her şey istediği gibi olmalıydı. Dayılarım ve ağabeylerim ellerindeki işi ters yapmamalıydılar.

Sinirli olduğu günler, sinirini dışa vuracak bahaneler arardı babam. Özellikle perşembe akşamları, her an alev almağa hazır bir kav olurdu.

Bozkır'ın pazarı cuma günleriydi. Bütün bir hafta, alınan siparişleri yetiştirmek, bir miktar da hazır mal dikmek için gece gündüze katılır, perşembeleri çoğunlukla sabahlamak zorunda kalınırdı.

Bazan da, işlerin yetişeceği anlaşılır, pazarda alış-verişin iyi gideceği de tahmin edilirse, iş bitimine doğru babamın neşesi yerine gelmeye başlardı. Çevresi ile şakalaşır, bana güler, saçımı başımı okşar, «Hadi benim burnu boklu oğlum, bir türkü çağırıver...» bazan da «gel oğlum, ayakkabıları boya da seni yarın pazara götüreyim» derdi.

Cuma günü, şafakla birlikte, iki ağabeyim akşamdan kıl heybeye doldurulmuş kunduraları eşeğe yükleyip Kaza'nın yolunu tutarlardı. Yol eşekle birbuçuk saat sürerdi. Babam o sabah tertemiz giyinir, kahverengi fötr şapkasını özenle başına geçirirdi. Ben, babam ve dayılarımla, yolcu kamyonuyla giderdim. Ağabeylerim, er-

kenden pazar yerini tutar, kunduraları, yere yaydıkları eski bir kilim üzerinde sergilerlerdi. Babam düzeni beğenmezse istediği biçimde değiştirirdi.

Bozkır'a ilk gittiğim gün, o gün, pazarın kalabalığı, uğultusu, satıcılar, beni şaşırtmış, hem de heyecanlandırmıştı. Bizim serginin yanında seyyar bir dondurmacı vardı. Tahta arabası mavi beyaz boyalıydı. Bu dondurmacı akşama kadar durmadan maniler söyleyerek dondurma satmıştı.

«Yangın işi bal gaymak
on guruşa bir tabak
Paran yoksa karşıdan bak...»

Babam bana bir tabak dondurma almış, ilk dondurmayı da o zaman yemiştim.

Sattığımız ayakkabıların tozunu ben alıyordum. Elli kuruş bahşiş biriktirmiştim o gün... Bu benim kazandığım ilk paraydı.

O günler... Bozkır'ın cuma günleri...

«Bazarolsun Abdurrahim Usta...

Sağol efe Dayı, hoşgeldin, buyur gel bir çayımızı iç...

Sağol yeğen, şimdi tapu dairesinde işim var; vaktim olursa namazdan sonra uğrarım.

Selâmünaleyküm, bazarolsun.

Oooo hoşgeldin Ali arkadaş, geç şöyle buyur.

Bizim Köroğlunun kundurası hazırsa alayım; şöyle sabah serinliğinde görülecek bir kaç işim daha var.

Oğlum hazırla Ali Dayının ayakkabısını.

Abdurrahim Usta, al şunu, üstünü gelecek Bazara tamam edeyim.

Yapma be Ali arkadaş, sabah sabah şöyle iyi bir siftah yapalım sayende; kesme, tamamla üstünü.

Abdurrahim, beni bilmez misin, olsa keser miyim hiç. Siftahın azı çoğu olmaz. Hem benim ayağım uğurludur...»

Saat üçe-dörde kadar satış yapılır, babam, yeni siparişleri, ölçüleri, teslim edileceği günü, eski yazıyla, kenarları aşınmış cep defterine not ederdi.

Çocukluğum... çocukluğumun o uzun kış gecelerinde anam Kur'an ve Yunus Emre ilâhileri okurdu. Köyde karanlık basınca, sanki her yan cin, peri dolardı. Yalnız başıma bir adım atamazdım; korkardım. Bir de babamdan korkardım. Çok korkardım. Çünkü babamın neye kızdığı, neye kızmadığı belli değildi. Kızdırmamak için ne yapmalıydım, bilemezdim. Bütün ev halkı için de durum buydu.

Babamın korkusu öylesine yerleşmişti ki içime, herkesten korkar olmuştum. Ters bir şey yapacak olsam, anam, «babana söylerim» diye korkuturdu. Haklı olduğum zamanlar bile, komşu çocukları ile kavga etmeye çekinirdim. Çünkü «niye döğüştün» diye bir de evden dayak yerdim.

En sevinçli anlarımız, babamın neşeli olduğu anlardı. Coşkun bir neşelenişi vardı. Fıkralar anlatır, bizi mutlaka gözlerimizden yaşlar gelinceye dek güldürürdü. Böyle anların bitmesini hiç istemezdim ben. Yine de için için endişeler duyardım. Çünkü babamın sevinçlerimiz üstüne zehir saçması an meselesiydi.

Pazar dönüşleri, işlerin iyi gidip gitmediğini

babamın yüzünden hemen anlardık. İşler kötü gitmişse kıyamet kopardı; kırar geçirirdi hepimizi. Siniri soğuyunca da, kendini bağışlatmak için türlü oyunlar bulur, bizi güldürmeye çalışırdı. Et alırdı; kendi eliyle şiş yapar yedirirdi bize. Yemekten sonra hepimize çay içirir, gönlümüzü alırdı.

Beşyüz, beşyüzelli haneli köyümüzde, babam, sevilen, sayılan, güvenilen bir kişiydi. Köylünün çoğunluğu, Söke ve Aydın'a pamuk çapasına giderdi. «Papuççu dediğimiz Turşambalılar, eskiden dericilikle uğraşırlardı.

Sıdıka Nine, bizim evin altında, tek gözlü bir evde oturur, komşularının getirdiği yiyecek, giyeceklerle geçinirdi. Kızı, başka köye gelin gitmişti. Evinin önünde çocukların oynamasına çok kızardı; seslerini duyunca, elinde sopası, «Körolasıcalar, oynaşacak başka yer bulamadınız mı?» yollu bağırarak bizi kovalardı. Biz de «Sıd-dı-ka, burnuna çap-put dıka...» diye kızdırırdık onu.

Onbir-oniki yaşlarındaydım. Babamlar, dükkânı geçici olarak, Manavgat'ın Serik köyüne taşıyınca, evin «erkeği» ben oldum. Kaza'ya, pazara ben gidiyordum. Patatesleri eşşeğe anam yüklerdi. Pazarda ise tanımadığım köylüler, yükümü yıkar, patatesleri satmama yardımcı olurlardı...

Dönüşte eşşeği düzmeye çalışır, anama da çarşı ekmeğiyle helva götürürdüm. Bozkır'da dağıtılan Amerikan buğdayından payımıza düşeni almaya da, «erkek» olarak yine ben gittim.

«Erkekliğim» bir yıl sürdü. Bu bir yıl içinde, epey değişmiş, kendime güvenim artmıştı. Ba-

bamlar Serik'ten dönünce, ben de altıncı sıradaki yerime, «burnu boklu oğlan» lığıma döndüm. Yine herşeyin içinde babam ve yüreğime işleyen korkusu vardı «dangalak önüne baksana hıyar!..»

Kucağında çocuk bir kadına çarpmıştı Salpa. Kocası olduğu anlaşılan adam öfke içindeydi.

«Dangalak!» diyordu.

Kör müsün dangalak, beş-on adım geçtikten sonra dönüp baktı adama. Kalabalık yutmuştu onları...

İçi kabarıyordu Salpa'nın. Geçmiş, bütün boyutları ve hüznüyle uyanıyor, içi içine sığmaz oluyordu. Çocukluğundan bugüne, karşılaştığı bütün olaylar, olayların yansımaları, gelişen duyguları, oluşumunun bütün ögeleriyle tek tek kıpırdıyor, duyarlı, sıcak bir akım, saçının ucundan parmak uçlarına dek, sarsıntı yaratarak dolanıyordu. Gözleri doluyordu. Bedeni ateş içindeydi. Yalnız değildi Salpa... Dayandığı bir kök, bir taban vardı. Gözlerinin ıslaklığını kalabalıktan gizlemek için ayaklarının ucuna bakarak yürüyordu.

Niye Bozkır Orta Okulu, teyzesi, teyzesinin çocukları akıl almaz bir hızla belleğinde canlanıyor? Niye top oynadıkları arsa, erik badem çaldıkları bağlar, bir akşam üstü, bir hüzün pınarı oluyorlar? Konya'da Uzun Harmanlar caddesinde, evden çok ahıra benzeyen tek odalı ev; evde beraber kaldığı üç köylü arkadaşı, patates ve bulgur torbaları, Konya Lisesi, öğretmenleri, arkadaşları bir bir acıyla aklından geçti. Dizleri

çıkmış pantolonu, en kaba kumaştan ceketi, ökçesi yenmiş pabuçları neler katmış, neler götürmüştür... O eski pabuçlar, hangi duygularının kökeninde yatar... Hangi dokuların hammaddesidirler?

Acıyla gülümsüyor; çünkü kızlar hiç yüzüne bakmadı Salpa'nın. Onun da kızlara yanaşacak kılığı hiç olmadı.

İlk aşk... Salpa'dan başka kimselerin bilmediği, duymadığı ilk aşk... Kendi kendine açıp solan bir bozkır çiçeğidir ilk aşk. Bozkır Orta Okuluna başladığı onüç yaşlarında... bir kız vardı. Kuru, dal gibi... Fakat yüzü öyle güzeldi ki, Salpa ağlardı geceleri onun için. Hep yüzünü görebileceği biryerlerde olmaya çalışırdı... İyi giyimli memur çocukları ile konuşmasını kıskanırdı, kızardı... günlerce küserdi kıza...

Birgün babası elma getirdi Salpa'ya. Hiç bir şeyi onsuz düşünemeyen Salpa, elmaların en iyisini seçti, güzelce yıkadı, beyaz bir kâğıda sardı. Bir hafta elmayı kıza verecek anı kolladı. Bir kez göz göze gelseler, «elma yen mi... babam elma getirdi... ben de sana getirdim... bu elmayı alın mı... bir haftadır yanımda taşıyorum sana vermek için... elma iyidir...» diyecekti... Ne yazık ki kız hiç bakmadı Salpa'ya... O da umutsuzluğa kapılıp ağladı ve elmayı yedi. Bu ateş bir yıl sürdü.

Salpa'nın ikinci «aşk» serüveni, yıllar sonra Konya Lisesinde öğrenciyken başlar... Kız Öğretmen Okulunda gündüzlü okuyan bir kıza vurulur bu kez. Kız habersizdi yine. Kıza sezdirmeden ardından gidip geliyordu. Gece gündüz onunla

ilgili düşler kuruyordu. Yemeden içmeden kesilmişti. Cigara içiyordu artık. Aşık adam cıgara içerdi çünkü. Bu acıyı tek başına kaldıramayacağını anladığı gün arkadaşlarına açıldı...

«Senden haberi var mı kızın?» dediler.

Gizli sevda uzmanı Salpa, ilgisini kıza belli etmeliydi; izlemek yetmezdi; gidip konuşmalıydı. Dökülen üst başla nasıl yapabilirdi bunu? Kiminin pantolonu, kiminin ceketi, kiminin gömleği ile bir kılık uyduruldu... Salpa bu kılıkla üç beş gün, kızın gözüne çarpmaya uğraştı.

Nasıl göze çarpılır?

Arkadaşlarınla hızla yanından geçersin... Karşıdan gelirken gözünü kırpmadan kıza bakarsın... Geçeceği yolların en can alıcı noktasında pusu kurarsın... Islık çalarak ardından gidersin... v.s.

Birgün, kızı izlerken arkadaşlarından biri çelme taktı Salpa'ya. Salpa duvara çarpıp kafasını kırdı. Ve böylece kız Salpa'yı tanıdı.

Uzun bir süre, neler söyliyebileceğini tasarladı. Birgün, bütün cesaretini toplayarak, kafasının yeniden kırılmasını göze alarak, kızın yoluna çıktı. Kendisinin bile zor tanıyabileceği bir sesle, «ilgi duyduğunu» kabul ederse «arkadaşlık etmek» istediğini söyledi.

Kız, çantasını iki elinin arasında göğsüne bastırmış, hızlı hızlı yürüyordu. «Teessüf ederim, teessüf ederim» den başka birşey demiyordu.

Ter içinde kalmıştı Salpa. Ne yapmalıydı? Elli-yüz adım geriden gelen arkadaşlarına durumu anlattı.

«Bu kesin red cevabı değil...» dediler. «Hem

ilk seferinde hiç bir kız olumlu cevap vermez•di.

Bir kez daha denedi konuşmayı.

«Teessüf ederim, teessüf ederim...» den başka söz yok kızda.

Yalnız son konuşmaları değişik oldu.

«Seni Müdürü'ne şikâyet ederim,» dedi kız.

Buna karşılık Salpa :

«Müdürün vereceği ceza, seninkinin yanında hiç kalır» dedi.

Salpa Konya'da ikinci yılını da umutsuz, içine kapanık, kıçı erimiş pantolonuyla herkesten ürkerek yaşarken, Dolav'lı bir arkadaşla tanıştı. Boks çalışıyordu bu kıvırcık saçlı çocuk. O güne dek, yalnızca köylü arkadaşları olan Salpa için yeni bir dönem başlıyordu. Kıvırcık da yoksul bir ailenin beş çocuğundan biriydi. Arabacıydı babası. Giderek, onun inadı, hırsı Salpa'ya da geçti.

«Biz güçlü olmalıyız, herkesten çok çalışmalıyız» diyordu Kıvırcık.

Onunla konuştukça sarsılıyordu Salpa. İp atlayarak, gölgelerle, torbalarla döğüşerek, içinde yer eden aşağılık duygusunu, korkuyu, ürküntüyü yenmeye çalıştı. Salpa, bastığı yerde ağırlığını duyurmak istiyordu artık... Yoksulluk, başkaldırı, sosyalizm, bağımsızlık, eşitlik, işçi sınıfı sözlerini de bu sıralarda duydu. Kıvırcık, kafasının dar çeperini yıkmıştı. Herşeyle yetinmeye hazır, okuyup «adam» olmak için boyuneğmeyi baş ilke edinmiş köylü arkadaşlarıyla anlaşamıyorlardı artık. «Adam» olmayı onlar gibi düşünmüyordu çünkü.

Uzun Harmanlar Caddesinde, üç arkadaşla

bir ev tutmuşlardı. Babası bir bakkal göstermişti Salpa'ya. Alış-verişleri yalnızca buradan, babasının koyduğu sınırlar içinde yapabiliyordu. Ekmek, peynir, kibrit, helva, zeytin dışında birşey alamazdı. Bir torba bulguru, bir torba da patatesi vardı. Sıkıntısı hiç unutulmayan o öğrencilik yıllarında, ders kitaplarının dışında da kitaplar okumaya başladı. Bir yığın yazar tanıdı. Dünyası genişliyor, Hocaköy, Bozkır, Çumra, Konya sınırlarını aşıyordu.

İlk kadını, lise son sınıftayken, Konya genelevinde tanıdı Salpa. Ve uzun bir süre aklından çıkaramadı.

Yine o yıl, büyük dayısına kız kaçırmaktan, dayıları ve ağabeyleri hapse düştüler. Dayının birinci karısı ölmüş, üç çocukla dul kalmıştı. Dayı, istediği kız verilmeyince, yeğenleriyle birlikte kızı kaçırmaya kalkmışlar, köyü çıkmadan da yakalanmışlardı. Baba Salpa çok kızmıştı bu işe. Ekonomik durum allak bullak olmuştu. Acısını Salpa çekti... Liseyi bitiremedi.

Ya anası?

Anası, kanadı kırık bir kuştur Salpa'nın yüreğinde.

«Adam olunca ben de seninle otururum...» derdi anası...

Kızdığı zaman da:

«Okusan da hayrını görmem. Alın bir boyalı avrat bizi unutun,» derdi...

Adam olmak ve onun tamamlayıcısı boyalı avrat... Okumak, adam olmak, boyalı avrat ve unutmak...

Ana'nı seviyor musun Salpa?

«Anam... ciğerim anam!...»

Liseden ayrılınca köye dönmedi Salpa. Babasına ilk kez karşı durdu. İtici bir güç alabildiğine büyüyordu yüreğinde. Konya kırk numara bir ayakkabı, Salpa da onun içinde gittikçe büyüyen kırkbeş numara bir ayaktı... Sığmıyordu artık.

Bir gece Dolav'da, bir kerpiç duvarın önünde oturdular. Uzun bir süre kararsızlığın karanlığında konuşmadan, kıpırtısız durdular... Salpa, sabaha yaklaşan bir yalnızlık gecesinin, Konya'da geçirdikleri son gece olduğunu seziyordu.

Horozlar ötüyordu.

«Gidiyoruz» dedi Kıvırcık.

ÜÇ

Salpa, ilk kez güvenmenin o erinç veren kıvancını duydu, Kıvırcığa bakarken. Arkadaşlık, kardeşlik, dostluk tütüyordu; herşey oydu artık. Otobüsün camlarından kırlara bakıyordu. Ayrılığın buruk suskunluğu onu da kucaklamıştı iyice. Duyurmamaya çalışıyordu ya... Onun da aynı duyguların acımasız baskısı altında kıvrandığını seziyordu Salpa.

Konya, gerilerdeydi artık. Dolav gerilerdeydi. Otobüs homurtuyla onları hayatın tuzaklarıy-

la, zorluklarıyla dolu bir bilinmeyene götürüyordu. «Zorluklardan, acılardan korkmayalım» diyordu Kıvırcık. O güne dek, İstanbul, akılda olmayan, bir ünlem, bir soru takısıydı yalnızca. Bir de Taksim Aydede Caddesinde bir apartman kapıcısının adresi; Kıvırcığın gezginci köfteci akrabası Şahvelet çavuş, bu adresten sorulursa bulunabilirdi. Tek umutları, zayıf bir «bulunabilir»e bağlı idi yola çıkarken, Salpa'nın dokuz, Kıvırcığın kırkbeş lirası vardı. «İstanbul kararı»nın hemen ardından, paraları birleştirdiler. «Benim param» «senin paran» değil «paramız», «senin» «benim» değil, «bizim» vardı artık. Ellidört liralık iki genç adamdılar. Ve komutan Kıvırcıktı. Kılığı Salpa'nın yanında daha düzgün sayılırdı ya, yine de otobüsün en dökünlülerinden biriydi. Başında, göze çarpacak temizlikte ve ustalıkta, el örmesi, mavi beyaz işlemeli, kıyıları mavi üstüne beyaz çiçekli bir başlık vardı. Anası örmüştü özenerek. İçinde bir ekmek, iki havlu, bir mintan, iki don, bir fanila, bir çift yün çorap bulunan yapma deri çantası, bacaklarının arasında duruyordu. Kılıklarının yoksulluğu etkiliyordu onları... Fakat ezilip büzülmüyorlardı. İçlerinde damla damla biriken öfke, kin, onları diri tutuyordu... Hele yan yana, omuz omuza, bilinmez bir geleceğe yaklaştıkça.

«Birgün bütün çıraklar büyüyecekler, usta olacaklar» diyordu Kıvırcık inançla.

«Herkesin yüreğine insanca yaşamanın ateşi düşecektir birgün... İşte o zaman yangın büyüyecek, önü alınmaz olacaktır...» diyordu Salpa.

«Fatih İstanbul'u aldığında yirmibir yaşındaydı,» diyordu Kıvırcık...

Kıvırcık yirmibir, Salpa, ondokuz yaşındaydı. Sosyalizmi bilmiyorlardı. Ne var ki, Çetin Altan'ı okumuş olmak, toplumsal nitelikli üç beş roman tanımak, işgüdüsel tepkiler, kendilerini sosyalist sanmalarına yetiyordu.

İstanbul akıl almaz bir uğultuyla karşıladı onları. Işıklarıa, dalga dalga insan seliyle, özgül kokusuyla karşıladı. Daha ilk anda şaşkına döndüler. Güvensizlikten kaynaklanan ince, umutsuz bir korku gelişmeye başladı İstanbul çoğaldıkça.

Gözlerine ilk çarpan, insanların, aşırı bir telâşla, arkalarından ordular kovalıyorcasına can korkusuyla koşuşmaları oldu. Sanki gidecekleri yere çok geç kalmışlardı, tencerede yemekleri yanıyordu; acele yetişmek zorundaydılar. Bozkır pazarına çıktığı ilk cumanın şaşkınlığı gelişiyordu sanki.

Klâkson, ışık, müzik, vapur düdükleri, deniz kokusu eşliğinde, köprüyü geçtiler. Taksimi, Aydede Caddesini sordular birine.

Taksim dolmuşlarını gösterdi adam.

«Sağır mısınız?» dedi onlara ters ters...

«Taksim bir... iki... bir... iki...»

Oysa yürümeyi düşünüyorlardı. Utandıkları için «yürüyeceğiz» diyemediler. Kendilerine, aşağılamadan yardımcı olabilecek uygun bir adam kollamaya başladılar. «Taksime şuradan gidilir» diyebilecek bir adam bulmanın zorluğunu yavaş yavaş anlıyorlardı. Kimseye yanaşacak güçleri yoktu yalnızlıklarla dolu şu İstanbul gecesinde. Yabancılıklarını olanca sarsıcılığı ile duydular. Böyle tutukluk yapabileceklerini sanmıyorlardı hiç...

Karınları da acıkmıştı. Kızarmış balık kokuyordu. Taksim'i, balık ekmek satan adamdan öğrenebilirler, hem de karınlarını doyurabilirlerdi.

«Balık ekmek yetmişbeş... Balık ekmek yetmişbeş...»

«Taksimi bilin mi Dayı?»

Balıkçı yüzüne bakınca da, suç işlemiş gibi korktu Kıvırcık. İster istemez... ürkerek...

«Kaç kuruş bu balık?» dedi.

«Yetmişbeş» dedi. «Balık ekmek yetmişbeş...»

«İki tane ver bize... Taksime nerden gidilir dayı?»

Taksime nerden gidilir... Fatihe nerden gidilir... Beşiktaş'a nerden gidilir... dayı... emmi... abi... hemşerim... İstanbul şaşkını «hemşerim» olduklarını anlamıştı balıkçı...

«Nerelisiniz?»

«Konyalıyız» dedi Kıvırcık...

«Yürüyecek misiniz?»

Yürüyeceklerinin anlaşılması kırıklık yarattı Salpa'da. Kıvırcık suçlu suçlu boynunu büktü, başını salladı.

«Yürüyeceğiz dayı.»

Salpa ilk kez balık yiyordu. Çok hoşlandı.

Yüksek kaldırımdan, bir yığın şapkacı vitrinleri önünden, tünele çıktılar... Sırtları terlemişti.

«Taksim'e nerden gidilir abi?

Taksim'e nerden gidilir dayı?

Taksim'e nerden gidilir kardeş?

'Aydede Caddesi hangisidir?

'Aydede Caddesine sağdan git, sağa dön, sağa çık, doğru yürü...

Aydede Caddesi budur!»

Aydede Caddesinde bir ucundan bir ucuna, apartman adlarını... «Lütfen kapıyı kapayınız»-ları, numaraları... Elektrik, su numaralarını izleyerek geçtiler. Numaralar yaklaştıkça heyecanları artıyordu.

Bay Feramuş Güzelbeyoğlu... Aydede Caddesi, Murat Apartmanı kapıcısı... Taksim... Beyoğlu İstanbul.

Sorular.

«Feramuş Efendi çok bir vakit oluyor ayrılmıştır bey kardeşim...»

Lütfen kapıyı kapayınız Feramuş Efendi ayrılmış... Feramuş Efendi çok bir vakit oluyor ayrılmıştır. Feramuş Efendi... ayrılmış... kafalarının duvarlarında bir süre yankılandı Feramuş Efendi.

Cansız, içleri boşalmış birer torbaydılar. Yürüyorlardı. Kendi ölülerini taşıyan iki yorgun hamaldılar... Satılıktır yürüyorlardı... Satılıktır çok bir vakit oluyor satılıktır... Otomobiller... Vitrinler... Göz kırpan ışıklar... Feramuş Efendi ayrılmış... Birbirlerinin yüzüne bakamıyorlar çok bir vakit oluyor... Ne yapacaklarını bilemeden yürüyorlar. Baldırları tabanları yine çok bir vakit oluyor. Yorgunluk bütün hışmıyla yıkılıyor üzerlerine... Feramuş Efendi ayrılmış iyi bok yemiş...

Ayakları taşımayacak onları. Bir merdivene manda götünden düşen bok gibi oturuyorlar. Yorgunluk boşalıyor sanki ayak uçlarından. Vay ipne Feramuş vay niye çok bir vakit oluyorsun eşşolueşşek?

«Burası parktır?»

Yok ananın dinidir.

«Yoğusam cennet bahçesidir?»

Çok bir karalar giyili bir vakit karı bu. Esmer bir vakit oluyor... Bıyıklı ayrılmıştır bey kardeşim... Feramuş...

«Ne bakorsuz, sağırsız? Burası parktır?»

Vay ipne Feramuş vay... Yaktın bizi bu kış kıyamette...

«Zo siz delisiz?»

Feramuş Efendinin ayrıldığını bilmiyor bu karı. Konyadan bu yana düş yorgunu olduklarını bilmiyor. Sirkeci'den, Taksim'e nasıl gidilir abi, dayı, kardeşim bilmiyor...

«Burası parktır?»

İsteksiz kalkıyorlar. İstanbul, nasıl bir İstanbul yorgunluğuyla omuzlarında. Her adımda önünden geçtikleri şeyler, ağırlıklarına ağırlık olarak katılıyor... Işıklı bir vitrin, bütün araç gereçleriyle... Bir apartman, kırksekiz pencere, dört otomobil çöp kutuları çok bir vakit oluyorlar...

İnsanlar, çizgili gömlekler, beyaz kadın şapkaları, duvarlar Erika yazı makinaları, Fordson yedek parçaları, yazılar yabancılık ve umutsuzluk üretiyorlar... Giderek umutsuzluk, çaresizlik yutulmaz katılıkta bir lokma oluyor boğazlarında... Tıkanıyorlar... Soluksuz kalıyorlar...

«Vatizdis Salpa vatizdis?»

O geceyi, her döndükleri köşede gezginci köfteci Şahvelet Çavuşu bulmak umuduyla, dolaşarak, rastladıkları köftecilere sorarak, fırsat buldukları köşelerde uyuyarak, oturarak, üşüyerek geçirdiler.

DÖRT

Yedi liraları kalmıştı. Sakalları uzamıştı, gözleri çukura kaçmıştı; yoğun, katı bir yorgunluktular. Bu dört gün onları bitirmişti. Sokak sokak köfteci Şahvelet... yok... Kapı kapı iş... yok... Kimseye beğendirememişlerdi bakışlarını... duruşlarını. Başlığı da güzel ve alıcı durmuyordu artık Kıvırcığın.

Yarım ekmek, yüzelli gram peynir aldılar.

«Sokakta yemiyelim, ayıp olmasın» dedi Kıvırcık.

Bir köşede, uygun bir otomobilin ardına gizlenerek yemeğe koyuldular. Son lokmalarını yutmuşlardı ki...

«Ne yapıyorsunuz burada?» dediler...

Ürküntüyle doğruldular...

Güzel yüzlü, parlak mavi gözlü, çok iyi giyimli bir genç adam.

«Ne yapıyordunuz?»

Şişman yüzlü bir adam... beyaz ipek atkılı...

«Cant kapağını mı çalacaktınız?»

«Yok vallaha abi... ekmek yiyorduk...»

«Yalancı pezevenk... Burası lokanta mı ulan?»

Hiç paltosuna yakışıyor mu ağzından çıkan söz; hiç beklenmeyen bir tok-kat... Kıvırcığın yüzünde şak! ladı... Diğeri de Salpa'yı en-se-sin-den kavramış, silkeliyor bir dut dalı gibi... Bir elini arkasına bükmüş, kıvırdıkça bağırtıyor Salpa'yı...

«Bırak kolumu dayı... biz birşey yapmadık.»

Apartman kapıcıları, yedek parça satıcıları, çıraklar, hizmetçiler, kapılara, pencerelere çıkmışlardı. Gelip geçenler durmuşlar, olacakları izliyorlardı.

«Cant kapağını çalıyorlardı» dedi adam Salpa'nın ensesine ensesine vuruyordu. O vurdukça Salpa boynunu içe çekiyor, yüzünde sakınmanın buruşukluğuyla yeni gelecek tokatları bekliyordu. Acınacak bir sesle yalvarıyordu tokat aralarında...

«Vurma... dayı... biz birşey... yapmadık ekmek... vurma dayı!»

«Polis çağırın» diyordu biri.

«Ne yapmışlar?!»

«Cant kapağını söküyorlarmış, yakalamışlar...»

Kıvırcığın gözleri dolmuştu. Yakasına sarılan, gerinip gerinip tokat vuran adama yalvarıyordu.

«Ekmek yiyorduk... Vallahi ekmek yiyorduk abi.»

Adamsa, toplanan kalabalığa gösteri yaparcasına, canı istedikçe biçimli biçimli tok-kat-tokkat...lıyordu.

«Hırsız... pezevenk... dürzü...» diyordu; tekmeliyordu.

Kıvırcık geri geri kaçıyor, kanayan burnunu silmeye çabalıyordu.

«Vurma abi, biz ekmek yiyorduk...»

Çevreden yardım istercesine bakınmaları, yalvarmaları bir yarar sağlamıyordu. İnsanlar arasına gerilmiş kayıtsızlık duvarını bütün ber-

raklığıyla görüyordu. Son tokat sabrını taşırdı. Salpa'yı da büzülmüş ağlar görünce dayanamadı. Bağırdı.

«Vurma... Vurma bana!»

Adam, beklemediği bu tepkiye, kendinin de beklemediği bir tokatla karşılık verdi. Kıvırcığın beyni sarsılmıştı.

Ansızın herşey değişti. Kıvırcığın üstüne ağzı köpürerek eğilen güzel adam, otobüs çarpmış gibi, geriye fırladı, arabaya çarptı, kaldırıma yıkıldı. Şişman adam taşaklarını tutmuş niye böğürüyor?!? Manavın tablaları yıkılıyor... elmalar, portakallar kaldırıma, yola saçılıyor, yuvarlanıyorlar... Manav bağırıyor... Salpa'yı duvara sıkıştırmışlar, yüzü gözü kan içinde... Bir adam ağzını tutarak oğunuyor... Salpa yumruk çıkıyor üst üstte...

«Hırsız var! Ah anam vurun biz ekmek yiyorduk yakalayın... Ah gözüm! Bırakın yakamızı be biz Rus muyuz? Vay orospu çocuğu vay vurun ibnelere ah gözüm çuval getirin çuval!»

Sokakta kim varsa, eli yeten, gücü yeten, vuruyorlardı. Salpa ile Kıvırcığa. Çünkü hayatı aksatan, gelişmeyi önleyen, hayat pahalılığını, işsizliği, sıkıntıları yaratan onlardı. Bozkırlı Salpa ve Konyalı Kıvırcık... İşte onlar! Vurun... Allahını seven vursun!

Yumruklardan, tekmelerden bunaldı Salpa. Korunmaktan, oraya buraya savrulmaktan bunaldı. Boynunu, makine yağı, mazot kokan birine kaptırdı. Adam, boynu kırarcasına sıkıyor, alttan da gelişi güzel yumruk vuruyordu. Öyle sıkıştı ki, her vuruşta kıçını tutamıyor, pırt pırt

ossuruyordu Salpa. Ayakkabısının sağ teki ayağından fırladı. Islak kaldırımın soğuğunu duydu. Artık birşey görmüyordu Salpa. Böğrüne sert birşeyle vuruldu. Soluksuz kaldı bir an. Yerlerde sürükleniyordu. Cant hırsızları cant hırsızları! Saffet'in bisikletini de bunlar çaldı!... İbneler! Kafasını kaldırıma yapıştırmışlardı, silkinip kurtulmalı... Pırt pırt pırt...

«Ossuruyor ibne, ossuruyor... Götünü tutamıyor...»

Artık hiç bir duygu geçerli değil!.. Nerede Salpa... Yerde mi gökte mi çuval... kafasına çuval Saffet'in bisikletini geçiriyorlar... Sabun çuvalı idi, mis gibi kokuyordu... Ve yanılmıyorsa ağır, çok çok ağır bir adam oturmuştu belinin tam ortasına... kıçının sıcaklığını duyuyordu... soluk alamıyordu. Ayaklarından, başından kıskıvrak yakalanmıştı... kıpırdıyamıyordu... Gelişi güzel, aralıkla tekmeler yiyordu... Tekmenin anını, neresine vurulacağını kestiremiyordu... Kasılıyordu...

«Saffet'in bisikletini de bunlar çalmıştır.»

Vay ipne Saffet vay... ayakkabının teki de gitti... konuşmalar duyuyordu.

«Hırsız yakalamışlar, polis geliyor, Saffet'in bisikletini de çalmışlar.»

Ağzında cıvık, sasımış kanın tadı. Önden iki dişi, dili değdikçe Saffet'in bisikleti sallanıyordu. Soluksuz kalmıştı...

«Cant kapağını söküyorlardı, yakaladık.»

Önce üzerindeki ağırlık kalktı. Çuvalı çektiler başından. İki polis, bir bekçi duruyordu karşısında.

«Cant hırsızları» diyorlardı.

«Ayakkabım» dedi Salpa «ayakkabımın teki.»

Kurtulduğunu düşünürken, ayakkabısının tekini bulacağını umarken, tekme tokat, uğultu patırtı içinde cipe bindirdiler. Kıvırcık köşeye sıkıştırılmıştı... yüzü gözü kan içindeydi... alt dudağı şişmişti kan toplamıştı.

«Vallahi ekmek yiyorduk abi... ayıp olmasın diye vallahi...» dert anlatmaya çalışıyordu yanında duran polise.

«İftira ha» diyordu polis, «İftira ha!»

«Vallahi ekmek yiyorduk abi...»

«Ekmek ha! Ekmek!»

Dertlerini anlatamadılar... Konya'dan otobüsle Feramuş dört gündür yüzelli gram peynir derken, önce Beyoğlu Merkez Karakolu; orada yazılar yazıldı, telefonlar edildi... Sonra da Sirkeci'ye, Emniyet Müdürlüğüne götürdüler.

«Sabıkanız var mı ulan?»

Ana adı, baba adı «Konyalıyız...»

İbne puşt eşşeoğlueşşek...

«Vallahi biz ekmek» derken...

«Yatırın!»

Yatırdılar Salpayı.

«Nerde ulan ayakkabının teki?»

«Kayboldu abi... orda kaldı.»

«Çıkart bunu da... müzeye kaldıralım gör ananın ...mını.»

Çorabı yırtılmış topuğu görünüyordu. Ayakları kokuyordu. Utandı Salpa. Çok utandı.

«İbne, bu ne koku ulan!?»

Ayaklarını, iki polisin iki ucundan tuttukları

falaka sopasına takıp kaldırdılar. Kuru bir polis, inceli kalınlı değneklerin arasından avucuna yatkın birini seçti.

Salpa, derdini anlatamamanın çaresizliği içinde tıkanıyordu.

Bir sandalye çekildi. Salpa'nın bedeni, sandalyenin ayakları arasına gelecek biçimde, kollarını da sıkıştırarak, tam göğsü üstüne yerleştirdiler. Bir polis, sandalyeye ters oturdu, dirseklerini arkalığa dayadı. Salpa, polisle yüz yüzeydi şimdi.

Kuru polis, ince bir değneği tabanlarında, özenle, yufka açar gibi aşağı yukarı yuvarlıyordu.

«Gıdıklanır mısın ulan?»

Yelekli, gömleğinin kolları çemirlenmiş, kravatı gevşetilmiş bir polis girdi, olanlarla hiç ilgilenmeden, masa üstündeki kâğıtları karıştırdı, birini seçti gitti.

«İbne gıdıklanmıyor da.»

«Bizim bir suçumuz yok vallahi abi. Acıkmıştık. Yarım ekmekle yüzelli gram peynir aldık. Sokakta yemek ayıp olur diye, arabanın arkasına geçtik. Kimse görmesin, ayıp olmasın diye vallahi.»

Gülüyorlar...

«Vay orospu çocuğu vay... Ne kadar da kibar, gördün mü?»

Nasıl adamlardı bunlar... Gülüyorlar mı, kızıyorlar mı, anlıyamıyordu. Hiç böyle adam görmemişti bugüne dek... Yeni bir insan tipi tanıyordu.

Sandalyeye oturan, bir ayağını Salpa'nın

kanlı yüzüne bastırdı. Salpa'nın sallanan iki dişi, bastırıldıkça, gıcırdayarak içe doğru eğiliyordu.

«Bak oğlum, burada anayasa babayasa yok... Burada sopayasa var... Allah peygamber bekleme... Son peygamber bu işte... Ananı... ...tirme, doğruyu söyle. Bizi yormadan bülbül olur ötersen canını kurtarırsın, yok inat edersen, yandın... Seni ne İsa ne Musa ne de Adapazarlı Sabahat kurtarır... Tamam mı... Anlaştık mı?»

Salpa'nın kafası ayakkabı ile soğuk beton arasına sıkıştığı için ağzını açıp konuşamıyordu. Gözleriyle suçsuzluğunu anlatmaya çabalıyordu. Kıvırcığın çığlıklarıyla polisin konuşması birbirine karışıyordu.

«Ah oh... ceksin ne zamandanberi vallahi ekmek yapıyorsunuz yiyorduk bu işe ah ah şimdiye kadar yeter abi nerelerde iş kurbanın olayım ahh yaptınız kimlerin bokunu canını yaktınız bokunu söylemezsen yiyim abi ah...»

İlk sopa beklemediği bir anda tabanını yaktı. Kıvırcık yalvarıyordu yan odada. Karışıyordu sesler.

«İbne abi bize mi vallahi yutturacaksın...»

Kıvırcığın sesleri bütün sesleri bastırdı.

«Ahhh! Bokunuzu yiyim abi... bokunuzu yiyim... yeter!..»

Demek Salpa da bu noktaya gelecekti. Sopalar indikçe dişlerini sıkıyordu. Polis ayağını çekmişti ağzından.

Demin gelen yelekli polis kendi kendine söylenerek masadaki kâğıtları karıştırdı yine, birini aldı, koşarak çıktı kapıyı çarparak...

«Bağırmaz canım bağırmaz, dayanaklıdır,» diyordu sandalyedeki polis. «Kabadayıdır, bağırmaz... kabadayıdır...»

O «Kabadayıdır, bağırmaz» dedikçe, sopadaki inatla, bütün gücüyle indiriyordu... Her vuruşta soluk vererek...

Salpa'nın çözüleceğini anlamıştı sandalyedeki.

«Aman ha Konyalı... Sık dişini... sakın bağırıp mağırmayasın, mahçup etmiyesin beni... Aman ha!»

Dayanamıyor Salpa. Önce «Ihh!» lama, sonra «Ahh!» lara, giderek yeri göğü sarsan çığlıklara döndü.

«Eşşoğlueşşek... hani kabadayıydın, bağırmazdın?»

Yırtınırcasına bağırıyor Salpa... Bağırtısı sığmıyor ağzına. Ağzının en çok açıldığı bir sıra, sandalyedeki yoğun balgam dolu tükürüğünü Salpa'nın ağzına tükürdü... Cıvıklaştı ağzında... kusacak gibi öğürdü, kusamadı... Tükürmek istedi, tüküremedi... Ağzı sulanmıştı iyice... Yapışkan kokulu balgamı, ağzını dolduran cıvıklıkla tıkana tıkana zorla yuttu...

«Rezil etti bizi pezevenk, dayanamadı bağırdı...»

Gözlerinden yaşlar boşanıyor, dayanamıyor acılara, yırtınırcasına bağırıyor...

«Uyuy! Uy anam uyuy!»

«Vay ibne vay, köpek gibi uluyor.»

Evet uluyordu Salpa.

«Cant kapağını çalarken mi yakalandın oğlum?»

«Uyuy!»

«...kerim ananın uy-uyunu muy-muyunu... bütün işleri ötmeden kurtuluş yok.»

«Uyuy anam, uyuy!»

Kuru polis, her on-onbeş sopada bir, yufka açarcasına tabanlarında yuvarlıyordu sopayı. Sırayla; inceyle vurmuşsa, kalınla... kalınla vurmuşsa, inceyle sürdürüyordu işini...

«Konuşmayacaksın ha!»

«Bağırır, bağırır ama konuşmaz bu Konyalı; yiğittir, kabadayıdır...»

«Konuşmaz ha!»

«Konuşmaz... dayan Konyalı...»

«Ben ona gösteririm şimdi Hanyayı Konyayı...»

Sandalyedeki keyifle gülüyor...

«Ulan Konyalı bağırdın bizi rezil ettin, şimdi bir de konuşur rezil edersen ...tim ananın dinini... Aman ha konuşma!»

Bedeni... baştan başa acıya kesiyor...

«Kurban olayım abi... elinizi ayağınızı öpeyim abi... bokunuzu, boklarınızı yiyeyim abi... uyuy anam! uyuy!»

«Dayan ulan ibne... dayan... konuşursan ananı ...kerim...»

Dayanamıyor Salpa... Bütün bedeni gevşiyor... Sopa vuruldukça, bağırdıkça kıçı açılıyor yine... Pırt pırt...

«Vay ibne... ossurmaya başladı şimdi de...»

Sandalyedeki gülüyor...

«Ne ulan bu? Bu ossuruk ne?!»

Salpa'nın umurunda değil ossuruk mossuruk... Ağlıyor...

«Durun... yeterin... söyliyeceğim!»

Sandalyedeki kızdı ansızın...

«Ulan ibne kıçını tutamazsın, ossurursun, ağzını tutamaz konuşursun... Hani bağırmayacaktın, hani konuşmayacaktın?»

Salpa'nın yüzüne bastırıyor ayağını, kafasını betona çarptırıyor... Sopayı vuran sinirlenmişti. Alnında biriken terleri sildi.

«Eşşoğlu eşşek, madem söyliyecektin, niye bu kadar yordun bizi?»

Öfkeyle üç kez üst üste indirdi Salpa'nın kıpkırmızı tabanlarına...

Sandalyeyi kaldırdılar üstünden... Yüzü kulakları alev alev yanıyordu. Soluyordu... Nerede olduğunu bilemediği kopukluklar oluyordu... Ayakları düştü. Kendisi ile ilgisiz iki ayak... az ötesinde, bedeninden ayrı bir yangın yeri gibi duruyordu... Bir ara, yelekli polisi masada, yazı makinasının başında gördü. Ne zaman gelmişti, ne zaman... sanki buradan çok uzakta bir yerde, bir masada yazı yazıyordu... Hiç ilgilenmiyordu olanlarla... Tık tık tık... yazıyordu.

«Kalk ulan! Burası Hilton Oteli mi? Kalk!»

Böğrüne yediği tekmeyle doğrulmayı denedi; ayaklarına, kollarına, hiç bir yanına söz geçiremiyordu. Kolundan çektiler, kaldırdılar.. Ayaklarının üstüne basamıyordu... Kolundan çeken adamın hızına uygun, iki büklüm, elleriyle ayaklarına yardım etmek istercesine yürümeye çalışıyordu... Sıcak soğuk, inceli kalınlı cam parçalarına basıyordu sanki. Bedeni elektrikleniyor, gözleri puslanıyordu...

«Yürü ulan, yürü!»

Kızgın saçlardan buzullara dönüştü beton... Ne zaman su döktüler yere... Titreme düştü içine... Çeneleri ses çıkartarak birbirine vuruyordu... Tak tak tak...

«Leylek misin ulan sen? Ne bu tak-tak? Yürü!»

Büyük çabalar harcıyordu yürümek için... Sıcak soğuk dalgalar sarıyordu bedenini.

«Anlatın bakalım şimdi. Bugüne kadar kimlerin canını yaktınız...»

«Vallahi billahi abi biz hırsız değiliz. Ekmek yiyorduk.»

Biri öfkeyle üstüne yürüdü Salpa'nın... Bir diğeri engel oldu. Tuttu kollarından...

«Hâlâ mı ekmek lan, hâlâ mı ayıp olmasın hikayesi?»

«Sinirlenme be Yakup.»

«Nasıl sinirlenmeyeyim, baksana anlatmıyor.»

«Anlatacak be Yakup, anlatacak. Sinirlenme, anlatacak.»

Salpa'ya dönüyor, engel olup Salpa'nın canını kurtaran.

«Anlatacaksın değil mi?»

Ah Hazreti Yakup ah! Ayakları üstüne basamayan bu garip Salpa ne anlatsın Hazreti Yakup!

«Ne anlatayım abi ...Vallahi billahi...»

«Ulan ibne burası cami mi, kilise mi, ikide bir vallahi billahi... Yatırın!»

Yatırdılar...

«Vallahi abi biz Konya'dan.»

Sopalar inmeye başladı eskiyi aratarak.

«İbne! Konya'dan yarım ekmekle yüzelli gram peynir yemeğe geldiniz ha! İstanbul'a peynir için ha!»

Nasıl adamlardı bunlar... Nasıl acımasızlardı. Masada hiç bir şeyle ilgilenmeyen tık tık yazı yazan adamın hemen üstünde, duvara asılı çerçeveli Atatürk resmini gördü ansızın. Bağırdı...

«Amanın uyuy Atatürk! Atatürk'ün gölgesinde adam dövüyorlar... Amanın uyuy!»

«Vay ibne, Atatürk'e dil uzatmak ha!»

Yazı yazan adam ilk kez görüyordu sanki başının üstündeki Atatürk resmini. Kâğıdı yazı makinasından çıkardı, yine ilgisiz çıkıp gitti...

Sopaların şiddetinden ne denli kızdıklarını anlıyordu...

«Kurban olayım yeter abi. Boklarınızı yiyim yeter... Oyy! Boklarınızı yiyim abi... Tamam abi... Biz çaldık abi... Cant kapaklarını biz çaldık.»

«Çalmadınız ulan eşşolueşşek, çalmadınız... Çalacaktınız...»

«Tamam abii... çalacaktık abii... çalacaktık.»

«Nasıl yakalandınız...»

«Biz ekmek yiyorduk.»

«Hâlâ mı ekmek ulan ibne? Hâlâ mı ekmek!»

«Cant kapağı abi. Cant kapaklarını çalıyorduk.»

«Bırak!»

Bıraktılar.

Ayaklar Salpa'nın değil artık.

«Kalk ulan, kalk... Burası babanın ahırı mı?»

Kalkamıyordu Salpa... Zorlanıyordu, kalka-

mıyordu. Kaldırdılar. Yürüyemiyordu... Yürüttüler... Su dökülü beton üzerinde yürüttüler... Yere bastıkça yüzünde gelişen acı tanınmaz hale sokuyordu Salpa'yı... Sırtına bir polis bindi sonra... Polis Yakup Hazreti...

«Bisikleti ne zaman çalmıştınız?»

«Ne bisikleti?»

«Saffet'in bisikleti.»

Kimdir bu Saffet. Ne biçimdir bu Saffet. Saffet'in bisikleti. Kafasında yankılandı Saffet'in bisikletini de bunlar çalmıştır. Vay ibne Saffet'in bisikleti Feramuş vay... «yaktın bizi.»

«Biz bisiklet misiklet görmedik abi.»

«Yatırın ibneyi, hâlâ aklı başına gelmemiş... Yatırın!»

«Durun abi... amanın durun!»

«Markası, şekli şemayili nasıldı ulan bu bisikletin. Rengi nasıldı. Kime sattınız. Kaça sattınız?»

Marka gelmiyor aklına. Rengi gelmiyor. Satacak adam bulamıyor. Bozkır'dan, Konya'dan bisikletli adamlar geliyor aklına...

«Markası neydi, markası bisikletin?»

«Ralliydi galiba.»

«Yalan söyleme ulan eşşoğlueşşek... Humber'di...»

«Tamam Humber'di abi.»

«Ne renkti?»

«Maviydi?»

«Kırmızı eşşoğlueşşek, kırmızı, kirli kırmızı.»

«Kırmızıydı abi...»

«Kime sattınız?»

«Biz İstanbul'un yabancısıyız abi.»

Ve Saffet'in bisikletini adını bilmedikleri, kırk-kırkbeş yaşlarında, lâcivert bereli bir adama, Dolmabahçe stadının arkasında yetmiş liraya sattılar. Bir ellilik, iki onluk aldılar...

Ter içindeydi Salpa. Hazreti Yakub'u taşıyacak gücü kalmamıştı. Ayakkabısı, tek başına, az ötesinde duruyordu.

Kapı ağır ağır açıldı. Kravatsız, kasketli, elleri kaputunun cebinde bir adam göründü. Diğer polislerin ondan hoşlanmadıklarını, fakat çekindiklerini seziverdi Salpa. Umutla baktı. Gözgöze geldiler. Adam bir sandalye çekti yürürken, bir iki adım sürükledi; yan oturdu. Bir kolunu arkalığa dayadı. Kabadayı bir tavrı vardı. Ancak zor anları yaşayan insanların içgüdüleriyle sezebilecekleri yakınlığı sezdi Salpa.

Adam ağır hareketlerle cıgarasını yaktı, dudağına yapışan tütünü tükürdü.

«Konya'nın içinden misin?» dedi.

«Bozkır'danım» dedi içli, dokunaklı bir sesle.

«Hemşerin mi abi?» dedi Salpa'nın sırtındaki Yakup.

Adam bir süre sustu. Önüne bakıyordu.

«Bırak çocuğu,» dedi sonra.

Salpa durmuştu. Kuru polis ceketini giyiyordu. Ağzına tüküren yerinden kalktı. Kapıyı çarpıp çıktılar. Yakup indi Salpa'nın sırtından. Yükten kurtulunca Salpa, ayaklarının yerden kesildiğini, havalandığını, uçtuğunu sandı. Tavana doğru boyu uzuyordu sanki.

«İki çay söyle» dedi yeni gelen.

Yakup da kapıyı çarparak çıktı.

«Yürü, durma yürü» dedi adam. «Hem yürü hem konuş.»

Yapılanlardan hoşlanmadığı belliydi. Salpa ağlamamak için zor tutuyordu kendini.

«Yürü... ayağın şişer, kan toplar, durursan... yürü!..»

Yürüyor Salpa.

«Adın ne senin?»

«Memet... Memet Salpa Dört gün önce geldik Konya'dan.»

«Niye getirdiler?»

«Acıkmıştık abi ...yarım ekmekle yüzelli gram peynir aldık. Kıvırcık dedi ki, yolda yemiyelim dedi, ayıp olur, bir kenara çekilelim dedi. Bir otomobilin duldasına oturduk... ekmek yiyorduk. Bir adam geldi, n'apıyorsunuz burda dedi... ekmek yiyorduk dedik... Hırsız diye yakamıza yapıştılar... Dövdüler bizi abi... çok dövdüler...»

Tutamıyordu kendini... göz yaşlarına engel olamıyordu. İçini çeke çeke ağlamaya başladı.

«Ağlama» dedi adam... «Yüzünüzü orda mı şişirdiler...»

«Orda abi... Çok dövdüler bizi...»

«Döverler, bura İstanbul... İyisi de çoktur kötüsü de... burda adamın başına herbir iş gelir. Ağlama, üzme kendini... Cıgara içer misin?»

«Sağol abi... kullanmıyorum...»

Elinin tersiyle gözlerini siliyordu.

«Arkadaşınla da konuştum... Kıvırcık'la...»

«Bizi çok dövdüler abi.»

«Aslı yok değil mi bu hırsızlık işinin?»

«Vallahi yok abi... inan ki yok...»

Kapı açıldı... Ayakkabıları, torbası elinde,

iki büklüm Kıvırcık göründü ...çökmüştü yüzü... Yere basarken ıkınıyordu.

«Yürü yürü» dedi adam ona da... «Durma yürü.»

Yürüdüler. Adam, orta yerde, garip bir yalnızlık üreten ayakkabı tekine bakıyordu.

«Nerde bunun teki?»

«Orda kayboldu abi. Bizi dövdükleri yerde.»

Adam can sıkıntısıyla cıgarasını söndürdü.

«Döverler» dedi... «Döverler...»

Eliyle kaşlarını bastırdı, şakaklarını ovdu.

«Adım Şevket» dedi. «Konyalı polis Şevket dedin mi, bulurlar. Şimdi sizi bırakacaklar. Burda adettir, şüpheli görürlerse yeni geleni bir iyi döverler... akıllansınlar diye. İş alırlar bazan... İstanbul büyük şehir... kimin kim, ne olduğu bilinmez ki. Resminizi çekecekler, parmak izinizi alacaklar aşağıda. Sonra bırakacaklar. Kendinize sahip çıkın. Burası İstanbul; kimse kimsenin gözünün yaşına bakmaz... İstese de bakamaz. Burda ancak kendi canını kurtarabilirsin... Ya... Ancak kendi canını...»

Çaylar geldi. Salpa'nın elleri titriyordu. İlk yudumu alırken, yuttuğu balgam geldi aklına.

Bir sandalyeye oturtup önden ve yandan resimlerini çektiler. Parmak izlerini aldılar tek tek.

Emniyetten, ayakkabıları ellerinde çıktılar. Ayakları şişmişti; giyemiyorlardı.

«Durmayın, yürüyün» demişti Konyalı polis Şevket.

Parmakları mürekkepliydi. Gecenin karanlığına karıştılar...

Sabahın ilk ağartıları, onları kuytu bir duvar

dibinde yakaladı. Sırtlarını birbirine dayamış, ayaklarını karınlarına çekmişlerdi. Ellerini koltuk altlarına sokmuşlardı.

İlk uyanan Kıvırcık oldu. Bedeni kaskatı kesilmişti. Her yanı ağrılar içindeydi. Boynu, omuzu, beli tutulmuştu. Aylardan Ocaktı. Üşüyordu. Burnu tıkanmıştı. Ağzının içi zehir acısıydı. Salpa'ya acıyarak baktı. Büzülmüş tostoparlak olmuştu.

Ayakkabılarını giymeyi denedi... zorladı... başardı... üç-beş adım attı... yürüyebilecekti.

İstanbul'un neresindeydiler; bilmiyordu. Okyanusta kaybolmuş bir kayıktı Kıvırcık.

Salpa gözlerini açtı. Kıvırcığı duvar dibine işerken gördü. Buharlı, kırmızıya çalan köpüklü bir su akıyordu.

«Kan» dedi Kıvırcık... «Kan işiyorum...»

Ağrılar içinde, zorlukla doğruldu Salpa. Soğuk toprağa basıyordu. Duvarın bir ucuna işedi titreyerek...

«Ben de kan işiyorum...» dedi.

Kıvırcık torbasından bir çift yün çorap, bir havlu çıkardı.

«Bu çorapları giy... Bir ayağına da havluyu saralım, biraz da topallarsın; görenler yara sanırlar...»

Salpa'nın da aklına yatmıştı.

«Değil mi... Havluyu görünce yara sanırlar.»

Yün çorapları giydi. Sağ ayağına da havluyu sardılar. Bir iple de bağladılar özenle... Görenler yara sanacaklardı...

***

Umutsuz, amaçsız bir yürüme başlamıştı.

Güvensiz bir yürüme başlamıştı İstanbul sokaklarında. Güneş doğmuş, sisler dağılmıştı. Durak adlarını, bıkıp usanmadan duvar afişlerini okuyorlardı.

Kıvırcık on kuruş buldu kaldırımda. Bilinmez on kuruşlar, liralar, kâğıt paralar, her adımda önlerine çıkabilir duygusu gelişmeye başladı içlerinde. Çevrelerinden çok önlerine bakıyorlardı. Üçyüzon kuruşları vardı.

İstinye ...durağı... Martılar... gökyüzü ...deniz... gemiler...

«Zımpara işinde çalışacak işçi aranıyor...»

Kıyıda, yedi sekiz kişi, çay içen bir adamı dinliyorlardı.

«Günlük yirmibeş lira» diyordu yaşlı gemici.

«Onbeş gün» diyordu.

«Eski elbiselerinizi giyin» diyordu.

«Bizi de alın mı dayı?» dedi Kıvırcık.

Yaşlı gemici onların şiş, morarmış dayak artığı yüzlerine baktı. Salpa'nın havlu sarılı ayağına baktı.

«Çalışmak isteyen yarın saat tam yedibuçukta burda olsun.»

«Burası neresidir dayı?»

«Ha burası İstinye'dir.»

Evet... Burası sevinçtir... İstinye yorgunluk ve sevinç durağıdır... Umut durağıdır... Evet burası Konyalı polis Şevket durağıdır... Yorgunluktan, açlıktan inecek... Evet balgamdan inecek var... Korkudan, balgamdan, umutsuzluktan inecek var... durun, sevinecek var... sevinçte inecek var... Öylesine güçlü yürekten bir sevinç gelişiyor ki içlerinde, sevinç sınırlarını aşıyor. Bir-

birlerine sezdirmeden için için ağlıyorlardı. Ellerinde değildi ağlamamak. Burunlarını çeke çeke ağlıyorlardı... Kıvırcık dayanamıyordu, taşıyamıyordu ağıdın gizli sıkıntısını. Hıçkırıklar düğümleniyordu boğazından. Engel olamaz artık bu sele... Dolup dolup taşıyor, hüngür hüngür ağlıyor. Gelip geçenler durup bakıyorlar, bir anlam veremiyorlar.

Genç adamlar niye ağlar?

Ayaklarına niye havlu sarar genç adamlar?

Salpa hafif topallıyor, yara sansınlar diye. Bilmesinler ayakkabısının tekini kaybettiğini...

Sümüğü akıyor Kıvırcığın.

«Ağlama gardaş» diyor Salpa. «Ağlama ağam!»

Bir yandan da kendisi ağlıyor.

«Ağlama, gardaş.»

Ve şimdi daha iyi anlıyorlar arkadaşlığın anlamını... Zor günlerin dostluğunu... Yüreklerinin tezgahında kardeşlik duygularını dokuyorlar... En sıkı bir halıyı dokurcasına... maviyi, sarıyı, kırmızıyı, ve karayı... Kapkarayı da birlikte dokuyarak... iç... içe... iç... içe...

Burası neresidir Salpa?

Burası dostluk ve yoldaşlık durağıdır...

Burası zor günler durağıdır...

«Ağlama gardaş... ağlama... bak, iş de bulduk artık... ağlama!»

BEŞ

Kahverengi bir sis kaplamıştı geminin ambarını. Paslı demir tozu, kırmızı boya kokuyordu. Sıkıntılı gergin yüzleri kir, pas dolu elliye yakın adam, ürperti dolu bir cazırtı çıkartarak çalışıyorlardı. İç gıcıklayan bir uğultu yankılanıyordu.

Kıvırcık ile Salpa, aynı iskelede, yan yana, yukardan sarkıtılmış ipler arasına gerilmiş, uzunca, enli bir tahta üstünde, ayakta çalışıyorlardı. Ağızlarına toz kaçmasın diye konuşmuyorlardı. Demir, saç soğuğu iliklerine işliyordu. Omuzları daralmıştı. Her soluk alışta, paslı demir tozları doluyordu ciğerlerine. Bu yüzden, rahat, doyurucu bir soluk alamamanın can sıkıntısını, gerginliğini taşıyorlardı. Başlarında amansız ağrılar vardı.

Toz yutmamak için cıgara içilmiyordu. Ambar merdiveninin ilk üç basamağında, yaşlı bir akbaba gibi duran yaşlı gemici, çalışanları izliyordu. Onun, hava almak ve biraz da şarap iç-

mek için güverteye çıktığı zamanları fırsat bilip işi hafiften alanlar, kollarını dinlendirenler oluyordu.

Yaşlı gemici elini ağzına kapatıyor, boğuk sesle bağırıyordu.

«Hey çil oğlan... Atarım ha!»

Çiloğlan ciğerlerinden hasta cılız bir adamdı.

«Atarım ha!»

Altıncı günleriydi. İlk gün, daha ilk saatlarda işin çetin, akıl almaz zorunluğunu kavramışlardı, Demir zımpara kâğıdını ikiye katlıyorlar, bir yüzü yenince öbür yüzünü sürtüyorlardı. Sonra da dörde katlayarak kullanıyorlardı. İstenilen hızda yapmak gerekiyordu sürtme işini. Ambarın saç duvarları cazırdıyordu toz içinde. Pas, genize sinen o soğuk demir kokusu... Tüyler ürperten iç gıcıklanması kısa sürede gözlerini korkuttu. Dişlerini sıkmaktan çeneleri ağrıyordu... parmaklar, bilek, kol, omuz tutmaz oluyordu... Kalkmıyordu giderek...

Yaşlı gemici bağırıyor yine.

«Konyalı... Kaytarma Konyalı... Atarım ha!»

Öğleyi zor buldular o gün. Daha onbeş gün vardı önlerinde. Her dakikasında paslı demir tozları yutarak, her saniyesini yüklü, yoğun sıkıntılarla, çetin yorgunluklarla yaşıyacakları onbeş gün... Soluk almadan geçecek on beş gün. Nasıl zorumsadılar... Nasıl büyüttüler gözlerinde...

Yemek gemidendi... bir kepçe kuru fasulye, bir kepçe pilav verdiler güvertede. Uzun zamandır ilk kez sıcak bir lokma iniyordu kursaklarına... ve ilk kez, temiz havanın, soluk alabilmenin değerini anladılar... Martılar, denizin puslu

mavisi üzerinde aranıyorlar, dalıyorlar, çığlıklar atıyorlar... bir yığın yeni şeyle birlikte «Martı kuşları» da hayatlarına giriyordu.

İş bitimi duş yaptılar gemide. Eski kirleriyle birlikte, kıpkırmızı sular akıyordu üstlerinden. Korku ve pas akıyordu.

O günün gecesini, İstinye sırtlarında bir gecekondu yıkıntısında geçirdiler. Ağrılar sızılar içinde kıvrandılar sabaha dek. Günlüklerini de almamışlardı. İşten kaçmasınlar diye bir günlük içerde tutuluyorlardı. Bu yüzden aç yattılar.

Altıncı günü yaşıyorlardı. Artık dayanacak güçleri kalmamıştı.

«Birkaç gün daha dayanalım gardaş» diyordu Kıvırcık.

İki günlüğü, elli lirayı gözden çıkartamıyorlardı. İkiyüzelli lira kazanmışlar, bunun elliiki lirasını yemişlerdi.

«Konyalı... Atarım ha!»

Yaşlı gemiciydi. Atıyordu yine. Kafasını uzatmış, elini sallıyordu...

«Hey sarı kazaklı... dalga geçme!»

Hiç akıllarında olmayan, beklemedikleri bir şey oldu. Bir polis gördü Salpa. Merdivenleri iniyordu. Çalımla bir basamakta durdu. Ellerini palaskasına takıp bakındı. Paslı toz ve koku, yüzünü gözünü buruşturuyordu.

«Herkes yüzünü bana dönsün» dedi polis...

Yüzler döndü.

Tek tek herkesi gözden geçirirken Salpa'yla gözgöze geldiler... Salpa, bilincine, niteliği değişik bir korkunun ince uçlu çelik bir kalemle bastırıla bastırıla yazıldığını, içi titreyerek duydu.

Polis korkusu.

Cin... Peri... Baba ve polis...

Kıvırcığa baktı.

Gözlerini yenilmesi güç bir ürküntüyle merdivene dikmişti.

Gözgöze geldiler... Ve aynı şeyi gördüler.

Polis korkusu.

Cinler... Periler... ve polisler...

Balgam geldi aklına.

Polisler geldi.

«Boklarınızı yiyim abi.

Boklarınızı yiyim abi»ler...

Ve yoğun, demir tozu, pas kokan balgamı ağzı sulanarak yutuyor Salpa.

ALTI

İğrenerek tükürdü Salpa. O gün, o unutulmaz gün, yaz kış yaprağını dökmeyen köklü bir ağaç gibi, belleğinde gelişerek, olgunlaşarak, ürünler vererek sürüyordu. En güçlü korkunun, daha zayıf diğer korkuları bastırarak, ya da onları kendi içinde eriterek, ya da anlaşarak yönetime el koyduğu «iktidar» günlerinde, bu korku-

nun, Salpa korkuları arasındaki özgün yerini hatırlıyordu. Ne denli değişik kaynaklı korkuları vardı Salpa'nın. Hısım akraba gibi birbirlerini destekler, besler, geliştirirlerdi. Salpa korkularının tarihi evrimi üzerine düşünceler... Cin, peri, öcü, hortlak, baykuş, kunduz, karanlık... korkularıyla temellenen... Ayıptır, günahtır, yasaktırla beslenen... Babayla, öğretmenle, hocayla, doktorla, büyüktür... büyüklere saygıyla yaşanan korkuları... Hastahane, memur, polis, bekçi, jandarma, inzibatla, hâkim savcı gardiyan... aman geliyorla sonunda «devlet» olan korkuları Salpa'nın.

Korkmak... ürkmek... çekinmek... sıkılmak kurumları.

Yan yana iki lokanta olsa, ikisinde de aynı paraya yemek yenebilse, Salpa hangisini seçer? Salpa paspallı, gösterişsiz olanı, Salpa kendine benzeyeni seçer. Çünkü Salpa iyi giyimli garsonlardan, şapkalı üniformalı otel kapıcılarından, yeni masalardan, temiz örtülerden korkar... Çatal bıçak peçeteden ürker. Kaşıkla yenebilecek yemekleri seçer. Kendini yakıştırmadığı, yabancı kaldığı yerlerden kaçar... Çünkü bu tür korkular tarihi mirastır Salpa'ya...

Sinemanın hangisini seçer?

Okuldayken bayram önceleri öğretmenleri geçit için iyi giyimli çocukları seçerken, Salpa kendiliğinden ayrı dururdu... bilirdi seçilmeyeceğini. Beş-on adım uzaklaşır, gözlerinde toplanan ıslaklığı gizlemeye çalışırdı burnunu çekerek... Kendi gibi ayrılan, seçilemeyen çocuklarla. Oysa ne çok isterdi bayramlarda geçmeyi Salpa... Ne çok isterdi...

Babası da, oğlunu okutuyor olmakla övünürdü. Üç beş köylü yakınıyla görmeye gelirdi oğlunu. Onlara gösteriş yapmak için.

«Hadi oğlum, biraz İngilizce konuş... konuş da emmilerin dayıların dinlesin» derdi.

Salpa'nın içinden gelmezdi konuşmak. Fakat babanın değişen yüzü korkuturdu onu. İsteksiz, ölü bir sesle başlardı.

«Vatizdis... Van tu tri for itizepensıl, itizedor, itizebuk».

Köylüler beğendiklerini belli ederlerdi hemen; babaya, birbirlerine bakınıp gülerlerdi. Babası kıvançla cıgara uzatırdı onlara. «Evindovizopın, ayemgoying, vatizdis, itizeblekbord» dedikçe «Maşallah Abdurrahim Usta, Allah nazardan saklasın. Bülbül gibi konuşuyor maşalllah» derdi köylüler...

«Vatizdis, itizeboy, vatizdis, itizeteybıl.»

Baba Salpa, başı dik, eskimeye yüz tutan kahverengi fötrünü özenle başına geçirir, İngilizceyi «su gibi» konuşan burnu boklu oğluna beş-yedi lira harçlık bırakır giderdi. Bilmezdi değişen dünya içinde değişen oğlunun yüreğini... Bilemezdi...

Oysa Salpa seziyordu kunduracılığın öldüğünü. Lastik uygarlığının bir yama olarak babasının götüne yapıştığını...

Şimdi her şeyi daha iyi anlıyor Salpa. Her olayı pişiren tarihi süreci daha iyi anlıyor. Babasının sinirini, mide ağrılarını daha iyi anlıyor.

İnsan, hangi toplumda olursa olsun, öznel ve nesnel yapısıyla, o toplumun malı, o toplumun ürünüydü. Onun için, yaptıkları yapacakları, dü-

şündükleri düşünecekleri, toplumun genel özelliklerinden, çalkantılarından, eğilimlerinden, bu akış içindeki özgül yerinden, algılama ve etkilenme, ve etkileme yeteneklerinden ayrı düşünülemezdi. Salpa, kişiliğini oluşturan sürecin, hayatını yöneten itici güçlerin hangi fırınlarda piştiğini, hangi kaynaklardan can aldığını, tam olmasa bile, tama en yaklaşık biçimiyle usul usul seziyordu... Yakınlaşıyordu sağlıklı bakışa... En azından doğru bir iz üzerinde olduğunun bilincindeydi.

Hangi ilişkiler içinde hangi duyguları oluşturmuş, hangi duyguları geliştirmiş. Her duyguya bir kurum olarak bakıyordu Salpa... Her duygu, yaşadığı ilişkiler içinde boy veriyor, besleniyordu... Şimdi, hangi duygularına sahip çıkacak Salpa? Hangilerini yok edecek, cezalandıracak, karşı tavır alacak?

Şimdi daha iyi anlıyordu Salpa...

«Bana dokunmayan yılan bin yaşasın...»

«Köprüyü geçene kadar ayıya dayı diyeceksin.»

«El öpmeyle ağız pis olmaz» ne demektir.

Evet... şimdi daha iyi anlıyordu her şeyi.

Daha iyi görüyordu içindeki kurumları, kurumların yapısını, işleyişini. Acıyarak bakıyordu kendine Salpa. İçi titreyerek.

Çünkü, hiç özgür olmadı Salpa... olamadı. Özgürlüğü tanıyamadı. Hayatının birinci adamı, egemeni, yöneticisi olamadı hiç. Hep komisyoncuydu... Telgraf direkleri arasına gerilmiş yoksul bir teldi. Özgül, bağımsız, yiğit düşüncesi olmadı hiç. Kendi acılarını, kendi sevinçlerini gerçeği gi-

bi yaşayamadı... Çarpıklıktan kurtulamadı Salpa.

Çünkü özgürlük kurumlaşamadı Salpa'nın bilincinde... Buna karşılık güvensizlik, korku, tedirginlik kurumlaştı. Yarından güvensiz, kimin ne zaman ne yapacağını kestiremeden, her an birilerinden, nedenli nedensiz, kötülük bekliyerek yaşadı Salpa.

İçinde korku yaşatan, onu üreten insan özgür olabilir mi?

«Nerede gelişir bu korku, nereden sonra korkusuzluk olmaya başlar ve korkusuzluğu geliştirir?»

Sağlıklı bir bilince sahip olmadan, özgür olunabilir mi?

«Nerden alınır bu bilinç? Saksıda mı yetişir?. Alıcısı kimdir, satıcısı kimdir?»

Özgürlük kavramını bilmeden, özgürlük... onsuz yaşanılma olmadan özgür olunabilir mi?

«Ah idealist Salpa ah!»

İsteseydi Salpa; çok da isteseydi, özgün, bağımsız bir kişiliği olabilir miydi? Özgür olabilir miydi?

«İstemekle olsaydı, herkes istediği şeyi olurdu be Salpa.»

İstiyor olmak için, istiyor olmayı zorunlu kılacak koşulların, bu koşulların ürünü birikimlerin önünde durulmaz olması gerekirdi. Büyüyen bir çocuk ayağına bir yıl önceki ayakkabı nasıl olmazsa, yenisi gerekliyse, yeni de bir süre sonra nasıl sıkacaksa ayağı, nasıl gerekliyse yeni, sonra yine yeni, yine yeni...

Evet... Niye dün değil de, bugün... bu sabah

saplantı anına gelmişti bu hesaplaşma, bu soruş, arayış düşüncesi? Niye yarın değil... Akşam değil de... sabah... bu sabah?

Yumurta niye yirmibir günde civcive dönüşür... Su yüz derecede kaynar... Kiraz ağaçları baharla çiçeğe durur... meyve verir... olgunlaşır... niye dokuzyüz onüçde, onbeşde değil de, yirmisekiz temmuz dokuzyüz ondörtde birinci dünya savaşı... Niye dokuzyüz kırkaltıda değil de dokuzyüz ellide Demokrat Parti... Niye onbeş Mayıs değil de yirmiyedi Mayıs?

Niye? Niye bu sabah?

Salpa, değişimin, sıçramanın kaçınılmaz olduğu anı mı yaşıyor?

Olaylar önemini yitiriyor artık... Eskisi gibi ilgilendirmiyor Salpa'yı. Olayların mantığı içinde, örgüsü içinde boğulmak istemiyor. Çünkü olay, o olayı yaratan sürecin zorunlu bir ucu, bir anı, durmayan, değişip başka bir şey olacak bir durağıdır... Olayların ardında gibi sanılan, oysa olayların içinde olan itici, yapıcı, oluşturucu zorunlu etkenleri, güçleri arıyor Salpa... Mayayı; mayayı maya yapan kanunları; kanunları kanun yapan kanunları arıyor Salpa... Olayı dölleyen koşulları, kıvılcımları, olayın içinde döllendiği değişim sürecini, o olayı kaçınılmaz kılan sıralamayı, sıralanmayı, her değişenin yarattığı, yarattığının yaratacağı doğal mantığı düşünüyordu Salpa...

Nedir, hangi zorunluktur Salpa'yı bu düşünce noktasına getiren?

Yıl dokuzyüz ondört... Aylardan Temmuz... Yirmisekiz Temmuz...

Niş'deki Europa Otelinin lokantasında yemek yiyordu Sırp Başbakanı Pasiç. Saat tam onüç. Bir postacı girdi kapıdan ve yemek yiyen Pasiç'e bir telgraf uzattı. Pasiç lokmasını çiğnerken okudu telgrafı. Sarardı. Ayağa kalktı ve «Arkadaşlar» dedi. «Avusturya bize savaş ilân etti.»

Ve Birinci Dünya Savaşı başladı.

Şimdi, kapıdan giren kim? Postacı mı, Birinci Dünya Savaşı mı?

Birinci Dünya Savaşı, lokantanın kapısını iterek girdi, çevresine bakındı. Yemek yiyen Sırp Başbakanı Pasiç'i gördü.

«İşte aradığım adam» dedi.

Adım adım yaklaştı, telgrafı uzattı. Pasiç «aklımda» demeden aldı.

Birinci Dünya Savaşı sevinçle bağırdı.

«Lades!»

Bir kısım tarihçiler yazıyorlar...

Pasiç telgrafı alırken «aklımda» deseydi, Birinci Dünya Savaşı «Lâdes» diyebilecekti... ve böylece tarihin o güne dek gördüğü en büyük kıyım olmayacaktı.

«Oğlum Salpa! Postacı, Birinci Dünya Savaşı'nın kapıdan giren bir unsuru da yemek yiyen Pasiç değil mi? O da unsurlardan biri değil mi?»

Toprak kayıyor altında... Bilinci yetmiyor, uyanan, soran coşkun düşüncelerine. Birbirinden bağımsız sanısı veren, aslında bir bütünü oluşturmaya yönelen kıpırtılar, soru takıları, ayrıntılar yeşeriyor...

Salpa, bilincini sıkıştıran etkenlerin ağırlığı altında, soruları, çelişkileri bir sıraya koymadan işin içinden çıkamayacağını anlıyor.

İnsan karmaşık bir süreçtir. Binlerce çelişkiyi taşır bağrında. Şimdi Salpa, kendini düzene sokmak için ne yapacak? Çelişkilerini önem sırasına göre nasıl gündeme alacak çözmek için? Yetmiyor Salpa... Değişimin kaçınılmaz bocalamaları içinde kıvranıyor. Birbirinden değişik kaynaklardan algılanan bilgiler, değişik kültürlerden esinlenen davranışlar, duygular, eklektik bir biçimde kafasının yumağı içinde var olan şeyler, birbirlerinden kopuyorlar... ayrışım başlıyor.

İşte kendini yiğitlik, cesaret, ataklık sanan korkuları; maskesi düşmüş kös kös düşünüyor.

Genç duygular, yaşlı duygular, taze duygular...

İşte kendini sosyalist sanan ve öyle yutturan «bay feodal başkaldırı...»

İşte devrimci olduğunu söyleyen «Mösyö reformistyan...»

İşte «biz Osmanlı... biz doğulu, biz Orta Asya'dan» diyerek yaşayanı, yaşayanın ekonomik hareketini görmeyen tepkiler... onlardan kaynaklanan gerici özlemleri, istemleri... ne yapacaklarını şaşırmış don gömlek ortada duruyorlar. Hava soğuk... Üşüyorlar.

Açık seçik, bütün çıplaklığıyla ayrışım sürüyor. Bu arada yeni birleşmeler oluyor... anlaşamayanlar yeniden ayrılıyorlar. Birbirlerine yakınlığı bilinen duyguları, insan sevgisi, acıma, hoşgörü geçici bir süre biraraya geliyorlar... gerçek temellerini bulana dek... Buna benzer, kan gurubu tutan duygular, hemşeri duygular, hısım akraba duygular, alışkanlıklar, eğilimler, yeni

sarsıntı içinde yerlerini bulmaya, kendilerine yakın ortaklar aramaya başlıyorlar.

N'oluyor Salpa?

Deprem oluyor... Yer sarsılıyor... Her şey yeniden başlıyor...

«Her şey yeniden nasıl başlar Salpa? Yeni bir süreç başlıyor...»

Evet... Yeni bir süreç... yeni sürecin zorlukları, acıları...

«Her şeyi, en açık biçimiyle görebiliyor musun Salpa?»

«Göremiyorum... seziyorum...»

Evet... çatırdayan zincirlerin, parçalanan sınırların gümbürtüsünü duyuyor Salpa. Kendini aştıkça, bilinci geliştikçe yeni yıkıntılar görecek... Acımadan geçecek kendi yıkıntısı üstünden Salpa... yeniye... heran yeniye... ulaşacak...

Ölenler... sürünenler... can çekişenler... canlananlar... gelişenler görüyor Salpa. İşte, boynunu büküp kendini acındırmaya çalışan «boyun eğme». İşte ne olursa olsun onunla yetinmeye çalışan, yetinmesine de kılıflar bulan «ödün-uzlaşma» ortaklığı... yardım istiyor.

«Bunca yıl beraber, barış içinde yanyana beraber yaşadık seninle, ne kötülüğümüzü gördün» diyor...

Yeni yeni kişiliğini bulan «inanç» bağırıyor.

«Köpek... bizi her savrulan yele boyun eğdirdin... hep uzlaşmayı seçtiğin için gelişmeyi önledin, savaşı göze alamadın hiç...»

«Beni bırakıp gitmeyin!»

«Bizim egemenliğimizde, gerekli kaçınılmaz

anlarda kullanılmak üzere, evet...» diyor «Ödünuzlaşma» ortaklığına...

Yer sarsılıyor... Bocalıyor Salpa... Çalkantılar içinde kıvranıyor... Yetmiyor kendine... yetemiyor...

Sürtünerek, birilerine omuz çarparak insanlar arasından geçiyor. Hangi özlemleri taşır bu şapkalı kafalar... Hangi düşleri kurar bu kadınlar, kızlar... Kılıklarından, tavır ve davranışlarından, gülüşlerden, saçlarından, yürüyüş biçimlerinden seziyor Salpa kafalardaki egemen akılları...

«Her bakış, gülüş, seçiş, siyasi bir eylemdir.»

Yürüyor...

«Dünyamızın gizli sahiplerini arıyorlar... Her şeyi dışarda arıyorlar. Asıl aranacak, kafamızın, bedenimizin, bilincimizin gizli sahipleridir...»

Yürüyor...

«Duruş... bakış... tavır... hepsinde nasıl gelişiyor ideoloji... Özlemlerimiz hangi ideolojiler üstüne temelleniyor...»

Vitrinler...

«Ceket yakaları... pantolon paçaları... Kravatın çiçekleri... bardaklar... yemek masaları... balonlar ve onlarda yaşıyan ideoloji...»

Camlarda uzun saçları, favorilerini görüyor Salpa...

«Saç ve favori?!»

Kimbilir farkına varmadığı daha ne denli etkiler içinde Salpa.

«Niye saç uzattın Salpa?»

Sağlıklı bir cevap yok.

«Favori Salpa?»

Cevap yok...
İlk berbere girdi.
«Saçlarımı kısalt... favorimi kes!» dedi.

YEDİ

Onbeş günlük gönülsüz zımpara işinden, altıyüz kırkbeş lira arttırmışlardı; sabahları, akşamları peynir ekmek, zeytin ekmek yiyerek. Kıvırcık, gezginci akrabası Şahvelet'i «mutlaka» bulmak istiyordu. Günlerce gecelerce, gelişigüzel aradılar; her gördükleri gezginci ışığına koşarak. Bir gece sabaha karşı, Beşiktaş'ta gezginci bir köfteci onlara, «gezginciyi Tahtakale'de arıyacaksınız oğlum» dedi. «İzini bilen biri mutlaka bulunur orda.»

Bir bileni «mutlaka» bulmak amacıyla yollara döküldüler. İlk kez, bir yerden bir yere otobüse bindiler. Eminönü'nde indiler...

«Tahtakale'ye nerden gidilir Dayı... Emmi... abi...?»

İşte Tahtakale... bunlar da güvercin kuşları... bunlar da eskici dükkânları; ne ararsan bulunur.

Yağ kapanı ile İstanbul Hali arasından Tahtakale'ye dikine yollar çıkar. Kimin ne yapıp ne ettiği açıkça belli olmayan, insanların karınca örneği kaynaştıkları, telâşlarla, uğultularla dolu bu yollarda, en çok, sırtlarında ağır yükleri, ya da yalnızca eski semerlerini taşıyan, yorgun, sı kıntılı hamallar göze çarpar. Çoğu plastik ve işporta malları üreten yapımevlerinin, atölyelerin bulunduğu asırlık iş hanları, eski, tahtaları kararmış barakalar, bekârlara kiraya verilen iki-üç katlı ahşap eski evler, sırt sırta, yan yana dizilidirler.

Yokuş yukarı çıkan sokakları dikine kesen, uzun ve oldukça geniş bir sokakta, heran yıkılıyor sanısını veren üç katlı ahşap bir han vardı. Hanın her katında da üç dört oda. Odaların herbiri sekiz-on kişiye kiraya veriliyordu. Salpa'yla Kıvırcık, bu odalardan birinde iki kişilik yer buldular. Yedi numaralı odanın listesine dokuzuncu ve onuncu adam olarak yazıldılar.

«Eşyanız var mı?»

Yoktu. Kullanılmış, mavi büyük çiçekli, dallı, yaşanmış kekre kokular saçan iki yorgan aldılar. Birini altlarına serecekler, öbürünü üstlerine örteceklerdi.

Akşam oda arkadaşları ile tanıştılar. Sıcakkanlı, konuşkan insanlardı. İçten... güleç... iki delikanlıya candan davrandılar. Yatakları, yorganları çekiştirerek yer açtılar. Eski gazeteleri yaydılar gıcırdayan tahta döşeme üstüne. Yabancılıkları siliyordu bu adamlar... Can kulağıyla dinlediler Kıvırcığı.

«Şahvelet... Şahvelet... Şahvelet...»

Tanımıyorlardı «Şahvelet»i.

«Hepimiz gardaş sayılırız» dedi Malatyalı Zeynel, «kedere ne gerek var?»

«Ha Şahvelet Çavuş, ha biz... O emmiyse biz de dayıyız» dedi Adıyamanlı Zülfü.

Şakalaştılar, gülüştüler. Orta, lise görmüş olmalarına içten saygılarını duyurdular... ve Salpa'nın ayağına acıdılar.

«Gezginciye sağlam ayak gerekir yeğen» dedi biri.

Sonunda, işin acemisi olduklarından, elde kalsa da zarar görmeyecek bir işde karar kıldılar şimdilik. Gerekirse ilerde değiştirirlerdi.

«Gözünüz açılıncaya kadar.»

Kıvırcık, askı, güderi, sünger, tozbezi...

Salpa da leblebi, çekirdek, fıstık, satacaklardı Sirkeci araba vapur iskelesinde. Göz kulak olabilecek tanıdık hamal arkadaşları vardı orda.

İstanbul'a geldiklerinden bu yana ilk kez, üstü kapalı, yıldızsız, soğuksuz bir gece geçirdiler. Küf, yorgun ayak, gaz ocağı, ter ve osuruk kokusuna, kısa zamanda umulmaz katkılarda bulunarak alıştılar.

Sabah, ilk iş, Siverek'li eskici Ramazan, yüzyirmi liraya ikisini de tepeden tırnağa «artiz gibi» giydirdi. Arkadan, önden, yandan gözden geçirdi...

«Gezginci dediğin temiz olmalı kekom!» diyordu altın dişlerini göstererek.

Malatyalı Zeynel, onüç lira bozuk para bıraktı ceplerinde. Geri kalan bütün paralarını mala yatırdı. Camlı bölmeleri olan, çevresi kuş resimleriyle süslü bir leblebi sandığı aldılar Salpa'ya.

Leblebi çekirdek fıstıkla doldurdular. Küçük kese kâğıtları, ölçek, küçük bir çan...

«Bu çanı ustaca kullanmak bir marifettir...»

Ve hayırlı dualarla, dileklerle, Sirkeci araba vapur iskelesinde hammallık yapan arkadaşı Şehmuz'a teslim etti.

«Aman göz kulak olasın gardaşım. Bunlar bizim çocuklardır.»

...Bizim çocuklardır...

Şehmuz da oradaki satıcılara

«Bunlar bizim çocuklardır» dedi.

Babacan bir adamdı Şehmuz.

«Size bir karışan katışan olursa bana deyin, siz karışmayın.»

İri, ağır elleriyle sırtlarını tapıkladı.

«Haydi, Allah işinizi rast getire... Korkmayın, yürüyün!..»

Bunlar bizim çocuklardır yürüdüler yeni bir bilinmeyene.

Şehmuz, bıyıklarını burarak bakıyordu arkalarından.

Kıvırcık önden, Salpa ardından gidiyordu. Yüzlerce kamyon, otobüs, otomobil, sıra bekliyordu. Sabun köpüğünden ter ilâcına, nane şekerinden mızıkaya, bir yığın gezginci... Bütün bölgesel özellikleri taşıyan insan yüzleri.

Bir... beş... mavi... kırmızı... yeşil... onbir... onüçüncü kamyona geldikleri halde, ağızlarını açıp bağıramamışlardı. İçlerinden gelmiyordu bağırmak. Anlaşılmaz bir tutukluk içindeydiler. Her adımda bunun sıkıntısını artan bir yoğunlukla duyuyorlardı. Sıkıntı içlerine sığmaz oluyordu. Kurtuluşun tek yolu vardı; bağırmak.

«Askılar!» dedi duyulur duyulmaz çatlak bir sesle. Sesine güldü... Yabancıydı çünkü. Salpa'ya baktı. Görünmez ağırlıklar altında, ürkek, suskun çevresine bakınıyordu. Yüzü kıpkırmızıydı. Yüreğini, sızlatan, ince bir acıma yaladı.

«Askılar!»

Biraz daha güvenliydi bu «Askılar». Gırtlağını temizledi, tutukluğu yırtarcasına bağırdı.

«Askı... istyen!»

Kimseyle göz-göze gelmek istemiyordu bağırırken.

«Askı... istyen!»

Tutukluk siliniyordu sesinden.

«Askı... sünger... deri... istyen!»

Kırkbeşinci araç... «ömür biter yol bitmez» Salpa bir türlü bağıramıyordu. «Maşşallah!»

«Olmaz ki» dedi Kıvırcık. «Bağırmazsan olmaz ki!»

Olmaz, altından kalkılmaz bir işle karşı karşıyaydı. Gözünde büyütüyordu.

«Yahu arkadaş, biz leblebi demekten korkarsak, n'olur halimiz? Neden utanıyorsun ki? Ayıp bir iş mi yapıyoruz, hırsızlık mı yapıyoruz?»

Susuyordu Salpa; tedirgindi. Önüne bakıyordu.

«Lahmec-cun! Lahmec-cun!»

O ne! Şişman bir adam, gövdesinden umulmaz bir canlılık içinde, koşarcasına yürüyor... fıldır fıldır gözleriyle, kaçanı uçanı yakalıyor.

«Soğutmayalım kaçıyor... Lahmec-cun!»

Kamyonların, otobüslerin arasından geçiyor, pencere camlarına vuruyor.

«Kaçıyor Lahmec-cun!»

Kaçıyor, sarıyor sarmalıyor sunuyor.

«Lahmec-cun!»

Kasırgadır; yeri göğü sarsarak, istekliyi elli metreden kestirerek...

«Lahmec-cun... kaçıyor lahmec-cun!»

Onları bir fırtına sonunun sesizliğine gömerek en uç kamyonlara yetişmişti adam. Kıvırcık hayranlığını, Salpa utancının ezikliğini gizliyemiyordu.

«Gördün mü elin adamını?» dedi Kıvırcık. «Haydi, sen önden yürü, beş adımda bir leblebi altıncı adımda çekirdek, yedinci adımda fıstık diyeceksin. Bağırmadan olmaz bu iş...»

Salpa gönülsüz, cansız yürüyordu. Beşinci adımda cılız, duyulur duyulmaz bir ses çıktı.

«Leblebi...»

Amanın bu ne biçim bir ses...

Beğenip beğenmediğini anlamak için baktı; gülüyordu Kıvırcık.

«Bu kargalar var ya, bu kargalar... Senden iyi satarlar leblebiyi... Olmuyor...»

Salpa yeniden çabalıyor.

«Leblebi çekirdek fıstık!»

tık... tık...

«Bu ne biçim ses... kefen mi satıyorsun, leblebi mi? Biraz canlı olsana!»

Beceriksizliğinden utanıyordu Salpa.

«Yavaş yavaş alışacağız» dedi.

«Böyle giderse aç kalırız. Şimdi ben şu kırmızı kamyonun yanına gidiyorum. Sesini oradan duymalıyım.»

Üç dört araç öteye gitti...

Salpa bağırdı.

«Leblebi!»

Acıyıverdi Salpa'ya. İçi burkuldu. Son kamyonlara dek, cılız, isteksiz denemelerle geçti. Çocuklaşmıştı Salpa. Dokunulsa ağlayacaktı.

«Gel benimle» dedi Kıvırcık. Hızlı hızlı yürüdü önünde.

Sıra bekliyen araçlardan uzaklaşmışlardı. Kaldırımın kıyısına, yüzü denizden yana çömeldi Kıvırcık.

«Bak arkadaş» dedi. «Ya bu deveyi güdeceğiz, ya bu dünyadan gideceğiz. Şimdi sen ne satıyorsun?»

«Leblebi çekirdek...»

«Ne sattığını bilmezlerse, kime ne satacaksın? Şimdi in kıyıya, aşağıya. Gücün yettiğince bağır. Yüz kere leblebi, yüz kere çekirdek, yüzkere de fıstık, diyeceksin... Utanmak sıkılmak yok. Gırtlağın yırtılırcasına bağıracaksın denize doğru... Ben sayacağım... Sen bağır, in şimdi.»

«Tamam, bağırırım» dedi Salpa. «Gidelim, dolaşırken bağırırım.»

«Burda, önce burda bağır...»

«Ayıp olur; gelen geçenlere ayıp olur... gidelim... dolaşırken bağırırım...»

«Geçenlerden bize ne... niye ayıp olsun, onlara... onlar kim? Biz aç sefil gezerken, ayağımıza peşkir sarılı gezerken onlar niye utanmadılar, niye yüzleri kızarmadı, niye ayıp oluyor, demediler. Dünyanın bir ucundan bir ucuna yayan yürürken niye biri durup da almadı bizi. Bize ne onlardan. Kimseden utanacak çekinecek bir durumumuz yok bizim. Kimseye verilecek hesabımız da yok. Haydi uzatma, atla aşağıya. Utana-

cak varsa biz değiliz, onlar utansın. Yalnız kendi canlarını düşünenler utansın. Haydi, atla aşağıya.»

Salpa çaresiz atladı kıyıya. Dalgalar taşlara çarpıyor, köpükleniyordu.

«Başla! Sayıyorum ben.»

Sağına soluna bakındı, gönülsüz bir iki sümüğünü çekti. Derin bir soluk aldı. Denize mi dalıyorsun Salpa?

«Başla» dedi Kıvırcık.

«Leblebi bir leblebi iki leblebi üç...»

«Sayma sen, ben sayıyorum.»

«Leblebi leblebi leblebi leblebi leblebi...»

«Leblebi» sözü anlamını yitiriyordu söylendikçe.

Kıvırcık, her «Leblebi» de parmağının birini yumuyordu. İlk onu tamamlayınca, bir köşeye bir leblebi ayırıyordu.

«Leblebi leblebi leblebi...»

«Daha yüksek, karşı kıyıdakiler duyacak sesini...»

«Leblebi leblebii...»

Terlemişti Salpa.

Bir balıkçı motoru onlara gülerek geçti.

«Sorması ayıp olmasın ya oğlum» yaşlı bir çöpçüydü. «Ne diyor bu çocuk... niye bağırıyor.»

«Talim yapıyoruz dayı.»

«Talim mi? Allahallah! Ne talimi bu oğlum?»

Çöpçü bir şey anlamamıştı. Askılara, süngerlere, fıstık sandığına baktı. Üstelemeyi de uygun bulmadığı belliydi. Bir çocuk denize doğru yırtınırcasına niye bağırırdı?

«Allahallah!» dudağını büktü.

Çöpçü uzaklaşırken Salpa «Çekirdek çekirdek» diye bağırıyordu.

Durdu.

«Allahallah! Şimdi de çekirdek diyor..Alllah-allah!»

Başını iki yana sallıyor, gülüyordu kendî kendine.

Kıvırcık bir leblebi daha ayırdı «çekirdek» için.

Bağırdıkça içi açılıyordu Salpa'nın.

«Neye bağırıyorsunuz ulan!»

Elleri pantolon ceplerinde, iki büklüm, büzülmüş, kılıksız bir adamdı bu. Boynunu uzatmış öfkeyle bakıyordu. Sarhoştu; ayakta zor duruyordu.

«Ne demek ulan leblebi çekirdek? Ha! Ne demek?»

Salpa susmuştu.

«Sen devam et» dedi Kıvırcık. Sarhoşa döndü, «sen de işine git!»

«Ne demek git, işine git de ne demek?»

«Kafamı bozma ha!»

«Kafa ha! Kafa! Ne demek ulan bu leblebi çekirdek?»

«Yahu arkadaş işin yok mu senin? Belâ mısın nesin?»

«Ne demek ulan belâ mısın? Cevap ver, ne demek leblebi çekirdek... Ne demek denize karşı leblebi çekirdek?»

«Sana ne ulan? Leblebi çekirdekten sana ne?»

«Bana ne, demek? Biz de bugüne bugün bir adamız.»

«Git işine!»

«Git ha! Git. Sıkışınca git, çekil, yürrü ha! Biz de adamız... Bağıramazsın arkadaş, bağıramazsın denize karşı. Biz de adamız, bizim de anamız babamız vardı. Ne demek sonra çekirdek... leblebi çekirdek?»

Kıvırcık öfkeyle doğruldu. Kolundan itti adamı.

«Ne itekliyorsun ulan!»

«Sana ne ulan leblebi çekirdekten, sana ne?»

«Bana nesi mi var lan, biz adam değil miyiz yani... Yazık değil mi bize? Biz de ana baba kuzusu değil miyiz yani?..»

Sarhoş beş-on adım uzaklaşmış şaşkınlıkla bakınıyordu...

Salpa bağırıyordu.

«Fıstık... fıstık... fıstık...»

«Şimdi de fıstık ha! Vay ibneler vay!»

Kıvırcık hışımla doğruldu yerinden, taş arandığını görünce sarhoş daha da büzülerek en çok da başını sakınarak kaçtı.

Zor bir engeli aşmanın son çabası içindeydi Salpa.

«Fıstık!»

Soluklanarak baktı Kıvırcığa.

«Şimdi de leblebi çekirdek fıstık diye bağıracaksın.»

«Boğazım kurudu.»

«Bağır açılırsın.»

Salpa soluklanıp başladı.

«Leblebi fıstık çekirdek!»

Bağırdıkça ağır yükler kalkıyordu sırtından. Boşalıyordu, rahatlıyordu.

«Leblebi fıstık çekirdek leblebi fıstık.»

Sıraya yeni araçlar, yeni yüzler girmişti.

«Yürü ya kulum» «yol ver aslana» «maşallah» Salpa önde, Kıvırcık arkada yürüyordu. Artık zor gelmiyordu bağırmak.

«Leb-leb-bi!»

«Askı... askı... istyen!»

«Hey çocuk! Leblebici!»

Kırmızı yüzlü, kalın kaşlı, kalın bıyıklı bir kamyon sürücüsüydü. El ediyordu gülerek. Çocuksu bir sıcaklık yayıyordu. Hiç unutmayacak Salpa onu. Birgün, Salpa tarihi yazılırsa, Salpa'nın ilk leblebi alıcısı olarak uzun uzun sözü edilecek bir kırmızı yüzlü şişman çocuğun.

Ve Salpa hiç unutmayacak, sevgiyle anacak onu.

Günler geçti, kamyonlar, otobüsler, çeşit çeşit araçlar, huysuz atlar geçti. Salpa geliştirdi gezginciliği. Çekingenliğini yeniyordu için için.

«Yem-meli leb-leb-bi» diyordu artık.

Kendine özgü bir dil, bir tavır takınıyordu.

«Çek-çek-çek-kirdek... fıkır fıkır... fıstık...» diyordu.

Uzmanlaşıyordu. Uyumla küçük çanını kullanıyor «çek-kirdek!» diyordu. Uzaktan da olsa, bir bakışta kimin alıcı, kimin değil, kim ikircikli, kim ne istiyor, anlıyordu. Otobüs camlarına vurmaktan korkmuyordu artık.

«Çek-çek-çek-kirdek!»

Güleçlik, bedenine iyi oturmamış bir gömlek gibiydi yüzünde. Kendini beğendirmeye özeniyor ve günden güne bu duygu bir yanlarını yıkarak gelişiyordu benliğinde. Bununla birlikte, adı açıklık kazanmayan bir tedirginlik... bir tepki... dinmeyen sızılar yaratıyordu... adını koyamıyordu.

Fenerle, arabalı vapur iskelesi arasına alışmıştı iyice. Tanıdık yüzler günden güne çoğalıyordu. Serçeleri, güvercinleri, kargaları, Gülhane'nin bekçilerini, hamalları, trafik polislerini tanıyordu artık. İşlerine, günün belli saatlerinde giden, belli saatlerinde dönen vapur yolcuları da yabancı değildi. Diğer gezginci satıcılarla aralarında içten bir dayanışma, kaynaşma doğmuştu. Kamyonlara, otobüslere de alışmıştı Salpa. En çok, leblebi çekirdek için ağlayan çocukları seviyordu.

«Çek-çek-çek-kirdek!»

Mazot, benzin, yağ kokusu... Good-year, Pirelli, Frestone lastikleri... Man Diesel, Busing, Margirus, Deutz... Chevrolet... Austin... International...ler...

«Yem-meli!»

Son günlerde, oradan oraya koşturup becerikliliğini göstermeye çalışırken, Kıvırcık, Saray Burnundaki küçük kahveye gidiyor, orada, saatlerce, Salpa'nın tanımadığı uzunca boylu, bıyıklı bir hamalla konuşuyordu. Elini kolunu sallayarak, işaret parmağını sık sık şakağına dayayarak ne anlatırdı bu hamal? Bıkıp usanmadan ne konuşurlardı?

Uzaktan izlerdi onları. Ağır, etkili bir duruşu vardı hamalın. Saygı uyandıran, güven veren bakışı, oturuşu, Salpa'da bir yakınlık duygusu geliştiriyordu. Kaç zamandır yüreğini yakan baba, ağabey, dayı, ana, ev özlemini alevlendiriyordu bu adam. Kıvırcık ondan ayrıldıktan sonra, saatlerce suskun, başı önünde, uyur gezer dolaşıyordu. Birkaç kez sormaya yeltendiyse de, bilinmez bir korku engelledi isteğini.

Birgün Kıvırcığın elinde küçük bir kitap gördü. Yıpranmış, kirli bir gazete kâğıdıyla kaplanmıştı.

«Bu kitabı biliyor musun?» dedi.

Cevapsız bıraktı Salpa.

«Anayasa,» dedi Kıvırcık. «Anayasa kitabı. Bak ne yazıyor. Madde Ondört. Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve kişi hürriyetine sahiptir. Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti, kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz...»

Başını kaldırdı. Gözlerinde şimdiye dek göremediği bir ayrıcalık, bir duruluk vardı. Yüzü mü değişmişti Kıvırcığın? Yabancı mı oluyordu Kıvırcık?

«Gördün mü? Peki burda böyle yazıyor da, bu adamlar bizi niye dövdüler.»

Sayfaları çevirdi. Aradığı yeri buldu.

«Bak... bak burda ne yazıyor. Hak arama hürriyeti. Madde otuzbir. Herkes meşru bütün vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak, iddia ve savunma hakkına sahiptir. Hiç bir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçamaz.»

Salpa, Kıvırcığın neyi anlatmak istediğini seziyordu.

«Ne demek bu? Anladın mı?»

İşaret parmağını «düşün» anlamında şakağına dayadı.

«Anladım» dedi Salpa.

«Bizi dövenler ne dediler? Burda anayasa, babayasa sökmez, burada sopayasa söker dediler, değil mi... Öyleyse bu kitabı niye yazmışlar?»

Yeniden sayfaları çevirdi, arandı, buldu.

«Madde Altmışiki... İyi dinle bunu. Vatandaşlar, kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında tek başlarına veya topluca yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne yazı ile başvurma hakkına sahiptir.

Kendileriyle ilgili başvurmaların sonucu, dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.»

Kapattı kitabı.

«Dilekçe yazacağım» dedi, «hiç bir polis, hiç bir memur, zabıta, canının istediği gibi keyfi hareket edemez. İstediği zaman alıp eşşek döver gibi dövemez. Her işin bir kanunu var. Hakkımızı aramalıyız, başımıza gelenleri anlatmalıyız. Herkes hakkını arasa, hakkına sahip çıksa, bu adamlar böyle yapabilir mi?»

«O hamal mı söyledi bunları?»

O hamal mı söyledi... Kıvırcık beğenmedi Salpa'nın soruş biçimini... söyledi bunları. Biran donuk baktı. Başını cevapsız denizden yana çevirdi.

Bir kum motoru geçiyordu pat pat pat...

Kıvırcığın, o adamla konuştuğu günden beri kendinden koptuğunu, uzaklaştığını, yabancılaştığını seziyordu Salpa.

«Kim o adam?»

«Sorma... çok değerli bir adam...»

...ğerli bir adam... hamal değil... adam... Oysa Salpa, bir hamalın da değerli olabileceğini hiç

düşünmemişti o güne dek... adam... çok değerli bir adam...

«Nasıl?» dedi. «Nasıl değerli?»

«Onunla konuştuğumdan beri hasta gibiyim. Bana insan olduğumu hatırlattı... İnsan olma ateşini deşti içimde, tazeledi.»

Derin derin içini çekti. Gözleri alevlendi.

«Memet, gardaşım... Bir insan kendi insanlığının değerini ve önemini bilmezse, bir insan kendine, kendi haklarına sahip çıkmazsa, o insana kim sahip çıkar. Önce sen kendi onurunu koruyacaksın, kendi hakkını arıyacaksın, kendini ezdirmeyeceksin değil mi?»

Salpa'nın tepkisini ölçtü.

«Bak Memet, bak gardaşım, bu kitap var ya bu kitap, işte bu kitap, bu anayasa kitabı herbirşeyi yazıyor. Bundan bir tane de biz alacağız, hemen bugün. Bundan sonra da kimseye ezdirmeyeceğiz kendimizi. Bize bir haksızlık mı ettiler, hemen açıp bakacağız, hakkımızı arıyacağız herkesten. Hergün bir gazete okuyup dünyada ne oluyor ne bitiyor öğreneceğiz; uyumayacağız artık. Boynumuzu eğmeyeceğiz. Bize bir şey mi dediler, açıp bakacağız bu kitaba, bakalım anayasa ne diyor? Bize insanca davranmayan, hakkımızı yiyen, onurumuza dokunan herkese karşı duracağız; gerekirse hesap soracağız. İşte anayasa kitabı. Aç oku!»

Kitabı Salpa'ya verdi.

«Şimdi ilk iş, Millet Meclisine bir dilekçe yazacağız, diyeceğiz ki böyle böyle. Hiç bir suçumuz yokken polislerin bizi dövdüğünü anlatacağız, hakkımızı arayacağız.»

«Millet Meclisinden mi?»

«Evet... Millet Meclisinden.»

Yutkundu Salpa. Gelişi güzel çeviriyordu sayfaları. Polisler geldi aklına, balgam geldi. Korku, bütün öğeleriyle bir bir uyandı, köşebaşlarını tuttu içinde.

Kıvırcık sezdi korkusunu.

«Sen korkuyorsun!?»

«Evet, korkuyorum gardaşım. Hem de çok korkuyorum. Açık söylemek gerekirse, beşyüz metreden bir polis görsem ödüm patlıyor. Trafik polislerinden de korkuyorum. Vapurdaki bilet kontrolcularından da, postacılardan da, şu otel önlerinde duran üniformalı kapıcılardan da korkuyorum. İçime öyle bir yerleşmiş ki atamıyorum. Ne korkuyorsun oğlum Salpa, bu postacı, bu da biletçi değil mi, diyorum kendi kendime; cesaret veriyorum sözde. Olmuyor. Yine de korkuyorum, elim ayağım titriyor, osuruğum düğümleniyor. Niye? Kafamın içinde yer etmiş bir kere; etime kemiğime işlemiş... çıkmıyor... Şimdi, bu kitabı okuduktan sonra korkum daha da arttı. Bilmiyor mu devletin memuru, polisi bu kitabı? Okumamış mı? Burada anayasa babayasa yok derken neye güveniyor? Var bir güvendiği. Bir güvendiği olmasa dövebilir mi seni, ağzına bok gibi balgam tükürebilir mi? Kime güveniyorlar?»

Elleri titriyordu.

«O balgamı ben yuttum arkadaş... o balgam kanıma karıştı benim.»

Sustu.

«Korkuyorum evet. Ne zaman ne yapacaklarını bilmediğim için korkuyorum. Güvenemedi-

gim için korkuyorum. Şimdi burada duruyoruz değil mi, beni alıp götürebilirler, dövebilirler, isterlerse ağzıma da sıçarlar. Korkuyorum ve bu kitaba da güvenmiyorum. Bunu yazan yarın bozamaz mı?»

«Sen korkarsan bozar... Sahip çıkmazsan bozar... Korkmayacaksın!..»

«Elimde mi? Biz hırsızlık mı yaptık alıp götürdüklerinde. Kime ne yaptık. Saffetin bisikletini nerden çıkardılar başımıza. O dayağın altında ne isterseler kabul ederdim... İşte bu yüzden kimseye güvenmiyorum, kendime de güvenmiyorum... Herkesten korkuyorum açıkçası. Yoldan geçen bu şapkalı, otomobilli heriflerden de korkuyorum. İstedikleri zaman yakama yapışabilirler, falanımı filânımı çaldı bu diyebilirler ve polis de bizi döverek ne istiyorsa kabul ettirir... Korkuyorum... Korktuğum için de onlardan nefret ediyorum.»

«Şimdi sen dilekçeye imza koymayacak mısın?»

Salpa biran düşündü.

«Koymayacağım» dedi.

«Millet Meclisinden de mi korkuyorsun?»

«Onlardan da korkuyorum. Leblebiden, çekirdekten bile korkuyorum.»

«Benden?.»

Hiç düşünmemişti bunu; durakladı.

«Bilmiyorum» dedi, gözleri dolmuştu, başını çevirdi.

Kıvırcık önüne bakıyordu. Uzun bir süre, içli, duyarlı bir suskunluğu yaşadılar. Kıvırcık, Salpa'dan uzaklaştığını içi burkularak sezdi.

«Sen imza koymayabilirsin, ama ben yazacağım» dedi Kıvırcık. Salpa'yı binbir endişe ve tedirginlik içinde güçsüz ve yalnız bırakıp gitti.

Durgun bir suya kıvrılarak düşen, küçük, hafif bir taştır şimdi Salpa; acılara ve üzüntülere gömülen.

Salpa yaralıydı. Kıvırcığın bu beklenmeyen tavrı çok dokunmuştu. Zoruna gitmişti. Bir anda her şey anlamını yitirdi. Üzüntü katmerli bir güldü yüreğinde. Ayrılığa dayanamadı Salpa, aramaya başladı.

Onu tanıdığı günden bu yana, hep ardından gitmiş, o ne söylerse uymuştu. Her şeyi yapan oydu. O hep önden giderdi, Salpa ardından. İlk zorluklarla o karşılaşırdı. Biriyle konuşmak gerekirse o konuşurdu. Kararı o verir, yolu o çizerdi. Şimdi, onu ayakta tutan direğin yıkıldığını seziyordu.

Akşam üstü, o küçük kahvede, tahta bir masada hamalla konuşurken gördü onları... Yanlarına varınca konuşmayı kestiler. Alındı Salpa. Çok alındı. Geldiğine geleceğine bin pişman oldu.

«İşte arkadaşım Memet bu» dedi Kıvırcık.

«Gel otur yeğenim» dedi hamal, küçük bir iskemle çekti. «Gel otur, benim adım Ismayıl.»

Güçlü avuçlarıyla elini sıktı Salpa'nın.

Sandığını masanın altına özenle yerleştirdi. Çok önemli bir iş yapıyordu sanki. Bir kese kâğıdına, birer ölçek leblebi, çekirdek, fıstık koydu, karıştırdı. Önlerine bıraktı. Oturdu Ismayıl'ın yanına.

«Bir çay getir Remzi Efendi!» dedi Ismayıl.

Cıgara uzattı Salpa'ya.
Salpa elini göğsüne götürdü;
«Sağol abi» dedi. «İçmiyorum...»
«Korkuyor musun?»
Salpa'nın tepkisini ölçtü.
«Cıgaradan da korkuyor musun?»

Salpa, Kıvırcık'la konuştuklarının, ona da aktarıldığını anladı. Göz ucuyla Kıvırcığı buldu. Önünde, yazılmış, bir kısım satırları çizilmiş beyaz kâğıtlar, zarf, bir tükenmez kalem vardı. Birkaç sözcük okuyabildi. «...dan kim sorumludur bizim...» «...arkadaşımla...» kızardı. Kıvırcık yüzüne bakmıyordu. İçerledi.

«Bir adam niye korkar yeğenim, genç bir adam niye korkar?»

Niye korkar Ismayıl dayım, niye korkar?

Susuyordu Salpa.

Ismayıl bir cıgara yaktı. Yumuşak, inandırıcı bir sıcaklık vardı yüzünde.

«Bak yeğenim... Biz insanız. Yarımız korkuyla yoğrulmuştur. Yaşadığımız hayat bizi korkuyla yoğurmuştur. Şimdi bu böyle diye, kendimizi teslim mi edeceğiz korkulara? Her şeyden korkarak mı yaşayacağız? Uçan kuştan, esen yelden, leblebiden, fıstıktan, çay bardaklarından, her şeyden ürkecek miyiz yani?»

Herşeyden ürkecek miyiz önüne bakıyordu.

«Korku birike birike birgün cesaret olur yeğenim... cesaret olur. Yalnız, korku küpünün içine bir parça cesaret mayası gerek... bir parça, anladın mı? Şimdi sen kork, herşeyden kork... sonra n'olacak? Korku bitecek artık, istesen de daha çok korkamayacaksın. Ve korku başlaya-

cak usul usul cesaret olmaya. İşte burda karşımıza, haklı cesaret, haksız cesaret çıkacaktır. Korkunun da iyisi vardır, kötüsü vardır. Cesaretin de iyisi, kötüsü. İşte biz bu iyiyi kötüyü ayırt eder hale gelince, o zaman bileceğiz, ne zaman korkarız, ne zaman cesur oluruz. Bunu iyi biliriz işte...

Kim öğretecek bize bunu? Hayat öğretecek, yeğenim...

Nasıl geleceğiz bu noktaya? Düşe kalka... korkarak... kaçarak... ezilerek...

Sen şimdi kork... ve kaç... istediğin kadar kaç... korkudan kaçılmaz yeğenim; çünkü korku senin içindedir. Aha burandadır... Sen nereye gidersen git, onu beraber taşırsın. Seninle yemek yer, seninle güler, ağlar, cıgara içer. Her bir şeyi seninle beraber yapar. Türkçesi, korkudan kaçmanın mümkünü yoktur yeğenim. Bazı adamlar der ki, korktuğun için korkarsın. Yalandır. Korku arkadan gelir, derler... Bu da yalandır. Arkadan markadan gelmez, adamın içindedir o, bir yere gitmez. Onu sana hayat vermiştir, hayat alacaktır. Onun için biz korkudan kaçmayacağız... Onun üstüne üstüne gideceğiz, onu yok edeceğiz birgün. Bak, sindireceğiz, kıstıracağız demiyorum, iyi dinle sözümü, yok edeceğiz diyorum. Anladın mı bu ne demek? Bu şu demek... zart zurtla korkuyu sindirmek istersin, gösteriş yaparsın, cesur olursun... o cesurluk da korkudur yeğenim... Fistan değiştirmiş korkudur... bize böyle cesaretin gereği yok. Böyle fos cesaret mi iyidir, yoksa essahtan korku mu? Biz, essahtan korkuyu, böyle cesarete yeğ tutarız yeğenim. Anlıyor musun?

Sen kork yeğenim... çok kork. Her bir şeyden kork. Leblebiden, çekirdekten, serçelerden kork. O birgün cesaret olacaktır mutlaka. Onun da bir günü vardır işte. Nasıl çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi arka arkaya dizilir. Aynen öyle... Birgün cesaretin de, korkusuzluğun da sırası gelecektir. Bugün korkun nasıl essah bir korkuysa, o gün geldiğinde cesaretin de essah olacaktır. Anlıyor musun?»

Nasıl anlasın Salpa? Kalın bir odunla kafasına vurulmuşcasına dermadağınıktı. Ismayıl'ın hep gözünün içine konuşması yormuştu onu... Aklının bütün yollarını tıkamıştı... Kasılmıştı... Nasıl anlasın?... Termetedirgindi...

«Çayını iç, soğutma yeğenim.»

Çay!.. Ne zaman geldi bu çay? Uykuyla uyanıklık arasının akılsız dağınıklığını mı yaşıyor yeniden... Kıvırcığın önündeki kâğıtlar ne yazıyor bugün... ...kiye Büyük Millet Meclisi baş ...mibir yaşındayım... bize kim sahip çıkacak... Anayasayı okudum... leblebi çekirdek... yirmi yuvarlak sigara... vay ibne Feramuş!..

Kıvırcık, kıpırtısız, ağır bir kaya parçası gibi duruyordu. Şu birkaç günden beri, Ismayılla konuştuğu günden bu yana, yüzü gözü değişmişti. Bakışı, duruşu, her bir şeyi. Elini kolunu onun gibi kullandığını, işaret parmağını şakağına onun gibi dayadığını görüyordu. Birçok benzerlikleri ansızın seziverdi.

«Şimdi sana korkma, yiğit ol diyemem yeğenim. Kork. Hemi de üzülmeden, sıkılmadan kork. Birgün, cesaret sana mutlaka gerekse, mutlak cesur olacaksın. İşte sahici cesaret odur

ve bize gerekli olan da budur. Anlıyor musun? Korku birike birike cesaret olur yeğenim. Acılar birikir sevinç olur...»

Yeni bir cıgara yaktı. Şaşılacak beyazlıkta dişleri vardı.

«Ben gidiyorum, boş bir vaktımda gene konuşuruz.»

Uzun kolarını sallaya sallaya gitti. Ardında yoğun bir suskunluk bırakmıştı. Yerlerine çakılmış gibi bir süre oturdular. Birbirlerine bakmaktan kaçınıyorlardı.

Karanlık çökmüş, karşı kıyının ışıkları yanmıştı. Ağır, isteksiz adımlarla yürüyorlardı.

«Kim bu Ismayıl abi?»

Ses yok.

«Sahiden hamal mı?»

«Ne demek sahiden hamal mı?»

«Benim aklım almadı, şaşırdım konuşmalarına.»

«Ne var şaşıracak?»

«Bir hamal böyle akıllıca sözler edebilir mi?»

«Hayat adama öğretiyor. Bize de öğretecek. Yerden yere vuracak hem de. Bir gün biz de aklıbaşında birer adam olacağız. Ama leblebi çekirdek satarak, askı sünger satarak değil.»

Salpa büsbütün şaşırmıştı.

«İnsan ne iş yapıyorsa ona göre biçim alır. Adamın kafasını yaptığı iş belirler...»

Kıvırcığa bak, neler söylüyor... sen fıstık satarken adam neler öğreniyor...

«Biz n'apıyoruz bütün gün? Bir askı satmak için, yirmibeş kuruşluk leblebi satmak için?

Adamların gözlerine bakıyoruz; aman birşey alsınlar diye. Nerdeyse yalvaracağız. Onur mu kalır, kişilik mi kalır bizde bir iki yıl sonra. Her şeye bu açıdan bakacağız. Gün gelecek dünyamızın temeli fıstık çekirdek askı olacak. Başka şey düşünemeyeceğiz. Hep bir şeyler satmak, beğendirmek için dört döneceğiz... Ben bu işi yapmak istemiyorum artık.»

Sustu.

Kulakları uğulduyordu Salpa'nın.

«Gezgincilik kötü mü?»

«Niye kötü olsun. Ekmek parası için her bir iş yapılır. Demek istediğim şu, fıstık satarak, askı satarak hiç bir şeyi değiş iremeyiz. Ne kendimizi, ne başka şeyleri...»

Anlamıyordu Salpa. Ne demekti değiştirmek, kendini değiştirmek?

«N'apacağız?»

«Ben askere gideceğim... Sonra da bir fabrikaya girip çalışacağım. İşçi olacağım..»

İşçi olacağım... Askerlik... Fabrika... Girip çalışacağım askı satarak işçi olacağım... Hamal Ismayıl olacağım... Serçe kuşu olacağım... Kendinde değildi Salpa.

«Ya ben... ben n'olacağım?!?»

«Sen ne olmak istiyorsan o olursun!»

Kapı tokmağı olacak Salpa... Tencere kapağı olacak... Dondurma arabası olacak... Birileri tutacak, itecek kaldıracak onu... Saffet'in bisikleti olacak Salpa...

Kırıldı. İçinde buzları eridi; sel bastı Salpa'yı. Durdu... Kıvırcık da durdu.

«Kim bu Ismayıl Abi? N'aptı sana böyle?.»

Susuyordu Kıvırcık. Salpa bu değişime akıl erdiremiyordu.

«Biz arkadaş, gardaş değil miyiz, birbirimizden gizlimiz saklımız var mı?»

«İskele hamalıdır... Dünyanın bütün ağırlıklarını sırtında taşıyan yiğit bir hamaldır Ismayıl. Ondan kimseye söz etme.»

...Kimseye söz etme... hamal... yiğit bir hamal birike birike bilinç olur. Ondan kimseye söz etme sevinç olur bir fabrikaya girip bilinç olacağım... Kıskanıyor Ismayıl'ı... ben de kamyon lastiği olacağım, nokta, virgül, cant kapağı olacağım... Bir kuş oluyor uçuyor Kıvırcık karanlık gökyüzünde don lastiği oluyor.

O günleri izleyen günlerde herşey alışılmamış bir hızla gelişti. Birgün oturup hesaplaştılar, paraları bölüştüler... «bu benim» «bu senin». Salpa'ya dörtyüz kırksekiz lira düştü. Kıvırcık yorganını, tahta kurularını, Salpa'ya bırakıp askere gitti.

Kıvırcığın gitmesiyle doldurulmaz bir boşluk duydu Salpa; bir yanı boş kalmıştı. Yalnızlığın tek başına taşınmaz acılarıyla doluydu. Bahar, paylaşılması gereken sevinçler, coşkular yaratırken, Salpa ezikliğin bataklığında kıvranıyordu. Kırmızı, mavi balonlu çocuklar, ansızın güzelleşen genç kızlar, kadınlar anlamsız geliyordu. Artık güzel değildir hiç bir şey... Etkili, doyurucu değildir.

Ve Salpa, sevgiyle nefretin birbirinden ayrılmaz, birbirine can veren duygular olduğunu o günlerde öğrendi. Hamal Ismayıl'ı da göremiyordu. İskele çevresinde dolanıyor, büyük bir

umutla, tutkuyla Ismayıl'ı arıyordu. Bir görse, bir görebilse... Acılar birikip sevinç olacaktı...

Nefretler birikip sevgi mi olur Ismayıl Dayım?

Birgün Şehmuz'a sordu. Şehmuz çıkaramadı Ismayılı... Düşündü...

«Ismayıl... Ismayıl ha! Nasıl bir adamdır bu Ismayıl?»

«O da hamaldır iskelede.» dedi Salpa.

«İskelede ha!»

«Uzun boyludur, bıyıklıdır... kalın bıyıkları var...»

«Çok şükür hepimizde var» dedi «bıyık». Güldü.

Dili döndüğünce tanımlamaya çalıştı Salpa. Şehmuz, uzun uzun, dudağını ısırarak, kaşlarını çatarak düşündü. Birkaç arkadaşına sordu. Onlar da düşündüklerini belli eden davranışlarla düşündüler, aralarında konuştular...

Böyle bir Ismayıl tanımıyorlardı.

«Yoktur yeğenim» dedi Şehmuz, «böyle bir adam yoktur iskelede.»

Üstelemedi Salpa. Çünkü böyle bir Ismayıl yoktur.

Bir adam birike birike ne olur Ismayıl? Yalnızlıklar, hüzünler ne olur?

Son günü hatırlıyor.

Ismayıl, Kıvırcık ve Salpa kaldırımın kıyısına oturmuşlar, önlerinde sıra bekleyen büyük özel arabalara, arabadaki adamlara bakıyorlar... Surların üstünde serçeler... Yeni yeşermeye yüz tutmuş ağaç dallarında kargalar var.

«Bunlar ne kuşudur yeğenim, bunlar serçe

kuşudur. Bunlar ne, bunlar da kara karga kuşları. Bu kuşlar ayrı kuşlardır yeğenim, benzemezler birbirlerine. Biz neyiz? Biz de insan kuşlarıyız yeğenim. Ama nasıl bir kuşuz? Benzer miyiz şu tombul, etli göbekli, yumuşak götlü heriflere? Benzemeyiz yeğenim. Niye? Çünkü onlar başka bir kuş biz başka.

Dünya dönüyor yeğenim; dünya durmuyor, dönüyor, değişiyor. Salı çarşambayı, çarşamba perşembeyi doğuruyor. Şubat karnında taşıyor Martı... Mart doğuracak Nisanı. Bahar yazı, yaz da güzü, işte bu herifler de bizi doğuracaklar yeğenim. Yok başka çareleri... Çok kazanmak için... daha çok yutmak için, bizi doğuracaklar... yok çareleri...»

Bu kuş serçe kuşudur, bu da karga kuşu. Peki sen kimsin Ismayıl, sen kimsin dayım... sen nerdesin şimdi?

İşte deniz... bu da mavi, beyaz bulutlu bir gökyüzü... bu da bir yeşil dal, çiçeğe durmuş. Kıvırcık yok... Ismayıl yok... Dostluk yok... Kardeşlik yok artık... Kırık bir güvercin kanadıdır Salpa.

Kırık bir dal birike birike ne olur Ismayıl?

İçi doluyor Salpa'nın. Ağlayacak, içini boşaltacak yer arıyor... Geçiyor kamyonları, «Leblebici» diyenlere aldırmıyor... Şu an leblebici değil çünkü. Kıyıya iniyor. İlk «Leblebici»lik eğitimi yaptığı kıyıya. Hıçkıra hıçkıra ağlıyor.

Ağıtlar birike birike ne olur Ismayıl Dayı? Göz yaşları ne olur?

Ya Ismayıl... Ismayıl birikirse ne olur Salpa?

Akşamları gün batarken gökyüzü kırmızı olur, insanlar evlerine dönerken özlem olur, dokundukça sızlayan tel olur... Martı kanatlarında acı bir sevinç, sıkıntıda umut... Umut umutsuzluğun bir ucu mudur Salpa? Umut, umutsuzluğun çiçeğidir. Hoş kokulu, mavi bir çiçektir durmadan açan.

Kişiliğini oluşturan, ince, etkili bir dokudur Ismayıl; gelişen, her iklimde çiçeğe duran, ürün veren bir doku.

Kolunda fıstık sandığı, tam kırksekiz gün Ismayıl'ı aradı Salpa. Bıkıp usanmadan, hergün güçlenen bir umutla «karamsarlık birikir aydınlık olur, umutsuzluk birikir umut olur» diye. Kızarak. özleyerek, söverek aradı; umutlar umutsuzluk oldu. Bulamadı.

Bir sabah işe kalkmadı Salpa. Artık fıstıkçılık yapamayacağını anlamıştı.

SEKİZ

Aklında kimlerin parmak izlerini, kimlerin uzantısını taşıyor Salpa; kimleri, hangi ilişkilerde, hangi düşünce biçimi içinde, hangi tavır

içinde kimleri taşıyor. Kimler yaşıyor onun bilincinde; kimler ve nasıl gelişerek, değişerek, kimlerle ve nelerle bütünleşerek, kaynaşarak, yeni birşey olarak, içinde yaşadığımız koşulların acımasız süzgecinden geçerek? Yenerek, yenilerek...

Kimler, hangi renkler, hangi sesler yaşar; bugün ne olarak, nasıl, Salpa'nın bilincinde. Duruşunda, bakışında, gülüşünde kimlerin izi, yüzünün bir kıpırtısında, dudağının bir oynayışında, bilinir bilinmez kimlerin duruşu, kimlerin bakışı, gülüşü yaşar?

Duygularının evriminde, kırların, yaylaların, ardıç ağaçlarının yeri nedir? Yaralı bir kuşun, yorgun atların, kırmızı bir balonun, demir kapıların payı nedir? Anası, babası, dayıları, ağabeyleri, köylüleri nasıl bir yer tutarlar? Polis yüzleri, kelepçelerin soğuk demiri, solüsyon kokusu, yağmurlar, açlıklar, yoksulluklar, yalnızlıklar nasıl bir pay alır?

Çıplak ayaklı bir çocuk, Viyetnam, Angola, Mozambik, Filistin nedir? Asya, Afrika, Amerika nasıl kanar yüreğinde?

Kimlerin, nelerin mirasını taşır Salpa?

Kimlerden ve nelerden kaynaklanan bilgileri nasıl yaşadı, nasıl gelişti ve malı oldu Salpa'nın...

Herşey bir noktaya dek itici, geliştirici bir etkendir Salpa'nın hayatında. O, iyi bilinmesi, gözlenmesi gereken bir andır... sonra geliştirici olmaktan çıkar, tutucu olur; sonra de gerileticı... ve bir gün parçalanması zorunlu bir köstek. Bu açıdan bakınca, hayatının çeşitli dönemlerini

paylaştığı, etkilediği, etkilendiği arkadaşlarını daha iyi anlıyor Salpa.

Kıvırcık... Onu ilk değişime açan... bir noktaya dek geliştiren..

Sonra?!

Sonra, itici ve geliştirici niteliği değişmiş, gününü tamamlamıştır. Evet, apaçık görüyor bunu. Niye daha önce değil de... şimdi?

Herşeyi o yapardı. Önden giden, ilk zorlukları, ilk acıları yenen oydu. Yolları, tıkanık kapıları ilk açan o... Bu yüzden, zorlukların, acıların deneyini o yaşadı ve o geliştirdi kendini. Salpaya da yalnızca arkadan gitmek, söyleneni yapmak, Kıvırcığın düşünmesini beklemek ve uygulamak kalırdı. Kıvırcık hergün yeni adımlar atarken, Salpa dar sınırlar içinde, küçücük ilişkileri dünyanın temel direği sanarak, en küçük yenilginin hayatlarını bitireceğinden korkarak, herşeyle uzlaşmanın yollarını arayarak yaşardı. Düşünmek gereğini bile duymadan; çünkü Kıvırcık düşünürdü... bu da yeterdi ona...

Şimdi özündeki korkunun Kıvırcıkla ilişkilerine de yansıdığını, Kıvırcıktan da korktuğunu, çekindiğini kendikendine söyliyebiliyor. Bir aşamaydı bu Salpa için... bir adımdı... kendi gerçekliğine atılmış bir adımdı... Evet, gizli, açıklayamadığı bir korku duyardı Kıvırcık'tan. Yaptığı bir işin, söylediği bir sözün yanlış olup olmadığını anlamak için hemen Kıvırcığın yüzüne bakardı. Giderek, Kıvırcığın manyetik alanı içinde dönen, onun uydusu bir şey olduğunu şimdi bütün ayrıntılarıyla görebiliyordu. Bu yüzden olacak, satışın iyi gittiği günlerde kendini başa-

rılı sayar, daha rahat olurdu Kıvırcığın yanında. Hep o konuşurdu... «şunu yapalım, bunu yapalım, şöyle olsun, böyle olsun,» derdi. Salpa, hep başını sallardı. Zaman zaman, kimi otomobillerin arkasına konan oyuncak köpeklere benzetirdi kendini. Onların kafası da durmadan, en ufak kıpırtıda, sarsıntıda sallanırdı. Baş sallamakta üstüne yoktu Salpa'nın... ne olursa başını sallardı... «evet» «olur» «sen bilirsin» «nasıl istersen» «hemen» «yapalım, edelim...» Baş sallamak onun gibi düşündüğünün kanıtıydı... Bir olay ve bir durum karşısında ne yapılmasını bilmezdi Salpa... bilemezdi... baş sallardı yalnız... onaylardı...

Hiç mi yanlış düşünmezdi Kıvırcık?

Bilemezdi ki... teslim olmuştu bir kez... evet, arkadaşlık sınırları içinde bir tutsaktı... bir tutsak Salpa.

Gülümsüyor... Hayatı hep kolay, en ucuz yanlarından yakalamaya çalışmak duygusu, işte o günlerde döllenmiş duygulardı. Herşeyi dışardan, başkalarından beklemek, kaptığıyla, ele geçirdiği ile yetinmek, kaptığını korumak budalalığı... yarından korkarak... her yeni şeye bir düşman gözüyle bakarak, herkesten bir kötülük, bir zarar bekleyerek...

Nedir bu aşırı şüphe, aşırı güvensizlik?..

Her başarının bile aslında bir tuzak olduğunu, başarının o dar sınırları içine kapandığı anda başarısızlığın başladığını yeni anlıyor... Attığı golün üstüne yatan kötü futbolcu gibi bir başarıya sığınmak budalalığı...

Sirkecideki sinemalara giderlerdi. Kavgalı

döğüşlü filmleri severlerdi çok. Salpa. Kıvırcığı filmin yiğit oğlanı» kendisini de «oğlanın arkadaşı» yerine koyardı. Oğlanın iyi yürekli, fedakâr, söz dinleyen yiğit arkadaşı...

O hep önden giderdi... Salpa arkadan...

O ne isterse Salpa da onu isterdi.

«Kuru fasulye, ekmek, su.»

Salpa da kuru fasulye, ekmek, su...

Bu yüzdendir ki, Kıvırcık gelişti, o günlük ilişkiler ona dar gelmeye başladı. Hamal Ismayıl'ın bir dokunuşu yetti ona... hemen ürün verdi... çünkü hazırdı Kıvırcık... değişmeye, gelişmeye, yeni çiçeklere durmaya...

Onu hem sever, hem kızardı Salpa. Sevgisini açığa vurur, kızgınlığını gizlerdi... Niye kızardı... ona yetişemediği için mi? Niye açıklayamazdı duygularını, içten olamazdı... gizli bir iki yüzlülük gelişirdi içinde...

Önden gidenler ne düşünür, arkadan gidenler ne düşünür Salpa?

Ayrı ayrı gelişmeler, eğilimler mi?

Öndekiler nereye dek geliştirirler geridekileri; geridekiler nereye dek severler öndekileri? Nerden sonra başlar sevgi nefret? Nerden sonra gelişir iki yüzlülük?

Salpayı bok gibi bırakıp askere gitmeseydi Kıvırcık, neler olabilirdi; neler kazanırdı Salpa? İyi bir fıstıkçı mı olurdu?

Bilemiyor...

Kıvırcık, Salpa'nın önünde hem en büyük dost, hem de en büyük düşman mıydı? Gelişmesinin önünde duran bir engel miydi? Ve şimdi

anlıyor dostlukla düşmanlığın iç içe yaşadığını, aralarındaki incecik görünmez sınırı... İyiliğin, sevecenliğin, yardımın nereye dek yararlı, nereden sonra zararlı olduğunu.

Kıvırcığın ona gösterdiği kardeşlik, sevecenlik, bir yere dek geliştirici, yararlı, bir yerden sonra tutucu, zararlı mı oluyordu?

İnsanların istediklerine, niyetlerine bağlı değildi iyilik kötülük kavramı... İyilik yaptığını sandığımız bir adama belki de yaptığımız özünde kötülüktür. Kötülük diye nitelendirdiğimiz bir davranış özünde iyilik olabilirdi. Her iyiliğin, ya da kötülüğün verdiği ürün önemliydi aslında...

Beş yıl geçti o günlerden bu yana... Beş uzun, acı dolu yıl geçti. Gülüyor Salpa... bütün yenilmiş acılara gülebiliyor. Acı, eziklik veren doyumsuz bir tad olarak. Bir zamanlar ağladığı, dünyanın başına yıkıldığını sandığı olaylara acıyla gülüyor.

DOKUZ

Üç aydır, kunduracılıkta çalışıyordu Salpa; hiç sevmediği baba işinde. Fıstıkçılığı yapama-

yacağını anlayınca, günlerce iş aramış, en uygun kunduracılığı bulmuştu; işçisi kaçmış bir kalfanın yanında. Üç tezgahlı bir atölyede çalışıyordu. Gözüne ilk çarpan, hiç bir şeyin baba evine benzemediğiydi. Solüsyon kokusuna dayanamıyordu; başını ağırlaştırıyor, gözleri dışarı fırlayacak gibi oluyordu. Solüsyondan gözleri kızarmış, ağızlarına sürekli çivi doldurmaktan dişleri kararmış kalfalar, işçiler birbirleriyle olmadık şakalar, konuşmalar yapıyorlardı. Babanın ağırbaşlılığı, dayıların ve ağabeylerin saygısı, içtenliği, titizliği burada yoktu. Ayakkabılar monte edildikten sonra artık paduma dikişi dikilmiyor, ya solüsyonla, ya da yapıştırıcı ilaçla yapıştırılıyordu. Solüsyon kokusu bunaltıyordu; kapı pencere açılsa bile, en az bir saat giderilemiyordu koku, siniveriyordu heryana. Nisanın o ilk günlerinde de kapı ve pencere pek açılmıyordu, hasta olunmasın diye. Solüsyon ve ilaç, deri ile taban astarına sürülüyor ve kuruduktan sonra çiviler çakılıp, yatırılıyordu. Çekiçle iyice dövüştürdükten, pistorizma olduktan sonra sökülüyordu çiviler ve deri traşlanıyordu. Sonra hemen köselesi konuyordu üzerine, paduma dikişi olmadığı için kazuma dikişi de dikilmiyordu. Dikiş yoktu ve çivileri de artık kimse düzeltmiyordu, doğrultmuyordu takozun üzerinde. Atılıyordu... Her yan pislik içindeydi, kimin neyi nereye koyduğu belli değildi, bu yüzden kimse kimseye de kızmıyordu. Hem gevezelik ediliyor, hem çalışılıyordu. Duvarlar çıplak kadın resimleriyle doluydu. İsteyen içki, esrar içebiliyordu. Salpa uyamıyordu onlara, ne konuşmalarına ne de hızlarına... davranışları da tutmuyordu onları.

Kalfası «ağır top» diyordu ona; ağır bir toptu Salpa, elinin ağırlığını kendisi de beğenmiyordu. Açığı kapatmak için herkesten önce geliyor, herkesten sonra gidiyordu; gece onbirleri on-ikileri buluyordu, yine de yetişemiyordu onlara. Kalfa Samsunluydu. «Bozkırın düzünde çift mi sürüyorsun?» diyordu. «Böyle giderse aç kalırsın İstanbulda» diyordu. Gülüyorlardı; zoruna batıyordu bu davranışları... içine atıyordu...

Bir tokat patlıyordu çıraklardan birinin ensesinde...

«Kör müsün ulan dürzü?»

Ağlıyamıyordu çırak... kızaran yüzünü saklıyordu herkesten... Salpa hiç tokat yememişti babasından... çalıştıkları odaya anasının pişirdiği yemeklerin kokusu gelirdi... pencereden güneş girerdi... dağları, ovaları görürdü Salpa. Oynayan çocukları görürdü... bırakırdı çivi doğrultmayı bazan, koşar oynardı onlarla... eline çekiç vurduğu zaman babası sevecenlikle eğilirdi üstüne...

Solüsyona dayanamıyordu Salpa. Hızlarına uyamıyordu.

Ayakkabının büyük bir bölümünü işçi yapardı. Kalfaya da zanaatının incelikleri, teknik kısımları kalırdı. İşçi daha çok yorulurdu kalfaya iş yetiştireceğim diye; iyi bir işçisi olan kalfa pek yorulmazdı ya, Salpanın kalfası çok yoruluyordu ve yakınıyordu bundan. Çünkü Salpa bir yığın eksiklik ve hata yapıyordu.

Bunalıyordu Salpa...

Köydeyken bilirlerdi kundurayı kimin giyeceğini, tanırlardı alanı. Yapım sırasında sık sık

uyarırdı onları babası «aman dikkat edin, mahçup olmıyalım» derdi. Her işi hatasız, eksiksiz, yüzakıyla bitirmek isterdi. Ancak şimdi anlıyor babasının titizliğini, kaygılarını Salpa. Hergün yüzyüze baktığı insanlarla ilişkilerinde yüzakıyla çıkma sancılarını... En küçük hatalarda, bıçak kaçırmalarında niye azarlardı babası; bu yüzden... alıcıyla hergün beraber olmaktan... şimdi anlıyor mide ağrılarını...

Müşteriyle sıcak bir bağ olurdu aralarında, hısım akraba yakınlığına benzer bir ilişkiydi bu. Baba, eski de olsa kendi yapımını tanır, bir çocuk gibi severdi, «getir onaralım» derdi. Severdi o eski püskü ayakkabıları, acırdı onlara... Salpa da bilirdi neyin kime gideceğini. Tanıdık ayaklarda hep kendi yapımlarını görürdü; bir sıcaklık, bir yakınlık duyardı onları giyenlere. O ayakkabının yapımında geçen irili ufaklı olaylar canlanırdı gözünde. Oysa burada her şey başkaydı. Kimbilir kimler giyecekti Salpa'nın elinden çıkanları, kimbilir nerde?

Aradığının üçüncü gününde bulmuştu işi; pazartesiydi. Kalfa ona nereli olduğunu, nerede yatıp kalktığını, kaç yıldır bu işte çalıştığını, bir ayakkabıda neleri yapabileceğini sormuştu. Babasını, işini, yeteneğini dosdoğru anlatmıştı. «Kısa zamanda uyarım» demişti. Takımları var mıydı... yoktu... Parası?.. vardı biraz... Varsa bir çekiç bir limaki, bir de falçata almalıydı hemen. Limakiyi bilmiyordu Salpa... eğeydi... bildiğimiz kunduracı eğesi. Hafta sonunda de gerisini tamamlardı takımların. Neydi ki gerisi? Danalya kerpeten ve bir sandalye.

Malzemeciye gidip bir çekiç, bir limaki, bir de falçata aldı. Bir sandalye verdi ona kalfa, «hayırlı uğurlu olsun» dediler, çay ısmarlandı atölyedekilere, işe başlama çayı... Oturdu tezgahın başına.

Yalnız çalıştığı için yedi çift (bir takım diyorlardı burda) ayakkabı tutmuş o gün kalfa. Salpayla anlaşınca yedi çift daha istedi ustadan. Üç tezgahlı atölyelerde kesici yoktu, usta yapıyordu bu işi de. Ustaya «Keçi büzüğü» diyorlardı ardından...

Her türlü satıcı giriyordu atölyeye. Aşçı, kahveci, simitçi, sandviççi, turşucu, tombalacı, taksitle kumaş, gömlek, zeytinyağı, sabun satanlar... Bu satıcılar her atölyeye girebiliyorlardı. Herşey veresiye idi. Simitçiler bile veresiye veriyorlardı. Parası olan da olmayan da veresiye alıyordu herşeyi.

Salpa, daha ikinci günün sabahı işe gidip gitmeme konusunda ikirciklendi. En ufak zorluklarda bile kendini gösteren kaçma, bırakıp gitme duygusu, beslenip gelişmişti bütün gece. Önünde durulmaz olmuştu uyandığında. Kararsız adımlarla çıktı yola. Bir adımı «git» bir adımı «gitme» diyordu. İyi tanıyordu bu duyguyu, çok iyi tanıyordu. Başı sıkıştıkça yardımına yetişen bu duygu, ta çocukluğundan bu yana sık sık çıkardı ortaya. Salpa da uyardı ona, ardından giderdi. Cuma gününe dek bocaladı... İşi bırakmakla bırakmamak savaşıyordu içinde. Her anı, her dakikayı, her saati, bütün geçmezliği, ilerlemezliğiyle yaşadı Salpa. Dayanılmaz sıkıntılar çekti. Her akşam, ertesi gün işe dön-

memek niyetiyle ayrıldı tezgahın başından, her gece işe kalkmamak niyetiyle uyudu, sabahı yoğun sıkıntılarla buldu. O hafta sonunda doksan lira düştü payına. Yüzde yirmi alıyordu. Aşçıya borç, kahveciye borç derken yirmi lira kaldı elinde. Kalfa elinin ağırlığından yakınıyordu Salpa'nın. «Baba evine benzemez burası» diyordu. «Patlıcan ayında işler ayva» diyordu. İşlerin kesat gittiği aylardı bu «patlıcan ayları.»

O cumartesi yarı gönüllü yarı gönülsüz malzemeciye gitti Salpa; bir kerpeten, bir danalya ve bir sandalye aldı. Takımlı, fakat gönülsüz bir kundura işçisiydi artık. Araçlarını, gereçlerini sevmiyordu. Oysa babası ne çok severdi kullandığı araçları, nasıl titrerdi üzerlerine... çekiç... kerpeten... mıknatıs... Salpa da severdi onları... Oysa burada sevemiyordu hiçbirini... yabancılık vardı aralarında... yaptığı ayakkabıları da sevmiyordu...

Günler doğurgan zorluklarla geçiyordu. Yorgunluk ve uykusuzluk bitiriyordu. Solüsyon «duman» ediyordu Salpayı. Sağ bacağı, dizinin hemen üstünde büyük bir nasır bağlamıştı, çekiçle vura vura. Bacaklarının ikisi de ağrıyordu. İki elinin içi ve parmakları nasırlanmıştı ve bıçak yaraları ile doluydu. Hızlı çalışmaya uğraştığı için bıçak kaçırıyordu bacağına, göğsüne, bazan da koluna. Avucu, parmakları, bilekleri, kolları, bacakları, bir hafta boyunca ağrıyor, geceleri sızlıyordu. Ancak cumartesi günleri hafiflerdi ağrıları, haftalığını alınca. Baş ağrısı hiç geçmezdi yalnız. Solüsyondan oluyordu bu. Hemen hemen, ayakkabının her yerinde kullanılıyordu

solüsyon. Babası pek az kullanırdı. Oysa burda, köseleyi, sayayı bununla yapıştırıyorlardı çiriş kullanılmıyordu. Çirişle kösele yapıştırılırsa, kösele yapıştırılırsa, kösele yapışmıyor ve fora dikişinde açılıp kalıyordu. Zorunlu oluyordu solüsyon. Benzolden yapılıyordu solüsyon; zehirliydi. Kan kanseri, tüberküloz ve sürekli baş ağrısı yapıyordu. Pek çok kunduracı ölmüştü bu

Pansiyonda kalan eski bir kunduracı anlatırdı bazı akşamlar, kunduracıları çevresine toplayıp. Bir yıl içinde onaltı kunduracı ölmüştü. Pek çokları verem olmuş, kan kanseri olmuş, hastalanmışlardı. Benzollü solüsyonun kullanılmaması için hiç kimse, hiç bir kurum tedbir almamıştı. Kim bu tedbiri alacaktı? Kim? Kunduracının «kimi kimsesi» yoktu, kim olacaktı kunduracının sahibi, kim arıyacaktı onun hakkını. Ne gerçek bir sendikası, ne de bir yardımlaşma kurumu vardı. Yalnız bir sarı sendika... bir de işverenler cemiyeti ve sendikası. Hakkına sahip çıkmasını bilmeliydi kunduracılar, kimseye çiğnetmemeliydiler emeklerini. Kendi hakkını aramayanın hakkını aramazdı kimse. Kunduracının sahibi kunduracıydı, emekçinin sahibi emekçiydi. Dışardan beklememek gerekti haklarının aranmasını, kendileri uğraşmalıydı kendi dertleriyle... «Mücadele» etmeliydiler haksızlıklara karşı.

«Sendika», «mücadele» sözlerini ilk kez bir emekçinin ağzından duyuyordu Salpa. Heyecanlanıyordu.

Köylülüğünün, şehir ilişkileriyle çelişen, uzlaşılması güç yanları, çok önemli bir sorundu şu

günlerde. Köy, Bozkır çekiyordu... «gel gel» diyordu Salpa'ya... Danalayı, çekici, kerpeteni bırakmak olduğu yere, deri, kösele ve solüsyon kokularını bırakmak ve kapıdan çıkıp gitmek kimseye bir şey söylemeden... ilk otobüsle köye... sarı çiçeklere, çiğdeme, yaylalara... pınarlara... mor nevruza... sarı nevruza...

Köyde ve çevre köylerde, üçbeş koyunu, inegi olan herkes, yaz aylarında Torosların daha yüksek yerlerine, yaylalara çıkardı. Çıkmak zorundaydılar, yoksa besleyemezlerdi hayvanlarını. Nisan ortalarında, sonlarında çıkmağa başlanırdı yaylaya. Ekim ortalarına dek kalınırdı. Malı çok olanlar erken çıkar, geç dönerlerdi.

Çok kalabalık olurdu yaylalar Haziran, Temmuz aylarında. Şehirde çalışanlar da gelirdi dinlenmeye. Gençler toplanırlar, birkaç saat uzaklıkta pınarları gezmeğe giderlerdi. Kırmızı biber, kara biber, haşlanmış yumurta, karpuz, soğan yerlerdi; rakı içerler, silah sıkarlardı. Kızlar, kadınlar da ayrı eğlenirlerdi; bayramlıklarını giyerler gözlerine sürme çekerlerdi. Tef çalıp oynarlar, birbirleriyle güreşirler, türkü söylerlerdi. Kadınların oyununu erkekler ancak gizlice gözleyebilirlerdi ki bu da çok ayıp sayılırdı. Salpa ne çok severdi yaylaları, yaylaların mavi gökyüzünü, ayazını, duru sabahlarını, temiz havasını... babası, hısım akrabaları toplar, koç keserdi pınar başında.

Şimdi oralar geliyor Salpa'nın aklına. Haydar dağının dorukları eteğinde, bir vadi yamacında Tufan deresi, sonra Keklik oluğu, Turşambalıların Pabuccu yaylası... Güzle incelen, duru-

lan, baharla coşan çılgınca akan dereler, pınarlar... Sultan pınarı, Beş pınar, Küçük su... Esenek pınarı... Tosun taşı... Geniş çayırlar, mavi gökyüzü... nevruz... mor nevruz... sarı nevruz... ardıç ağaçları ve çimenler...

Ve danalya çekiç sesleri şimdi... Solüsyon kokusu... başağrıları... heran fırsat kollayan bırakıp gitme duygusu içinde Salpa'nın. Yaylalara, kırlara, çayırlara, maviliklere, dağ havasına, ot kokularına acıkıyor Salpa; dayanılmazlığını duyuyor açlığın.

Nereye dönecek Salpa, hangi yaylalara, nasıl? Olumsuzluğu ağır basıyor, çaresiz katlanma oluyordu başkaldırı; eziliyor... Dönemeyecek artık, biliyor...

Peynir ekmek yiyordu akşamları. Sabahları poğaça börek, öğleleri de aşçıdan veresiye ne olursa. Bazan da gezginci köftecilerden köfte alırdı. On köfte yüzyirmibeş... Eski bir alışkanlıkla sorardı... «Şahvelet çavuşu tanın mı dayı?» Tanımazlardı Şahvelet mahvelet... Kalfa «Bu köfteler at etindendir, yeme, hasta olursun, altına sıçarsın sonra» diyordu. Dinlemiyordu Salpa, et yiyebilmek için yiyordu köfteleri, at eti it eti ayırmadan. Sonra midesi bozuldu köfteden, ishal oldu, hela sırası beklerken tutamadı, donuna kaçırdı. Bir daha da almadı açıkta satılan köftelerden. Donunu da hela deliğine attı, kurtuldu.

Kunduracıların çoğu üçüncü sınıf oteller de ve pansiyonlarda yatarlardı. Üçüncü sınıf oteller beş altı liraydı. Sürekli kalanlara kolaylık gösterilirdi. Pansiyonlar daha ucuzdu. Üçbuçuk

lira. Salpa pansiyonu seçti. Bir sabah, kirli çamaşırlarını, yorganını, kimseye bir şey söylemeden bırakıp ayrıldı Tahtakale'den. Her sabah işe gider gibi... Sezdirmeden kaçışını... oraya dek süren hayatından sıyrılıp çıkmak, uzaklaşmak istercesine... derisini değiştiren bir yılan gibi...

Kumkapı'da, Kadırga'da, Küçük Ayasofya'da pansiyonlar... küçük küçük odalar... yayları bozuk somyalar... Kirli çarşaflı yataklar, kirli yastıklar. Tahta kurusu, ter kokusu... çarşaf ve yastık kılıfları yirmi yirmibeş günde bir değiştirilirdi. Masa yoktu, elbiseleri koyacak dolap yoktu. Elbiseleri ya bir çantaya koyuyorlar, ya da duvarlara çakılı kalın çivilere asıyorlardı. Çoğunluğu Anadolu'nun çeşitli kentlerinden gelmiş insanlardı. Altı kişiyle paylaşıyorlardı odayı. İkisi kunduracı, biri işportacı, biri matbaa işçisi, biri de tornacıydı. Yüzlerini pek göremezdi arkadaşlarının, ayrı zamanlarda gelirlerdi. Onlar geldiğinde Salpa, bazan da Salpa geldiğinde onlar uyumuş olurlardı. Geceleri geç gelirler, erken giderlerdi, şarap kokarlardı. Bit, pire, tahta kurusu ve hertürlü haşarat boldu. Duvarlarda bunların kan lekeleri vardı. Yerler sigara artıkları, meyva kabukları, tozlarla kaplıydı. İki üç gün süpürülmezdi yerler. Kimse de süpürmeyi düşünmezdi. Salpa da üşenirdi. Bütün günün yorgunluğu ve ağrılarıyla düşerdi yatağa. Sabun kokan temiz yataklarını, yorganlarını özlerdi anasının. Yaylalar gelirdi aklına. Çam kokuları, ardıç ağaçları, çayırlar... ve sabah gitmemek işe... kaçmak, oraya, Tufan deresine... yaylalara... çayırlara kaçmak... Bütün gün solüsyon kokusundan ağırlaşan başını pınarların soğuk

sularına daldırmak, uzaklaşmak kokudan, kırlarda koşmak, çayırlarda debelenmek, coşkun derelerden avuç avuç su içmek, sonra bir çamın gölgesinde, kuru çam yaprakları üstünde uyumak uyumak ve yayla kokularıyla doldurmak ciğerlerini... Sonra... uyanmak çamın gölgesinde kıçınca binbir yamayla... babasının mide ağrılarını taşıyarak...

Sabahları zor uyanırdı... ağzının içinde paslı bir acılık, başında ağrılarla. Yüzyirmi yüzotuz kişi kalırdı pansiyonda. Her mevsim doluydu burası. Bir tek helası vardı. Bazan sular kesilirdi, kokudan durulmazdı o zaman... genizi sızlatan, gözleri yaşartan keskin, yoğun bir koku doldurdu helayı. Yüzlerini bile yıkayamadan çıktıkları günler olurdu. Matbaa işçisi çok kızardı buna. İçlerinde ciddi ciddi gazete okuyan tek adamdı. Anladığını anlatmaya çalışırdı. «Okumak gerek gazeteleri, bilmek gerek dünyayı» derdi. İşportacı dalga geçerdi onunla. «Senin gazete çıplak karı kız resmi basacağına bu kuyrukların resmini bassa ya» derdi. Sabahları hela kuyruğunda sıra kavgaları olurdu. İçerde çokça duranın kapısı yumruklanır, tekmelenirdi. «Çabuk ol altına sıçan var» derlerdi. Çalıştığı iş hanının da tek helası vardı. Deri kösele, şişe, gazete parçaları, kâğıt, kirli don ve silme bok doluydu burası; kokusu bütün hana yayılırdı. Değil oturmak, içeriye girmek bile olanaksızdı. Darda kaldığı bazı günler, kapıdan kıçını uzatır, hafifçe dizlerini kırarak içeriye doğru, ayakta sıçardı Salpa, üstüne boklar sıçrardı.

Her meslekten adamlar vardı; çoğu hastaydı... Kunduracılar, matbaacılar, berberler, tor-

nacılar, tesviyeciler, işportacılar, terziler, trikocular, hamallar... Hamallara hep Ismayılı sorardı Salpa... Hamallar düşünürler, taşınırlar, çıkartamazlardı Ismayılı...

Hafta sonları Kadırga, ya da Gedikpaşa hamamına giderdi. Çamaşırlarını da hamamda yıkardı bazan. Tıklım tıklım olurdu hamam. Sıcakdan durulmazdı. Gürültü, velvele, şamata... ayılanlar bayılanlar... Sıkılırdı Salpa. Heryerden olduğu gibi buradan da sıkılırdı. Biran önce çıkıp gitmek isterdi, Sultan pınarına, Beş pınara, Küçük suya... duru sulara, coşkun sulara... Hep sıkılırdı Salpa, hep, heryerde. Olduğu yerden başka bir yere gitmek için kendini kandırır, çeşitli nedenler bulurdu. Gideceği yerde de sıkılacağını sezerek... Oysa nereye gidecek Salpa, neresi var ki oraya gidecek?. Gideceği yeri bilmezdi işte... sıkıntı veren, bunaltan asıl nedenleri de bulamazdı, açıklayamazdı... Onların kaynaklarını araştırmaktan, üzerine üzerine gidip düşmekten de kaçardı Salpa. Birikirdi günlük çelişkileri, ürerlerdi sonra, altından kalkılmaz yükler olurlardı. Herşeye bu sıkıntılar, tedirginlikler süzgecinden bakardı artık... herşey gerçekliğini yitirirdi... Sevinçleri, üzüntüleri, gülüşleri sahteleşirdi... Özünü vuramazdı açığa... korkardı... kaçardı... kendi gerçeğiyle yüz yüze gelmek istemezdi... Bu yüzden de birikirdi sıkıntıları, taşardı içinde, boğardı Salpa'yı. İşte o zaman her yer dar gelirdi, duramazdı... hep bir yerlere, başka yerlere, başka insanlara gitmek isterdi. Yemek yerken bile sıkılırdı, lokması büyürdü ağzında... artık herşey angaryaydı onun için... yaşamak bile...

Ne derdi hamal Ismayıl görse Salpa'yı, bilse tedirginliğini? Nereye kaçarsan kaç, tedirginlik senin içindedir, nereye gidersen git, onu da taşırsın falan mı derdi?.. İnancı şu ki, Ismayıl mutlaka doğruyu gösterirdi ona... «Tedirginlik içindedir» derdi...

Konya'dan böyle kaçtı... Tahtakale'den böyle kaçtı... Kirli donlarından böyle kaçtı Salpa. Haftalarca giydiği, sidik ve apış arası kokan donlarından, kirden kararmış atletlerinden kaçardı Salpa. Donu ve atleti yenileyince, eskileri bir gazete kâğıdına sarardı, yıkamaktan üşenirdi onları. İşe giderken, ya da dönerken, heyecan ve dikkatle, uygun bir an kollar, don paketini atar ve bir bomba bırakmışcasına hızla uzaklaşırdı ordan. Elli yüz adım sonra durur bakardı görülüp görülmediğine. Herkes kendi derdindedir ve kirliler artık çıkmıştır Salpa'dan, İstanbul'un malı olmuştur... Temiz donlu, temiz atletli bir adam rahatlığıyla yürürdü. Sonra onlar da kirlenirdi, onları da atardı, aynı telaş ve kaygılarla, karanlık köşelere, çöp kutularına. Yine kaçardı kendini kimseye göstermeden. Sonra şu görüş gelişti Salpa'da. Kendisinden başka don bırakan var mıdır? Varsa, Salpa sıkıntılarını çeken insanlar da vardır. Meraklanıp paketi açmazlar mıydı? Donu görünce söylemezler miydi? Neyine nasıl söverlerdi... kimbilir?

Solüsyon kokusu... danalya çekiç sesleri... Kulakları ansızın açılmış bir sağırdı Salpa. Kalfa şarap içiyordu. Yeni gelen kundura işçisi, merakla çevreyi izliyordu. Kadir'di adı. Mersinliydi. Dokuz yaşından beri kundura işçisiydi.

Kalfa, Salpa'yı tanıtırken «Sosyalisttir bu herif» demişti Kadir'e.

Meraklanmıştı Kadir. Salpa'yla göz göze gelince gülümsedi. Sokuldu iyice, kulağına fısıldadı.

«Sana sosyalist dedi Kalfa, merak ettim. Ne demektir sosyalist?»

«Emeğinin hakkını arayan adamdır... ne kendini, ne de başkasını ezdirmeyen, sömürtmeyen adamdır yani...»

Kadir düşünüyor söyledikleri üzerine.

ON

Gülümsüyor yine, o günlerin çırpınışını, bocalamasını yaşayan Salpa'ya; o, özünde insanın kurtuluş yolunu, sezgileriyle, toplumsal tepkilerinin öncülüğünde, el yordamıyla arayan, bu savaşta kendine yetmemenin acısını, çaresizliğini duyan küçük bir Donkişot'tu. Zaman zaman «götü boklu Küçük Donkişot» diyordu kendine. Okumuştu Cervantes'i ve dünyanın Donkişotlara gereği olduğu kanısındaydı. Acıyarak, sevecenlikle bakıyor o günlere. Yalnızca toplumsal tepkinin

yetmediğini görüyor, daha nelerin gerekli olduğunu bulamamanın umutsuzluğunu çekiyordu. O günün koşulları ancak o günün Salpa'sını yaratabilirdi... binbir tutarsızlığı, zayıflığı, yetmezliği içeren Salpa'yı.

«Bir süre sonra, dönüp bu günlere baksan, yine bir yığın eksik, tutarsızlık, yanlışlık, görmeyecek misin?»

Görecek...

İşte bu yüzden, yaşadığı sürecin de yanlışlıkları ve eksiklikleri, bir yığın zaafı içerdiğinin bilincinde. Kaçınılmaz yanlışlıklardır bunlar, eksikliklerdir.

«Bu eksiklikleri, yaşamadan, onun kaçınılmaz acılarını duymadan gidermek olanağı var mıdır? Yalnız düşünmekle doğrular bulunabilir mi, dünya değiştirilebilir mi?»

Yanlış, doğru, tutarlı, tutarsız, eksik vb. geçilecek bu günler... karşılaştığımız uygulamalar... Birşeyler alarak, birşeyler vererek... Her an her saat her dakika bir sınavla yüklü olarak... Her anın sınavından geçmek zorundadır hayatı... her an birşey seçmek durumuyla karşı karşıyadır Salpa. Olumlu ve olumsuz iç içedir; nesnelliği kavramadan, tarihin doğru akışını kavramadan sağlıklı seçim yapma olanağı var mıdır? Her an bilerek ya da bilmeyerek, farkında olarak ya da olmayarak seçmekte, seçilmekte, etkilemekte, etkilenmekte değil midir? Görebildiği, duyabildiği, herşey etkilemekte değil midir? Birikmiyor mu bilincinde, bilinç altında? Bir kısım şeyleri algıladığının farkında bile değildir, oysa gördüğü herşey ince bir nakış gibi işleni-

yor belleğine, birikiyor, yeni yeni şeyleri oluşturuyorlar. Her an bir şeylerle karşı karşıyadır ve sürekli bir alışverişi yaşamaktadır. Hergün bir sorundur... Çeşitli uygulamaları içeren bir sorun... Örneğin Cumayı geçmek, tarih dersinden, coğrafya, yurttaşlık bilgisinden geçer gibi, en az beş numara alarak geçmek, cumartesinden geçmek... pazardan bütünlemeye kalmak, pazartesinden kalmak... İzliyememek o günü, o günden yoksun kalmak, birgünü, üçgünü, beşgünü eksik yaşamak hayattan... Kopmak yani nesnel süreçten. Hergün bir sınavdır... İrili ufaklı bütün olaylarıyla izlenmesi düşünülmesi gerekli derslerin çıkartılması gereken bir sınav... Sağlıklı geçilmesi gereken bir sınav... Dünün sınavları verilememişse, bugüne eksik varılmıştır, takıntılı varılmıştır, borçlu geçilmiştir o günden. Dünün sınavları verilememişse, o gün ihmal edilmiştir ve bugüne eksik bilinçle varılmıştır. İhmal hain bir kurumdur... Kimin işine yarar bu kurum, kime hizmet eder?

Salpa bir filmi izlerken, bütün uyanıklığıyla perdeye bakmalıdır ki neler olup bittiğini anlasın... Bir an önüne baksa, ya da burnunu silmeye kalkışsa bütünlüğü kopmaz mı filmin... O ara kaç kare geçmiştir filim... Geçilmeyen, gerçekliği kavranmıyan, ödevleri yapılmayan günler de böyle değil midir... bütünlüğünü koparmaz mı hayatın?

Bu yüzden, her günü yaşamalıdır Salpa, geçmelidir o günü. Dünün sınavları verilememişse, önceki günlerin birikimi yetmemiştir, yetersiz kalmıştır bilinci... Bunun için kızmak, yadsı-

mak, küçümsemek ne kazandırır... Bilinci elverdiğince geçecektir o günü... ve eski Salpa yerini birgün sonranın yeni Salpasına bırakacaktır... Bugünün Salpası yaşayacak, görecek, yarının Salpa'sını doğuracaktır... Yarının Salpası, birgün sonraki Salpa'yı... Bu böyle sürüp gidecektir Salpa toprağa düşene dek, ondan sonra Salpa karışamayacaktır kendine, doğanın yasalarına uyacaktır...

Peki kim tuttu elinden Salpa'nın, ona kim gösterdi doğru yolu? Kim yarattı şimdi yürüyen, düşünen, eleştiren Salpa'yı?..

«Sen saksıda mı yetiştin oğlum Salpa?»

Geçmişin acılarını çeken Salpa'ya acıyor.

Şunu biliyor bugün... eksiksiz, mükemmel yoktur. Olmayacaktır da hiç bir zaman... tam anlamıyla herşeye yetmek olanaksızdır. Aradığı hiç bir şeyi hazır bulamayacak. Herşey hayatın içinde, onun zorluk dolu duraklarından geçerek oluşacak. Salpa'ya düşen, bu oluşun dışına düşmemek, bu oluşun içinde değişimin yasalarını kavramak ve yanında olmak bütün gücüyle değişimin, hızlandırmak onu. Nesnellikten kopmadan...

Gülümsüyor düne, dünün Salpa'sına. Neydi sosyalist? Ne denli kolay anlatırdı o zamanlar... inanarak, her söylediği sözden duygulanarak, coşarak... Söylediği her sözü önemseyerek, onun sarhoşluğuna kapılarak... Sosyalist, emeğin iktidarı için çalışan adamdır... herkesin, kendi yarattığı zenginliklerden hakkına düşen gerçek payı alması için savaşan namuslu, yiğit adamdır. Herşeyin en iyisini o yapar... o yapmalıdır...

yapacaktır... yalan söylemez, boyun eğmez, hak yemez, alçak gönüllü, kusursuz, korkusuz... Dünyayı değiştirecek, haksızlıklara, sömürüye son verecektir, açacaktır cennetin kapılarını... Kadir ağzı açık, heyecanla dinlerdi onu. Büyük bir hayranlık duyardı Salpa'ya... Bir an Salpa, Kıvırcığın, Kadir de Salpa'nın eski günlerindeki yerini almıştı... Bu kez Salpa önden gidiyor, Kadir onu izliyordu... Salpa açacaktı cennetin kapılarını... Nasıl açacaktır bu kapıları? İşte bunu hiç bilemedi Salpa. Üretim araçlarının mülkiyetinin özel niteliği ile emeğin toplumsal niteliği arasındaki çelişkiyi nasıl çözecek Salpa? Karmakarışık bir süreci oluşturan çelişkileri nasıl ayıracak, sıralayacak, tek tek yerli yerine koyacak, sırası geldikçe çözecek? Bu süreç içinde, kendisinin de hangi çelişki yumağı içinde ve ağırlığının hangi yönde olduğunu nasıl bulacak? Görevlerini, sorumluluklarını nasıl bilecek? Hiç bilemedi bunu da, hiç anlayamadı. Anlayamazdı da. Bir ay öncesine dek de anlayamazdı, bugün de gerçek anlamıyla kavrıyamıyor bunu. Sezgileriyle yaklaşıyor yalnızca... Neden? Çünkü lak lak'tan, kendini kandırmaktan öteye birşey yapmadı Salpa. Evet, yalnızca lak lak... Sosyalizm, işçi sınıfı, emperyalizm, emperyalizmin üçüncü bunalım dönemi, dünyanın kırları, metropolleri... kırlardan şehirlere şehirlerden kırlara... revizyonizm... pasivizm... lak lakizm!

Neler yaptı Salpa?..

Baba ocağında ona okuyacak, adam olacak gözüyle bakarlardı. Bu yüzden, kunduracılığı bile tam işlevleriyle öğrenemedi. Köylüler ona hiç

bir zaman bir köylü çocuğuna davrandıkları gibi davranmadılar. Okuyup adam olacaktı çünkü... Salpa da, bu yüzden kimseye nesnelliğin gerektirdiği gibi davranamadı... Çivi düzeltirken olsun, herhangi bir işlemi yaparken olsun belli bir hoşgörüyü üstünde gördü... Babasının bütün sinirliliğine, titizliğine karşılık, kendine ayrıcaklı davranıldığını şimdi daha iyi anlıyor... Salpa, gerçekliğin parçası olamadı hiç... Bozkırda, Konya'da, babasının, köyün etkilerini taşıdı. Kıvırcık dışında bütün arkadaşları köylüydü... Köylü alışkanlıklarından koparacak ilişkilerin dışında kaldı. Konya onu çok etkilemişti... adını koyamadığı tedirginlikler duyuyordu... Neydi bu? Bu, köylünün şehirliye ve şehir ilişkilerine duyduğu feodal bir tepkiydi aslında... Kapitalist ilişkilere duyulan maraz bir tepki... İşte burada yardımına Kıvırcık yetişti. Kulaktan dolma bilgileri Salpa'ya aktarmaya başladı... Eşitlik, toplumsal adalet, insanca yaşamak, kardeşlik sözleri sarstı Salpa'yı... Hiçbir kavramı tam anlamıyla anlamıyordu. Fakat, aradıklarının bu kavramlar içinde saklı olduğunu seziyordu... İşte o günler feodal tepkiyi sosyalist tepkiyle bir sandı Salpa... Sosyalizmi bilmeden ona sahip çıktı... Orhan Kemal, Yaşar Kemal okudu... Çetin Altan'dan da iki yazı... Kıvırcık herşeydi onun için... Ardından ölüme gidilecek adamdı... İstanbul'a varınca, bu güven giderek güvensizlik tohumlarını yeşertti içinde... Ve Kıvırcığın onu bırakıp gitmesi büsbütün yıktı... Hani kardeşlik, hani birlik?

Kunduracılık günleri... Çaresiz Salpa... ve Kadir çocuk... yeni terlemiş bıyıkları, kıvırcık

uzun saçlarıyla ağzının içine bakardı Kadir... O ne söylerse doğruydu... İnanıyordu Salpa'ya... Salpa ne biliyorsa anlatıyordu ona... Gazete okuyorlardı birlikte... Gelgelelim bildikleri hiç bir şeyi hayata uygulayamıyorlardı... Diğer kunduracılardan bir ayrıcalıkları yoktu... Onlar gibi pişpirik, tavla oynuyorlar, tombala çekiyorlardı... Onların da başuçlarında çıplak kadın resimleri vardı... Onlar gibi yürüyorlardı artık, fırsat buldukça meyhaneye gidiyorlar ucuz şarap içiyorlardı... Bazan Beyoğlu'na çıkıyorlardı... Kadir bayılıyordu ışıklara...

Bazı pazarlar Florya'ya, bazı pazarlar da Adalara giderlerdi kunduracılar toplanıp. Eğilimleri farksızdı onlardan... Çiğ köfte yapılıyor, top oynanıyor, içkiler içiliyordu... O kafayla çamların içine dalıyorlar, falcı karıları arıyorlardı... İp atlayan kızların bacaklarına bakıyorlardı... Bu falcı kadınlar fal baktırırken oraları buralarıyla oynanmasına da izin veriyorlardı bazan... Şalvarının içinden oynanmasına izin verdikleri de oluyordu kimi zaman... Daha ileri gidemiyorlardı. «Abe olmaz kocam düver sonra» diyorlardı... Falcı kadınların yanında sekiz ile oniki yaşlarında kız çocukları olurdu... Kalfanın söylediğine göre bazan bu çocukları götürebiliyormuş adamlar ormanın içine, istenilen parayı verirlerse...

Bu eğilimlerin içinde, olumluyla olumsuzun çatışmaları bunaltırdı Salpa'yı... Bunaldığı zaman kaçardı Salpa; yer değiştirirdi... İlk girdiği yerden üç hafta sonra ayrılmıştı, sonra çalıştığı yerde Kadir'i tanıdı... Kadir'i tanıdıktan bir bu-

çuk ay sonra, Kadir'le birlikte başka bir kalfanın yanında iş buldular... Bir süre sonra, bir yığın tatsızlık, yetmezlik oluştu içlerinde, tek kurtuluş yine bırakıp kaçmaktı... Kaçtı... Askere gitti Salpa...

Düşündükçe, «sosyalistim» demenin, ya da «sosyalist» olmak istemenin «sosyalist» olmaya yetmediğini anlıyor... «Sosyalistim» demenin ne denli zor, ne denli sorumluluklarla yüklü olduğunun bilincine ancak varıyor... Sosyalizmin bir reçete olmadığını ancak anlıyor...

Peki neydi bu sosyalizm? Nasıl öğrenecek, nasıl sosyalist olabilecek Salpa? Yalnızca okumayla, düşünmeyle olunur mu sosyalist?. Bilgisizliğin verdiği cesaretle nasıl konuşurdu bir zamanlar, daha dün... yakınlarda bile... Burjuvazinin siyasi iktidarına karşı yürütülecek haklı mücadele... Nasıl mücadele? Neydi burjuvazi, emperyalizm? Emperyalizmin en zayıf olduğu halka... emperyalizmin yumuşak karnı kırlardır... Neydi bu yumuşak karınlı, yumuşak götlü emperyalizm... nasıl birşeydi... Yalnızca top tüfek uçak, iki fabrika, beş rafineri, şu kadar ajan, şu kadar üs müydü? Süngü cop mitralyöz müydü yalnız? İstanbul, Ankara yolunda şu kadar Mobil, Shell, BP benzin istasyonları mıydı yalnız? Ne?!?

Nereye doğdu Salpa, neyin içine doğdu? Salpa, binlerce yılın alışkanlıkları, yasaları, kültürü, mirası içine büyük ve gizli bir örgütün içine doğdu. Bu büyük ve gizli örgüt onu besledi, büyüttü, okuttu. Nasıl düşünmesi gerektiğini, nasıl davranılacağını saygının, sevginin ölçülerini..

nedenlerini, korkuyu ondan öğrendi. Dünyaya, insanlara, şeylere bu örgütün ona taktığı gözlerle baktı, onun istediği biçimde anladı herşeyi... Reçeteler aldı ondan, kalıplar, ön yargılar aldı... Eti kemiği bu anlayışla yoğruldu, ona göre biçimlendi, gelişti. Anası, babası, dayıları, ağabeyleri bu örgütün gizli üyeleriydiler. Örgütün gizli yasalarına göre davranıyorlardı ve Salpa'yı ona göre yetiştiriyorlardı. «Bana dokunmayan yılan bin yaşasın» diyorlardı, «el öpmeynen ağız pis olmaz» diyorlardı, «büyüğünü tanımayan Allahını da tanımaz» diyorlardı, her büyük, tanrının temsilcisi oluyordu yeryüzünde ve büyüklerin yaptığı herşeye doğru gözüyle bakılması isteniyordu... Bir süre sonra Salpa gizli örgütün doğal bir üyesi haline geldi; onun yasalarına uygun yaşamaya, düşünmeye başladı. Ayıplar, günahlar ve yasaklar biçimlendirdi onu; toplumsal, töresel, dinsel, düzensel tabular konuldu önüne... Elif cüzü, Amme cüzü okudu, Kur'an kursuna gitti, namaz kıldı, görünmez güçlere yalvardı, hesap verdi, sığındı, yardım umdu... Sonra okula başladı, ikisini birlikte yürütüyordu... Ona bayrağı, Atayı, tarihi, coğrafyayı, büyükleri küçükleri öğrettiler... Okuyup yazdıkça özgürlüğünü parça parça yitirdi, okudukça küçüldü... Yaşı ilerledikçe yasaklara, ayıplara, günahlara çarptı, görünür görünmez binlerce baskı altında ezildi. Ve gerçekliği büsbütün yitirdi... Boşlukta sallandı durdu. Bu sallantılar, ezilmeler toplumsal tepki olacak birikimleri yarattı Salpa'da... Giderek şu kanıya vardı. Bekçiler polisler valiler kaymakamlar öğretmenler subaylar askerler yargıçlar savcılar

bakanlar bankalar başbakanlar reisicumhurlar genellikle ve çoğunlukla bu gerici örgütün üyeleriydiler... Kafalarının içine yerleştirilen alıcı verici hareket ettirici motor, onları yönetiyordu... İlerici olanı bile bir süre sonra genel eğilim ve baskıya boyun eğiyor ve ilerici niteliğini kaybediyordu. Değişimin kaçınılmaz akışı, ilerleyişi önünde durmaya, gelişmeyi durdurmaya çalışıyorlardı. Çoğu bilinçsizdi; bir vidaydı, bir yaydı, zorunlu akış içinde ezilip geçileceklerdi... çoğunlukla yaptıklarının doğruluğuna inanıyorlardı, körü körüne savunuyorlardı görevlerini... Oysa kim adına savunuyorlardı, kimleri savunuyorlardı... Tarihin Cellatları tarihe sahip çıkıyorlardı... Görevleri tarihe karşı gelme, akışı durdurmaktı. Oysa tarih akacak, bir yığın kahramanı, haini, yiğidi, celladı, korkağı, ilericiyi, gericiyi, tutucuyu beraberinde yaratacaktı. Cellatsız tarih olamazdı...

İşte gelişiyor, değişiyor herşey. Tarih, hain ilan edilmiş gerçek kahramanlarla dolu, onu görüyor Salpa. Hukuk!.. İnsanı ezme sömürme hukuku... Tarih... ezenlerin, sömürenlerin, kahramanlık (!) destanlarıyla dolu tarihi... Halktan olanların yokedildiği, halk kahramanlarının hain ilan edildiği tarih... İşte Salpa'ya öğretilen...

Şimdi ne yapacak Salpa? Emperyalizme karşı savaşmak için, ne yapacak?.. Onun bütün pisliklerini içinde taşıyarak onunla savaşabilir mi? Öncelikle, içinde bulunduğu örgütün manyetik alanı dışına nasıl çıkacak? Nesnel olarak hizmetinde bulunduğu kurumlardan nasıl ayrılacak, onların uzantılarını nasıl yokedecek için-

den? Nasıl kurtulacak? Etiyle kemiğiyle, eğilimleri, alışkanlıklarıyla bağlı olduğu gizli güçlerden, açık güçlerden, bu örgütten nasıl sıyrılacak?

Bu örgüt binlerce duygu, eğilim oluşturmuştur; bir yığın alışkanlık yaratmıştır içinde Salpa'nın. Bu eğilimler, bu alışkanlıklar, yaşadıkça içinde, nesnel olarak, bu eğilimler, bu alışkanlıklar aracılığıyla bu örgüte hizmet etmeye, onun yaşamasına yardımcı olmayacak mıydı? Acımak, sevmek, korku, yiğitlik, mertlik, tembellik, uyuşukluk, dürüstlük, başkaldırı, bilinç, eleştiri, vb. hepsi bu örgütün yarattığı, can verdiği, kan verdiği şeyler değil miydi? Onun toprağında yetişmiyor mu herşey?

O halde?!?

Duyguların toplumsal yapısını kökenini ele alırken nelere dikkat edecek Salpa? Herşey karşıtını yarattığına göre, gerçek karşıtı nasıl bulacak Salpa?.. İnançsızlığın içinden mi çıkacak inanç... İnançsızlığın içinden çıkan inanç ne denli sağlıklıdır? Hangi deneylerden geçerek oluşur sağlıklı inanç? Güven güvensizliği, güvensizlik güveni mi doğuruyor? Boyun eğme karşı durmayı, korku cesareti, nefret sevgiyi mi? Temel çürükse, ürün sağlıklı olur mu? Şaşırıyor Salpa, yetmiyor kendine, çözemiyor kafasının içini dolduran yumakları...

«Toplum hareketi herkesi eğitecek, yerli yerine koyacaktır...»

Peki nerde olacak bu toplum hareketi, kim yapacak?..

«Biz yapacağız... biz...»

Kimdi bu biz... Salpa bu «biz»in sağlıklı, gelişen bir parçası haline nasıl gelecek?

Herşey gelişiyor, değişiyor ve herşey kendi içinde kendi sonunu yaratacak unsurları besliyor, büyütüyor... İşte Salpa, bu gelişen güçler içinde, gelişmenin yasaları içinde nasıl bir yer tutacak? Kendi motorunu yönetme hakkına ve gücüne, bireysel bataklığa düşmeden nasıl sahip olacak? Herşey karşıtı ile varolduğuna göre, Salpa, eskiyi yaşatan, vareden unsurlara, kurumlara aşı olmaktan nasıl kurtulacak? Onları nasıl. hangi güçlerin birliğiyle yıkacak?

Tıkanıyor Salpa... Çözemiyor... Bilinci yetmiyor bu işe...

«Kitle ve hareket» diyor. «Kitle hareket okulu.»

Ve yüreğinde, bilincinde, etinde - kemiğinde binlerce yanardağ taşıyarak kalabalığın içinde yitiyor... eriyor... daha ileri bir unsur olmak için... değişmek ve değiştirmek için...

Selimiye 1973

Yılmaz GÜNEY

Yirmidört ağustos dokuzyüz yetmişiki... perşembe... Saat onbir... Ahmet oğlu, dokuzyüz kırkbeşde Medine'den Saimbeyli ilçesinde doğma, Tufanbeyli ilçesi, Bozgüney köyü, cilt sekiz, sahife seksendört, hane otuzaltı nüfusuna kayıtlı, İstanbul Teknik Üniversite son sınıf öğrencisi, Yaşar Yılmaz, Şişhane Eralko Han'da, Statik büroda, adım adım yaklaşan sinsi tehlikeden habersiz, statik betonarme hesabı yapıyordu. Ter içindeydi... Aklında bir yığın rakam vardı ve faşizmi hiç düşünmüyordu; sık sık saate bakıyordu. Saat onikide, hanın önünde nişanlısıyla buluşacaklardı çünkü. Öğle yemeğinde, buz gibi, koca bir bardak bira içmeyi düşünüyordu, Öksüzüyle beraber. «Öksüz» diyordu nişanlısına... Öksüz büyümüş bir kızdı nişanlısı.

Ağustos başlarında gelmişti köyden. Dev-Genç davasının tutuksuz sanıklarındandı. Üç gündür adı okunuyordu radyoda. İddianame tebliğ edilemeyen sanıklara çağrıydı bu. Geldiği gün, Savcılığa uğramış, iddianamesini alıp Davutpaşa'daki Dev-Genç duruşmalarına katılmıştı.

İşe başlıyalı onaltı gün oluyordu.

Bir arkadaşı sesleniyor...

«Yaşar, ikinci katta ziyaretçilerin var...»

Anlamadan, «ziyaretçi» ile herhangi bir bag kuramadan bakıyor ona Yaşar...

«Sekreterin yanında» diyor ve gidiyor.

Elindeki hesapları bırakıyor; ikinci kata çıkarken düşünüyor.

«Kim olabilir?»

Saat onbiri yirmi geçiyordu. Kimseyi beklemiyordu. «Ziyaretçiler» kim olabilir? Nişanlısı olamazdı. Köyünün öğretmeni Hasan'la gelmişlerdi köyden. Bir akrabasını Almanya'ya yolcu edip dönecekti Hasan. Döneceği zaman uğramasını istemişti. O muydu gelen? Hasan mıydı?

Tanımadığı üç adam, oturdukları yerden kalktılar onu görünce. Biri yaklaştı, bir diğeri kapıya doğru yürüdü, üçüncüsü iki adım sağladı; bıyıkları sarkık, yirmibeş otuz yaşlarında, iri yarı, dişlek bir adamdı.

«Yaşar Yılmaz siz misiniz?»

«Benim!»

«Bizimle emniyete kadar geleceksiniz!»

Emniyet... kelepçe... cop... taş duvar...

Ansızın, görünmeyen ellerin çevresine çelik duvarlar ördüğünü, koptuğunu, insanlardan koparıldığını duydu Yaşar... Üç adamın ortasındaydı.

«Çalışma masanı görmek istiyoruz,» dediler.

«Buyrun.»

Çıktılar. Merdivenleri inerken ortalarına almışlardı Yaşar'ı. Yatağı yeni değiştirilmiş bir ırmak gibiydi. Nereye, niye götürüleceğini bileme-

menin tedirginliğiyle doluydu. Çevrenin duymasını istemiyordu. Yeni girdiği bir iş yerinde «sıkıyönetimce aranıp götürülmek» hoş karşılanmıyabilirdi.

Çalıştığı odaya girdiler. Üç arkadaşı vardı, proje hesabı yapıyorlardı. Memurlar yapmacık bir tavırla, gülümseyerek selâmladılar onları. Hemen anladılar; kıpırtısız bir ve kuşku dolu gözlerle izlemeye koyuldular. Yaşar'ın kafasında doğurgan sorular canlanıyordu... Masasında ne arıyabilirlerdi? Emniyette ne işi vardı?

«Senin mi bu?»

«Benim.»

Küçük bir cep defteriydi. Sayfalarını hızla, üstünkörü çevirip baktılar... Birtakım adresler, telefon numaraları... küçük küçük notlar...

«Bunu alıyoruz.»

Cebine koydu. Bir polis çekmecelere, camlı dolaba bakıyordu. Bir diğeri kapıda durmuştu.

Şimdi herşey, yaşayan ve kendilerini duyuran, uyarıcı sarsıcı, bir özellik gösteriyordu. Beton hesabı yaptığı kâğıtlar, rapido takımı ve hesap cetveli, kurşun kalemler, silgiler. Ve arkadaşları... Onaltı gündür doğru dürüst birşey konuşamadığı, konuşacak şey bulamadığı arkadaşları.

«Buyrun gidelim» dedi dişlek olanı.

Birşey unutmuş gibi, ararcasına çevresine bakındı. Arkadaşlarının kaygılı, acıyan gözleriyle karşılaştı. Gülümsedi onlara...

«Eyvallah!»

Hiç konuşmadan indiler merdiveni. Saat onikiye üç vardı. Hanın önünde siyah bir Wolkswagen polis otosu ve terli, kırmızı yüzlü bir me-

mur bekliyordu. Arabanın arkasına oturttular Biri sağına, biri soluna yerleşti. Sıcacıktı. Araba hareket etti. Saat onikiydi. Uzaktan telâşlı adımlarla nişanlısının geldigini gördü. Hızla yanından geçtiler. Başını çevirip ardından baktı. Boşuna bekliyecekti kapıda... Sonra öğrenecekti götürüldüğünü...

«Alo... Ben çiçek ...Doksanaltı numaralı misafir geliyor... tamam...»

Demek numarası doksanaltıydı... «Misafir» dediklerine göre, öyle iki üç günde bırakmıyacaklardı. Dev-Genç duruşmaları sırasında bir sanık, bulunduğu hapishaneden alınarak, gözleri bağlı bilmediği bir yere götürüldüğünü, iki gün alıkonduğunu, bunun kanunsuz bir işlem olduğunu söylemişti. O güne dek, sorgunun yalnız poliste, Birinci Şubede yapıldığını sanıyordu Yaşar. Bu durum kafasını karıştırdı.

«Beni neden götürüyorsunuz?»

Cevap vermediler.

«Birkaç gündür Dev-Genç davasına gitmiyordum... onun için mi?»

Yine ses yok... Sokağa, kaynıyan insan seline, göze çarpan kadın ve kızlara bakıyorlardı.

Duruşmalar başlıyalı üç hafta oluyordu. Tutuksuz sanıkların sorgusu genellikle bitmişti. Duruşma yargıcından, sorgusunun bir an önce yapılmasını istemişti. Bir iş bulduğunu, gelip gitmesinin işe başlamasını engellediğini bildirmişti. Bir şey söylememişti duruşma yargıcı, kafasını sallamakla yetinmişti; anlamsız bir biçimde.

Bütün yol boyu, niye götürüldüğünü düşündü. Niye sorgusunu yapmamışlardı; bir bildikleri mi vardı?

Ne olabilirdi ki?

Duruşmanın ilk günleriydi. Avukatlardan biri, tersane işçilerinin bir kısmının gemi olaylarıyla ilgili tutuklandıklarını söylemişti. Sendika üyesi bir işçi, ilgilenmesi için ricada bulunmuş avukata. Tersane-İş'in kurulmasında önayak olanlardan biriydi Yaşar. «Tahkikat yapıp bırakırlar herhalde,» demişti avukat. Önemsememişti o gün.

Şimdi, giderek kökü derinlere varan bir sızı duyuyordu. Arkadaşlarının tutuklanması, şu an duyduğu etkiyi yapmamıştı üzerinde. İlgilenmek gereğini de duymamıştı. Birkaç gün sonra da unutmuştu onları. Evet, unutmuştu... Utancın ezikliği sardı içini... Unutmuş olmanın utancı yeni boyutlar kazanıyordu düşündükçe.

Arkadaşları tutuklandığına göre, sormazlar mı tanıdıkları devrimcileri? Onlar da sözetmiş olamazlar mı kendisinden? Tersane-İş'in kuruluşunda emeği geçmişti; fakat herhangi bir sorumluluğu, örgütsel bir ilişkisi olmamıştı. Bir buçuk-iki yıldan beri de sendika üyelerinden hiçbirini görmemişti. En son, Hilmi abiyi bile göreli çok zaman geçmişti aradan. Onlarla ilgili olamazdı.

Köyden geldikten on gün sonra yayınlanmıştı sıkıyönetim bildirisi. «Vatan haini sabotajcılar yakalandı,» diyordu bildiride. Bürodaydılar. İşe başladığının ikinci ya da üçüncü günüydü. Birkaç mühendis ve öğrenci arasında tartışma konusu olmuştu bu bildiri. Kimse inanmıyordu sabotaj iddiasına. Reichstag (1) örneği bir komp-

(1) Reichstag: (Almanya Büyük Millet Meclisi binasına verilen ad). 27 şubat 1933'de bu bina kundaklana

lo olduğunu söyleyip gülmüşlerdi... Evet gülmüşlerdi o gün... Ve bilgiçlik taslamıştı. Reichstag örneğini verip... inanmamakla yetinmişlerdi. Sorumsuzluk ve ilgisizlik ıslak bir kırbaç gibi şaklıyor bilincinde. Utanıyor ve o anlatılmaz sızı bedenini bir uçtan bir uca sarsarak geçiyordu.. Yüzlerce kez, gülerken, bilgiçlik taslayan hali gözlerinin önüne geliyor; küçülüyordu. O küçük burjuva bilmişliğini acıyla anıyordu şimdi...

O bildiri yayınlanalı onüç-ondört gün oluyordu. Onunla mı ilgiliydi götürülmesi?

Yıldız yokuşunu çıkıyorlardı.

Niye bütün tutuksuz sanıkların sorgusu yapıldığı halde kendi sorgusu yapılmadı? Göz altında tutmak için mi beklettiler? Ne düşünebilirler? Hemen hemen hergün duruşma vardı. Sabah yedide kalkıyordu. Tünelde bir arkadaşının evinde kalıyordu. Sabahları Davutpaşa'ya duruşmalara gidiyor ve akşam dönüyordu ilk günler. Neden yapılmamıştı sorgusu?

Neden götürüyorlar?

Sendikalı işçilerle mi ilgili? Onlarla eski dostluğundan ötürü birşeyler mi düşünüyor polis? Yoksa, eski öğrenci olaylarıyla mı ilgili? Neden götürülebileceğini bir türlü çözemiyordu.

---

rak yakılmıştır. İktidara yerleşmek ve faşist diktatörlüğü meşru kılmak için Hitler yönetimi, yangın olayını bahane ederek Almanya'da başta komünistler ve işçiler olmak üzere geniş bir tutuklama eylemine girişmişlerdir. Faşist Hitler yönetiminin baskı, terör ve katliamlarının gerekçesi olarak gösterilen Reichstag yangınının bütünüyle faşistler tarafından tezgâhlanmış bir komplo olduğu Leipzig duruşmaları sırasında ortaya çıkmıştır.

Köyden ayrılırken eve, eşe dosta, «bir-bir-buçuk ay sonra görüşürüz» demişti. Ev, sabırsızlıkla, binbir kaygı içinde bekliyordu Yaşar'ı. Çünkü okul bitecekti ve evin Yaşar'dan umdugu şeyler vardı. Yıllarca süren yoksulluk bitecekti... Sağ salim dönmeliydi eve.

«İstanbul bize uğur getirmiyor, ya polisler dövüyor, ya tutukluyorlar» diyordu Gelin.

«Gelin» derdi anasına. Çocukken herkes «Gelin» derdi anasına. Dal gibi ince, her işe koşan gencecik bir kadındı o zaman... Çok isterdi «ana» denmesini. Diyemezdi. «Gelin» demeye alışmıştı bir kez...

Uğurlarken ağlamıştı Gelin.

«Yine tutuklamasınlar seni gadasını aldığım» demişti. Çok korkuyordu tutuklamadan Gelin. Çünkü Yaşar, DevGenç'ten ötürü iki buçuk ay tutuklu kaldıktan sonra dönmüştü köye.

«Dön de, inşallah uzun zaman salmam seni» diyordu. İstanbul ve diğer kentlerde öğrenci olaylarındaki ölümler gözlerini yıldırmıştı. Her radyo haberini korkuyla dinlediklerini söylüyorlardı...

Gayrettepe'ye gelmişlerdi. Özel bir okuldu burası eskiden. Özel mühendislik okulu. Zemin kata indirdiler Yaşar'ı. Polislerin arasında beklettiler biraz. Bir odaya aldılar sonra. Eski bir daktilo, bir masa... ince bıyıklı bir adam... ve dosyalar yığılı...

«Adın ne senin?»

«Yaşar Yılmaz.»

Ağzında birşey varmış gibi çiğniyordu polis...

«Otur» dedi bir sandalye göstererek. Oturt tular yanındaki sandalyeye. Bir polis ayaktaydı. Yaşar bez ayakkabısının burnuna bakıyordu. Başını kaldırdığında kendisini getiren polislerin odadan çıktıklarını gördü.

«Kim ulan bu Kâmil?»

Oturan esmer, ince bıyıklı polisti soran. Küçük cep defterini karıştırıyordu dişlerini sıkarak. Sesinin sertliğinden ürkmüştü.

«Amcamın oğlu olur. Köyden verdiler adresini. Ziyaret edecektim. Vaktim olmadı.»

Gözlerinin içine sert sert baktı.

«Yalan söyleme eşşolueşşek, yalan söyleme. Ankaralı Kâmil... Tanımıyor musun?»

«Doğru dürüst soramaz mısın? Niye sövüyorsun ki?»

Ayaktaki, sözünü bitirir bitirmez ensesine öyle bir tokat vurdu ki, dişleri birbirine çarptı Yaşar'ın.

«Kes sesini! Ne sorulursa cevap ver... Yatırırsam görürsün ananın ...mını... Tanımıyor musun şimdi sen bu Ankaralı Kâmil'i?»

«Ben hiç Ankaralı Kâmil tanımıyorum.»

«Anlıyacağız... Bu telefon numaraları kimin? Bunlar da mı amcanın oğlunun, amcanın kızlarının?»

«İş ararken aldığım mühendislik bürolarının telefon numaraları.»

Sustu. Dişlerini sıktıkça çenesi oynuyordu. Yanındaki polis, boka bakar gibi bakıyordu Yaşar'a. Daktilonun üzerinde bir kâğıt vardı. «Selim Toprak» adını okuyabildi. Doğum yeri, yılı, altında verdiği kısa ifade... Onbeş yirmi satırlık

birşeydi. Hızla gözden geçirdi. Adını gördü.

«Oku eşşolueşşek oku!»

Yazıyı okunmayacak biçimde çevirdi.

«Götür» dedi sonra yanındaki polise.

«Kalk ulan!»

Kalktı. Kafası allak bullak olmuştu. Köyden geldikten sonra, bir yandan duruşmaları izlerken, bir yandan da iş arıyordu. Sular idaresine de uğramıştı. Öğrencilik döneminden tanıdığı, aynı üniversitede kısa bir süre asistanlık yapan bir arkadaşı görmüştü orda; Selim Toprağı... «Duruşmalar nasıl geçiyor» demişti. «Gazetelerden pek birşey anlamıyoruz. Nasıl, millet boyun mu büküyor, yoksa namuslu mu davranıyor?»

«Duruşmalar iyi gidiyor» demişti ona «Yalnız, nasıl temizliyecekler bu işi, nasıl hesap verecekler? Adaletin sıkı yönetimde işi ne?»

«...Millet boyun mu büküyor, yoksa namuslu mu davranıyor?» diyerek dışardan gazel okuyan Selim Toprak bunları mı söyledi polise?...

Bir kat daha indiler. Üstünü aradılar. Kemerini aldılar. «Bir kemer» diye yazdılar. İnce koridorun sağında ve solunda sıra sıra hücreler vardı. Geçerken, küçük hücre deliklerinden içerisini görmeye çalıştı. Karanlıktı. Birşey göremedi. En sonra, tuvaletin bitişiğindeki hücreye koydular. Kapadılar demir kapıyı.

«Birşey istersen aldırırız. Cıgara falan gibi,» dedi polis.

«İki bafra!»

Para verdi. Polisin uyumlu ayak sesleri yankılanarak uzaklaştı. Ses uzaklaştıkça, yoğun bir yalnızlığa gömülüyordu. Zayıf bir ampul yanı-

yordu tepede. Tahta çerçeveli bir yatak vardı. Birbuçuk, iki metre eninde, iki, ikibuçuk metre boyundaydı hücre. Duvarlarda, çizilerek yazılmış yazılar çarptı gözüne. İyice görebilmek için eğildi.

«Kahrolsun Faşizm.»

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«Evet... beğenmediğiniz... «götü boklu» işçiler, köylüler birgün dünyayı değiştirecekler...»

«Faşizm devrimcilerin hocasıdır.»

«Zafere kadar savaşacağız.»

«Arkadaş sakın paniğe kapılma.»

Kimler geçti burdan? Nasıl geçtiler?

Titriyordu. Bez bir ayakkabı, ince bir gömlek ve eski bir pantolon vardı üstünde. Yatağa uzandı. Gözlerini tavana dikti. Nişanlısını düşündü. «Öksüzüm» dedi, içi sızladı. Gözü puslandı hafiften. Öğrenmiştir götürüldüğünü. Arar mı? Nereden arıyabilir? Başka kim arar sorardı Yaşar'ı? Günlerce, aylarca bırakmasalar; ya da bir kurşun sıksalar kafasına, atsalar bir kuyuya, kim arardı? Var mıydı arıyacak kimsesi? İşçi arkadaşları tutuklandığında ilgilendi mi kendisi? Aklına geldi mi onların çocukları? Aç mı, susuz mu, bir ihtiyaçları var mı bu çocukların dedi mi?

12 Mart'tan sonra devrimci avına çıkan güçler karşısında ne yaptı?

Kimseyi aradı mı?

Aramak... aranılmak... düşünülmek... Kimsesizlik duyguları kıpır kıpır oynadı bilincinin derinliklerinde. Şimdi sıra kendisine gelmişti. Kim arıyacak Yaşar'ı? Aklına kimse gelmiyordu «Öksüz»den başka...

Başını duvardan yana çevirdi.

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

Üşümesi gelişiyordu.

«Dağıtma kendini oğlum Yaşar,» diyordu. «İşi büyütmeye gerek yok. Dur bakalım, sabırlı ol.»

Yeniden zorladı beynini. Soğukkanlı olmalıydı. Selim neler söyleyebilirdi? Çok çok konuştuklarını anlatabilirdi. Bunun için ne kadar tutarlar adamı?

«Kahrolsun faşizm.»

Geçmiş öğrenci olayları mı? Bir ihbar?... İşçilerin tutuklanması ile ilgili olamaz mı?

«Faşizm devrimcilerin hocasıdır.»

Ayak sesleri... madeni gürültüler... doğruldu... Demir kapının küçük deliğinde bir asker yüzü göründü, bir ekmek uzatıldı. Aldı ekmeği. Kapının altındaki aralıktan melamin bir kap itildi. Pırasaydı. İsteksiz bir iki kaşık aldı. Ekmeği yatağa koydu, tabağı aralıktan itti dışarı. Bir cigara yaktı. İki cigarası daha vardı.

Kapıyı yumrukladı. Nöbetçi polisin sesi duyuldu.

«Ne istiyorsun?»

«Tuvalet»

Ayak sesleri... Kapının deliğinde polisin tatsız yüzü. Lokmasını çiğniyordu.

«Ne istiyorsun?»

«Tuvalet» dedi çekinerek...

«Yahu ne biçim adamsınız, yemek de yedirmez oldunuz» dedi; söylenerek gitti.

Çok sıkışmıştı. Nerdeyse altına işeyecekti. Tepiniyordu olduğu yerde.

«Kahrolsun faşizm.»

On onbeş dakika geçti, gelen giden olmadı. Bir köşeye, ya da yatağa işemek geçti içinden. Ya uzun süre kalırsa... ıslatırsa yatağı... Boncuk boncuk ter birikiyordu alnında. Soğuk soğuk. Yatağa uzandı. Ayaklarını duvara dayadı. Basınç azalır, direnme gücü çoğalırdı belki.

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

Dayanamıyordu. Bafra paketini boşalttı. İki cıgarası kalmıştı. Birini yaktı. Öbürünü gömleğinin cebine koydu. Pakete işedi. Karyolanın altına gizledi.

Tabakları topluyorlardı dışarda. Deliğe yanaştı. Sakallı, zayıf bir genç hafif hafif topallıyarak geçiyordu. Ardında bir polis...

«Çekil ulan geri, bakma delikten» dedi polis.

İki kişi daha götürdüler tuvalete.

Az sonra demir kapısı açıldı.

«Çık.»

Çıktı. İşerken başında bekledi polis. Utandığından olacak zor işedi... Hemen döndü ve uzandı yatağa. Rahatlamıştı. Son cıgarasını da yaktı. Kafasını kurcalayan binlerce soru, tedirginliğini çoğaltarak, yoğunlaştırarak ürüyordu. Tırnağını yiyordu. Az sonra yenecek tırnağı kalmadı. Bir gerçeği, bütün gerçekliğiyle yeni yeni kavrıyordu. Gerçeğin adı duvarda yazılıydı...

«Kahrolsun Faşizm.»

Öğle yemeğinde ne düşlüyordu? Koca bir bardak bira içecekti, soğuk buz gibi bir bira. Demek daha önceki günlerde rakı içerken, bira içerken polis hücrelerinde insanlar vardı. Belki baskı ve işkence altındaydılar ve o an Yaşar bira içiyordu. O gülerken, hayatın akışına kendini

kaptırmışken başkaları binbir acı içinde kıvranıyordu demek!

Utandı. Cesaretle üstüne gidemedi utanç kaynağının. Köklerini arıyamadı; kaçtı.

İki olmuştu saat. Nöbetçi polis kapıyı açtı.

«Neyin varsa al» dedi.

Neyi vardı ki Yaşar'ın. Duvardaki yazılara baktı.

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«Arkadaş sakın paniğe kapılma.»

Hücrelerin önünden geçerken, yan gözle bakıyordu hücre deliklerine. Hiçbirşey göremiyordu. Karanlıktı hücreler. Koridorun ucundaki masaya vardılar. Bir polis oturuyordu. Adını buldular kâğıtlarda... Kemerini verdiler. Kemerini takarken, polislerin sırtı dönüktü Yaşar'a. Masaya dayamışlardı kollarını. Aralarında konuşuyorlardı... Kır saçlı, iri yarı biri gelince toparlandılar.

«Bu ne tedbirsizlik?... Sanığa sırtınızı dönmüşsünüz!»

Apar topar üst kata çıkarttılar. Baldırına bir tekme vurdu polisin biri...

«Eşşolueşşek, senin yüzünden azar işittik.»

Üst katta bir süre koridorun köşesinde beklettiler. Yanında asık yüzlü bir polis duruyordu. Kimse birşey söylemiyordu. Evraklar bir odadan bir diğerine telâşla dolaşıyordu. Bir polis geldi. İki paket Bafra ile parasının üstünü verdi.

«Şu yan odada bekleyin» dedi.

Polis, odaya soktu Yaşar'ı. Bir yer gösterdi.

«Otur.»

Oturdu. Sabırsızlanıyordu.

«Hesap cetvelini emanet aldık... İş yerinde işi dağınık bıraktık» diyordu.

Bir polis göründü kapıda. Yabancı değildi yüzü. Fakat nereden tanıdığını çıkartamadı. Ortadaki masaya kıçını iliştirdi. Kollarını göğsünde kavuşturdu. Gülümseyerek bakıyordu Yaşar'a.

«Sizinle daha önceleri de karşılaşmıştık galiba!» dedi polis. «Hiç yabancı gelmiyorsunuz

Hiç yabancı gelir mi Yaşar... öğrenci eylemlerine katılmış bütün polisler bilirdi onu.

«Olabilir...» dedi Yaşar.

Gülerek anlamlı anlamlı başını salladı polis

«Siz dolmuş şoförü müydünüz?»

Dalga geçiyordu... tanıyordu... konuşturmak istiyordu... anladı Yaşar... Ne umuyor olabilirdi?

«Değilim... şoför değilim...»

Çok şey biliyor duygusunu vererek, kafasını salladı yine. Yılıştı...

«Şoför değilsin demek!»

«Öğrenciydim... Son sınıfta tek dersten bekliyorum.»

«Hangi dersten.»

«Kanalizasyon.»

«Şişli yurdunda hiç kaldınız mı? Belki oradan ısırıyor gözüm.»

Demek nerde kaldığını bilmiyor polis.

«Evet... orda kalıyorum...»

Ya gidip müdürden sorarlarsa. Sizde böyle böyle bir öğrenci var mı derlerse? Yalan söylediği çıkarsa. Hemen ekledi.

«Orda kalıyorum, ama gayrı resmî.»

«Ne demek gayri resmi»

«Kaçak kalıyorum yani.»

Bundan sonra kaldığı yer sorulursa, Şişli yurdunda diyecek ve direnecekti. Gerek önceki polis deneylerinden, gerekse «Militana Notlar» kitabındaki örneklerden bunu öğrenmişti. «Yalan da olsa ilk söylediğinde ısrar et.» Evet... öyle yapacaktı... Tünelde, tatilde olan bir arkadaşının evinde kalıyordu. Evde ne var ne yok bilmiyordu. Herhangi bir tatsızlığa neden olmamak için söylemiyecekti orasını.

Bir polis girdi.

«Gidiyoruz!»

Tek kelime... «gidiyoruz» nereye gidiyoruz... neden gidiyoruz... açıklama yok. Yalnızca... «gidiyoruz».

Dışarı çıkardılar. Saat üçtü. Gene, siyah bir Wolkswagen'e bindirdiler. Yanına birisi oturdu.

«Kelepçe!»

«Ne gereği var. Kaçacak göçecek değilim.»

Kelepçeyi koluna geçirdiler; demirin soğukluğu, taşıdığı anlam, içini ürpertti ilk etkide. Polis gülüyordu. Ağzı soğan kokuyordu.

«Kaçmazmış... Arkadaşın pek suçu yokmuş zaten.»

Öbürleri de güldüler...

Araba Yıldız'dan aşağı iniyordu.

«Oğlum Yaşar... bu işin sonu bok...» diyordu. «Dağıtma kendini!... Soğukkanlılığını bozma...»

Sıra beklemeden arabalı vapura girdiler...

Nereye, neden gidiyordu? Selimeye'ye savcılığa mı götürecekler? Belki de, «bu adam tutuk-

suz olduğundan duruşmalara gelmiyor, tutuklarsak gözümüzün önünde olur,» demiş olamazlar mı? Dev-Genç'le ilgili bir sorgu? Selim Toprak!? Açıklık kazanmamış sorular... Belki bin kez, aynı şeyleri düşündü. Ve sık sık hücre duvarındaki yazılar geldi gözünün önüne.

«Kahrolsun faşizm.»

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«Arkadaş sakın paniğe kapılma.»

Çevreye, herşeyi ilk kez görüyormuş gibi ve bir daha göremiyecekmiş gibi bakıyordu.

«Dağıtma kendini arkadaş,» dedi kendine. Bir adam ayran içiyor. Bir çocuk araba kullanmaya özeniyor, canı çektikçe klakson çalıyor, anası babası engel olmaya çalışıyorlar ona... İsteklerinin engellenmesine kızıyor çocuk, ağlıyor... Bir adam ayakkabısını boyatıyor... arabasının camlarını siliyor bir başkası... Öndeki polis gazete okuyor. Herşey, ayrıcalık kazanmıştı. Herşeyi büyük bir dikkatle izliyordu.

Karşıya geçtiler. Selimiye'ye dönmediler. Haydarpaşa köprüsünden geçerlerken...

«Emniyet amirliği önüne» dedi biri.

Kadıköy emniyet amirliğinde işi neydi? Altı yedi ay önce, Kalamış'ta, bir arkadaşına bir bisküvi kutusu dolusu kitap emanet etmişti... O da kömürlüğe saklamıştı kitapları. O mu öğrenildi? Onun için mi götürüyorlar?

Araba Kadıköy Kaymakamlığı'nın önünde durdu. Hiç kimse inmedi. Öndeki polis saatine baktı ve gazetesini okumaya koyuldu. Yanındaki, vapur yolcularını izliyor, daha çok, açık giyimli kadınlara, kızlara uzun uzun bakıyordu.

Yaşlı, şişman bir kadın, arabanın içine, Yaşar'a ve kelepçesine kuşkuyla bakarak geçti. Yüzündeki değişimi kaçırmadı Yaşar... o insana özgü kaygı - acı karışımı bileşim çok duygulandırdı Yaşar'ı... İzledi o şişman kadını. Beş on adım yürüdükten sonra döndü baktı; üzgün... kaygılı... Elinde yarı dolu bir file vardı. Domates, yeşil biber, maydanoz... Gözlerini ayırmadan bakıyordu ona Yaşar. Acıyla başını sallıyarak, sık sık ardına bakarak kalabalığın içinde kayboldu kadın.

Bir genç kız, gülerek, hayat dolu kokular saçarak geçti yanlarından. Öksüz geldi aklına.

Yarım saate yakın beklediler. İnsanları seyretti Yaşar. Tek tek düşünmeye çalışıyordu üstlerinde. Başaramıyordu. Onları düşünürken, araya bütün kuşku ve kaygılarıyla kendi durumu giriyordu.

Bir minibüs durdu hemen arkalarında. İndi gazete okuyan, minibüse gitti. Bir adamla konuştu. Ne oluyordu? Kendilerinden yana bakıyorlardı.

«Kalk» dedi yanındaki.

Minibüse giderken bir arkadaşının karısını gördü uzaktan. Dalgın yürüyordu. Açtılar kelepçesini. Minibüse bindirdiler. En arka koltukta oturan adamın yanına oturttular. Kısa kollu bir gömlek giymiş genç bir adam, steni bacağının arasına gizlemişti. Bir başka genç, alışkın davranışlarla ustaca taktı kollarına kelepçeyi... Yine kelepçenin soğuk demiri kaygıyla içini ürpertti. Şoförün yanında, kır saçlı yeşil gözlü yaşlı bir adam kıpırtısız, donuk onlara bakıyordu. Hareket ettiler.

Haydarpaşa köprüsünden geçerken... öndeki, bir el işareti yaptı.

«Dizime yat» dedi, yanındaki Yaşar'a. Boynuna çökerek dizine yatırdı. Bir battaniye örttüler üstüne. Döşemeyle battaniye kokusu arasında kaldı. Alışkın eller uzandı battaniyenin altına. Pamuklu, meşin bir gözlük geçirdiler kafasına. Karardı herşey... N'oluyordu? Dev-Genç duruşmasında konuşan arkadaşın sözleri geldi aklına... ürktü.

«Sola dönersek Selimiye'ye gidiyoruz,» diyordu.

Sağa döndüler. Ankara asfaltında olmalıydılar... Karanlığın da sıkıntısıyla su gibi terlemişti. İşlek bir yolun bütün gürültülerini bir bir aklında tutmaya çalışıyordu. Onbeş yirmi dakika sonra, sağa döndüler. Nereye gidiyorlardı? Korku, kaygı, kuşku içindeyken, o şişman yaşlı kadın geldi aklına... Onun üzgün, acıyla bakan yüzü... Son gördüğü genç kızın canlı yüzü, gülüşü... ve hücre duvarına tırnakla çizilen yazı...

«Arkadaş sakın paniğe kapılma.»

Araba çakıllı bir yola girdi. Az sonra da durdu. Çakılda yürüyen ayak sesleri... ağaç yapraklarının hışırtısı. Kapı açıldı. Aldılar üstünden battaniyeyi.

«Kalk!» dediler.

Doğruldu. Kolundan tutarak indirdiler. Çakılların üstünde yürüttüler.

«Ayağını kaldır. Merdiven çıkıyorsun!»

Üç basamak çıktılar. Kent dışında, sessiz bir yer olmalıydı. Kapılar açıldı kapandı.

«Merdiven iniyorsun.»

Altı... yedi... basamak indi. Sonra sağa sola çarptı, tökezledi. Bir kapı gıcırdayarak açıldı. Sürüklenerek, değişik kokulu bir yere girdiler. Hiçbir şey göremiyordu. Gözlüğün lastiği kafasını sıkıyordu.

«Otur!»

Korkarak oturdu. Buna «kıç yordamıyla oturmak» diyor Yaşar. Kapı gıcırdayarak kapandı. Bir kibrit çakıldı; tanımadığı bir cıgara kokusu yayıldı. Karanlığın içinde kendi kendine çoğalarak, çoğalana yetmiyerek bekliyordu. Hiç ses yoktu. Çıt bile çıkmıyordu Korkuyla dinliyordu. Bir soluma sezdi. Başında biri olmalıydı. Soluma yaklaştı. Kokusunu duydu. Bir el gözlüğünü çıkardı.

Karşısında, soluk yüzlü, avurtları çökük, zayıf, uzun boylu bir adam duruyordu. Soluyuşu hışıltılıydı. Kır saçlıydı. Kelepçesini açtı.

«Üstünü çıkart!»

Gömleğinin düğmelerini çözerken, kendisini getiren yeşil gözlü adam, elinde bir fotoğraf makinasıyla girdi telaşla.

«Dur!» dedi.

Durdu. Onunla gelen onbaşı, numara yazılı bir levhayı göğsüne tuttu. Flaşlar patladı üst üste. Önden ve yandan resmini çekip gittiler.

«Ceplerini boşalt...» Ceplerini boşalttı... «Soyun!» Gömleği, pantolonu çıkardı. Donu kirliydi. Utandı.

«Çoraplarını da çıkart!»

Ayakları terlemişti. Kokuyordu. Çoraplarını da çıkardı. Masanın üstüne attı. Masanın üzerinde, çeşitli büyüklükte ve kalınlıkta zincirler vardı.

Cebinden çıkanları ayırıyordu, parayı sayıyordu.

«Yüzyirmi beş lira» dedi adam.

Parayı ayakkabının içine koydu. Bir kâğıda adını, eşyalarını, parasını yazdı. İmzalattı Yaşar'a. Bir er, ince ve kalın çizgileri yanyana olan bir pijama verdi. Dizleri ve paçaları kurumuş kan lekeleriyle doluydu. Kirliydi. Sası sası, ekşimiş ter kokuyordu.

Yaşar pijamaları giyerken, adam da, pantolonunu, ayakkabıyı, çorabı, saati, iki paket cıgarayı, gömleğinin içine koydu, kollarıyla sararak bağladı. Sonra, masadan uygun iki zincir seçti.

Kollarını «altı», ayaklarını da «yirmiyedi» numaralı anahtarla zincirledi. Ayağındaki zincir daha kalındı. En çok bir karış aralıyabiliyordu.

Bir er girdi. Elinde bir traş makinası tutuyordu.

«Eğ başını!»

Ayakta, sıfır numaraya vurdular saçlarını. Önüne döküldü saçları. Dipleri kepekliydi. O şişman kadının yüzü, daha da üzülerek canlandı gözlerinin önünde.

«Yatağa yatacaksın. Hiç kıpırdamak yok. Burada disiplin çok kuvvetlidir. Nöbetçi seni gözlüyor kapıda. Vur emri var. Kimseyle konuşmak, kendi kendine konuşmak, şarkı, türkü söylemek, pencereye gitmek, yataktan çıkmak yasaktı. Nöbetçi ses isterse, ses vereceksin.»

Eşyaları ve artan zincirleri alıp gittiler. Yalnız kaldı Yaşar.

İki küçük karyola sığacak büyüklükte, daracık bir zemin odasıydı. Küçük bir masa... Yata-

ğa uzandı... Cılız, kirli bir ampul sarkıyordu tepeden. Küçük pencere öyle sıkı bir biçimde kapatılmıştı ki, gece mi gündüz mü belli olmuyordu. Hem gazete kâğıdı, hem de koyu renkli küçük bir perdeyle örtülmüştü. Zincir bileklerini sıkıyordu. Acıtıyordu. Odanın kapısında, apartman kapılarına takılan o küçük merceklerden vardı. Kapıdan hiç ayrılmayan nöbetçi sık sık eğilip bakıyordu delikten. Solumasını duyuyordu. Odada tek bir yazı vardı. Çerçeveleyip, camlayıp asmışlardı duvara.

«Komünizm Türk Milletinin düşmanıdır. Her görüldüğü yerde ezilmelidir. M. Kemal Atatürk.»

Yatakta, yastıkta, pijamada kurumuş, kararmış kan lekelerine baktı. Bir daha buradan çıkamıyacağı duygusu, sulaktaki arsız bir ot gibi gelişiyordu.

«Ses ver kominist!»

Kapıdaki nöbetçiydi.

«Ses ver!»

«Evet!»

Köylüydü Yaşar. Adana'nın en son sınır köyünden. Komşu köylerden biri Maraş'ın Göksun kazasına, diğeri Kayseri'nin Sarız kazasına bağlı idi. Gerek kendi köyü, gerekse çevre köylerden okumuş adam pek yoktu. Yalnız amcazadesi Mustafa Yılmaz öğretmendi; tarih öğretmeni. Adana'da İstiklâl Ortaokulu müdürüydü aynı zamanda. «Büyük adam» denildi mi, akla o düşerdi. Devlet başkanından, başbakandan çok onun adı geçerdi çevrede. Köye uğrayacak olsa taa Maraş'tan karşılanırdı davul zurna ile. Çok sevilirdi. Kimse yüzüne duramazdı onun. Adana'ya

iş için, işçilik için inenler, hastası olanlar, ona başvurur, o da elinden geleni yapardı... Her işlerini yettiğince yerine getirmeye çabalardı... Köylülerin umut kapısı olan bu adam, Yaşar'ın kafasında öylesine derin izler bırakmıştı ki... köye geldiğinde «Çocuklarınızı mutlaka okutun» derdi... «Artık okuma zamanıdır.»

Yaşar da okumak istiyordu. Okutmazlar korkusuyla ağlıyordu.

«Ağlama, ineğimi satar seni okuturum oğlum» diyordu Avşar Kızı. Büyük ninesiydi Avşar Kızı. Fakat anası, «Gelin» pek okutma yanlısı değildi.

«Ben dayanamam... Canı sağolsun, bizim gibi aç tok geçinsin» diyordu. Ağası da (Babası) okumasını istiyordu. Ama nasıl?

«Mustafa bey gelmiş» dediler bir gün. İlkokulu bitirdiği yazdı... Köylüler akın akın onun kaldığı eve gidiyorlardı. Bir kuşluk vaktiydi. Küçük Ninesi, Happası ekmek açıyordu. Boğazda ekin biçen amcasına öğle azığını götürecekti. Çok heyecanlıydı. Çünkü o gün okumaya gönderip göndermiyecekleri anlaşılacaktı.

Ağası geldi.

«Seni, Atıf'ı, İbrahim'i, Hacı'yı, Mustafa amcanız istiyor, oraya götüreceğim, önlüğünü giy» dedi.

Çok sevinmişti Yaşar.

Mustafa beye götürdüler; yüzünü yıkayıp, eski önlüğünü giydirerek. Çok sıcak karşıladı onları Mustafa bey; kucakladı, öptü. Elini öptüler, sorduğu sorulara cevap verdiler. Oda, yaşlı genç köy halkı ile doluydu.

Ağasına diyordu ki Mustafa bey...

«Bak emmioğlu, ikimiz Yaşar'ı okuturuz. Ben yardımcı olurum. Sakın ihmal etme. Bu yıl, inşallah beş on çocuk götüreceğim.»

İyice seviniyordu Yaşar. İçi içine sığmıyordu. Okutulacağına aklı kesmişti artık. Ama yaşı tutmuyordu. İlkokulu bitirdiği halde sekiz yaşında görünüyordu. Yol gösterdiler ağasına... Mahkeme kararıyla düzeltilecekti.

İlk kez Haçın'a (Saimbeyli) bu nedenle indi. Yol yoktu. Kamyon, cip işlemiyordu. Köyden birkaç kişinin kazada bulunduğu bir gün, eşeği önlerine katıp alaca karanlıkta yola çıktılar. Atlılar, yayalar, yedi sekiz saatte alırlardı o yolu. Yaşar, yoruldukça eşeğe biniyordu. Akşam üstü vardılar kazaya. Eşeği hana bıraktılar. Yaşar hayran kalmıştı kazaya, dükkânlara, berberlere... dükkânların inip kalkan kepenklerine. Kaldıkları otelin elektriği yanmıyordu. Kimse olmadı mı elektrik düğmeleriyle oynuyor, sürekli çeviriyordu onları. Hele fırın ekmeğini hiç unutamıyordu; beyaz, yumuşak ekmeği...

«Bunu yiyen ölmez. Ben buna hiç doymam» diyordu. Kaza'lı çocukların tombulluk sırrını bu beyaz ekmeğe yüklüyordu. Gelin azık koymuştu onlara. Yaşar hiç yemedi ondan. Bol bol beyaz ekmek yedi.

Ertesi gün, kazada bulunan köylüleri tanıklık ettiler mahkemede. Yaşının sekiz değil oniki olduğunu belirttiler. Düzelttiler...

O günleri, bütün tazeliğiyle, ılıklığıyla aklında tutuyor. Boyunu, kilosunu ölçmüşlerdi. «Boyu, bir kırk dört... kilosu otuziki» demişti tartı-

cı. Köye döndüğünde ağlamaklıydı. Patates söküyorlardı Gelin, Avşar'ın kızı, amcaları. Tarlaya gitti. Gelin ağlıyarak, boynuna sarıldı.

«Gadasını aldığım, bizden ayrılıyor musun?»

Yaşar'a da şimdiden çökmüştü ayrılığın acısı. Ağlıyacaktı neredeyse.

Son aylar okul hazırlıklarıyla geçti. Develi'li gezginci satıcılar gelirdi köye. Basma, pazen, keten, poplin, tüfekli makaralar, renkli ibrişimler caminin duvarı dibinde sergilenirdi her hafta. Bir pijama, üç gömlek, üç don dikti Gelin Yaşar'a. İki kazak ördü. Amcasının askerden getirdiği cilalı bir valizi vardı. Elma, üzüm, nohut kavurması ve çamaşırla doldurdular valizi. Beş çocuktu okumaya Adana'ya giden. Köyün epeyce dışına dek kalabalık uğurladı onları. Gelin ağlıyordu. Boynuna sarılmış bırakmıyordu oğlunu. Saimbeyli'ye dek hayvanlarla indiler. Yoruldukça biniyorlardı. Amcası, bir köylüyle, at ve eşekleri geri götürmek için, onlarla kazaya geliyordu...

Saimbeyli ile Kozan arasının yolları çok kötüydü... Dağlıktı... Dolambaçlıydı... Üstü açık bir kamyona doluşmuşlardı. Tavuk, horoz, keçi ve bir de at vardı kamyonda.

Geceydi Adana'ya indiklerinde. Kamyon tutmuştu Yaşar'ı. Yol boyunca kusmuştu. Gözü de kanlanıp çapaklanmıştı. Yıldız oteline gittiler. «Bizim o taraflıdır sahibi. Hamdi Önerlerin oteli» diyordu ağası. Otelin bir küçük holü vardı.

Ertesi gün kapandı Yaşar'ın gözleri... Ağasıgil Mustafa beyi bulmaya gittiler. Yaşar holde oturuyordu. Bir delikanlı duvarda asılı gazeteyi okuyordu. Yeni Adana gazetesiydi. Yaşar, elin-

deki mendili gözlerinin üstünde tutuyordu. Ancak gözleri kamaşmıyacak biçimde sağ gözünde bir parçacık aralık bırakmıştı.

«Abi bu gezeteler ne yazar?» dedi delikanlıya.

Ellerini kıçının üstünde bağlamıştı delikanlı. Yaşar'ı yeni farkediyormuş gibi baktı.

«Bu havadis yazar» dedi. «Herşeyi yazar.»

«Yani bunlar hep doğru mu yazar, inanılır mı?»

«Sen nerelisin çocuk?»

«Ken'liyim... Saimbeylili...»

«Sen artık Ken köyünün dağlarını unut çocuk!»

Kapının anahtarı oynadı. Gıcırtıyla açıldı. Minübüste gördüğü bacakları arasında sten tutan genç girdi. Resmî giyimliydi. Onbaşıydı. Elinde pamuklu meşin gözlük vardı.

«Doğrul ulan!»

Eli silahlı bir asker kapıyı kapattı. Doğruldu Yaşar. Onbaşı, gözlüğü gözlerine bastırıp lastiği kafasına geçirdi. Hiçbirşey göremiyordu şimdi. Gözlüğün lastiği dardı. Oturmuştu kafasına; acıtıyordu. Onbaşının üç beş adım uzaklaştığını, duyulur duyulmaz bir sesle bir şeyler konuştuğunu duydu. Az sonra da kapı, kendine özgü ürküntü veren o garip gıcırtısıyla açıldı. Ayak sesleri doldu içeri. Sabun koktu. Sesler kesildi. Kıpırtsız bekliyordu Yaşar.

«Şimdi beni iyi dinle: Burası askerî bir üsdür. Ben buranın asayiş amiriyim. Suçun nedir, sana ne sorarlar orasına ben karışmam ve bilmem. Benim görevim seni sorguya götürüp getir-

mektir. Yataktan ayrılmak, ayağa kalkmak, masaya ya da pencereye doğru yürümek, ya da gayret etmek kesinlikle yasaktır. Nöbetçiye vur emri verilmiştir. Hiç kimseye, erlere ve subaylara birşey sormak ve istemek yasaktır. Kendi kendine konuşmak, şarkı, türkü söylemek de yasaktır. Anlaşıldı mı?»

Ayak sesleri, patır patır, birbiri ardından uzaklaştı. Kapı gıcırtıyla açılıp kapandı. Fısıltılar oldu dışarda. Fısıltılar da kesildi sonra. Derin ve yoğun bir karanlığın içindeydi. Kıpırtısız duruyordu. Bir el kafasına dokununca korktu. Herkes çıktı sanıyordu. Gözünü açtı; onbaşıydı.

«Yat!»

Yatağa uzandı. Çıktı onbaşı...

Korkuyla çevresini gözden geçirdi yeniden... Paslı zincirler en ufak kıpırtıda bile şıkırdıyordu. Nöbetçinin gözünü deliğe dayadığı anları seziyordu. Odada çıt yoktu. Kafasını şu soru kurcalıyordu.

«Neredeyim? beni niye getirdiler?»

Saçını kestiklerine göre, öyle bir iki günde bırakmıyacaklardı. Kuşku içini kemiriyordu. Ağır ağır yükselen sel suları gibi, yoğun bir korku duygusu bedenini sarıyordu...

Nöbetçi, botunun burnuyla kapıyı tıklattı.

«Ses ver komünist!»

«Evet!»

Bilmediği, yüzünü görmediği birinin delikten baktığını bilmesi, sürekli gözaltında olma duygusu, dayanılmaz bir tedirginlik veriyordu. Bu nedenle, şu nöbetçi, ikide bir, zincir sesi yüzünden gözünü deliğe dayamasın diye, kıpırdamak

bile istemiyordu. Ama elinde değildi kıpırtısız durmak... Kıpırdadıkça şıkırdıyor zincirleri ve nöbetçi bakıyordu delikten.

Neredeydi?

Haydarpaşa köprüsünden sağa saptıklarına göre... Ankara asfaltında uzun bir süre gitmişlerdi... Otomobil, otobüs gürültülerinden, yolun işlekliğinden çıkartıyordu Ankara asfaltını... Sonra sağa, gittikçe sessizleşen, arasıra, sokak aralarında oynaşan şen çocuk seslerinin duyulduğu yollardan geçmişlerdi. Geniş, bahçeli bir avluya, çakıllı bir avluya girmişlerdi en sonunda. Büyük ağaçlar olmalıydı avluda... Esintiden, yaprakların uğultusundan öyle olduğunu sanıyordu...

Sessizlik... Korku...

«Korkulacak ne var Yaşar? ne suçun var ki korkacaksın?... dağıtma kendini... korkulacak birşey yok... Hayat, alabildiğine, bütün boyutlarıyla sürüyor dışarda... Dolmuşlar, otobüsler, plajlar insan dolu... Gene vapurlardan insanlar iniyorlar, biniyorlar. Gene çocuklar ağlıyor, gülüyor... Martılar uçuyor... Trenler kalkıyor... alışveriş yapılıyor... Büroda arkadaşların var... şu an işi bırakmak üzereler...»

Şişman, yaşlı kadın ne yapıyor şimdi?... domatesleri, biberleri yıkamıştır... salata yapıyor belki... kocası, çocukları vardır... onlara, kelepçeli genç bir adam gördüğünü, çok üzüldüğünü anlatıyor olmalıdır... Oğlunu daha çok sevecektir bugün... boynuna sarılıp ağlıyacaktır belki...

Ya Öksüz. O ne yapar?

Yine sessizlik. Sonra derinden derine duyulan bir vızıltı. Sivrisinek... Tepesinde dolaşıyor-

du. Duvara kondu. Sineği ürkütmemek için çıt çıkarmıyordu. Kolları karnının üstündeydi. Bilekleri terlemişti. Uçtu sinek... vızıldıyarak dolaştı havada...

«Ses ver komünist!»

«Evet!»

Çocukluğu köyde geçti. Ortaokula gidinceye dak, «Ayıdeliği»ndeki bostan tarlalarını beklerdi. Çoğu zaman da camız (manda) ve ahnıt (sürüye katılamıyacak biçimde kötürüm) koyunları, kuzuları yayardı. Hangi iş olursa olsun, isteksiz yapardı. Zorlamak gerekirdi Yaşar'ı. Bu huyuna çok kızardı Gelin. Ardından bağırırdı.

«İlahi, seni Yozgat'a süreler, gâvurun dölü!»

Ama bir süre sonra kaçtığına, işi Gelin'in başına yıktığına pişman olurdu. Gelin'i kan ter içinde çalışır görünce üzülürdü. Ağır ağır yaklaşırdı yanına. Anlardı Gelin onu, pişmanlık duyduğunu, utandığını... Sarılırdı boynuna. Her zaman Yaşar'a uygun bir iş bulurlardı. Horantanın (ailenin) her biri için de yapacak iş vardı. O zamanlar seksenin üstünde olan dedesinden tut, iki büyük anasına dek. Dedesi iki evliydi ve Yaşar, ninelerine hep «Ana» diyordu. Seferberlikten önce ilk evliliğini yapmıştı dedesi. Genç, güçlü, güzel bir kadındı birinci anası. Bütün köy hatırını sayardı onun. Avşar kızı diye çağırırlardı. Yalnız bir dertleri vardı. Çocukları olmuyordu. Hacı hoca bırakmadılar dolaşmadık... adaklar adadılar... bütün çabalar sonuçsuz kaldı... ocağın tütmesi için çocuk gerekliydi... bir oğlan çocuk... Avşar kızı yiğitçe davrandı... kocasına oğlan çocuk verecek bir eş aradı ve buldu. Dünürcülük etti Fatma'

ya... Fatma, Yaşar'ın babasını doğurdu, daha ilk yılını bitirmeden. Fatma'ya gelini gibi davranırdı Avşar kızı. Fatma da ona saygılı... alçak gönüllü...

«Çocuk benim değil, Avşar kızının derdi.

Babasının dili dönmezmiş, Fatma'ya «Happa» dermiş. Bu yüzden anasına «Happa» Avşar kızına da «Ana» dermiş. Gerçekten de Avşar Kızı, küçük büyük hepsine ana olmaya çalışmıştı.

Bu gelenek sürdü. Horanta da böyle çağırır oldu. Yaşar, öz ninesine «Happam», Avşar Kızına, «Avşar anam», öz anasına da «Gelin» derdi.

Avşar kızının, çocukluğunda olduğu gibi, şimdi de etkisi büyüktü Yaşar'ın üstünde. Babası, amcaları, kardeşleri üstünde de en çok Avşar kızının emeği vardı. Evi çekip çeviren oydu. Herkes çok severdi onu... Hastalansa Yaşar, arpa kepeğini kızdırıp torbaya doldurur, sabahlara dek uykusuz, en küçük bir zorumsama göstermeden beklerdi başında. Gelinle Avşar Kızı tartışırlardı kimi zaman. Yaşar hemen Avşar Kızının yanında yer alırdı; kimi zaman da değnekle saldırırdı Geline...

Ezan sesi... uzaktan uzağa... dalga dalga, duyuluyor, kayboluyor, duyuluyor... Binanın çakıllı bahçesinde bir araba duruyor... çok geçmeden çakılları sıçratarak, birbirine çarptırarak uşaklaşıyor... Ayak sesleri var kapının hemen önünde... gıcırdıyor kapı... onbaşı ve yanında bir er... erin elinde melamin bir tabak... ince bir dilim ekmek. Doğruldu Yaşar... Makarna... Susamıştı...

«Su içebilir miyim?»

Bir bardak doldurup verdiler...

«Cıgaram vardı.»

«Cıgara için emir yok. Konuşmak da yasak.»

Yemeği bırakıp gittiler. Bir iki kaşık aldı. Tatsızdı, tuzsuzdu. Bir parça ekmek kopardı. Ağzında büyüdü ekmek. İsteksiz yuttu. Başını yastığa dayadı. Yastığa saç kılları yapışmıştı. Komidinin kendine bakan yüzünde, tırnakla çizilmiş küçük çizgiler vardı. Saydı... Biri yirmialtı... biri yirmidokuz... biri yedi çizikti... Küçücük bir çizikle, kimbilir ne denli yoğun acılarla, işkencelerle yüklü bir günü anlatıyordu. Kaç kişi geçti bu odadan... kaç kişi yattı bu yatakta?...

Az sonra onbaşı ve er geldiler. Tabağı ve artan ekmeği aldılar. Kapıdan çıkarken onbaşı durdu.

«Tuvalete gitmek ister misin?»

Başını salladı Yaşar. Doğruldu.

«Yat sen... sırası gelince haber veririz.»

Gittiler...

Koridorda bir kapı açıldı. Sürünen terlik, tokyo sesi, şakırdayan zincir sesleri... Duraklıya duraklıya yürüyen, zorlukla yürüyen biri olmalıydı. Ürküntü yaratan bir yakınlıkta, kapının önünden, uğultuyla geçti... sağ yanda azalarak yitti. Kıpırtısız ve soluksuz bekliyordu. Aynı yaralı yürüyüşün yansımaları, o hüzün dolu zincir sesleri, yaklaştı, büyüdü, yüreğine acılar serpeliyerek, bir yağmur gibi çiseliyerek uzaklaştı. Bir kapı açıldı, kapandı... yorgun, yaşlı bir adamın zorlukla oturuşu kalkışı gibi... yeni bir kapı açıldı... Gene benzer bir yürüyüş ve zincir sesleri... koridorda yankılanarak gitti ve döndü.

Kapının önünde anahtar şıkırtıları oldu. Sıra kendisinde olmalıydı. Demek üç kişiydiler bu koridorda. Kimdi o iki adam?

«Doğru!» dedi onbaşı. Elinde gözlük vardı. Birbirinden ayrı duran kirli tokyo teklerini, ayağıyla itti karyolaya doğru. Yatağın kıyısında oturuyordu Yaşar. Gözlüğü taktı gözüne. Tokyoları ayak yordamıyla buldu. Güç belâ geçirdi ayağına. Kolundan tuttu onbaşı.

«Kalk!»

Yürüdüler. Zincirler şıkırdıyordu. Adımlarını açamadığı için, kesik kesik, tutuk adımlarla, tokyoları sürterek yürüyebiliyordu.

«Sağa dönüyoruz!»

Döndüler... Sıkıntılı yürüyordu... Her adımda bir çukura düşecekmiş, boka basacakmış sanmanın tedirginliğini duyuyordu. Bir iki koltuğa, sehpaya çarptı.

«Merdiven çıkıyoruz!»

Zincirler dardı. Zor çıkıyordu. Ağır ağır, her basamakta durarak,

«Dön!»

Sola döndürdü. Kolunu bıraktı.

«Bekle!»

Bir kapı açıldı.

«Kaldır ayağını. Bir adım!»

Kaldırdı ayağını. Ardından itti onbaşı.

«Öyle dur! Kapıyı kapamadan geriye dönme!»

Gözlüğü çıkardı. Kapı kapandı.

Sarı, kirli bir duvar karşısındaydı. Tuvaletteydi. Dar, pis kokulu bir yerdi. Çok yüksekte, camı siyaha boyanmış bir penceresi vardı. Mus-

luk yoktu. İçi paslı, karıncalanmış, pasları kabarmış gaz tenekesi, pis, bulanık bir suyla doluydu yarıya dek. Konserve kutusundan bozma paslı bir tas yüzüyordu. Onun da pasları kabarmıştı. Zincirler pis sularda sürünüyordu.

Kıçını zorlukla yıkadı. Sabun yoktu. Eli kokuyordu.

«Tamam mı?»

Doğruldu. Kıçının ıslaklığı rahatsız ediyordu...

«Tamam mı?»

«Tamam!»

«Dön arkanı!»

Döneldi. Kapı açıldı. İkisi zor sığıyordu tuvalete. Gözlüğü taktı. Koluna girdi.

Yatağa uzandı. Kulağı kapıdaydı. Sesler kesilmişti. Başka kimse çıkarılmadığına göre, üç kişiydiler demek... ve onlar yaralıydı... kendisinden farklı yürüyorlardı.

«İşkence!»

Durgun bir suya düşen küçük bir taş nasıl halkalar yaparak, su yüzeyini titreşimlerle kaplıyarak, dalgalar yaratır... İşkencenin ürpertisi de öyle yayıldı bedenine... Bilincinden bedenine, dalga dalga... titreşerek... tüyleri diken diken oldu.

Kuşkularla doluydu. Niye getirildiğini çözemiyordu. Bu gece sorgusu yapılabilir mi? İşkence ederler mi? Niye etsinler, suçu ne? Edebilirler de!

Niye getirdiler buraya, neden?

Köyünün adı «Kân»dı. Köylüler «Ken» derlerdi. Farsça, «kaynak» demekti. Unutacak mı

Ken'in dağlarını Yaşar, bir daha dönemiyecek mi oraya? Ken köyünün dağlarına...

Üç yüz hanelik köyün hemen hemen hepsi kıt kanaat geçinirlerdi. Toprak verimsizdi, kıraçtı... Köyden çıkan kaynak, altı arka ayrılırdı. Sırayla sulanırdı tarlalar. Çoğu zaman sıra yüzünden kavgalar olurdu. Bahçelere, bostanlara, yoncalara zar zor yeterdi...

Nüfusun artması, gelişen kapitalist ilişkilere köylünün ayak uyduramaması, onları ya mevsimlik işçi olarak Adana'ya, Kayseri'ye işçiliğe, ya da çoluk çocuk Çukurova'ya ırgatlığa itmekteydi. Yaşar Kemal'in konu aldığı insanların çoğu, Binboğaların eteklerinden gidenlerdi...

Kale kapısında, Küçük Saat çevresinde hemşerilerini binbir yoksulluk içinde iş bekler görünce çok üzülürdü Yaşar... Gitmesinler, Çukur'un zenginlerine kul olmasınlar isterdi. Dedesi «Çukurovalılar bize muhtaç olsun, biz daha asiliz, daha aşiretiz» derdi. Yürekten paylaşırdı bu düşünceyi o günler. Çukurova'ya giden akrabalarına kızardı. Dedesi eski günleri anlatırdı, ağzının içine bakarak dinlerdi onu. «Evvelden Çukur'da ziraat olmazdı; bataklık... sivrisinekten durulmazdı... Bizim Avşarlar çadırlarla göç eder, yaylaya çıkarlardı» derdi dedesi. Hayvancılığa ağırlık verirlermiş. «Gel arazi tut Hacı ağa» derlermiş, Misis'ten, Adana'dan «Aman bire yeğen, biz sahilin sineğine dayanamak, nemize lazım» dermiş...

Bir kısım aşiretler inmişler düzlüğe... Cerit aşiretinin büyük bir çoğunluğu Ceyhan'a, Ceyhanbekirli'ye çevre köylere yerleşmişler... Avşarlar inmemişler düze...

Yaşar bu duygularla büyüdü... «Avşar» olmak, üstün olmaktı gözünde... Bir Avşar hep birinci olmalıydı... derslere çalışmalı, en iyi notları almalıydı. Umutsuz bir çırpınış içindeydi... Oysa, her geçen gün biraz daha çözülüyordu ırgat anbarı olan köyleri... çevrenin Kürt, Avşar, Çerkez köyleri... Sıra sıra diziliyorlardı işçi pazarlarında... Çukur'un kızgın güneşinde... tozunda toprağında... Onları gördükçe içi parçalanıyordu... ağlıyordu... sınıf bilinci yoktu... Binboğa etekleri dökülüyordu çor çocuk... kadın kız...

Lisedeydi... Bir toprak ağasının oğlu, bir arkadaş topluluğuna, ırgat kızları «nasıl becerdiğini» anlatıyordu övünerek... Ansızın saldırmıştı, altına almış ezmişti çocuğu, zor almışlardı elinden... «Sana ne elin kızlarından» diyorlardı «akraban mı, anan mı, bacın mı?»

Akrabalarının, çevre köylülerinin ırgatlığa Çukurova'ya, düzlüğe inmelerine kızmasının yersizliğini çok sonraları, üniversiteye başladıktan sonra anlıyacaktı.

Bir Ceyhanlı sormuştu ona... Yaşlı bir adamdı...

«Neredensin yeğen?»

«Avşarım... Binboğa tarafından...»

«Ben bilirim kötü Avşarın huyunu, yer içer, çalar gider koyunu...» demişti gülerek.

Alınmıştı Yaşar... Oysa ekonomik çıkmaz bazı köylerde, özellikle Avşar ve Kürt köylerinde, koyun çalma, sığır çalma işini geliştirmiş, hatta bir kısım köylüleri uzmanlaştırmıştı bu konuda.

Orta ikiye gittiğinin yazıydı. Dayılarının yay-

lasında, Boyunyurt'ta kalıyordu. Gece silah sesleri duyuldu. Bütün millet ayağa kalkmıştı. İtler uluşuyordu. Uyku sersemliği içinde şaşkın bakınıyordu Yaşar. Büyük dedesi (Gelinin babası) gülüyordu.

«Dayılarının koyunlarını götürdü gene Sarızlı'lar; sen hâlâ yat» diyordu.

Sarız Kürtlerinden birkaçı, kuyruk yağı yakmışlar yaylaya yakın... yaylanın köpekleri alınca kokuyu, gitmişler... Böylece susturmuş köpekleri Kürtler... Birkaçı da koyun ağılına girmiş, koyunların gözlerine parmaklarıyla bastırıp ovmuşlar, atmışlar ağılın dışına. Ovmuşlar atmışlar... Bellerini yoklıyarak tavlılarını seçmişler hep... Koyun gözü karanlıkta ovulunca görmezmiş; sersemler, önünde yürüyen her kimse onun ayak sesini izler, ardından giderlermiş...

Kapitalist ilişkiler geliştikçe, kendine ters gelen herşeyi yıkıyordu... Birbirlerine kız vermeyen Avşar, Kürt köyleri, önce birbirlerinin koyunlarını, ineklerini çalmaya başlamışlar, sonra da kız alıp verme «ayıp» olmaktan çıkmıştı. Herşey akıl almaz bir hızla değişiyordu.

Çok küçüktü. Değirmeni idare eden Kürt Hüseyin'in ölüsünü, köyün imamı, köy mezarlığının dışında, ayrı bir yere gömdürmüştü... Bir anlam verememişti o zaman Yaşar. Dedesine sormuştu.

Dedesi «O Kürt... biz Avşarız» demişti...

Ezan okunuyordu... Sonra hızla geçen bir trenin gürültüleri... ve sessizliği ara sıra bozan yakın, çok yakın bekçi düdükleri... Bütün günün yorgunluğu, tedirginliği yıpratmıştı Yaşar'ı... halsizlik usul usul uykuya dönüştü...

Kapının gıcırtısıyla uyandı. Sabahtı. Onbaşı, bir bardak çay, ince bir dilim ekmek, altı adet siyah zeytin getirdi. Köpekler uluyordu. Bütün gece sık sık ulumuştu köpekler... Ağaçların uğultusu, ara sıra uzun uzun öten bekçi düdükleri ve odanın yoğun sessizliği içinde uyanıp uyanıp uyumuştu...

Kapıyı kapayıp gittiler... Çayını yudumlar, ağır ağır çiğnerken lokmasını, tuvalete gidenlerin zincir şıkırtıları, daha da derin hüzün ve acı dalgaları yaratarak geçti kapısının önünden... Kesik kesik, zorlanarak... Zayıfladı çatırtılar... duyulmaz oldu... Az sonra yeniden başladı şıkırtılar... Hep aynı yaralı yürüyüş... Hep aynı etki...

«Kahrolsun faşizm.»

Öbür kapı da açıldı... onun yaralısı da, koridorda boğuk yankılar yapan zincir şıkırtılarıyla geçti... döndü...

«Zulüm mutlaka yenilecektir».

Kapısı gıcırdadı.

«Tuvalete gidecek misin?»

Taktılar gözlüğü, koluna girip götürdüler... Kapıların gerisinden gelen bir ses duydu.

«Bir cıgara yakmak istiyorum.»

Tanıdı sesi. Okul ve partiden arkadaşı Ali Ekber Karagöz'ün sesiydi. Kafası iyice bulandı. Ali Ekber'i niye getirmiş olabilirlerdi? Aralarında nasıl bir ilişki kurabilirlerdi?

«Dön!»

Ağzının içine, damardan iğne vurulduğu zamanlardakine benzer bir ateş düştü... Dizleri güçsüzleşiyordu...

«Merdiven!»

Selim Toprak... Ali Ekber... ve kendisi... ortak neleri olabilirdi ki? Ali'yi, kendisiyle ilgili olmayan bir suçtan ötürü sorguya getirmiş olamazlar mı? Ama ne?

«Bekle!»

Kapının açıldığını, kokusuyla birlikte duydu... Sırtından itildi. Gözlüğü çıkarıldı...

«Kapı kapanmadan dönme!»

Kapandı... Öteki odadaki kim olabilir? Bu binada bir yığın oda vardı... oralarda kimleri tutuyorlar?

Dönüşte, Ali'nin sesini duyduğunu tahmin ettiği yerde, yüksek sesle... Ali'nin duymasını istiyerek söylendi.

«Beni ne zaman sorguya çıkartacaklar?»

«Konuşma ulan!»

«Ne suçumuz var, niye tutuyorlar bizi!»

«Konuşma ulan eşşolueşşek, konuşma!»

Beklenmedik bir tokat yedi ensesine, İtile kakıla sürüklenirken tokyonun bir teki ayağından çıktı. Kapı gıcırtıyla açıldı. Güçlü bir tekme indi beline, dengesini yitirdi, sağ omuzunun üstüne düştü, dizini çarptı yere... Bir ayak bastı boğazına... postal ve dayanılmaz ayak kokusu içini bulandırdı.

«Bir daha konuşursan ananı... keriz senin, ibne!»

«Ne suçum var, niye tutuyorsunuz?»

Böğrüne yediği tekme soluğunu kesti. Konuşamadı.

Gözünü açtılar. Yatağına uzandı. Sabrı kalmamıştı. Bağırmak istiyordu. Gücü yettiğince...

«Sokaktan adam toplıyarak suçlu yaratıyorlar» demek istiyordu. Sinirini yenemiyordu. Dudaklarını kemiriyordu... Nöbetçi gözünü dayayıp bakıyordu... soluklanıyordu...

«Faşizm devrimcilerin hocasıdır.»

Bir arkadaşı anımsıyor Yaşar, Yufka yürekli Mülazım abiyi. Nasıl da yumuşak, soğukkanlı, sevecenlikle bakardı herşeye...

«Sermayenin, gelişen, egemenliğe oynıyan en gerici kesiminin bugünkü gücü, gelişen halk hareketleri karşısında, uzun vadeli hesaplar yaparak çıkarlarını korumaya yetmiyor,» diyordu.

«Kısa vadede büyük kârlar peşinde koşmak zorundadır o... Bu yüzden kitle hareketleri, grevler, boykotlar, işgaller, halkın uyanışı işine gelmiyecektir. Çünkü kitle hareketleri, artan işsizlik, hayat pahalılığı, kaçınılmaz olarak, kapitalist sömürüyle uzlaşamaz sınıf ve tabakaları, devrimin gerekliliğine inandıracaktır. Peki ne yapacaktır sermaye? Baskıya ve zulüme başvuracaktır. Kendine en uygun siyasî sisteme başvuracaktır. Bunun adı Faşizmdir...» diyordu.

«Kahrolsun Faşizm.»

«Faşizm şirin bir maskeyle çıkacaktır ortaya. Devrimci, ilerici, yurtsever maskesiyle. İktidardaki güçleri suçlayacaktır ve kendisini hakkı yenilmiş, aldatılmış, sömürülen halkın kurtarıcısı olarak gösterecektir. Geniş kitlelerin desteğini kazanmak için, her türlü alçakça yalanı söylemekten çekinmeyecektir. Ve sözde hedefi, sadece «Komünistler, anarşistler, aşırı uçlar»dır...»

Nöbetçi, botunun burnuyla tıklattı kapıyı...

«Ses ver Komünist!»

Cevap vermedi. Gözleri kıpırtısız tavana dikili duruyordu inatla.

Botunun burnuyla yeniden tıklattı kapıyı nöbetçi.

«Ses ver ulan!»

Yine cevap yok.

«Ses ver, yoksa ananı... kerem ha!»

İnatla susuyordu.

«Ses ver ulan, ses ver!»

İyice kızmıştı nöbetçi. Değişik nitelikli sesler duyuldu kapı önünde. Açtılar kapıyı, hemen kapadılar.

«Niye cevap vermiyorsun nöbetçiye, eşşolueşşek?...»

Doğrulmuştu Yaşar, Konuşmak istemiyordu. Kafasına geçirdi gözlüğü onbaşı... Ayaklarına çarptı itilen tokyolar...

«Giy şunları!»

Tokyoları geçirdi ayağına. Koluna girdiler, götürdüler... Elleri ve ayakları zincirli, değişik merdivenlerden çıkardılar...

«Düz yürü!» dediler.

«Eğil,» dediler...

Daktilo sesleri, gezinen insan ayakları, kâğıt hışırtıları... Bir üst kat olmalıydı...

«Eğil!»

Eğilerek bir yerden geçtiler...

«Tamam düz yürü!»

Üçbeş adım sonra bir kapı açıldı. Soğuk, kendine özgü tatsız bir kokusu olan bir yerdi. Koyun ağıllarını, soğuk, küflü duvar diplerini, uzak uzak da olsa, tentürdiyot kokusunu anımsatan kokunun ortasında durdular... Sessizdi...

«Otur!»

Çekinerek, yine «kıç yordamıyla» ağır ağır oturdu. Titriyordu... Korku ve merak üşütüyordu onu. Elleri ve ayakları titriyordu. Titreşim belli belirsiz zincirlere yansıyor, korku zincir şıkırtılarında yoğunlaşıyordu. Ellerini bacaklarının arasına aldı, ayaklarını birleştirdi. Zayıflığını belli etmek istemiyordu. Ama engelliyemedi titremesini; elinde değildi.

«Korkma» diyordu kendine «Korkma Yaşar! Korkma! Ne olacak bekle bakalım.»

Şu sandalyede, karanlığın içinde yapayalnız, sahipsiz bir adam olarak görüyordu kendini... Arıyanı soranı yoktu... Öldürüp kör bir kuyuya atsalar kim sorar Yaşar'ın hesabını? Burgu gibi işliyor içine güçsüzlük!

«Korkma Yaşar... Korkma... zulüm mutlaka yenilecektir... Korkma! Yalnız değilsin Yaşar... Yalnız değilsin... korkma!»

Kendini inandırmaya çalışıyordu yalnız olmadığına... Victor Serge'nin öğütlerini anımsamaya çalışıyordu. Militana Notlar kitabından...

«Ne denli akıllı davranırsam o denli ucuza kurtarırım paçayı...» diyordu... «dağıtma kendini... Öksüzü düşün... o kadını... şişman kadını düşün... onun gibi binlerce insan var... köylülerini düşün!»

Koşuşmalar, telaşlı ayak sesleri düşüncelerini böldü... Son bir kez uyardı kendini...

«Korkma Yaşar! Korkma ağam!»

Birer ikişer ayak sesleri... Bütün dikkatiyle izliyordu patırtıları, tıkırtıları... Yeri değiştirilen sandalye sesi... bot gıcırtısı... sivil ayak... resmi ayak... fısıltılar... pipo tütünü kokuyor... bir çak-

mak çakıldı... Her sesin yönünü, seslerden adamların tipini bulmaya çalışıyordu... Gelen oturuyordu... dokuz kişi olmalıydı oturanlar... Kafasını önüne eğmiş bekliyordu. Sesler, çıtırtılar azaldı... giderek kesildi... yüreğinin vuruşu duyuluyordu. Çıt yoktu... Sessizlikte beklemek heyacanını çoğaltıyordu. Biri kalktı... yaklaştı... başında duruyor olmalıydı şimdi.

«Biz seni iyi tanıyoruz Yaşar Yılmaz, Sen de bizi tanıyacaksın... Burası Genel Kurmay Başkanlığına bağlı Kontr-Gerilla üssü. Burada Anayasa babayasa rafa kaldırılmıştır... Aşağıda yirmibir tane uzman subayımız var. Hepsi dışarda eğitim görmüş değerli insanlardır. Onlar senin hakkında karar verecekler... Biz, sorgulamanı yürüteceğiz... Beni iyi dinliyeceğini ümit ederim... duyuyor musun beni?»

«Evet, duyuyorum beyefendi!»

Soğuk, ince bir çubukla boynuna dürtüldü... değişik bir ses gürledi...

«Ulan eşşolueşşek, burası Cibali karakolu mu? Bu ne laubalilik? Bundan sonra, ya efendim, diyeceksin, ya da komutanım! Anladın mı?»

Boğazı kurumuştu... Karanlık başını döndürmüştü... çubuk, biraz öncekinden daha sert bir biçimde dürtüldü...

«Anladın mı?»

«Anladım!»

«Anladım değil, anladım efendim, ya da komutanım!»

«Anladım efendim!»

«Ha şöyle!»

«Ve sözde hedefi sadece «Komünistler, anar-

şistler, aşırı uçlar» dır. Bu yalanın maskesini düşürmek gereklidir. Çünkü faşizm sadece «antikomünist» değildir, aynı zamanda, bir avuç kapitalist azınlığın çıkarları için, geniş halk kitlelerine de karşıdır. Bu gerçeği size faşizmin insanlık dışı uygulamaları öğretecektir... Yarın, en ufak demokratik kıpırtıyı nasıl zulümle bastırdığını göreceksiniz. Sizler korkuyla, ve korkularınıza çeşitli kılıflar geçirerek, kendi canınızı kurtarmak için suya-sabuna dokunmadan yaşarken, süngü, tomson ve uyduruk bir yığın iddiayla karşılaşacaksınız... Alıp götürecekler sizi... Ama siz hâlâ o halka inanmayışınızın, korkunuzun örgütlediği pasivist yanınızla, «birşeyim yok, ben suçsuzum, iki gün tutar bırakırlar» diyeceksiniz...»

Tedirgindi. Ne zaman nerden dürtebilirler, nerden vurabilirler, bilemiyordu... Her an da, beklenmedik sivri uçlu bir darbenin kuşku ve tedirginliği içinde bedeni, bilinci gerginlik içindeydi... daha işin ucunda ağrılar çökmüştü başına, şakakları zonkluyordu ve iki kaşının arası, sinüzitli adamlara özgü ağrıların merkezi oluyordu.

«... Her gördüğünüz askere «komutanım» her sivil baskıcıya «abiciğim, efendim, beyefendi» diyerek, paçanızı kurtarmak için yaltaklanacaksınız. Ama kıçınıza cop sokulduğu zaman, ananıza avradınıza sövüldüğü zaman, aç bırakıldığınız, falaka altında kendinizden geçtiğiniz zaman aklınız başınıza gelecektir...» diyordu Mülazım abi... O zaman varamıyordu eöylenenlere, olmaz görünüyordu.

İlk konuşanın sesi...

«Beni iyi dinlemen menfaatin icabıdır. Sakın ha bizi küçümseme! Tahsilliyim, atlatırım, Militana Notları okudum, bunları uyuturum filan demiyesin! Öyle ahmakça tavsiyelerin burda sökmiyeceğini anlıyacaksın!

Biliyorsun Yaşar Yılmaz, Türkiye büyük bir komünist tehlikesiyle karşı karşıya idi... Fakat biz galip çıktık bu savaştan... siz yenildiniz... siz yenseydiniz bize ne yapardınız, söyle bakalım?»

«Ben komünist değilim» diyemiyor Yaşar.

Susuyor... çıt çıkmıyor odada...

«Evet... siz yenildiniz... ve elimize düştünüz... neden burdasın Yaşar Yılmaz... neden bağlı gözlerin... neden ellerin ayakların zincirli... Biliyor musun?»

«Bilmiyorum!»

Boynuna dürtüldü... çubuklu adam konuştu...

«Daha öğrenemedin mi ayı! Efendim diyeceksin... bilmiyorum efendim!»

«Bilmiyorum efendim,» dedi Yaşar...

İlk ses...

«Biz birer serdengeçtiyiz Yaşar Yılmaz... Hiçbir partinin, ya da dediğiniz gibi emperyalizmin, finans-kapitalin uşağı değiliz... Biz hiç kimsenin uşağı değiliz, olmıyacağız da... anlıyor musun? Allah göstermesin, birgün siz galip gelirseniz, köşe başlarında, karanlık sokaklarda birer birer vurulacağız, ya da işçi köylü diktatörlüğünüzün yaşlı birer ferdi olarak, eski günleri anarak içinizde yaşıyacağız... Ama şunu iyice kafanıza sokun ki, yenilmeyeceğiz size...

Seni buraya getirenler, neden getirildiğini söylediler mi?»

«Söylemediler...»

Çubuk iki kez üst üste dürtüldü...

«Söylemediler efendim...»

«Söylemediler efendim! Ben de merak ediyorum, öğrenmek istiyorum.»

«Anlaşacagız seninle... Bizim de öğrenmek istediğimiz şeyler var... bize anlatacaksın... biz de sana anlatacağız... Şimdi bize, bu sol hareketlere ilk defa ne zaman katıldın, bugüne kadar neler yaptın, hepsini anlat! Bak, bu kadar komisyon üyesi seni dinliyor... ona göre!»

Böyle geniş kapsamlı bir soru beklemiyordu. Amaçlarını seziyordu... Konuşturmak istiyorlardı... konuştukça konuşmaya alışacak, bir yığın açmaza düşecek ve bilmedikleri, gereği olmıyan konularda da bilgi verecekti onlara... Onlar da bu bilgilerden kalkarak, sorgusu yapılanlara bazı şeyler soracaklar ve herşeyi biliyor sanısını aşılayıp çökerteceklerdi... Az konuşacaktı... Evet... dayanabilirse az konuşacaktı...

«Sorunuz çok geniş kapsamlı... hepsini bir çırpıda hatırlamak zor... Üniversitede, öğrenci hareketlerinin çoğuna katıldım... hangilerine katıldığımı sizler biliyor olmalısınız...»

«Farzet ki hiçbirşey bilmiyoruz... İstersen taa başından alalım işi... ilk, orta, lise, üniversite... Kısaca hepsini anlat... Bizi değil, aşağıdaki kurmay heyetini ikna edeceksin... ona göre...»

Evet... konuşturmak istiyorlardı... Dev-Genç davasından ötürü iki buçuk ay tutuklu kalmıştı... Bir arkadaşı anlatıyordu Davutpaşa'da.

«Önemsiz sorular soruyorlardı... kravatının rengi, gömleğinin rengi, ne içtiniz, çay mı, kah-

ve mi, ne yediniz... gibi... önemsemediğim için, en küçük ayrıntıyı bile anlatmakta sakınca görmüyordum... Fakat işin boku sonra çıktı... Hüseyin'i yakalıyorlar... anlat ulan, herşeyi biliyoruz, diyorlar... Benden öğrendikleri ayrıntıları söylüyorlar... o gün diyorlar, falan yere gittin, üzerinde mavi bir gömlek, siyah mavi çizgili bir kravat vardı... şekerli bir kahve söyledin ve cıgarayı tersten yaktın... daha anlatalım mı, yoksa konuşacak mısın, diyorlar... Hüseyin düşünüyor, cıgarayı tersten yaktığını bildiklerine göre, bunları bildiklerine göre herşeyi biliyorlar, diyor, anlatıyor herşeyi... Sonra beni çağırıyorlar, yatırıyorlar, gerisini de ben söylüyorum... Aslında polis birşey bilmiyordu... herşeyi biz söyledik... aptallığımızdan... yok... polis deneyimiz yok...»

«Düşünüyor musun Yaşar Yılmaz?»

«Düşünüyorum efendim!»

Çocukluğuna, çocukluğunun derinlerde kalan günlerine döndü Yaşar... Pusların, sislerin içinde el yordamıyla önünü görmeye çalışan yaşlı bir adam gibiydi... irili ufaklı bir yığın olay, kıpır kıpır uyanıyor, karanlıklardan, derinlerden sıyrılıp belleğine çıkmaya çabalıyordu. Bir bira bardağının dibinden yüzeye art arda yükselen hava kabarcıkları gibi...

«Anlat bakalım!»

«Neden getirdiniz beni, suçum ne?»

«O konuya sonra geleceğiz... Önce seninle anlaşalım... bir diyalog kuralım... gerisi kolay...»

«Ne anlatayım... bilmiyorum ki...»

«İlk, orta ve liseyi nerede okudun, Öğrenci hareketlerine nasıl girdin?»

«İlkokulu köyümüzde okudum. Sonra Adana'ya gittim... İstiklâl Ortaokulunda ve Erkek Lisesinde okudum. Üniversitedeki olayları da bilirsiniz. Saklısı gizlisi yok çünkü... Ben iyi satranç oynardım... bu yüzden sevilen bir öğrenciydim... Cemiyet başkanı seçtiler...»

«Bak sen işe, iyi satranç oynıyanları cemiyet başkanı seçiyorlar demek... Ben de iyi tavla oynarım, beni de seçerler mi dersin? Ha! Çok heyecanlı... Peki, anlat bakalım...»

«Boğaz köprüsü ve diğer Altıncı filo eylemlerine katıldım. Herkes katılıyordu zaten...»

«Peki sonra...»

«Partiye girdim yetmişte... Yetmişbire kadar aday üyeydim. Sonra asil üye oldum. Sonra da Sıkıyönetim geldi. Eski öğrenci eylemlerinden ötürü, Dev-Genç sanığı olarak tutuklandım. İki buçuk ay hapiste kaldım. Davutpaşa'da... çıktıktan sonra da köye gittim. Radyoda, duruşma için çağrıyı duyunca geldim. Yirmi gün oluyor, bu sefer de siz aldınız beni, getirdiniz buraya. Neden getirdiğinizi de bilmiyorum.»

«Anlaşılan bizi yoracaksın Yaşar Yılmaz... Bak sana bir ip ucu vereyim. Harun Karadeniz, Esat Yarar, Ertuğrul Tuğbay ve Osman Saffet Arolat ve sen... bu çemberi düşün!»

«Bu arkadaşlarla ayrı dönemlerde, ayrı nedenlerle tanıştım... Nasıl bir ilgim olabilir ki...»

Çubuk boğazına dayandı ve acıtıncaya dek itti... Burgu gibi kıvırdı...

«Dinle, izinsiz söz kesme!»

Fısıltılar oldu... «Albayım» deniyordu sık

sık... İlk konuşanın «Albayım» olduğunu anladı...

Albayım...

«Peki Yaşar Yılmaz... Şimdi sana kâğıt kalem verecekler. Bütün bildiklerini yazacaksın. Bakalım dürüst davranacak mısın? Biz herşeyi biliyoruz. İyi düşün ve bir bir yaz... Hangi sendikacıları tanırsın? TİP'ten kimlerle arkadaşsın... okuldan kimlerle arkadaşsın? Bunları bu gece düşüneceksin, yazacaksın, yarın sorgun olacak... Bizi yanıltmaya kalkışırsan yandın. Bizim de, senin de vaktimiz çok... Aceleye gerek yok... Bize yardımcı ol, seni hemen, geldiğin gibi geri döndürelim... Aksi halde sana eziyet etmek zorunda kalacağız. Biz sadist insanlar değiliz... Senin gibi aydın bir delikanlıya bunları izaha gerek yok... Zaten seni sorguya çekenler ve uzmanlardan çoğu yurt dışında eğitim görmüş, yüksek tahsilli, yurtsever insanlardır. Haydi evladım... Şimdilik çıkartsınlar seni... ve düşün... iyi düşün...»

Soluksuz bekliyordu... lastik artan bir acıyla sıkıyordu kafasını... uyuşturuyordu... Ayak sesleri birbiri ardından, yankılar yaparak, çalkantılı derin izler bırakarak yitti...

«Kalk!»

Kolundan tutup kaldırdılar. Sarhoş gibiydi. Yürüyüşünden dengesini yitirdiğini seziyordu.

«Eğil!»

Eğildi.

«Merdiven iniyorsun!»

Uykuyla uyanıklık arasının bütün izlerini taşıyordu şimdi. Nesnellikle bağları tek tek ko-

puyor, sigara dumanı doldurulmuş bir balon gibi, uçacağını sanıyordu.

«Dönüyoruz!»

Kapının gıcırtısını tanıdı.

«Harun, Osman, Ertuğrul» bu arkadaşlarla nasıl bir ilgi kurabilirlerdi?

Gözlerini açtılar. Yatağa uzandı. Gözleri tavana dikili, kıpırtsız kaldı bir süre. «Sendikacılar!» sözü, ağırlık kazanarak biçimleniyordu kafasında. Yanılmıyorsa, gemiler için sorguya çekilecekti... «Reichstag örneği bir komplodur,» dediği gemiler için... Ürperdi...

Yemek getirdi bir er. Bir kapta iki üç kaşık pirinç pilavı, ince bir dilim ekmek... bir bardak su... Ardında, asık yüzle duran bir onbaşı...

«Albayım izin verdi. Yemekten sonra içebilirsin!»

Tek bir cıgarayı masanın üzerine koydu.

«Bunlar da kâğıtların... Yetmezse yine getiririm!»

Kâğıtları ve ucu iyi açılmış bir kurşun kalemi de bıraktı masaya... Er masayı iyice yaklaştırdı karyolaya... Gittiler...

Pilava, ekmeğe baktı... Suyun yüzeyinde ince tozlar battaniye kılları görünüyordu... Cıgaranın tütünleri dökülmüş, cılız, sağlıksız, kendine güvensiz duruyordu... İsteksiz bir iki kaşık aldı... yiyesi yoktu... bıraktı... Kâğıtlar ve kalem... Ne yazacaktı?... Yan yatıp düşünmeye başladı...

Sorgucular... «Hiçbir partinin, ya da dediğiniz gibi emperyalizmin, finans-kapitalin uşağı değiliz...» diyen sorgucular. Birer serdengeçti olduklarını söyliyen, mümkün olduğunca anlayış-

lı, yumuşak, insanca görünmeye çalışan sorgucular...

Peki kime hizmet ediyor bunlar, hangi sınıfa?

«Emperyalizme, finans-kapitale...»

«Onların gözünde, en küçük kıpırtı «komünist tahriki»dir, hakkını arayan, haksızlığa tepki gösteren herkes «komünist»tir ve ezilmelidir» diyordu Mülazım abi... İtalyan faşistlerini, Alman faşistlerini anlatıyordu; onların yalanlarını, iki yüzlülüklerini...

Dimitrov'un bir yazısını anımsıyor Yaşar.

«Faşizm, kitlelerin özünde kökleşmiş ön yargıları alevlendirmekle kalmaz; onların duygularına, adalet anlayışlarına ve hatta bazen de devrimci geleneklerine el atar. Alman faşistleri —büyük burjuvazinin bu uşakları ve sosyalizmin düşmanları— neden kendilerini kitlelere «sosyalistler» olarak tanıtırlar? Neden yönetimi ellerine geçirdiklerinde «devrim yaptık» derler? Çünkü Alman emekçilerinin yüreklerindeki devrime olan inancı ve sosyalizme yönelme isteğini sömürürler de ondan...»

Tabağı ve bardağı almak için geldiler... Cigarasını yakıp gittiler... Cıgaranın mavi bulanık dumanı, düşüncelerine uygun biçimde, ağır ağır dağılıyor, odanın soğuk, ürperti veren havasına karışıyordu...

Tahta döşeme çok pisti. Saç kılları, çiğnenmiş üç beş küçük izmarit, buruşturulup gelişi güzel atılmış bir bafra pakedi, dibine dek yanmış, kıvrılmış kibrit çöpleri... küçük böcekler... Karyolanın yastığa yakın kısmına, yatağın ucu-

na mürekkep dökülmüş, karyolanın tahtasından süzülerek, döşemeye iki üç damla damlamıştı... Kurumuştu...

İçini basan sıkıntıyı yenemiyordu. Uzandığı yerden, kıpırtısız, tavanı, döşemeyi, küçük pencereyi, kapıyı, kollarını, kolarındaki zinciri seyrederek hep düşünüyordu. Ne yazacaktı?

Zincir sıkıyordu bileğini... uyuşuyordu sık sık... Kolunu bileğini oynatırken zincir şıkırdıyordu. Nöbetçi gözünü dayayıp bakıyordu mercekten. Artık bağırmıyordu. «Ses ver komünist!» demiyordu.

Bitmek üzereydi cıgara, attı... Uzun bir süre kendi kendine tükenişini, soluksuz kalışını izledi cıgaranın...

O güne dek Kontr-Gerilla adını duymamıştı... Kurumuştu kan lekeleri ve paslı zincirler... Bu yatakta kimbilir kaç devrimci benzer tedirginlikleri, kuşkuları, korkuları yaşadı... Zulmün ve vahşetin acımasız ürpertisini duydular... Bu kanlar kimin?

Bu kanlar neden aklına getiriyor Mülâzım abiyi? Kan ve ateş... Kan ve zulüm... Kan ve Mülazım abi... Neden kovmak istiyor onu aklından... Zayıflığını, bir yığın yanlış eğilimini anımsattığı için mi? Onunla konuştuğu günler de, adını koyamadığı tedirginlikler duyardı. Köylülüğünden, küçük üretimden kaynaklanan eğilimlerini eleştirir, kimi zaman kızdırırdı Yaşar'ı. «Kızmak yok, eleştiriyi göğüslemeyen, dersler çıkarmayan gelişemez» derdi. Hem çeken, hem de iten bir yanı vardı Mülazım abinin... «Sınıfının adamı olmak zorundasın Yaşar» derdi. Nasıl olunur-

du sınıfının adamı? «Sınıf iktidarı için mücadele ederek...»

Bu kanlar kimin?

Bu kanlar kimin Mülazım abi?

Öğleydi... Sela veriliyordu... Üç ayrı yandan, birbirine karışırak, ayrıcalıkları seçilerek, bir noktada tek ses olarak, yine ayrılarak, dalga dalga yitti. «Cuma» dedi «Bugün Cuma!»

Çocukluğunun Cumaları... köylülerin cami duvarı dibi sohbetleri... buruk, acı yüklü anılar... ve kan lekeleri...

Kâğıtları saydı... Onbeş yapraktı... Nasıl dolduracaktı bunları. «Yetmezse yine getiririm» demişti onbaşı... Ne yazacaktı?

«Ben Ken köyündenim... Ken köyünün dağları çıplaktır... ağaçsızdır... Toprağı verimsizdir... kıraçtır... Kenliler yoksuldur... Ben ilk kez, ortaokula giderken giydim pantolonu... ve ilk beyaz ekmeği o yıl yedim; kazada, yaşımı büyütürken... beyaz ekmek yiyen ölmez...» diyebilir miydi?

Kalemi aldı.

«İlkokulu köyümde okudum... ortaokulu Adana'da İstiklâl Ortaokulunda...»

Gözleri puslandı...

«Sen artık Ken köyünün dağlarını unut çocuk... O çıplak ve kıraç dağları belki bir daha zor görürsün...»

İlk pantolonunu anımsıyordu... Kahverengi, kalın çizgiliydi. Ağası, tanıdık bir mağazaya götürmüştü. Şalvarlıydı. Beyaz, eski Gislaved lastikler vardı ayağında. Boyunu dışardan ölçtüler pantolonun... Kahverengi kalın çizgiliyi beğendi gös-

terilenler arasında... sardılar... Bir de kundura aldılar Sümer'den... İstiklâl Ortaokulunun önünde, tahtadan bir bekçi kulübesi vardı. İlk kez orda giydi pantolonu; kundurayı...

O yıl, Bekir Sapmaz öğrenci yurduna almadılar, Yaşar'ı ve arkadaşlarını. «Kontenjan dolmuş, müracaat zamanı geçmiş» dediler. Kayalıbağ mahallesinde bir oda buldular birkaç gün sonra. Atatürk'ün kaldığı evin hemen arkasındaydı... Toprak damlı, basık, nemli bir odaydı... Penceresi yoktu. Ken'li ve çevre köylü öğrencilerle onbir kişiydiler, aynı odada kalıyorlardı. Yanlamasına beş altı döşek seriyorlar, yanyana, iç içe yatıyorlardı... Yataklar odayı baştan başa kaplıyordu. Bitişikteki iki oda daha iyiydi. Karaisa'lı İmam Hatip öğrencileri kalıyordu orda.

Köyden bulgur, tarhana, soğan, patates, fasulye gibi yiyecekler getirmişlerdi. Okul dönüşü, o günün nöbetçileri gazocağında yemek pişirir, topluca aynı kaptan yerlerdi. Çarşıdan tuz, gaz ve kibrit dışında hiçbir şey almazlardı. Mustafa bey, Abidin Paşa caddesinde bir fırın göstermişti onlara, Asri Fırın... Her sabah nöbetçi gider, parasız onbir ekmek alırdı. Bazen yiyecekleri biterdi, kuru kuruya yerlerdi ekmekleri... Asri Fırın o yıl, okul bitinceye dek ekmek verdi onlara...

Yatakta ders çalışırlardı. Pantolonlarını da akşamdan yatakların altına sererler, böylece ütülenmiş olurdu. Okul, Eski İstasyondaydı. Ordu evinin, Adliye'nin önünden, Dörtyol ve Kuru Köprü'den geçerek yaya giderlerdi okula...

Ken'den, çevre köylerden Adana'ya kum ve

çakıl işlerinde çalışmaya gelirlerdi. Özellikle iş bulamıyanlar, ya da bir iki gün bulup sonra işsiz kalanlar... gündüzleri işçi pazarına gider, geceleri de öğrencilerle birlikte aynı odada kalırlardı. Doğru dürüst temizlik yapamazlardı... Bitlenmişlerdi bu yüzden. Bitleri görünmesin diye çok dikkat ederlerdi. Beden eğitimi derslerinden önce siyah donlarını, atletlerini iyice gözden geçirirlerdi. Birbirlerinin sırtına, başına bakarlardı.

Günlerden birgün sınıfta oturuyorlardı. Amcasının oğlu Atıf vardı yanında. Üç kişiydiler sırada; biri yabancıydı. Ders dinliyorlardı. Sıranın üstünde bir bit gördü. Atıf da görmüştü. Fiske vurdu belli etmeden... Yoketti... Kıpkırımız olmuştu, dinliyememişti dersi... Sonra helada ağladı... «Avşarlar bitleniyor» diyordu, çok üzülüyordu... köyü de çok özlemişti.

Yatağa uzandı... tavan sinek pislikleriyle doluydu...

«Sen köyü unut çocuk... Ken köyünün dağlarını unut!»

Lastikli, çiçekli naylon bir kravatı vardı. Tarım öğretmeni «Şevket emmi» kravatsız derse almazdı kimseyi...

Dayanılmaz bir hüzün duyuyor Yaşar... ve bu hüzün, Gelin'in kederli çizgilerle dolu yüzüyle birleşiyor...

«Oğlum... bir kerecik olsun «Ana» de, sana bir toklu vereyim, kebaplar yapayım... bir kerecik ana de oğlum...»

Susuyordu Yaşar...

«Bir kerecik be oğlum, bir kerecik ana de!»

Bu yaşa geldi, bir kerecik olsun «Ana» de medi Yaşar... Herkes gibi, o da «gelin» derdi anasına... Oysa, şu beyaz kâğıtlara binlerce kez «ana» yazmak, binlerce kez, bütün gücüyle «ana» diye bağırmak istiyordu...

«Anam, kurban anam, beni bağışla!»

Acı, boğazında düğümlenen bir lokmadır şimdi...

Sekiz on yaşlarındaydı. Köyden bir saat uzaklıkta. Gümüldek dağının eteğindeki Taşkesen'e yaylaya gitmişlerdi. Gelin küçük kardeşine hamileydi o zaman. Yağmurlu, şimşekli bir akşamdı. Yaylanın yaşlı kadınları öğleden beri başında bekleşiyorlardı... Gelin sancılıydı ve Yaşar, komşuları Hacı Kahyagilde, oyun oynuyordu. Happa çağırdı onu.

«Yaşar'ım, yiğidim, ağan gelecekti, gecikti. Polatpınar'dan Nesli'ye haber ver, yetişsin gadanı alayım» dedi.

Nesli, Polatpınarlı ünlü ebeydi. Yaşlı, yüzü bumburuşuk bir kadıncağızdı. Polatpınar iki saatlik bir yoldu...

«Gelin ölecek!» diyorlardı, fiskoslar oluyordu. Yaylada erkek yoktu. Köyde kalmışlardı. Hasat mevsimiydi.

Gelin ölecek diye çok korkuyordu Yaşar... Yokuş aşağı koşuyordu... Kırık ince bir dal vardı elinde. Karanlık iyice bastırmıştı, yağmur yağıyordu. Şalvarı dizine dek çamurdu. Gıslaved lastiklerini çıkardı, eline aldı... «Gelin ölecek!» sözü aklından çıkmıyordu... Başı döndü koşarken, düştü, kustu... Şimşek çaktı ve aydınlığı kayaları, ardıçları, meşeleri kucakladı... gök gürle-

di... yankılandı... gök çatladı... ardından hızlandı yağmur... bir taşın dibinde sinmişti... ayağa kalksa başı dönüyordu... ve aklında «gelin ölecek!» sözü... ağlamaya başladı.

«Allahım, Gelin ölmesin Allahım... bizi öksüz koma Allahım!...»

Bir yandan da, ağaçlara, kayalara tutunarak yürümeye çalışıyordu...

«Gelin ölecek!»

Koşuyordu...

Uzaktan, yağmur sesine, ağaçların uğultusuna karışan bağırtılar duyuyordu... Kulak verdi... ağasının sesiydi...

«Yaşar! Nerdesin Yaşar?» diye bağırıyordu...

«Ağa burdayım, ağa burdayım» diyerek geri döndü, sese koştu...

Bir yandan da «Gelin ölecek» diyerek ağlıyordu.

«Nesli'ye atlı gönderdim, korkma, birşey olmaz» diyordu ağası.

Yola indiler. Yağmur dinmişti, tıngırdayarak bir kağnı geliyordu karşıdan. Ardında bir yığın yaşlı kadın vardı. Yatırmışlar gelini kağnıya, köye götürüyorlardı. Ağası yaylaya döndü. Yaşar takıldı kağnının peşine... Ay ışığı vardı... Yağmur, ardıç ve toprak kokuyordu... Sancılanıyordu gelin, dayanılmaz sesler çıkartıyordu. Eli karnının üstünde kıvranıyordu acıdan. Köye yaklaşmışlardı ki, kadınlar koşuştu, kağnıyı durdurdular. Çıktılar kağnıya. Gelin bağırıyordu. Ay ışığı ardıç kokuyordu... Bir çocuk viyaklaması duydu Yaşar; oturdu, ağladı... Kağnı taşlardan zıplıyarak, sekerek giderken doğumu kolaylaştırırmış... Sonra öğrendi...

İlkbahar geldi mi, çiğdem, navruz, purçalık toplardı mal güderken. Büyüklerse kenger biçmeye hazırlanırlardı. Her evin belli bir yeri vardı. Kadın erkek, onbeş yirmi gün emek verirlerdi bu dikene. Kengerler toplanır, kağnılarla haymalara taşınırdı. Yaşar, kenger kökünden akan sütten sakız yapardı... Kenger sakızı...

«Kenger sakızlarını unut çocuk... navruzu, purçalığı unut!»

Duyarlığı karamsarlığa dönüşüyordu... Hücre duvarındaki yazılar canlandı belleğinde...

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«Arkadaş sakın paniğe kapılma.»

«Kahrolsun Faşizm.»

Doğruldu. Kalemi aldı. Bıraktığı yerden sürdürdü... «Yoksul bir köylü çocuğuyum... Babamın adı Ahmet... Anamın adı Medine... Dokuzyüz kırkbeşte, Saimbeyli'ye bağlı Ken köyünde doğdum. Liseyi Adana erkek lisesinde okudum. Dokuzyüz altmışdörtte üniversiteye girdim...»

Orta ikiye devam edeceği yıl Bekir Sapmaz öğrenci yurduna giriş sınavlarını kazandı. Ve o yıl yiyecek, yatacak sıkıntısı bitti. Liseyi bitirinceye dek de bu yurtta kaldı.

Orta sona dek, ağası ve amcası Adana'ya Yaşar'a harçlık için çalışmaya gelirledi. Onları İnönü Meydanı'ndaki kahvelerde bulurdu. İşçiler akşamları orda toplanırlar, geceleri de şantiyede yatarlardı. Tahta ve çimento kâğıdı üstünde. İsyan ederdi kendi kendine; yoksulluğa Yaşar...

Birkaç kez konuştu ağasıyla.

«Benim için rezil oluyorsunuz, gelmeyin» dedi...

Dinletemedi... Bütün gücüyle derslere çalışıyordu... Çünkü evin tek umuduydu Yaşar... Yoksulluğun ve bütün yoksulların sorumluluğunu duyuyordu... geceyi gündüze katıyordu. Daha orta üçteyken Teknik Üniversiteye girmeyi koymuştu kafaya. Cebir ve geometriye ağırlık veriyordu.

İlk «komünist» sözcüğünü Dörtyol'da, bir duvar afişinde gördü. Ortaokula gidiyordu. Ağzından kırmızı alevler çıkartan bir ejderha resmi vardı afişte. «Komünizm tehlikesi» yazıyordu üstünde... Komünizmi afişteki gibi birşey sanıyordu.

Lise birde Yaşar Kemal'in «İnce Memed» ini okudu. Hayran kaldı. Oysa Yaşar Kemal'e de «komünist», roman için de «komünizm propagandası yapıyor» diyorlardı...

«Bir daha böyle komünist kitaplar okuma» dediler ve Nihal Adsız'ın kitaplarını verdiler...

Yurt Müdürü İsmail Hakkı Ergin İmam Hatip okulunun emekli müdürü idi. Gençlerin «Milliyetçi ve mukaddesatçı» olmaları için özel çaba gösteriyordu. Önce Adliyenin karşısındaki «Türk Ocağı»na, sonra da İnönü meydanındaki «Türk Ocağı lokaline» zorla götürürdü çocukları. Orada Atatürk, daha çok da İnönü'yü kötüleyen konuşmalar yaparlardı. İlhan Darendelioğlu'nu, Ahmet Emin Yalman'ı yaralıyan Hüseyin Üzmez'i orada dinledi Yaşar... Batı Almanya'da basılan «Dergi» adlı dergiyi dağıtırlardı parasız.

Anımsadıkça içini yaralıyan olaylardan biri de Aziz Nesin'in kaldığı otelin camlarını kırmalarıydı...

«Aziz Nesin gelmiş» dediler ve Türk Ocağından hareket eden bir grup gençle Yıldız Oteli'nin camlarını kırdılar...

«Kahrolsun komünistler!» diye bağırıyorlardı...

Yıl dokuzyüz altmışbeş mi, altmışaltı mı? Uluslararası Kültür şenliği yapılıyordu. Gösteriler Yeni Komedi Tiyatrosu'nda sürerken, Polonya, Yugoslavya, Türk, Rus ve diğer ülke temsilcilerinin katıldıkları bir açık oturum düzenlenmişti, Gümüşsuyu'ndaki konferans salonunda. Tiyatronun halka götürülmesi konusu tartışılıyordu. Yaşar da üçyüz dörtyüz izleyiciden biriydi. Tartışma sırasında, istiyen dinleyici de fikrini söyliyebiliyor, soru yöneltebiliyordu... Yaşar'ın sırasında, iki koltuk ötesinde oturan kısa boylu, şişman, sevimli bir adam, birkaç kez söz aldı ve görüşünü açıkladı. Önündeki yenice paketine cıgarasının külünü çırpa çırpa, konuşuyordu. Kendine öyle güvenliydi ve söyledikleri Yaşar'a öyle sıcak geliyordu ki; adama hayran kaldı. Açık oturumun sonunda, küme küme çevresinde toplandılar o adamın, ateşli ateşli tartışmaya girişti ler...

Yaşar yanındakine sordu.

«Kim bu adam?»

Aldığı cevap onu dondurdu ve kendinden utandırdı; Aziz Nesin'di.

«Üniversiteye geldiğimde sol nedir, sosyalizm nedir bilmiyordum,» diye yazdı.

Üniversiteye geldiğinde altıyüz lirası vardı. Gelin koyunları satıp vermişti. Bir iş buluncaya dek idare edeckti.

«Önce Elektrik Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. Ancak ikinci yıl İnşaat'ın daha geçerli olacağını düşünerek, fakülte değiştirdim. Kalacağım yer yoktu. Kredi için Yurtlar Kredi Müdürlüğü'ne başvurdum. Ayda ikiyüz kırk ikibuçuk lira burs alacaktım. Ancak bu kredi dokuz ay sonra çıktı. O zamana kadar aç susuz ve yersiz kaldım. Derslere devam edemedim, bıraktım. Çünkü kalem, kâğıt parası bile yoktu. Gerekli malzemeleri alamıyordum. Bir iki ay Beşiktaş'ta özel bir yurtta kaldıktan sonra, Adana öğrenci yurduna gittim. Beş altı ay orada, bir akrabamın yanında kaldım. Okula gidemiyordum. Çapa'dan Gümüşsuyu'na yaya gitmek zordu. Kredi çıkacak diye elli yüz liralık borçlar yığılıyordu. Yurtlar müdürüne gittim ve Gümüşsuyu Yurdu'na girmek istedim, alamadılar. Sıraya girdim yurda girmek için; ancak iki ay sonra sıram geldi, girebildim.

İlk defa Kıbrıs'la ilgili bir mitinge ve yürüyüşe katıldım. Beyazıt'tan Taksim'e, Karaköy yolcu salonu önünden geçerek gitmiştik.

«Kahrolsun Amerika.»

«Ne Amerika ne Rusya.»

«Go home Yankee» sloganlarını taşıyorduk.

Johnson'un İnönü'ye gönderdiği mektubu gençlik tepkiyle karşılamıştı.

Gümüşsuyu'nda petrolün millileştirilmesini isteyen kampanya ile ilgili bir açık oturum yapıldı. Sokaklara, duvarlara, asfaltlara petrolün millileştirilmesini içeren yazılar yazıldı.

Dokuzyüz altmışbeşte AP'nin iktidara gelmesi ve Faruk Sükan'ın gayretleri ile öğrenci cemiyetleri iki başlı olmaya başladı. Yani, bir yanda,

kanunî olarak ilerici öğrenciler, geniş öğrenci yığınlarının desteğini alarak kongre yapıyor ve cemiyet yönetim kurulunu seçiyorken, öte yandan, polisin ve cemiyetler masasının yardımıyla yirmi otuz kişilik bir gurup başka bir yerde kongre adı altında bir toplantı yapıyor ve kendi başına yönetim kurulu teşkil ediyordu. Cemiyetler masası da ona sirküler vererek meşru kılıyordu.

AP iktidarının tutumu ile, o zamana kadar öğrenci gençliğinin kitlevi örgütü olan TMTF (Türkiye Millî Talebe Federasyonu) nin Adapazarı kongresi ile iki başlı hale getirildi. Polis Federasyonu yeddimine devrettiyse de sonraları «komando»ların eline geçti.

Ben dokuzyüz altmışaltıdan itibaren TİP'in Beşiktaş ve Beyoğlu ilçelerine gidip gelmeye ufak tefek işlerinde yardım etmeye çalıştım. Ancak devamlı gidemiyordum.»

İri yarı ve geniş aralıklarla yazıyordu sayfa dolsun diye. Öğrenci olaylarıyla dolu yılları düşündü.

Altmışaltı, altmışyedi döneminde, kaldığı yurt güpegündüz MTTB militanlarınca basıldı. Lokaldeki sandalyelerle döğüştüler... Bir çoğu yaralandı... Yaşar'ın ilk büyük kavgasıydı bu ve kan içinde kalmıştı. Neden ve hangi gerekçeyle, kimlerin saldırdığını çok sonra öğrendi. Polis - MTTB işbirliğinin ürünüydü bu.

Gene aynı yıl Maçka'da Makina Fakültesi'nde cemiyet seçimi sırasında kavga çıktığını bildirdiler telefonla, yurttaydı Yaşar. Gümüşsuyu yurdunda. Bir anda elli altmış kişi toplanıvermişti. Heyecan içindeydiler. Taş toplıyarak Dolma-

bahçe Stadı'na doğru indiler. Karşıdan da ümmetçi-komando karışımı bir gurup geliyordu. Geceydi... Polis geldi. Yatıştırmaya çalıştıysa da başaramadılar... Polislerin üzerinden aşırtarak taşlaşıyorlardı... Her iki yandan da yaralananlar oldu... Artık kanıksadıkları birşey vardı... Kan!

«Bir yığın öğrenci eylemine katıldım. AP iktidarı döneminde özel okullar, her iş hanında, her köşede mantar gibi bakkal dükkânı gibi kuruluyordu. Üniversite hocalarının dersleri aksatması, dersleri çoğunlukla yardımcılarına bırakmaları da tepkilere yol açıyordu. Buna karşı bizim öğrenci birliği kampanya açtı. Sloganımız «Özel Okullara Hayır» idi. İstanbul Ankara arasında yüzden çok öğrenci uzun bir yürüyüşe çıktı. Ben İstanbul'da, öğrenci birliğinde ufak tefek işlere bakmak ve üniversiteye öğrenci sokmamak üzere kalanlarla beraberdim. Yürüyüşün devam edebilmesi ve etkin olabilmesi için derslerin boykotu gerekiyordu. Çünkü bir kısım öğrenciler boykot kırıcılığı yapıyordu. Bizim görevimiz bunları engellemekti...»

Öğrencilerin çoğu bilinçli değildi. Yönetme ve yönlendirmede coşku ağır basıyordu. Düşünmek, araştırmak, en doğru tavrı ve davranışı bulmak, eleştiri, özeleştiri yoktu... Korkak sanılmamak için en olmaz işlere girişenler vardı... Bunun bilincine varmanın tedirginliğini duyuyordu Yaşar. «Devrimciyim» diyordu kendine, ama tek bilimsel kitap okumamıştı... Sorunlara eğilişi kulaktan dolma bilgilere dayanıyordu... Çetin Altan, İlhan Selçuk, İlhami Soysal'ı izliyordu... İçinde dayanılmaz bir araştırma, öğrenme isteği gelişiyordu... Karşı devrim millitanlarının artan

baskısı devrimci öğrencileri şiddetle karşı koymaya itiyordu...

«O zamanlar polisler işi pek sıkı tutmuyorlardı. Karakola düşen olsa da az sonra bırakıyorladı... Sokakta bir subay görsek haykırıyorduk.

«Ordu gençlik el-ele!» diyorduk.

Bildiri, afiş basıyorduk, dağıtıyorduk... Geceleri duvarlara yazılar yazıyorduk...»

Altmışsekizin baharında Fransa ve Almanya'da öğrenci hareketleri kabardı. Çok geçmeden Ankara ve İstanbul'da yansımaları görülmeye başladı. Forumlar düzenleniyordu sık sık. Öğrenciler, büyük bir coşkuyla katılıyorlardı...

Mülazım abiyi o günlerde tanıdı. O, öğrenci hareketlerini Batı'dan sıçrayan özenti bir olgu olarak görmüyordu. Etkisi vardı mutlaka. Ama asıl neden, Türkiye'nin iç sorunlarıyla ilgiliydi. Ve öğrenci olayları üniversite duvarları arasına sıkışıp kalmamalıydı. Ülkenin, ekonomik, toplumsal, siyasî sorunlarına canlılık katan, işçi-köylü gençliğiyle bütünleşen, kitlelere devrimci öz götüren bir hareket olmalıydı.

Bir gece yurt lokalinde bir forum düzenlendi. Görünümde kendiliğinden olma, özünde ise Öğrenci Birliği'nin hazırladığı bir forumdu. Bir kısım devrimci öğrenciler, Öğrenci Birliği'nin pasif, öğrenci hareketlerini önleyici tutumu karşısında baskı yapıyor ve Öğrenci Birliği'nin harekete önderlik etmesini istiyorlardı. Çünkü «işgal» devrimci bir eylemdi. Bütün öğrenci gençliği kucaklamıştı. Ve onların demokratik üniversite isteklerini, halkla birleşme isteklerini, anti-emper-

yalist duygularını içeriyordu. Yalnız «işgal»in içinde boğulmamak, onu amaçlara ulaşmak için araç olarak değerlendirmek gerekti. Oysa Öğrenci Birliği Başkanı, açıkça «bizim üniversite işgale katılmayacaktır» diyordu. Devrimci öğrencilerin baskısı karşısında da, «durumu takip ediyoruz, olaylar nasıl gelişecek, bekliyoruz» diyordu. İşgalden yana görünmüyordu. Fakat sonunda, artan baskıları göğüsleyemeyince «Herkes işgal yaptı biz geride kaldık» duygusu ile «işgal» den yana çıktı. Ancak «işgal» yasa dışı bir eylem, «birlik» ise yasal bir örgüt olduğundan perde arkası kalmayı seçiyordu. Sözalan öğrenciler «işgal!» diyorlardı. Yaşar da konuştu. Yönetmeliklerin ve disiplin yönetmeliğinin ilkel, öğrenci aleyhine olduğunu, derslerin gereksiz şeylerle dolu olduğunu, yurt ve para sorununu ileri sürmeleri gerektiğini belirtti.

Öğrenciler «işgal» diyorlardı. Ertesi gün sınav vardı; derse hazırlanmayıp da vakit kazanmak isteyenler, sonucun ne olacağını bilmeyen, fakat ne olursa olsun mutlaka birşeyler yapılmasını isteyenler; kendilerine «korkak» denilmesinden korkanlar ve asıl tayin edici ağırlık, gerçekten öğrencilerin eylem içinde pişeceklerine inanan devrimciler «işgal» diyordu...

Yaşar da «işgal»den yanaydı. Fakat niye böyle istiyordu, bilmiyordu... Boş durmaktan, bekleşmekten iyiydi «işgal».

Açıktan açığa karar alınmadı, ama büyük çoğunluğun «işgal»den yana olduğu anlaşıldı.

Lokalden çıkıp öğrenci birliğinin önüne geldiklerinde, kimse heyecanını gizliyemiyordu...

«Haydi işgal edelim!»

«Maçka'da başlamış bile!»

«İşgal!» konuşmaları oluyordu.

Saat bir vardı. Yirmibeş otuz kişilik bir gurup Taşkışla'ya doğru yürüdüler... Kapıdaki hademe ve diğer görevlilere «binanın işgal edildiğini» «evlerine gidebileceklerini» bildirdiler... Hademeler de zaten bekliyorlarmış. Bu fırsattan yararlanıp memleketlerine gideceklermiş.

Bir gurup öğrenciyle Yaşar, Dekan odasının kapısını zorladılar; kırdılar kapıyı... Artık geriye dönüş yoktu. Az sonra altı fakültenin de işgal edildiğini öğrendiler telefonla. Sevinç, heyecan, bir iş başarmanın sarhoşluğu sarmıştı hepsini... Şaşkındılar... Ne yapmaları, nasıl davranmaları gerektiğini tam olarak bilemiyorlardı. Çok geçmeden, heyecanını yenen, bu işi sürdürmek istiyen öğrenciler çıktı ortaya... Olaylar, kendilerine gerekli unsurları kaçınılmaz biçimde yaratıyordu... Her fakülte bir işgal komitesi kuracak, başkanını seçecekti... Bu başkanlar da rektörlükte toplanacaklardı. İnşaat Fakültesi işgalcileri Yaşar'ı seçtiler. Kendiliğinden gelişen bir hareket komite başkanlığına itmişti... Korkuyordu... İlk işgal döneminin coşkusunu yaşıyordu öğrenciler... Japonya'dan yeni gelmiş dev elektronik beyin makinaları, milyonluk laboratuvarlar vb. vardı fakültede. Onlara bir zarar gelmesinden korkuyordu. Yoksul bir halkın sırtından alınıyordu bu makinalar... Onların paralarıyla alınıyordu. Sık sık arkadaşlarına anlatıyordu bu konuyu, dikkatli olmalarını istiyordu...

«Bizi güç durumda bırakmak için polis ve ge-

riciler bir tertibe girişebilirler... Makinaları, araç gereçleri korumalıyız ve uyanık olmalıyız» dedi onlara.

Kapıya, koridorlara dolapları yığdılar... Bir kişinin ancak geçebileceği bir aralık bıraktılar. Yaşar Dekanlık odasında kalıyordu... Oraya dek dört yerde arama vardı. Hiç kimseyi içeri almıyorlardı; kapıdan döndürüyorlardı. Bir gurup öğrenci isteklerini içeren rapor hazırlığı için ayrı bir odaya kapanmışlardı. İşgalin amacı neydi? Yönetmeliklerin hatalı yerleri... öğrencinin yönetime katılması... öğrencinin tedirgin olduğu konular... derslerinin eksikliği... öneriler... eleştiriler... konularında neler düşünüyorlardı?...

Onsekiz gün sürdü işgal... onsekizinci gündü... öğrencilerin bir kısmında umutsuzluk belirmişti... ilk günler işgali destekleyen, dışardan alkış tutan öğrencilerin de bir kısmı, Rektörün tehdidi üzerine karşı çıkmaya başlamışlardı.

Başladıkları işi bitirmek istiyordu Yaşar... Bazı öğrencilerin kaypaklığı onu üzüyordu...

«Direneceğiz!» diyordu...

Haber geldi. İnşaat Mühendisleri odasından aracılar, Rektörlükle öğrencilerin arasını bulmuşlardı... İçi doldu Yaşar'ın... Onsekiz gün direnmek ürününü veriyordu demek. Gecenin karanlığında üniversiteyi terkettiler... Sevinç, heyecan ve endişe doluydu Yaşar...

«Biz gerçekten yoksul halkımız adına mı hareket ediyoruz?» diye soruyordu kendine...

Öğrencilerin bir kısmının takındığı tavır kırıklık yaratmıştı.

«Öyleyse biz hangi sınıf adına harekete girdik?» diyordu.

Mülazım abiye açmıştı düşüncelerini. O sempatiyle bakıyordu öğrenci olaylarına. «Eksikler, hatalar olabilir... önemli değildir bu. Gözönünde tutulması gereken hareketin devrimci bir öz taşıyıp taşımamasıdır. Kitle bağlarını kuracak devrimciler, onun kurallarını devrimci hareketler içinde öğrenirler ve pekişirler» diyordu. «Bugün bilinçsiz gördüğün, bu mu devrim yapacak dediğin, beğenmediğin gençler, günün birinde, umulmadık başarıların örgütleyicisi olacaklar, hareketten korkma» diyordu. «Her şeye en doğru çözümleri getirecek profesyonel devrimcileri, şu şartlarda göremeyince şaşırmamak gerekir. Onlar, ancak devrimci mücadelenin kan ve ateşi içinde yetişecekler. Her hareket kendi siyasi önderlerini mutlaka yaratacaktır. Biz daha işin başındayız» diyordu. Ve Yaşar'ı «idealist» buluyordu. «Burjuva mantığıyla düşünüyorsun» diyordu.

O zaman şu kuralı biliyordu Yaşar.

«Bir hareket, yığınları ne derece örgütlüyor, onlara bilinç götürüyorsa o oranda devrimcidir.

Bir öğrenci de, bu anlamda yığınlara ne derece iniyorsa o kadar devrimcidir» diyordu...

Nöbetçi, soluyarak bakıyordu mercekten... uzun uzun bakıyordu. Bu kâğıtları nasıl doldu-racaktı. İri iri yazdı yine...

«İnşaat Fakültesinin işgaline katıldım. Onsekiz gün sürdü. Bu eylemden bir süre sonra Altıncı filo İstanbula geldi. Önceki yıllarda Amerikalı erlerin üstüne boya atmak, keplerini kapıp kaçmak vb. gibi küçük, bireysel eylemler yapılırdı. Bu sefer Dolmabahçeye inen Amerikan erlerinin bindiği dolmuşlar taşlanıyor, tutuldukla-

rı yerde erler tartaklanıyorlardı. Ancak yol yurdun önünden geçiyordu, sıkışan öğrenciler yurda giriyorlardı... Bu olaydan bir gün önce de Opera Palas otelini taşladık, camlarını indirdik... Çünkü Amerikalı erlerle, Türk kızları, kadınları orda buluşurdu». Durdu... o günü yazmalı mıydı?

Öğrencilerin, Amerikalıları taşlaması, sıkışanların yurda sığınması üzerine, akşam üstü, Dolmabahçe Taksim ana yoluyla, yurdun arkasından geçen yolun kapandığını öğrendiler. Yurtta dörtyüz kırk kişi kalıyordu.

Yolun kapanmasından sonra toplum polisleri yurdu ablukaya aldılar. Polisler çok kızgındılar... Üniversiteye giremiyorlardı.

Üç gün geçti böyle... öğrenci de, polis de dayanma noktalarını aşıyorlardı.

Gecenin biri olmuştu... Olay yerine gitti Yaşar... sövmenin yakışık olmayacağını anlattıysa da başaramadı... Az ötede, giriş kapısının önünde çığlıklar, gürültüler oldu... O yana koştu. Yerde bir adam yatıyordu... Kimisi tekmeliyor, sövüyor, kimisi de kurtarmaya çabalıyordu... On onbeş kişiydiler. Bir kısım arkadaşlar kollarını germiş, dövülmesine engel olmaya çalışıyordu. Yaşar da girdi araya, adamı ellerinden aldılar, birkaç öğrenciyle, Birliğe götürdüler. Kapıyı kapatıp nöbetçi diktiler...

Alnı ve yanağı çizilmişti, kulağına yeni dökülmüş taze asfalt bulaşmıştı adamın. Bir arkadaş yüzünü yıkamasına yardım etti, pansuman yapıldı. Kulağındaki asfalt bulaşığı geçmedi, onlar da üstüne düşüp uğraşmadılar. (Ertesi gün

bir kısım gazeteler öğrencilerin bir polisin kulağına zift döktüğünü yazdılar). Adam Komiserdi. Kırkbeş elli yaşlarındaydı.

«Tabancamı versinler... Yoksa intihar ederim» diyordu.

«Verilecek» dedi Yaşar. «Ne yapsınlar tabancanı.»

Oğlu varmış hukukta, kendisi de yoksul bir ailenin çocuğuymuş...

Olayın gelişimi şöyleydi... O zaman polis üniversite sınırları içine giremiyordu. Bu, sivil olarak bir yolunu bulmuş, parmaklığı geçmiş. Bir öğrenciyi kapıp polislerin içine sürüklemeye çalışmış. Çocuk direnmiş. Birkaç öğrenci bunu görünce, aşağı atlamışlar ve sürükleyip dövmüşler, almışlar tabancasını.

Bir süre sonra bir Albay geldi.

«Rehin tuttuğunuz komiseri verin» dedi. «Biz de elimizdeki iki öğrenciyi verelim.»

Öğrencilerden biri Orman Fakültesinden bir arkadaştı.

«Biz kimseyi rehin tutmuyoruz Albayım. Olay komiserin kendi hatasından doğmuştur. Üzücü bir durumla da karşılaşabilirdik. Linç edilmekten kurtardık arkadaşlarla. Sinirler gergin, öğrenci heyecanlı. Sabah olsun, durumlar yatışsın. İstediği yere gidebilir. Bir zararımız dokunmaz, inanabilirsiniz.»

Dışarda binikiyüz polis toplanmıştı. Onların da sinirleri gerilmişti ve bir arkadaşları öğrencinin elindeydi. Tatsız olaylardan korkuyordu Yaşar.

«Ben burdayım» diyordu Albay. «Ben ve kırk

inzibatım ölmedikçe buraya kimse giremez. Asker sözü.»

Yaşar inandı Albaya. İnanmak istedi daha çok. Asıl söz Öğrenci Birliğinindi. Onlar da razı oldular. (Oysa tam bu sıralarda, polis telsizlerini dinleyen bir arkadaş, rektörün, polislerin yurda girmesine izin verdiğini öğreniyor. Koşuyor, haber veriyor, Öğrenci Birliği başkanına. Öğrencilerden bu durumu gizliyor başkan.) Dört beş kişilik bir grupla kapıya kadar götürdüler komiseri.. Albayla vedalaştılar...

Ortalık aydınlanıyordu. Yurtta öğrencinin çoğu uyuyordu... Olayların içinde elli yüz kişi ancak vardı. Üç gecedir uyumamışlardı. Yorgun ve bitkindiler... Yeni güne yeni acılarla gireceklerini bilmiyorlardı. Yukardaki futbol alanında, sorunlar çözüldü diye gevşemiş onbeş yirmi öğrenci birbirleriyle konuşuyorlardı... Polisi, kavgayı unutmuşlardı... Polislerdeki kıpırtının nedenini hiç düşünmüyorlardı. Oysa dikkatli ve deneylerden geçmiş bir göz, olacakları sezebilirdi.

İnzibatlar, öğrenciyle polis arasına, eşit aralıklarla diziliydi. Üniversite postahanesinin önünde, üç-dört gün önce kırık masa ve sandalyelerden kurulan sembolik bir barikat vardı. Komiser ve Albay, polislere beş on adım kalmıştı ki, toplum polisleri azgın bir sel gibi boşaldı. Albay, inzibatlara birşeyler söyliyerek koştu. Olaylar öylesine bir hızla gelişiyordu ki kavrıyamıyordu Yaşar. Polislerin duvar dibine dek gelip döneceklerini sanıyordu. «Özerklik var» diyordu.

Oysa polisler barikatları yıkarak aşıyorlardı. Yüzleri korku vericiydi. Geç kaldığını anladı

Yaşar. Yurda yetişemezdi artık... Yurtla Makine Fakültesi arasındaki küçük yola koştu. Ardında, üç dört gündür sinirleri gerilmiş, öğrencilere kin duyan polisler vardı... Ürkmüş, paniğe kapılmış davar sürüsünün uğultusunu bir kuyruk gibi taşıyordu ardında Yaşar... Ansızın karar değiştirdi ve yurda doğru koşmaya başladı.

Yurt kapısından, pencerelerinden taş yağdırıyorlardı polislere... hızlarını kesiyorlardı... Bundan yararlandı Yaşar... Taş yağmuru altında kendini kapıya zor attı. Dışarda kalan son öğrenciydi... Kapıyı telâşla kapadı... Kapının üst yanı camdı... Polis taşlarıyla kırıldılar, cam kırıkları üzerine döküldü... Ürktü, kapıyı sürgüleyemedi... Merdivene koştu... Merdivenlerin olduğu yer de boydan boya camdı... Dışardan atılan taşlar büyük gürültülerle, şangırtılarla bir iki saniyede yok etti camları... Taşlardan merdivenleri geçmek güçtü... Basamaklar cam kırıklarıyla doluydu. Yukarı kata çıkamadı. Öğrenci Birliğinde tutuklanmak da tehlikeliydi. Lokalin kapısını zorladı. Tam içeri giriyordu ki polisler de yetiştiler. Garip çığlıklar atıyorlardı... Hemen yandaki depo kapısını omuzladı, kırdı, daldı... Deponun kanatları dışa açılan penceresini kırmak için, önüne ilk çıkan tabureyi kaptı. Pencereden kaçmayı kuruyordu kafasında. İlk zorlamayla dışarıyı gördü. Toplum polisleri oraları da sarmışlardı. Depo karanlıktı. Yurdun battaniye ve çarşaflarıyla doluydu depo. Elinde tabure, umutsuz ve korku içinde bekliyordu. Çığlıklar, feryatlar, duyuyordu. Polisler girdi. Kalkanlar alaca karanlıkta parladı. Tabureyi sa-

vurdu. Umutsuz ve şaşkın... anlatılmaz bir korkuyla yumruk atmaya çalıştı. Yere düşürdüler... Tekmelerin, copların arasında yerde sürünerek, emekliyerek kafasını battaniye raflarının arasına soktu korunmak için. Battaniye ve toz kokuyordu... Burnuna kaçan tozlar hapşırtıyordu Yaşarı... Böğrüne, sırtına acımasız inen ayakları, copları görüyordu... Yedi sekiz kişi olmalıydılar... ana avrat sövüyorlardı... Yarı baygındı.

«Burda ölürsem en az iki gün bulamazlar beni» diye düşünüyordu.

Ayaklarından çekiyorlardı. Raflara sıkı sıkı yapışmış bırakmak istemiyordu ellerini... Fakat kafasına ve ellerine inen coplar gücünü öldürdü.

Bir polis bağırdı.

«Biri daha var burda!»

Bir öğrenci saklanmış çarşafların, battaniyelerin arasına... Ana avrat söverek, tekme tokat, cop, onu da yere serdiler... Sürükleyerek, it ölüsü yığar gibi Yaşar'ın üstüne bıraktılar... Kafasını kollarının arasına almıştı Yaşar. Bir kısmını da üstüne atılan öğrenci kapadığı için tekmeye copa açık yerleri azalmıştı. Kusası geliyordu... Sessiz, kıpırtısız dayanmaya çalışıyordu darbelere... Az sonra sesler kesildi... Doğrulmaya çalıştı... Bitkindi... Üstündeki öğrenciye baktı. Elektrik Fakültesinden, Karadenizli Yakuptu... Yüzü gözü kan içindeydi. Ağlıyordu... Ağır ağır doğruldu Yaşar... Sürünerek, tutunarak, duvarlara yaslanarak kapıya doğru yürüdü... Yakup, deponun alaca karanlığı içinde acıyla inliyordu.

Kapıya yaslanıp durdu Yaşar. Polisler, ya-

taktan fırlamış pijamalı, atletli, bazısı da yalnızca donlu öğrencileri, tekmeliyerek, coplayarak götürüyorlardı. Sürüklüyorlardı...

Bir polis gülerek Yaşar'a yaklaştı. Duvara iyice yaslanmıştı Yaşar... zor duruyordu ayakta... Yüzü kanlıydı... Polisin gülümsediğini görünce, kendisine acıdığını sandı, o da gülümsemeye çalıştı... Ansızın arkasında sakladığı copu tam alnının ortasına vurdu polis. Hiç tepki gösteremedi Yaşar. Bayılmıştı... Sonra sürüklendiğini gördü... kendine geliyordu. Polisler... ayaklar... çırpınan öğrenciler... Bir inzibattı Yaşarı sürükleyen ve vurmak isteyen polislere karşı bağırıyordu, engel oluyordu vurmalarına. Sürükleyerek dış kapının önüne, duvar dibine bıraktı. Sonra iki elini gerip kartal gibi korumaya çalışıyordu Yaşarı... Bağırıyordu polislere... Yaşar başını duvara dayamış, oturmaktan başka gücü kalmamıştı... Gözleri kandan yanıyordu... İki polis bir öğrenciyi sürüklüyordu... her biri bir bacağından çekiyordu... Öğrenci cansızdı... Kafası taşlara çarpıyordu... tanıdı... iki gün sonra ölecek olan Vedat Demircioğlu'ydu bu...

Önünde bir inzibat vardı Yaşar'ın. Esmer, yiğit görünümlü bir Anadolu çocuğuydu. Ağlıyordu. Öteki inzibatlar yatıştırmaya çalışıyorlardı onu. Bağırtılardan polislerin bir kısmının yatakhanede olduğunu anlıyordu... Uyurken cop yemiş bir arkadaş biliyordu Yaşar. Mut'lu Abdurrahman. Uyurken şiddetle cop yiyince kafasına, uykudan fırlamıştı... Uzun bir dönem tedavi görmüştü, yine de sık sık, uykudayken fırlar bağırırdı...

Polisler çekildikten sonra yurdun önünde toplandılar. Kendini toparlamaya çalışıyordu Yaşar... Bir kısım öğrencileri götürmüştü polis... O günün gazetelerine bakılırsa, genellikle az dayak yemiş öğrencilerin seçildiği, onların resimlerinin çekildiği görülür... Haşat olmuş, çok dövülmüş öğrencileri götürmemişlerdi...

Öğrenci Birliğine girdiğinde gördükleri içler acısıydı. Bir kızın yüzü kandan görünmüyordu. Masa devrilmişti. Radyo ve telefonun biri parçalanmıştı... İkinci telefon yarı kırıktı; gene de iş görüyordu ve bir çocuk valiyle görüşüyordu. Telefonu aldı çocuğun elinden.

«Siz Vali misiniz?»

«Benim evladım, buyrun.»

«Kabadayılarınızın yaptıklarını gelip görebilirsiniz. Bunun hesabını bir gün mutlaka vereceksiniz.»

«Sakin ol evladım, sakin ol... Kimsin sen? Adın ne?»

«Adım Yaşar Yılmaz. Bir öğrenciyim. Her yanım kan içinde.»

Kapattı telefonu. İçinde çoğalan kin ve öfkeden titreyen öğrencileri gördü... Pijamalı, mayolu, elbiseleri yırtılmış, yırtıklarından etleri görünen... yüzleri, kanlı yüzleri morarmış, kararmış öğrenciler...

«Taksime yürüyelim!» dediler...

Sokağa döküldüler... sabahın erken saatlerinden biriydi... İstanbul yeni uyanıyordu daha... Binlerce şaşkın, acıyan, kızan, küçümseyen, yürekten katılan bakış altında Taksime vardılar. Anıtın üstüne çıktı Yaşar.

«Hakkımız aranıncaya kadar burada duralım arkadaşlar!» dedi. «Öteki yurtlara telefon edelim. Sesimizi arkadaşlarımıza duyuralım. Jetonu olan var mı?»

O sırada, bir öğrenci bağırarak koşuyordu. «İlk Yardımdaki yaralı arkadaşlarımızı tutukluyorlar... Polisler İlk Yardımda...»

Şaşkınlıktan, öfkeden ne yapacağını bilemeyen öğrenciler İlk Yardıma doğru yürümeye başladılar. Maksim'in yanında ve karşısında büfelerden şişe kasaları yağmaladılar... Herkesin elinde bir şişe, bir kasa parçası vardı. Don gömlekli, pijamalı, mayolu, yırtık pırtık içinde, kanlı yüzleriyle korku yaratıyorlardı... Yüz-yüzelli kişiyi bulmuşlardı...

«Kahrolsun Faşistler!» diyerek İlk Yardıma doğru koşuyorlardı.

Trafik durmuştu. Kennedy otelinin önünde bir polis cipi gördüler; geri dönmek için manevra yapıyordu...

«Faşist polis!» diye saldırdılar.

İki polis silahlarını çekmişti... Öğrenciler şişeleri savurarak cipin arkasından koşuyorlardı. Yaşarın elinde de kırık bir şişe vardı ve hiç bir şey düşünemiyordu. Şişeyi savurunca bir eksiklik duydu. Eli boş kalmıştı... Her adımda eksikliğini duyduğu bir şey vardı... bir boşluk duyuyordu içinde...

İlk Yardımın önündeki polisler hastahanenin kapısını kapadılar... Kaçtılar... Öğrenciler bağırıyorlardı.

«Arkadaşlarımızı görmek istiyoruz» diyorlardı.

Yüzü terlemiş bir doktor çıktı.

«İki kişi gelsin görsün» dedi...

Yaşar bir arkadaşıyla girdi hastahaneye... Yaşlı hastabakıcı kadın, onu kan ve ezikler, morluklar içinde görünce, hiç olmazsa ayakta tedavi etmeye çalıştıysa da, beceremedi...

Bir yığın yaralı gördü Yaşar. Umulandan kötüydü durumları... Hastahane yetkilileri öğrencileri polise vermiyeceklerini söylüyorlardı... Son olarak Vedat Demircioğlu'nu gördüler... Durumunun tehlikeli olduğu belliydi.

Hastahaneden ayrıldılar. Taksim'de yeniden toplum polislerinin saldırısına uğradılar... Askerler geldi... polislerin elinden aldılar öğrencileri... Birkaç yoksul, yaşlı, öğrencilere sarılmış ağlıyorlardı... Dalga dalga kabarıyordu öfke... İstanbul Üniversitesi öğrencileri de katıldılar öğleye doğru... Ve Dolmabahçeye yürüdüler... Amerikalı erleri ve onlara pezevenklik yapan Türkleri denize döktüler...

İki gün sonra Vedat Demircioğlu öldü İlk Yardım'da... Vilayete «Katiller» yazılı bir çelenk bıraktılar. Yürüyüşler izinsizdi... Bir yığın öğrenciyle birlikte tutuklandı.

Bu olayları bir iki satıra sığdırdı.

«O gece yurda giren polis öğrencileri copladı, bir kısmını götürdü, bir kısmı hastahaneye kaldırıldı. İki gün sonra da polisin dövdüğü Vedat Demircioğlu öldü...»

Ölümün durgunluğu çökmüştü üstüne... Battal'ı, Cantekin'i düşündü... Sendika konusunda ne yazacaktı?

«Gel Yaşar, işin doğrusu neyse onu yaz. Korkacak ne var?» diyordu kendine.

Tersane-İş ve Öğret-İş sendikalarının kuruluşunda çalıştığını, ancak Tersane-İş'in kendine yeterli hale gelmesinden sonra kimseyi görmediğini yazdı.

«Geçmişte, partideki çalışmalarım sırasında, bazı işçilerle ve sendikacılarla tanıştım. Ama bir ikisinin dışında hiç birinin ismini bilmiyorum... Hatırlatılırsa tanıdıklarımı belirtirim... İki yıla yakın bir zaman var ki hiçbirini görmedim. Bu konuda saklanacak herhangi bir şeyim yok» diye yazdı...

Altı yedi sayfa doldurabilmişti ancak...

Akşam yemeğinde kâğıtları ve kalemi götürdü onbaşı. Yemek, bir kaşık çorba ve yine ince bir dilim ekmekti. «Albayım» bir cıgara göndermişti... Yemekten sonra, o ağır, boğuk yankılanmalarıyla zincir şıkırtıları, tuvalete gitti... döndü... ilk günün etkinliğini duyamıyordu... Alışıyor muydu?

Sıra Yaşar'a geldi. Gideceği yeri bilen gözü bağlı dink beygirlerine benzetti kendini.. Kaç adım sonra döneceğini, merdivene yaklaştığını, tuvalet kapısına vardığını aşağı yukarı seziyordu artık. Onbaşı da «kapı kapanmadan dönme» demiyordu... Evet! Alışıyorlardı birbirlerine...

Alışıyor olmanın tedirginliğini duydu... Yarın sabah, Ali'den önce çıkabilirse, bir küçük not bırakamaz mıydı Ali'ye? Bu pis tuvalete subay girer mi? Bu düşünceyle döndü hücresine. Fakat nasıl yazacaktı? Kâğıt yoktu... Kalem yoktu...

Uzanıp alabilecek uzaklıkta buruşturulmuş bir bafra paketi... Kibrit çöpü... ve yatağa dö-

külmüş mürekkep... İşte kâğıt... kalem... ve mürekkep...

Nöbetçinin kapıdan izlemediği bir ana denk getirip paketle bir kibrit çöpü aldı döşemeden. Ağzında tükrüğünü biriktirmeye, ağzını sulandırmaya çalıştı... Yatağın mürekkepli kısmına tükürdü... Nöbetçiyi kollayarak bir saat kadar uğraştı. Ve küçük bir parça kâğıda, kibritin ucunu tükrüklü mürekkebe batıra batıra «Ali sana ne soruyorlar? Psikolojik savaşa dayanalım. Yaşar.» yazdı... Kâğıdı yastığın altına koydu...

Evet... yanılmıyor... yakında demiryolu olmalıydı... Bir tren geçiyordu... Gürültüleri, giderek incelen, yok olan bir çizgi gibi silindi. Geride binlerce tren... uzun beyaz trenler düşündüren duygular kaldı... O trenlerde evlerine giden insanlar vardı... Dışarda insanların, trenlerin otobüslerin, çocukların varlığı, içinde biriken korkuları, yalnızlıkları azaltıyordu... Kapıları, pencereleri, sokakları aşıp gelen cılız bir klakson, zaman zaman otomobil gürültüleri, ona araba vapurlarını, İstanbulun ışık dolu sokaklarını, fabrika işçilerini ve aklından hiç çıkmayan o şişman kadını düşündürüyordu... Nerdedir o kadın, nerdedir şimdi? O, sıcakta bunaldıkça serin gölgesine sığındığı bir ağaç, yumuşak, şişman, çayırlı bir topraktı.

Kapının önünde sesler var... Kulak kabartıyor iyice...

«Antep uşağı hovarda olur, yiğit olur.»

«Sen de kaçağa gider miydin Memet Şahin?»

«Ben Nizip'te eğlenirdim, manifaturacılık yapardı bir arkadaşım... Kaçak gelirdi... ben ona yardım ederdim...»

«Nizip'te mi?»

«Antep'ten, komşumuzun kızını aldı...»

Anteplinin dilini hiç unutmayacak Yaşar... Sessizliğin içinde öyle etkili bir iz bıraktı ki, bu duygunun adını bulamıyor... Yüzünü görse tanıyacaktı sanki... aynı sokakta mı büyüdüler Memet Şahinle...

«İşte bunlar benim yoksul halkım, yoksul emekçi halkım,» diyordu.

«Nasıl Memet Şahin, bugün pazara gittin mi, sizin oraların pazarına benziyor mu?»

«Benim bu İstanbulun hiçbir işine aklım ermiyor!»

Usul usul, aralarında konuşuyorlardı...

Hepsini duyuyordu Yaşar...

Demek, Cuma günleri pazar . kurulan bir semtte bulunuyordu... Verileri değerlendirmeye çalışıyordu... Ankara asfaltında, ortalama elli altmış kilometre süratle onbeş dakika gideceksin, sonra sağa döneceksin... beş - yedi dakika sonra... geniş bahçeli bir köşk... yakınında demiryolu... üç cami...

Ezan okunuyor... Yatsı ezanı... Her ezan sesinde, köyündeki caminin duvarları geliyor aklına... Liseyi bitirdiği yıla dek kahve yoktu köyde... Köylüler herşeylerini cami duvarı dibinde konuşurlardı...

Yarın neler olacak? İstediklerini yazdığına göre bırakırlar mı? Hiç sanmıyor... Uyku çöküyor... uyuyor...

Kapı sesiyle uyandı... Nöbetçi onbaşı çay ve zeytin getirdi. Bir dilim ekmek, yedi zeytin...

«Mümkünse tuvalete çıkarır mısın beni? Çok sıkıştım...»

Tabağı ve bardağı götürürken birşey demedi. Yüzünden ne diyeceğini anlıyamadı. Kâğıdı yastığın altından aldı, cebine koydu... Heyecan ve merakla bekliyordu. Kapı önünde anahtar şıkırdayınca çok sevindi. Gözlüğü taktılar... Koluna girip götürdüler...

Hücresine vardığında, yaptığı işin çocukça, akılsızca, düşünülmeden yapıldığı bilincine vardı. Kızdı kendine... Koridorda tuvalete götürülenlerin zincir şakırtıları yankılanıyordu...

«Ne demek psikolojik savaşa dayanalım... Ne yaptın ki, neyin savaşını veriyorsun?...»

Aşağıladı kendini...

Az sonra sorguya götürüleceğini biliyordu...

⁂

Kıpırdamadan oturuyordu sandalyede... Sessizliği dinliyordu... Odanın kendine özgü o soğuk, tentürdiyotlu tadı ürpertisini çoğaltıyordu... Merakla kapının açılmasını, sorgucuların ayak seslerini bekliyordu... Gittikçe artan bir hızla gelişen güvensizlik duygusu içini bunaltıyordu... Derin bir soluk aldı... İç çekti...

«Çok mu sıkıldın Yaşar Yılmaz?»

Şaşırdı. «Albayım»ın sesiydi. Demek, bu kez bekliyorlarmış odada. Durağan, tek boyutlu, tek yanlı mantığına içerledi.

«Dün benden sonra geldiler, bugün de benden sonra gelecekler!»

Kıpırtılar... sandalye gıcırtıları... çakmak kibrit... pipo... sigara, ve yaklaşıyor bir ayak... limon kolonyası kokuyor.

«Düşündün mü Yaşar Yılmaz?»

«Düşündüklerimi yazdım.. başka bir diyeceğim yok...»

«Yazdın demek!»

Kâğıtlar yırtılıyor... Kâğıtlar yüzüne atılıyor... Ürküyor... Ürküntünün dağınıklığı geçmeden, ansızın bir tokatla sarsılıyor...

Güçlü, kalın bir ses bağırıyor.

«Komando!»

Bir tokat daha iniyor...

«Kalk!»

Elleri ayakları zincirli, gözleri kapalı şaşkın duruyor... titriyor... titremesi zincirlere yansıyor...

«Titriyorsun Yaşar Yılmaz! Titriyorsun!»

Evet titriyor ve titriyor olmaktan utanıyor... Yere daha sağlam basmak, titremesini engellemek istiyor... beceremiyor...

«O yazdıklarını ananın ...mına sok sen orospu çocuğu. Adam mı kandırıyorsun aklınca!»

«Burası tiyatro mu ibne?»

«Ne bok yediğinizi biz bilmiyoruz sanki...»

Sağdan soldan değişik sesler, sövgüler...

Ansızın, topuklarına güçlü bir tekme yedi. Altında yer kayıyor sandı. Kendini toparlıyamadı; sırt üstü yere düştü. Kafasını çarptı... Kuyruk sokumu zonkluyordu...

Biri ayağını havaya kaldırıyordu. Biri kollarını başından aşırtıp çekiştiriyordu... Zincirlerini, kazık gibi bir şeye takmış olmalılar... Başı kollarının arasındaydı... Bileklerine birşey geçirdiler... Ayaklarından biraz daha çekip gerdi-

ler... Bütün bu işler o denli çabuk yapılmıştı ki, Yaşar da bu telaşa ve paniğe kapılmıştı...

«Falaka!» diyordu kendine...

Bir ses.

«Birinci oporasyonu uygulayın!»

Bir başka ses.

«Konuşacak mısın ulan ibne?»

«Ne istiyorsunuz? Benim suçum ne?»

Sesi korku doluydu...

Tabanlarına vurmaya başladılar... Biri de, arada bir bacaklarına vuruyordu... Bağırıyordu Yaşar... Şişman kadının yüzü... filesi... domatesler.. biberler...

«Ulan ibne, devrimcilik kolay mı?»

Banliyö trenleri... insanlar... işçiler... çocuklar...

«Tabancanın markası neydi? Çabuk söyle ulan tabancanın markasını?»

«Yok tabancam... Ne istiyorsunuz benden?»

Devamlı vuruyorlar ve tabanlarını yufka açar gibi sıvazlıyorlar; vurdukları değnekle... Böğrüne hırsla vurulan bir iki tekme soluksuz bırakıyor onu ve Gelinin doğum yaparken çıkarttığı acı çığlıkları duyuyor... Sonra, hiç olmaz biçimde, dut yediği çocukluk günleri geliyor aklına. Dutlar, beyaz olgun dutlar sıra sıra yeşil yaprakların arasında ve dal inceliyor giderek... Yaşar o dutlara uzanıyor... uzanıyor... tam ulaşmışken dal kırılıyor... düşüyor Yaşar... Yere varmıyor bir türlü, hep havada, hep düşüyor, döne döne, bir tüy hafifliğiyle düşüyor... Sonra içine biraz cıgara dumanı üflenmiş balon olup havada duruyor...

«Taş Kışlanın koridorunda adam dövmek kolay mı ibne?»

Ve sonra, büyük, çamurlu, boklu, ıslak, çok büyük tabanlı bir ayak basıyor üstüne... Bastırıyor... Kafası döşemeye yapışıyor... Gelin yufka açıyor evlerinin önünde... O gün Mustafa bey gelmiş... Yaşarı okumaya götürecek...

«Nerde yatıp kalkıyorsun?»

«Son günlerde kimleri gördün?»

Cevap bekledikleri yoktu...

«Kanlı Pazara katıldın mı?»

«Onaltı Haziran olaylarına katıldın mı?»

Konuşulanları anlamıyordu artık... Terden sırılsıklam olmuştu... Bileklerindeki zincirler sıyrılıp çıkacaktı nerdeyse... Kollarına bastılar, kolları uyuştu... Renk, ses, biçim, koku, acı, domates, yeşil biber, limon kolonyası, pipo tütünü, ter, paslı zincir... herşey birbirine karışıyordu.

Durdular... Ayakları havada, bir balon gibi, duruyordu... Biri pijamasını ve donunu, ayakbileklerine dek sıyırdı. Bacaklarının arasına su serptiler...

«Korkudan kaybolmuş ibnenin şeyi... Nerde ulan erkekliğin? Arıyoruz arıyoruz bulamıyoruz!»

Gülüştüler...

Bir el penisini tuttu...

«Haydi vedalaş erkekliğinle, bir daha tadına varamıyacaksın...»

İnce bir tel bağladılar... Bir de ayak başparmağına. Bedenini iyice gerdiler yeniden. İnliyordu... bağıracak gücü kalmamıştı...

«Konuşacak mısın Yaşar Yılmaz? Konuşmazsan hadım olacaksın... Duyuyor musun? Gi-

decek bu alet, artık işe yaramıyacak!»

«Ne yaptım ki ne konuşa...»

Sözünü bitiremedi. Ceryan vermişlerdi. Garip sesler çıkartıyordu Yaşar...

«Elli saniyen kaldı Yaşar Yılmaz...»

Düşünüyor Yaşar...

«Kahrolsun Faşizm.»

«Kırk saniyen kaldı.»

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«On saniye!»

«Kahrolsun Faşizm.»

«Bitiyorsun Yaşar Yılmaz.»

«Zulüm mutlaka yenilecektir.»

«Konuş ulan!».

Konuşamıyor... istese de konuşamıyor... Herşey bulanık, bütün boyalar birbirine karışmış... Yağmur yağmış, bir düzlem üstündeki boyaların üstüne, boyalar, adamlar, çiçekler, otobüsler, ağaç dalları, pencere perdeleri birbirine karışmış...

Penisinden çıkartıyorlar teli... sağ elinin baş parmağına bağlıyorlar... Vedat Demircioğlu'nu sürüklüyorlar yerlerde... Kaskatı kesiliyor Yaşar... Ne kadar zaman geçti bilmiyor...

«Bugünlük yeter!»

Penisinden çıkartıyorlar teli... Ne zaman yeniden bağladılar teli penisine. Nasıl? Bilemiyor... Ayaklarını falakadan çözüyorlar... Sürüyerek çekiyorlar... Vedat Demircioğlu'nu sürüklüyorlar polisler... Her biri bir bacağından sürüyor... kafası taşlara çarpıyor...

«Ayağa kalk ulan! Dikil!»

Tekmeliyorlar... Tekmeler etki yapmıyor artık... bütün acılar önemini yitirmiştir.

Değil dikilmek... doğrulamıyor bile... Yardım edip kaldırıyorlar...

Biri... sarsıyor Yaşar'ı...

«Zıpla!» diyor.

Hiç olmıyacak bir iştir zıplamak... Ayaklarının yere değip değmediğini bile duymuyor, nasıl zıplasın?

«Zıpla komünist! Zıpla!»

Tekme attı biri. Bir yandan da, düşmesin diye sıkıca omuzlarından tutuyorlardı.

«Zıpla!»

«Zıplıyamıyorum! İstesem de zıplıyamıyorum.»

«Eşşolueşşek, dünyayı değiştireceğiz dersiniz, bir zıplamayı beceremezsiniz... Şöyle zıpla, şöyle!»

Omuzlarından kavradı biri, kucakladı... ve kazık çakarcasına kaldırıp kaldırıp, gürp gürp, vurdu yere... Ayakları çakılıyordu yere... Yaşar dik durmaya çalışıyordu... Yer suluydu... Ayakları vuruldukça zincirleri şıngırdıyordu...

«Götürün! Üçüncü operasyon!»

Tokyoları ellerine verdiler. Kollarına girdiler iki yandan... Birinci operasyon falaka, ikincisi elektrik... Üçüncü operasyon ne olabilirdi?

«Eğil.»

Eğildi...

«Merdiven iniyoruz.»

İndiler... Geçtikleri bir yerde yemek kokuları duydu... ağzı sulandı... tabak kaşık sesleri...

Açık havaya çıkardılar... Güneş vurdu yüzüne. Üşüyordu... Su gibi terlemişti. Çakılların üstünde yarı sürüyerek yürütüyorlardı... Ayak-

ları mantarlaşmış, keçeleşmişti... Acı sızı duymuyordu... Fakat güçsüzdü, zor taşıyordu bedenini...

Bir yere girdiler... Ancak iki kişinin yanyana geçebileceği, dar bir koridordan geçiyor olmalıydılar. Yan yan gidiyorlardı... Biri önden, sağ yanından çekiyor, biri geride sol omuzundan itiyordu... Zor oluyordu yan yan yürümek...

Bir kapı açıldı... Girdiler... Havasız, sıcak, ter ve kan kokuyordu. Gözlerini açtılar... Dar, tuvalet genişliğinde özel bir hücreydi. Penceresi yoktu. Karşı duvarın sıvaları kabarmış, yer yer dökülmüştü. Sağ ve sol duvarda, iki metre yükseklikte birer halka... kalın... paslı iki halka... Bir ucunda, delikli, tokalı bir kayış bulunan, bir kendir geçirilmiş halkaya. Sinek pislikleriyle benekli bir lamba sarkıyor tavanın tam ortasından...

Kollarını çözdüler... Yüzünü kapıya çevirdiler... İki halkanın ortasına gelecek biçimde geri geri ittiler... Kapı açıktı... elinde tomson, bir er bekliyordu.

«Kollarını kaldır!» dedi onbaşı...

Kaldırdı... Koluna, dirseğinin biraz yukarısına bağladılar kayışı... En son delikten tokaladılar...

«Çok sıkıyor» dedi Yaşar...

«Yok sıkmıyacaktı...» dedi onbaşı...

Kendiri dirseğiyle bileği arasına sarıp, bileğinden ilmiklediler... Kendirin öbür ucunu çekince kolu gerildi... Gerginliği bozmıyacak biçimde bağladılar... Öbür kolunu da, aynı biçimde bağlayıp gerdiler... Parmak uçları zor değ-

yordu yere... Bütün ağırlığı kollarına binmişti. Sağ köşede, iki duvarın bitiştiği yerde, yalnızca işemeye yarıyan pisuvara benzeyen bir şey vardı... Fakat pisuvar değildi... İçi kırıklar, pislik, kanlı kurumuş tükrük, cıgara artıklarıyla doluydu... Borusu eski, paslı ve ezikti...

Onbaşı kapıdan dışarıya baktı ve ere döndü.

«Gözlüğü tak!»

Er gözlüğü taktı gözlerine Yaşar'ın... Hiç bir şey görmüyordu. Karanlığa gömüldü yine ...Koridorda ayak sesleri... Kapı biraz daha aralandı... Limon kolonyası ve pipo tütünü koktu.

«Nasıl Yaşar Yılmaz? Buna dal usulü askı derler... Başka usullerimiz de var... Bizde usul çok... Daha ayaklarından asılacaksın... Daha neler göreceksin, neler!»

«Albayım»ın sesiydi.

«Oğlum, sağ tarafını biraz daha çek...»

«Başüstüne komutanım!»

Sağ yandaki kendiri çözüp biraz daha gerince...

«Tamam!» dedi «Albayım.»

Ayak sesleri ve limon kolonyası... kapı kapandı... Gözlerini açtı onbaşı... Gitti... Mavi bir duman... pipo tütünü kokusu bir süre daha kaldı... Ayaklarına baktı... kıpkırmızıydı... yeni yeni şiştiğini görüyordu... Oysa zıplatırlarken, ayaklarının davul gibi şiştiğini ve bu şişliğin, iki üç parmak, boyunu uzattığını sanıyordu...

Çok terlemişti... Çok susamıştı... Ağzı kuruyordu, paslanıyordu... Az sonra kolları uyuştu... Avucu yumuktu... açmak istedi parmakla-

rını... açılmıyordu. Zorlaması bir yarar sağlamıyordu.

Kolları uyuşurken, tabanlarının keçeleşmesi çözülüyordu usul usul... Yanıyordu tabanları... Soğuk betona yalnızca parmaklarının ucu değiyordu... Tabanını tam olarak bastırabilse... Anlatılmaz bir ikilem içindeydi. Bir yanıyla, soğuk betona basıp, tabanlarının rahatlamasını sağlamak, bir yanıyla da parmaklarının üzerinde ansızın zıplayıvermek ve o kısacık zıplama anında parmaklarını açıp kapamak... Acı içindeydi... Ne zıplayabiliyor, ne tabanlarını basabiliyordu... Parmakları taşımıyordu artık ve kollarındaki ağırlık çoğalıyordu... Az sonra kollarının varlığını duymaz oldu... İnliyordu...

Bir saati geçmiş olmalıydı asılalı. Nöbetçi ikide bir mercekten bakıyordu. Kapı yarım metre ötesindeydi. Mercek tam göğsüne, yüzüne denk geliyor olmalıydı. Boynunu bir sağ yanına, bir sol yanına düşürüyordu inliyerek, sıkıntıyla... Kolu, omuzundan kopuyordu sanki. Dayanamıyordu artık.

«Nöbetçi... gardaş. Kollarım tutmuyor gardaş!»

Bekledi.

Nöbetçi kapıdan bakıyordu...

«Gardaş... Kollarım tutmuyor gardaş!»

Ses bile çıkartmıyordu...

Sıkıntının, çaresizliğin kaçınılmaz varlığı ağlama duygusunun eşiğindeydi.

«Gelin» dedi kendine «Gelin, anam, bir daha görürsem seni, hep ana diyeceğim sana... ana... ana... anam!»

Gözleri buğulanmıştı... Başı sağ omuzuna

düşmüştü... Gözlerini yumdu... Başının üstündeki lambanın ısısı çoğalıyordu... Susuzluğunu arttırıyordu...

O şişman kadını gördü... bol suyla taş bir avluyu yıkıyordu... ayağında tokyolar vardı...

Gözünü açtı... Tokyolar ayaklarının az ötesinde duruyordu. Onları ayaklarının altına çekebilse, bir iki santim yükselebilirdi. Denedi... Yetmiyordu... üç dört santimlik bir aralık kalıyordu... bir daha denedi... Ayaklarını tokyolara yaklaştırdıkça kolları zorlanıyordu. Kuş yavrusu gibi açılıyordu ağzı... Uzun ve dayanılmaz bir uğraştan sonra ulaştı tokyolara, binbir zorlukla çekti ayaklarının altına... Yükselmişti biraz. Eskiye oranla kollarındaki yük hafiflemişti... Az sonra, iki tokyoyu üst üste getirdi... ve daha da yükseldi... kolunu, parmaklarını oynatmaya çalıştı... Parmakları zorlukla açılıyordu... gücü ulaşmıyordu... Büyük bir inatla, yarım saatlik bir süre açıp kapıyarak kan dolaşımını sağlamaya çalıştı... Giderek karıncalanıyordu kolları... çıngışma oluyordu... Çok sevindi bu çıngışmaya... Kan yürüyordu, uyuşukluk çözülüyordu...

Dudağı iyice kurudu. Ayağı morarmaya başladı. Sesler kesileli çok oluyordu... Gece bekçilerinin düdükleri ötüyordu... Sonra, baygınlık belirtileri başladığı bir an, yatsı ezanını duydu...

Ay ışığı nerden geliyor aklına?... Ardıç kokuları nerden geliyor?... Navruz, purçalık, çiğdem toplardı mal güderken... ve pınarlar nasıl akardı...

Ağası çok şımartırdı çocukken... Sofrada yemek yerken buyururdu Gelin'e...

«Gelin, bir su ver!» derdi Yaşar.

Bunu öyle bir doğallıkla söylerdi ki... bir gören Gelin'i evin hizmetçisi sanırdı... Kalkardı sofradan, üşenmeden, kızmadan, alınmadan, getirirdi suyunu... Ve Yaşar nasıl içerdi o suyu...

Anasına yaptıkları canlandıkça gözünde, içi parçalanıyor, acısı kat kat çoğalıyordu. Su istese Yaşar, Gelin biraz geç kalsa, küserdi hemen...

«İnsan anasına küser mi gadasını aldığım» derdi Gelin, alçak gönüllü, yumuşak...

Dinlemezdi Yaşar... yemeği bırakır kalkardı... Ağası da kızardı Gelin'e. Bazı günler hiç olmıyacak şeyden kavga çıkardı evde... Ve ağası, yoruluncaya dek döverdi Gelin'i...

Güneşin altında, sıcak toprakta uyuyor Yaşar...

«Oğlum... bir kerecik olsun «Ana» de, sana bir toklu vereyim, kebaplar yapayım... bir kerecik ana de oğlum...»

Susuyor Yaşar.

«Bir kerecik be oğlum... bir kerecik ana de... Konuşacak mısın? Yoksa sabaha kadar asılacaksın...»

Gözlerini araladı... Nöbetçiydi...

«Konuşacak mısın?»

«Söyliyeceklerimi yazdım... başka sözüm yok...»

Kapı önünde fısıltılar, tıkırtılar oldu... Kulağı çınlıyordu... Eski bir alışkanlıkla «Kim anıyor beni» dedi kendine...

Sonra cevapladı.

«Kimse anmıyor seni Yaşar! Sen daha önce içeriye düşen arkadaşlarını andın mı, aradın mı?»

Boynu sol omuzuna düştü...

Bir ormanda yürüyordu Yaşar... Sırtında iri, kalın bir odun vardı... Gözleri kapalı yürüyordu... açmak istiyordu gözlerini, açmazsa az ötedeki yardan aşağı yuvarlanacaktı... açamıyordu ve bile bile yara doğru gidiyordu... Yönünü de değiştiremiyordu... Adımını attı yardan aşağı, yuvarlandı... yarı baygındı... Gözünü bağlayıp götürdüler...

Nerelerden geçti... nasıl geçti... Bu odaya nasıl geldi... anımsamıyordu. Karyolanın yeri mi değişmiş? Soba... iki pencere... Kolunu zincirlediler yeniden. Karyolaya yatırdılar. Ayaklarındaki zincirlere bir zincir ekleyip karyolanın ayağına kilitlediler... Gittiler... Yarı baygındı... üşüyordu... dudakları kurumuştu... kabuk bağladığını sanıyordu... pencerelerin perdeleri... beyaz yaldızla boyalı soba... Başka bir odada olduğunun bilincine yeni yeni varıyordu.

Kapı açıldı. Onbaşı girdi. Hiçbir şey söylemeden kollarındaki zinciri çözdü... Beraberinde getirdiği yarım metrelik bir zinciri sol bileğine kilitledi. Öbür ucunu da karyolanın başucu demirine bağladı. Gitti...

Kolunu oynatabiliyordu... Sağ kolunu ağır ağır yukarı, aşağı, sağa, sola hareket ettiriyordu. Askıdan indirilirken, bir onbaşı ve bir er, iplerini çözdükten sonra, bir süre askıdaymış gibi tutmuşlardı kollarını... ve yavaş yavaş iki yanına indirmişlerdi. Hiçbir şey duymamıştı. Sanki kolları yoktu.

Hiç bir şey düşünecek gücü kalmamıştı. Yorgundu. Bitkindi. Dürtülerek uyandırıldı. Onbaşı ayak ucunda duruyordu.

«Tuvalete gidecek misin?»

Anlamadan baktı ona.

«Tuvalete, tuvalete diyorum!»

Bir sağırla konuşur gibiydi onbaşı. Başını salladı Yaşar. Karyoladan elini ve ayağını çözdü. Uzun zinciri kollarına dolayıp kilitledi. Ayakları davul gibiydi. Tokyo olmuyordu. Gözlerine taktı gözlüğü onbaşı, götürdü...

Yalınayak bastı pis sulara... zincirlerini topladı... başka bir tuvaletti. Başka bir kattaydı demek. Eğilip baktı şeyine. Büzülmüş, fındık gibi kalmıştı. Oynadı, canlandırmaya çalıştı. Çekti, uzattı... bırakınca eski halini aldı... ürkerek kabuğuna çekildi. Belki hayatının en büyük acısıydı duyduğu. İçi doldu. Ağlıyordu Yaşar.

«Tamam mı?»

Ağladığını belli etmemek için bir avuç su çaldı yüzüne.

«Tamam» dedi.

Odasına döndü. Elini ve ayağını karyolaya bağlayıp gitti onbaşı. Binada hareket yoktu. Hesaba göre bugün Pazardı. Dördüncü günüydü. Yanındaki komidine tırnakla dört çizik çekti.

«Bugün Pazar. Dinlenme günü. İşkence yok» diyordu kendine, inanmaya çalışıyordu. «Bugün işkence yok Yaşar!»

Düşüncelerini doğrulayan plak sesleri geliyordu bir aşağı kattan... Plağa yüksek sesle katılan bir asker... bağıran bir asker...

«Gel elliyedi gün, gel!»

Askerler eğleniyordu.

«Böyle güzel gördün mü sen gözlerim... görür görmez tutmaz oldu dizlerim» diyordu tür-

küçü... Aşağıdaki kapılar açılıp kapandıkça daha da berrak duyuyordu sesleri... Hergün, gözleri önünde insanlara eziyet edilirken, işkence edilirken bu denli kaygısız, yalnızca askerliğinin bitmesini düşlemeyi nasıl rahatlıkla yapabiliyorlardı. Neydi onların kafasındaki süzgeç?...

Ya çevredeki evler... onlar... elli metre ötelerinde, işkenceye yatırılmış, bangır bangır bağıran, işkence odalarında aç susuz bekletilen insanlardan habersiz, günlük ilişkilerinin en küçük ayrıntıları içinde boğulan, aslında önemsiz olan o küçük ilişkileri dünyanın en önemli sorunları gören... onlar...

«Herkes kendi hücresinde yaşıyor... onların da gözleri bağlı... elleri ayakları zincirli... birgün gerçek birer tutuklu olduklarının bilincine varacaklar... Uzlaşamayacaklar hücreleriyle, zincirleriyle, göz bağlarıyla... kıracaklar... yokedecekler...»

Ve hücre duvarlarında yazılanlar doğrulanacak bir gün.

«Zulüm mutlaka yenilecektir!»

Peki nasıl yenilecek bu zulüm?

Zulmün ve baskının, yüreğine işlemiş, Yaşar'ı tutsak eden etkilerinden nasıl kurtulacak?

Kıpır kıpır uyanan, gelişen, gelişirken de yanlış temellere dayanan bir yığın eğilimi, düşünceyi sarsan, yarıklar açan bu duygu ne? Mülazım abinin haklılığı mıdır gelişen?

Öğrenci olaylarını değerlendirirken nesnel olabilmiş miydi Yaşar? Gençliğin isteklerine doğru cevaplar verecek özü taşıyor muydu savunduğu siyasî çizgi?

Kitle hareketlerini önlemeye, öğrenci yürüyüşlerini durdurmaya çalışan; Amerikalılara karşı yürüyen öğrencilerin önüne, onları durdurmak maksadıyla öğrenci barikatları kuran arkadaşlarına ne yaptı?

«Provakasyona gelmiyelim» diyerek, sağduyu ve soğukkanlılık adına, bir eğilimi başka bir eğilimle maskelemeye çalışanlara ne yaptı?

Olaylar içinde gerçek yeri ve değeri nedir? Düşünüyor Yaşar... ve kendini zaman zaman abarttığını görüyor... Alçakgönüllü ve gerçekçi Mülazım abi, önüne geçilmez adımlar atıyor bilincinde...

«Devrimci kitle muhalefetini geliştirmek, halkın bilincini eğitmek... Yönetilenlerle yöneticileri, hayatın her alanında karşı karşıya getirmek günümüzün devrimci görevidir» diyordu Mülazım abi... Yaşar da, kendi bilincini kitle bağları kurarak eğitmek ve devrimci yanını, gerici yanına karşı geliştirmek, örgütlemek zorundaydı. Burjuva mantığının, burjuva eğilimlerinin, beğenilerinin, ideolojisinin egemen olduğu yönetici yanı ile yönetmeye çalıştığı ilerici yanlarını karşı karşıya getirmeliydi...

«En önemsiz görünen konularda bile getirilen anti-demokratik tedbirler ve kısıtlamalar karşısında, amansız bir yırtıcılıkla mücadele etmeli ve kitleleri bu mücadelenin gerekliliğine inandırmalıdır» diyordu. «Çünkü önemsiz görünen bu tedbirlerle burjuvazi, halkı alıştıra alıştıra, tepkilere yol açmadan adım adım, köleleştirme amacı gütmektedir...» diyordu. «Bu sinsi oyuna karşı mücadeleyi ihmal etmek, önemseme-

mek, faşizmin yayılmasına göz yummaktır» diyordu.

Yaşar ne yaptı? Arkadaşları bir bir tutuklanırken, devrimciler kurşunlanırken, asılırken ne yaptı Yaşar? Tutumunu kendi gözünde bile haklı göstermek için çeşitli kılıflar bulmadı mı? Şimdi de kaçmıyor mu gerçeklerden, zayıflığından? Gidebiliyor mu hatalarının, yanlış davranışlarının üstüne, o hataların asıl yaratıcı ve öğütleyici kaynağını bulabiliyor mu? Bulsa bile yokedecek gücü var mı?

Bulamıyor...

Bugün pazar... İşkenceciler yorgunluklarını giderecekler... Bugün pazar... İşkenceciler sokaklarda, plajlarda, insanların arasında dolaşacaklar... Bir otobüs koltuğunda, bir işkenceciyle, kendi işinde bir insan yanyana oturacaklar...

Bugün pazar, halk sokaklarda, plajlarda, parklarda... işkenceciler de aralarında... gülüyorlar... eğleniyorlar onlar da...

«Zulüm mutlaka yenilecektir...»

Nasıl yenilecek Yaşar? Nasıl?

Akşama dek su ve yiyecek vermediler. Tuvalete çıkartmadılar. Karnı açlıktan eziliyordu. Daha çok susuzluğun yıpratıcı, bitkinleştirici etkisini görüyordu. Şimdi, ilk günler yiyemediği yemekleri, ekmekleri, bardağın dibinde bıraktığı suları düşünüyor... Yemediği... içmediği... için kızıyordu kendine.

Akşam oldu... perdelerin aralıkları kararda... onbaşı geldi... Karyolaya bağlı tek kolundaki zinciri çözdü... iki bileğine sardı... kitledi. Gitti. Ayakları karyolanın ayak demirine bağlıydı yine.

Yarın pazartesi... işkenceciler dönecekler... yine yatıracaklar, dövecekler, elektrik verecekler her yerine... Düşündükçe dehşetinden ürperiyordu...

«Kahrolsun Faşizm!»

Nasıl kahrolacak bu faşizm? Hangi güçlerle? Neleri nasıl yaparak?

İnsanları düşündü... Şu an evlerine dönen, pazar yorgunluğuyla dolu insanları... Otobüslerde, kamyonetlerde naralar atan, bir ağızdan türkü, şarkı söyliyen, kalabalık caddelerde bağıran gençler... Ya o şişman teyze... o da gitti mi bir yerlere... oturdu mu bir ağacın serin gölgesine... düşündü mü Yaşar'ı... yoksa unuttu mu? Unutmuş olabileceği sanısı acı bir esintiyle dolandı bedenini... Yastığa yasladı başını...

«Unutmamıştır... hep aklında tutuyor kelepçeli kara çocuğu. Unutmaz...»

Uzun uzun tarttı yeniden...

«Beni unutma şişman teyzem... kelepçeli kara çocuğu unutma.»

«Kitlelere, işçilerin ve köylülerin devrimci özüne inanmayanlar, bireysel yalnızlıklara ve yanlışlıklara düşerler» diyordu Mülazım abi. «Kitlelerin geliştirici ve değişimi zorunlu kılan hareketleriyle bağlar kurmayan, kuramayan devrimciler geride kalacaklar ve kendi yalnızlıkları içinde boğulacaklardır» diyordu.

Şimdi Yaşar, şu zor günlerin yalnızlığında nelerden, hangi güçlerden can almıya çalışıyor? Nerelerden kaynaklanma çabasindadır direnci?

«Beni unutma şişman teyzem...» ne demek?

Ne yapabilir şişman teyze içinde büyüyen korkuya?

Açlıktan sancılar, gurultular başlamıştı midesinde... Bu bitkin haliyle hiç dayanamazdı dayağa...

«Dövmezler yarın... sorular sorarlar. yalnız... dövmezler...»

İnandırmaya çalıştı kendini...

«Dövmezler» diyordu. «Dövseler de az döverler.»

Kıvrana kıvrana uyudu...

Uyandırdılar. Eli tomsonlu bir er... bir onbaşı... Ayağı karyolaya bağlıyan zinciri açtılar. Gözlerine taktılar gözlüğü. İki merdiven indirdiler. Elleri ayakları zincirliydi... Yalınayaktı... Odanın tanıdık kokusu dizlerinin bağını çözdü... güçsüzleştirdi.

«Otur!»

Sakınarak oturdu. Tanıdıktı sandalye... belli belirsiz limon kolonyası... çatırtılar... yalnız değildi odada... bekliyorlardı... Kuşkulu ve tedirgin... karanlığın neresinden geleceği belli olmıyan tokat... tekme... kuşkusu... Her an, «ha geldi gelecek», «şimdi vurdular vuracaklar» tedirginliği...

«Albayım»ın sesi duyuldu. Oturduğu yerden konuşuyor olmalıydı.

«Eee... Yaşar Yılmaz... Söylediklerimizi düşündün mü?»

Korkuyla bekliyor Yaşar... bir tokat... bir tekme... bir çubuk...

«Bugün sana yardımcı olacağız biraz... bazı şeyleri iyi hatırlaman için... Şimdi söyle bakalım Yaşar Yılmaz... Bu binada senden başka kimler olabilir?»

Ali'ye yazdığı kâğıdın yakalandığını anladı. Umutsuz bir korkuya kapıldı. Birşey söylese, bütün korkusu belli olacaktı sesinden... Çıt çıkarmadan bekliyordu. Bir sandalye gıcırdadı... ayak sesleri... limon kolonyasını çok yakınında duyuyordu... tekme... tokat... korkusu, tedirginliğiyle kafasını ister istemez az geriye çekti... Sakınıyordu... sanki yetişemiyecekler çekildiği yere.

«Sen akıllı adamsın Yaşar Yılmaz. Tahmin edebilirsin?»

Ansızın bir tokat patladı yüzünde...

«Kim var ulan burda!»

Başka bir sesti. Tokadın etkisiyle gözlük biraz kaymıştı. İnce bir aralıktan, çıplak, titreyen, mor ayaklarını görebiliyordu...

«İyi düşün bakalım.»

«Burda kimler olabilir, bilmiyorum. Yalnız bir sesi üniversiteden tanıdığım bir arkadaşımın sesine benzettim. Yanılmış da olabilirim.»

«Hangi ses?... Nerde duydun?»

«Tuvalete giderken... Benzetmiş de olabilirim...»

«Ne demek Yaşar Yılmaz... psikolojik savaşa dayanalım ne demek?»

«Beni ve Ali'yi buraya getirmeniz için ne suçumuz olabilir... Ben suçlu değilim... ama buradayım... Ali de burda...»

«Başka... başka kimler var? Tahmin et bakalım!»

«Bilmiyorum.»

«Nasıl bilmezsin Yaşar Yılmaz» dedi «Albayım». «İyi düşün. Arkadaşlarından kimler tutuklandı.»

Bir ses... İlk duyuyordu bu sesi...

«Hani, dolmuş duraklarında adamlar olur; eli düdüklü sıraya sokar bekliyenleri... Ne denir onlara? Soyadı buna benzer... Hatırladın mı? İyi düşün... hatırlarsın!»

Avukatın söylediği işçiler geldi aklına. Sordukları «Hamit Kâhya» olmalıydı. Tersane-İş'in sekreteriydi. Yaşar'ın, Ali'nin ne ilgisi, nasıl bir bağı olabilirdi Hamit Kâhya ile.

«Hatırlarsın, gülünce elektrik direklerindeki kuru kafa işaretlerine benziyor hani...»

Evet... gemilerle ilgiliydi alınışı... bu olasılığın bilincine varınca, çaresiz, umutsuz, iflah olmaz bir bitkinlik yeniden sardı her yanını... cıgara kâğıdı gibi ince, tüy gibi hafif sanıyordu kendini... Uzaktan yakından ilgisi olmıyan birşeyle suçlanmak, kurtuluşsuz bir hastalığa tutulmak gibi birşeydi çünkü. Yaptığı bir işten sorguya çekilse, işkenceye yatırılsa, çok çok dayanamaz, söyler kurtulurdu. İlgisi olmadığı bir suçlamadan nasıl kurtulurdu?

«Kâhya soyadlı bir işçi arkadaşım vardı.»

«Ha şöyle yahu ha şöyle... Nerden tanırsın bu arkadaşı Yaşar Yılmaz?»

«Tersane işçisi sanıyorum.»

«Bırak bu sanıyorum ayaklarını Yaşar Yılmaz. Dostça konuşalım. Bak, seninle daha çok işimiz var. Dostça konuşursak bu işin içinden çıkarsın... Yoksa kötü olur, başka türlü konuşuruz seninle...»

«Tersane işçisidir bildiğim kadarıyla. Ayrıca okuyor. Özel okulların birinde, öğrenci... Öğrenci işçi...»

«Gökte mi tanıdın ulan bu adamı?»

Bu sesi de ilk duyuyordu.

«Sendikalarında tanıdım.»

Başka bir ses.

«Şimdi de, sendikada havadan sudan konuştuk de ki, bende senin ananı ...keyim. Şöyle geçerken uğramıştım, de.»

Başka bir ses.

«Buraya gelenlerin içinde ciddî birşey konuşanını görmedim ben, hep havadan sudan konuşur ibneler... hep ama... hep hatırlamazlar... bilmezler... görmemişlerdir... şimdi sorsan Hamit Kâhya'dan başkasını tanımam der...»

Heyecanlı bir ses araya girdi.

«Komutanım, imzalayın şu orospu çocuğunun kâğıdını, mezarını hazırlayalım... bitirsinler işini... uğraşmıyalım bununla...»

Yaşar sözünü kesti adamın.

«Efendim, benim saklıyacak birşeyim yok. Bildiklerimi söyliyeceğim... İki yıla yakındır ki ben bu arkadaşı görmedim...»

Devam edemedi sözüne. Çevresinde ansızın başlıyan gürültülü kıyamet, susturdu onu. Ne oluyordu? Ayak sesleri yaklaşıyor, uzaklaşıyor, bir itişip kakışma sürüyordu... Önüne geçilmiş, engellenmiş bir tekmeyle sarsılıyordu... Bir kısmı saldırmak, vurmak istiyor, bir kısmı da engel oluyordu sanki... Ara sıra, uzaktan kurtulmuş, hedefini tam bulamamış bir tokat yüzünü sıyırıyor... Arkasından kafasına vuruluyordu... Dört bir yanından yumruk, tekme, tokat bekliyordu ve bu bekleyişin korkuyu da aşan, paniğe varan gelişmesi karşısında, dayanıklılığının bittiğini,

sinirlerinin yetmediğini, cılızlığını görüyordu... Şaşkınlık, korku, umutsuzluk, yarınsızlık birleşince ne olur?... Evet... şaşkınlık, korku ve diğer duygular cıvık bir boyaydı ve yağmur yağıyordu, karışıyordu birbirlerine... yüzünde gözünde, her yanında sümük var sanıyordu... Adamlar bağırıyorlardı. Bağırtıları da birbirine karışıyordu...

«Komutanım, müsaade edin komandoları çağıralım.»

«Bu ibneye iyilik yaramaz!»

«Komutanım, imzalayın bitsin şu orospu çocuğunun işi.»

«Albayım»ın sesi girdi araya.

«Sakin olun... sabırsızlanmayın... durun, belki konuşacak; söyliyecek şeyleri vardır belki...»

Kısa bir suskunluğun ardından yeniden başladı patırtılar, telâşlı koşuşmalar. «Albayım» daha yakınındaydı. Duyuyor muydu Yaşar'ın yüreğinin çarpıntısını? Belli miydi yüzündeki korku? Ya titreyişi?!?

«Yaşar Yılmaz, bizi enayi yerine koyuyorsun...»

«Boşuna uğraşıyorsunuz komutanım... bitirelim işini...»

«Sakin olalım! Konuşacak. Güzel güzel anlaşacağız... Bak Yaşar, biz insan gibi adama, insan gibi davranırız... Fakat... bizi enayi yerine koyarsan... bilki yandın... Sen bize, şu tersane işçilerini, onlarla ilişkilerini anlat... Kimleri tanırsın?... Sana son bir fırsat... konuştun konuş-

tun, konuşmazsan... biliyorsun başına gelecekleri... İyi düşün... bekleriz... vaktimiz var...»

«Efendim, ben iki yıl öncesine kadar Tersane-İş Sendikasına gider gelirdim... orada tanıdığım işçiler de olmuştur... Ama şimdi, inanın ki hiçbirinin ismini hatırlamıyorum...»

«Hatırlamıyorsun demek?»

«İnanın ki hatırlamıyorum... iki yıl oluyor... Siz biliyorsanız hatırlatın bana... yardımcı olmanızı rica edeceğim bu konuda.»

«Bak sen, rica ediyor» dedi bir ses.

«Albayım» başladı.

«Bırak bu pis burjuva kibarlığını Yaşar. Bırak, rol mü yapıyorsun? Doğru söylemek gerekirse hiç beğenmedim bu tavrını. Hiç beğenmediğin burjuvalar gibi konuşmak sana yakışır mı? Sen bir devrimcisin... ne demek rica etmek... Biz seninle erkek erkeğe konuşuyoruz Yaşar Yılmaz. Bak, sana ip ucu vereyim... Hilmi, Merih, Kemal, Feyzullah, İrfan, bunlardan ve diğerlerinden sözet... Görüyorsun ki boşuna adam dövmüyoruz... Bildiklerimiz var... bunlarla çalıştığını da biliyoruz... Haydi bakalım...»

Bir suskunluk oldu.

«Çay ister misin Yaşar?»

Açlıktan susuzluktan içi geçiyordu. İstese miydi?

«Sağolun... çay içmem...»

Biraz düşündü.

«Efendim, söylediklerinizden yalnızca Hilmi'yi tanırım... Tersane-İş Sendikasının başkanı... kısa boylu... iki yıl var ki görmüyorum...

Ayrıca Ali'yi tanırım. Başka kimseyi bilmiyorum. Hatırlamıyorum. Görsem belki tanırım.»

«Resimleri getirin!»

Dışarıya çıkan ayak sesleri.

«Kemal'i... Merih'i tanımıyor musun?... Feyzullah'ı... Hiç konuşmadın mı bunlarla?»

«Resimler geldi» dediler...

Ağır bir el boynuna bastırdı, eğdi başını.

«Yalnız albüme bakacaksın... başka yere bakmak yok.»

Bir el kucağına albümü koydu. Bir el gözlüğü yukarı, alnına doğru çekti.

«Görüyor musun albümü?»

Ağır el başını kaldırmasını engelliyordu. Daracık gözlük aralığından ancak resimli sayfanın az bir kısmını görüyordu.

«Tam göremiyorum.»

Albümü görüş alanına soktular.

«Şimdi.»

«Görüyorum.»

Birini tanıdı. Yorgun, çökük yüzlü... saçlı... saçsız... yandan... önden...

«Efendim... bu kır saçlı arkadaşı sendikadan hatırlıyorum. Konuştum onunla. Sendikaya bir teksir makinası gerekliydi birkaç günlüğüne... Bir arkadaşımdan emaneten aldım, verdim... Öbür resimlerdeki iki arkadaşı hatırlamıyorum. Sendikada görmüş olabilirim... ama bir konuşmuşluğum yoktur.»

Gözünü kapattılar. Albümü çektiler. Başından kalktı ağırlık.

«Peki Yaşar Yılmaz» dedi «Albayım» «Bu tersane işçilerinin örgütleniş döneminde, ilk de-

fa hangisiyle, nerde tanıştın? Bunları anlat bize...»

«Birgün Teknik Üniversite lokalinde Avukat Ünal Ererdal ile tanıştım. Teknik Üniversite sendikasının avukatıydı. Benim de basın davalarım vardı o zaman. Yardımcı olmasını istedim bana. Kabul etti... bir süre sonra dost olmuştuk... Yazıhanesine gidip geliyordum. Bir gün bir gurup işçiyle karşılaştım yazıhanesinde. İşleri varmış avukatla... konuştuk... böylece tanıştım birtakım işçi arkadaşlarla...»

«Yahu Yaşar bizi çocuk yerine koyma demedik mi sana. Ne masal anlatıyorsun bize. Bir avukat yazıhanesinde, bir gurup işçiyle karşılaşıyorsun tesadüfen... ve hemen samimi oluyorsunuz... ulan insan içki masasında bile bu kadar çabuk samimi olmaz... Nasıl bir iştir bu?»

«Benim basın davalarım vardı...»

«Bırak bu ayakları Yaşar Yılmaz... Samimi değilsin... Çağırın komandoları!»

Ayak patırtıları... Ansızın bir yumruk yüzüne... ve bir tekme, sandalyeyle birlikte yere devirdi Yaşar'ı... Neye uğradığını şaşırmıştı... Toparlanmasına fırsat kalmadan, ayakbileklerindeki zinciri yukarı sıyırıp, ayaklarını falakaya geçirdiler... İyice gerilmişti... Biri, iki ayağıyla pazularına bastı. Ayakları iyice şişmişti... morarmıştı. Yer yer, düğme büyüklüğünde kabarcıklar, siyah sular toplamıştı. Korkusu büyüktü... Dün sabahtan beri aç ve susuzdu. Vuruldukça avaz avaz bağırıyordu... Onlar da bağırıyorlar, birbirine karışan, birbirini tutmaz sorular soruyorlardı.

«Kanlı Pazara katıldın mı?»

«Onaltı Haziran'a katıldın mı?»

«İşçilerle ne yaptın ulan?»

«Birşey yapmadım.»

«Unkapanı banka soygunundan aldığın paraların yerini söyle.»

«Doğan Özgüden'i tanır mısın? Şimdi nerde?»

«Tablo odasında kim vardı senden başka...»

«İyi ustura kullanır mısın? Kime, niye, ne zaman ustura çektin, orospu çocuğu?...»

«Sizi başımıza bela eden Çoban Sülü'nün de Ecevit'in de hesabını göreceğiz...»

Değişik sesler, değişik yönlerden... birbirine karışıyor... Yaşar'ın bağırtısı hepsini bastırıyordu... Cırtlak, tanınmaz bir haykırış... Hepsi aynı sesleri tekrarlıyordu...

«Oy anam! Birşey bilmiyoruuum oy!»

Bir süre sonra duyarlığını yitirdi tabanları. Vuruldukça kemiklerinin sızladığını duyuyordu yalnız. Bulanmıştı kafası... Hiçbirşey berrak değildi artık... Pijamasını, donunu sıyırdılar... su döktüler bacaklarının arasına... penisinden ayak baş parmaklarından ceryan verdiler...

Zaman kavramını yitirmişti.

«Zıpla!» diyorlardı. Ayakta zor duruyordu. Zıplayamıyordu. Bitkindi. Başını dik tutamıyordu. Önüne düşüyordu başı. Kuvvetli bir kol sarıldı, kaldırıp vurdu tabanlarını yere... Ayakları yere çakıldıkça, beyni yuvasından fırlıyor, sonra yuvaya düşüyordu sanki.

«İbne... Ne biçim devrimcisin sen... daha zıplıyamıyorsun bile.»

Kaldırıp bir daha vurdu yere.

«Bak Yaşar» dedi «Albayım». «Hiç de iyi şeyler düşünmüyoruz hakkında. Heyet, biraz sonra hiç karşılaşmadığın birşey tatbik edecek sana. Odana çıkarttıracağım seni, istirahat et, dinlen. Eğer istediklerimizi yazarsan yemek, su, cıgara da verecekler sana. Yok yazmazsan yandın... Heyet ne isterse yapar, artık ben karışmam.»

«Komutanım, ben bildiklerimi anlattım size. Sorduklarınızı bir daha yazayım düşünerek...»

Sesi titriyordu...

«İstersen yazma Yaşar... sen bilirsin! Götürün!»

Koluna girdiler. Zor yürüyordu.

Az sonra, koluna girenler kafasına, yüzüne gelişigüzel vurmaya başladılar. İlk tokadı alnına yemişti. Önce ne olduğunu kavrıyamadı. Bir yere çarptığını sandı. Dizlerine, kaval kemiğine tekmeler vurulunca, dayak yediğini anladı. Kolları ve ayakları tutmuyordu. Tekmeyi yedikçe savruluyor, düşecekken tutuyorlardı.

«Orospu çocuğu tuvalete kâğıt koyarsın ha!» diyorlardı.

Çok kızgın oldukları belliydi.

«Sana iyilik yaramazmış... o kadar çay verdik, cıgara verdik... hepsi havaymış... Ya arkadaş görmeseydi... Şurda kalmış az bir zamanımız!»

Konuşmaları hayal meyal anımsıyordu odaya geldiğinde. Yine bütün olayları, konuşmaları, boyaları birbirine karıştırmıştı. Sanki herşey yıllar önce olmuştu... Gözlerini açtılar. Kan gördü. Patlamıştı ayakları. Kanıyordu.

Elini ve ayağındaki zinciri karyolaya bağlamadılar bu kez... Son bir tekme daha vurup yıktılar... Büzülmüştü iyice... Ölü gibi uzandı yatağa... kendinden geçti bir an... uzadı sakız gibi, inceldi... sonra kalınlaştı, bir balon gibi şişti... şişti... nerdeyse patlıyacaktı... fırladı ve gözlerini açtı... gözlerini açmasaydı kurtulamıyacaktı patlamaktan... kalbi çarpıntı içindeydi... hayata bağlıyan son güç, son direnç tükeniyordu sanki...

Kâğıt kalem getirdiler... Uzun zaman, acıdan, sızıdan başka hiç birşey duymıyarak kıvrandı. Zaman zaman, elinde olmadan inliyor, «Ah anam, ah!» diyordu...

Ne yazacaktı? «Tablo odası» «Ustura» hiçbir şey anlatmıyordu ona. Tablo odası neydi, ustura ile ne ilişiği olabilirdi? Bunları düşündükçe ayağının sızılarını unutuyordu.

Doğruldu. Kâğıda işkence odasında söylediklerini biraz daha genişleterek yazdı. Soruların daha açık ve anlaşılır olmasını istedi. Değil olay, tek söz bile bulmak bir sorundu. Bıraktı kâğıdı, kalemi; kıvrıldı uyudu.

Tabak, kaşık, sesine uyandı. Bir kap yemek, bir dilim ekmek. Su yoktu.

«Su da vereceklerdi!»

«Su için birşey söylemediler. Böyle bir emir yok.»

«Bana söylemişlerdi. İstersen bir sor.»

«Ben soramam. Emir verilirse sana su veririm, emir vermezlerse veremem. Benimle de konuşma. Biliyorsun ki yasak.»

Yemekten sonra tuvalete götürdüler. Su te-

nekesi paslıydı; su kahverengi bir bulanıklık içindeydi; pisti; gözle görülen küçük kırıntılar, ince sümük gibi şeyler oynaşıyordu... İçmekle içmemek arasında bocaladı. Su yüzeyindeki pislikleri dağıttı, bir avuç içti... Pas, teneke, toprak kokuyordu...

Dönüşte, onbaşı gözünü açarken...

«Biz de acıyoruz sana, ama elimizden bir şey gelmez. Biz de emir kuluyuz... okumuş adamsın... anlarsın bizi... zaten buraya hep okumuşları getiriyorlar,» dedi, gitti.

Kâğıtları götürmediler. Hiç de sormadılar.

Sabah erkenden bir doktor geldi, onbaşıyla. Gözlüklü, kır saçlı, yaşlı bir adamdı. Onbaşının elinde gazete, diğer elinde melamin bir tabak... tabakta, makas, gazlı bez, bir iki küçük kutu, şişe... Doktor, başını sağa sola eğerek, zaman zaman da gözlerini kısarak ayaklarının çevresinde dolaştı. Kanlıydı ayakları... Kirliydi... Yarı çamurlu ve şişti... yeni sular toplamıştı... kapkara... yumurta büyüklüğü kabarcıklar içinde... Deri yer yer mordu. Başını kaldırmış doktoru izliyordu. Doktorun yüzü kıpırtısızdı. Ne düşündüğünü yansıtmıyordu.

«Gazeteyi ser!» dedi.

Onbaşı, melamin tabağı uygun bir yere koydu.

«Az kaldır ayağını» dedi.

Ayağını kaldırdı Yaşar, gazeteyi serdi.

Onbaşı tabağı uzattı. Makası aldı doktor. Ayağından biraz geri durarak makasın sivri ucunu, kabarmış deriye dürttü patlatmak için. Dürterken de kendini geriye çekiyordu. Bir iki kez

dürttü, patlatamadı deriyi. Son kez, biraz daha sert dürttü, kan fışkırdı ve beyaz gömleğine bulandı. Beğenmiyerek üstündeki kana baktı doktor, yüzü buruşmuştu.

«Gördün mü, berbat ettin gömleği!»

Öbür kabarcıkları daha sakınaklı patlattı. Kan gazeteye göllenmişti. Deriyi boydan boya kesti. Derinin kesilmesinden çıkan yumuşak sesin dışında hiçbir şey duymuyordu. Ne acı, ne sızı. Doktor arada bir kanlanan beyaz gömleğine bakıyordu hayıflanarak. Kabaran deriyi ölü noktanın başladığı yerden keserek attı gazetede biriken kanın içine. Kıpkırmızı eti görünüyordu. Sarımtrak bir toz serpeledi üstüne. Gazlı bezle sardı. Onbaşı, ayağının durumundan etkilenmişti. Acıyarak bakıyordu Yaşar'a.

«Doktor bey» dedi Yaşar «bir daha dövülürsem birşey olur mu ayaklarıma? Kangren filan...»

«Sen istediklerini kabul etmezsen daha çok dayanır bu ayak, hiç merak etme. Kangren olursa da keseriz.»

Onbaşı gazeteyi kaldırırken, kanlı orta kısım olduğu gibi yerinde kaldı. Kan çarşafa yayıldı. Yatak emdi kanı. Onbaşı, bir gazete parçasıyla, emilmemiş kan ve deri parçalarını yere sıyırdı, gitti doktorun ardından.

«Artık dövmezler bir iki gün» diyordu.

Fakat doktorun sözü kırıklık yaratmıştı. Daha çok dayanırmış bu ayak ve kangren olursa keserlermiş...

«Bugün salı.»

Pazar'a beş gün vardı. Beş uzun ve dayanılmaz gün.

«Pazarları yok işkence» diyordu. «Cellatlar dinlenir o gün.»

Kan kokuyordu. Kan... Umulmadık bir sessizlik vardı... İçin için büyüyen bir kendine kızgınlık akacak yer arıyordu. Hamit Kâhya, Ali Ekber, Kemal İren aynı yollardan, aynı açılardan mı geçti? Şu an işkence odasında kim var falakanın altında; kimlerin penisine ceryan veriliyor?... Askı odasında kim asılı kollarından halkalara?...

Onlar... Zulmün ve vahşetin, inancı ve insan onurunu yokedeceğini sanan onlar, tarihin şaşmaz akışı önünde durabilecekler mi? Duramıyacaklar... Bu kan ve zulüm yenilecek birgün...

Onaltı Haziran olayının yiğit işçilerini anımsıyor Yaşar... Gözleri doluyor...

«Biz bir damardan akan kanız... Kan!» diyor kendine...

Ağrılarını, sızılarını unutuyor, canlanıyordu...

En önde, düzgün yürümeyi sağlıyan işçi önderleri vardı. Vatan caddesi ve Topkapı'dan gelen yollar, birbirleriyle kaynaşmış, tek beden olmuş kadın erkek işçilerle doluydu... Özel araba sahipleri, kendilerine bir zarar gelir korkusuyla sapsarıydılar. Gülmeye çalışıyorlar, yanlarından geçen işçileri alkışlıyorlardı.... Aksaray'da, hemen hemen bütün yollar, tanklarla, süngülü askerlerle kesilmişti. Elleri değnekli, demir çubuklu, kan ter içindeki işçiler, önde kadınlar, kızlar yarıp geçiyorlardı barikatları... Tankları aşı-

yordu işçi kızlar... Beyaz gömlekli, babayiğit yaşlı bir işçi sık sık bağırıyordu.

«Tahriklere kapılmayın arkadaşlar... Biz çapulcu değiliz, biz hakkını arıyan işçi sınıfının yiğit çocuklarıyız... Bizi tahrik edecekler çıkacaktır... Tahriklere kapılmıyalım arkadaşlar...»

Kimdi bu tahrikçiler?.

Sokaklardan geçerken, kalabalığı korkuyla izleyen, alkışlayan dükkân sahiplerini görüyordu Yaşar... Evlerin balkonlarına, vitrinlere, dükkân önlerine bayraklar çekilmişti. Bir çapul bekliyorlardı korkuyla... Caddelerin iki yanında, sevinçli, kuşkulu ne olduğunu anlamadan alkış tutan insanlar gördü Yaşar... Heyecanından ağlıyan kadınlar gördü... Kolkola girmişlerdi... türkü söylüyorlardı Aşık İhsani'den... Beyazıt'tan geçiyorlardı... Önde kaynaşmalar oluyordu... dalgalanma gerilere yansıyor, akıntı durmuyordu...

«Kahrolsun Faşizm, kahrolsun emperyalizm» diye bağırıyorlardı.

Yaşar önlere, en önlere, geçmek için yarıyordu kalabalığı... vilayetin önünde barikatlar vardı yine... Tankları aşıyordu kadınlar, kızlar, heyecan içinde... Bir kadın bağırıyordu.

«Askerler, siz bizden değil misiniz? Erler bizim oğullarımız değil mi? Onları da bizim gibi yoksul analar doğurmadı mı?»

Herkes bağırıyordu... Daha ilerilere fırladı Yaşar... Galata köprüsü açılmıştı... sinirler gerilmişti...

«Vapurları işgal edelim» diyordu biri.

Ama vapurlar uzaklaştırılmıştı kıyıdan.

Taksim'e geçmeleri önlenmişti işçilerin... kalın surlarla ve hendeklerle korunan derebey şatolarına benziyordu karşısı... Yaşar ve birkaç işçi, bir gurubun başındaydı... «Kahrolsun Faşistler» diyerek, «Kahrolsun emperyalizm» diyerek, yürüdüler Unkapanı köprüsüne doğru... Sokak başlarında polis barikatları, sokak aralarında tanklar, askeri birlikler vardı... Unkapanı köprüsü açıktı... Saraçhane alanında toplanıldı... Birkaç işçi önderi konuştu... İşçilerin dağılmasını istiyordu konuşmacılar... Şehirde hayat durmuştu... ana caddelerde, insandan başka hareket yoktu...

Kayıkla karşıya geçerken genç bir işçi şöyle diyordu.

«Bizim yöneticiler çok aptal abi, işte şehri aldık, daha ne bekliyorsun.»

Kızgındı çok...

«Şehri aldık abi, İstanbul düştü... Ama bizim yöneticilerde iş yok, korkak hepsi.»

Belli ki günlerdir oluşan birikim, işçi sınıfının o güne dek görülmemiş hareketi onu heyecanlandırmış ve iktidarı burnunun ucunda, elini uzatsa tutacağı sanısını vermişti. Oysa bu kendiliğinden gelme patlamanın sonunda mutlaka söneceğini, örgütsüz her hareket gibi yenileceğini, ancak Türkiye işçi sınıfının tarihinde önemli ve unutulmaz bir kilometre taşı olduğunu bilmiyordu. O, köprüleri açtıran, vapurları denizin ortasına çektiren, tanklardan, süngülerden barikatlar kurduran, hayatı istediği an durduran bir güç olduğunu seziyordu işçi sınıfının... Tek tek, çelimsiz, beceriksiz, ne yapacağını bil-

miyen işçilerin, kitle hareketi içinde önünde durulmaz bir güç olduğunu görüyor ve bunun heyecanını en içten, en yürekten duyuyordu... ve, yalnızca heyecanın işçi sınıfını felakete, kıyıma götüreceğini bilmiyordu.

«Proletaryanın devrimci partisinin önderliğinde» diyordu Mülazım abi.

Hücre duvarındaki yazılardan birini anımsadı.

«Evet beğenmediğiniz «götü boklu» işçiler ve köylüler birgün dünyayı değiştirecektir.»

O günlerin coşkusu dolduruyor içini... İşçi sınıfı yürüyor; işçi sınıfı barikatlar aşıyor...

İşçi sınıfının yiğit çocukları, beni aranıza alın!...

Mülazım abi giriyor araya yine...

«Kitle kuyrukçuluğu, işçi sınıfı dalkavukluğu «sağ» «gerici» bir hastalıktır» diyordu.

Mülazım abiye kızıyor artık Yaşar. Ne düşünse karşısına çıkıyor çünkü.

Salı günü sessiz geçti. Hiç sorgucu uğramadı odasına. Akşam yemek vermediler, su içirmediler ve tuvalete götürmediler...

Çarşamba sabahı, onbaşı yeni kâğıtlar getirdi. Eskilerin üstüne bıraktı.

«Akşama kadar yazacaksın. Beğenirlerse su, yemek ve cıgara verilecek... Komutanım söyledi. Kaç zamandır burdayım, konuşmayan adam görmedim... Çok direnen oldu... fakat, elektrik, cop, falaka bitirdi hepsini... biri çözüldü mü gerisi çorap söküğü gibi geliyor... Akılsızlık etme... yaz da kurtul...»

«Ne yazayım... bir suçum yok ki benim...»

«Ne istiyorlarsa onu yaz... Yazdırırlar çünkü... dayanamazsın... yazdırırlar... kimse dayanamadı çünkü... Ben senin yerinde olsam hemen yazarım... tek sopa yemeden... çünkü sonuç değişmez...»

Canı ne yemek, ne su, ne cıgara, hiçbir şey istemiyordu. Bitkindi... Pis kokulu yatağa da alışmıştı. Arada bir üşüme sarıyordu bedenini. Sol kolu ve sol bacağına söz dinletemiyordu. Her yanı ağrılar içindeydi. Bileğindeki zincir sıyrıkları kabuk bağlamıştı. İsteksiz, kâğıtlara, kaleme baktı. Ne yazacaktı?

Perşembe sabahı sorgu odasına indirdiler.

«Heyetimiz yazdıklarını beğenmedi Yaşar Yılmaz» dedi Albayım.

Kısa bir suskunluk anı herşeyi gerdi.

«Herşeye yeniden başlıyacağız. Şu gerçeği kabul et Yaşar Yılmaz. Sizin için herşey bitti artık... yenildiniz... kaybettiniz savaşı. Kahramanlık taslamanın zamanı değil.»

Gazete hışırtıları... sayfa çevriliyor... katlanıyor...

«Bak sana ne okuyacağım... bakalım hatırlayacak mısın?»

Bir zamanlar Akşam gazetesine yazdığı bir yazıdan bölümler okuyordu.

«Hatırladın mı bu yazıyı?»

«Evet... ben yazdım...»

«Güzel... demek hatırlıyorsun... Bak Yaşar, bize üniversiteden, işgallerden, boykotlardan, yürüyüşlerden ve arkadaşlarından bahset... Sonra partideki ilişkilerini, arkadaşlarını anlat bize... Akıllıyım, atlatırım diye düşünme... yazık

olur sonra... Unutma ki sen yenik bir savaşçısın...»

Çıt yok.

«Evet Yaşar Yılmaz... en baştan, üniversiteden al, anlat!... yazdıklarını, çizdiklerini unut... en baştan... seni dinliyoruz...»

«Dokuzyüz altmışdört-altmışbeş ders yılında, Adana erkek lisesi fen kolundan mezun oldum. Üniversite imtihanlarına girdim. Teknik Üniversite'ye girme hakkını kazandım. Ve elektrik fakültesine kaydımı yaptırdım. Üç ay kadar Beşiktaş'taki Paker öğrenci yurdunda yatıp kalktım. Sonra masrafların ağırlığı yüzünden Adana öğrenci yurduna geçtim. Maddi durumum kötüydü. Yurtlar Kredi Müdürlüğü'nden kredi istedim. Bir süre sonra ikiyüz kırkiki buçuk lira burs almaya başladım. O yıl Haziran döneminde bir dersten Şubat hakkına kaldım. Şubatta girdiğim sınavı kazanamadım. Bir yıl kaybım oldu. İnşaat Fakültesi'ne girdim sonra. Geçimimi sağlamak için iş aradım. Yoksul bir öğrenciydim. Ailemin durumu iyi değildi, bakamazdı bana. Gayrettepe'de Özel Site Koleji'nde belletmen olarak iş buldum. Burada iki yıl çalıştım. Altmışaltı-altmışyedi ders yılı döneminde üçüncü sınıf öğrencisiydim. İkinci sınıftan iki dersten takıntım vardı yalnız. Altmışyedide, belletmenlik görevi derslerime engel oluyordu. Ayrıldım. Özel dersler vermeye başladım. Ve takıntılı derslerimden geçmeyi başardım. O yıl Kadıköy Özel Mimarlık ve Mühendislik okuluna laborant olarak girdim.»

«Kim tavsiye etti seni, kim yardım etti.»

«Sağolsun profesörümüz Ali Sümer'in yardımları olmuştur.»

«Peki... devam et...»

«Bu görevde dokuzyüz yetmişin ilkbaharına kadar kaldım. Ancak devamsızlık nedeniyle görevime son verildi. Üçüncü ve dördüncü sınıflarda, Karayolları Onyedinci Bölge Müdürlüğü'nde, Levent taraflarında boğaz çevre yollarında stajımı yapmaya başladım. Vatan Mühendislik ve Mimarlık Yüksek Okulunda laborant kadrosuna girdim sonra. Dev-Genç davasıyla ilgili olarak tutuklandığım dokuzyüzyetmişiki mart ayı ortalarına kadar bu görevde çalıştım. Dokuz haziran dokuzyüzyetmişikide Davutpaşa askeri ceza ve tutukevinden tahliye edildim. Duruşmaları tutuksuz izleyecektim.»

«Bunları biliyoruz Yaşar Yılmaz... Aslında herşeyi biliyoruz senin hakkında... Neyse, üniversitedeki arkadaşlarını anlat bize.»

Yutkundu Yaşar. Birbirinden kopmuş olayları, yüzleri toparlamaya çalıştı.

«Ben altmışsekize kadar, herhangi bir dünya görüşü olmıyan, toplumsal olaylara pek ilgi duymayan bir gençtim. Fakat olaylar öyle gelişti ki, etkisinde kalmamak imkânsızdı... Yürüyüşler, işgaller, boykotlar, kaçınılmaz olarak bizleri de içine aldı. Arkadaşımız Vedat Demircioğlu'nun polisler tarafından dövülerek, sürüklenerek öldürülmesi, bütün gençler gibi beni de sarsmıştı. Ertesi günü, öğrenci arkadaşlarla Sirkeci'de toplanıp çelenk bırakmak amacıyla Vilayete kadar yürüdük. Bu yürüyüşümüz yüzyetmişbir sayılı toplantı ve gösteri yürüyüşü kanununa aykı-

rıydı. Bu yüzden, Osman Saffet, Ertuğrul Tuğbay, Haydar Gürbüz ve şimdi isimlerini hatırlıyamadığım yirmi kadar arkadaşla birlikte güvenlik kuvvetlerince tutuklandık.

Bu olay daha sonra cemiyet seçimlerinde etkisini gösterecekti. Altmışsekizin son aylarında yapılan bu seçimlere, arkadaşların ısrarları sonucu ben de, Kemalist gurup listesinden girdim. Kazandık seçimleri. Yönetim Kurulu toplantısında, arkadaşlar beni, İnşaat Fakültesi talebe cemiyeti başkanlığına getirdiler. Başkan seçildikten bir ay sonra, İstanbul Teknik Üniversitesi öğrenci birliği başkanı Harun Karadeniz ile Teknik Okul öğrenci birliği başkanı Çetin Uygur arkadaşlarımız tarafından düzenlenen «Montaj Sanayiine Hayır» haftasına, cemiyet olarak bizler de katıldık.»

«Peki Yaşar... Şu Hakkâri işini anlat... Neler yaptınız köylerde?...»

«Halkın beş on liralık bağışlarıyla toplanan parayla Zap suyuna köprüyü yaptık. Köylüler de bizimle çalıştı.»

«Bak Yaşar, biz hakikatı bilmek istiyoruz. Bu ikimiz arasında kalacak... Belki ifadene bile yazmıyacağız. Ama örgütümüz bilmek istiyor. Meselâ köylülerle neler konuştunuz? Onlarla kampta neler yaptınız, nasıl vakit geçirdiniz?»

«Bunları gizli yapmadık ki, herkes biliyor.»

«Olsun... Sen anlat bize...»

«Harun Karadeniz ve diğer cemiyet başkanları olan arkadaşlarımızla yaptığımız toplantılarda, Karadeniz bizlere her fakülte cemiyetinin kendi branşına giren konularda yurt sorunlarıy-

la ilgilenmemizi, hükümetin izlediği politikada ülke çıkarlarına ters düşen durumlarda tavır almamızı, kamu oyuna duyurmamızı isterdi. Örnek verecek olursak, ilâç sanayii konusunda Kimya Fakültesi, boğaz köprüsü konusunda İnşaat Fakültesi talebe cemiyetinin faaliyet göstermelerini, diğer cemiyetlerin de eylem koyan cemiyetleri desteklemelerini önerdi. Altmışdokuz yılı şubat sınavlarından sonra, yani mart ayında, İnşaat Fakültesi talebe cemiyeti olarak toplandık. Ve yönetim kurulu, boğaz köprüsünün zamansızlığı konusunda karar aldık. Şuna inanıyorduk. Evet... Köprü tek başına İstanbul için kaçınılmaz bir ihtiyaçtı... Fakat, ülkenin o gün içinde bulunduğu genel durum düşünülürse gerçekler daha iyi anlaşılacaktır... Plansız bir harcamadır...»

«Bırak bunları Yaşar Yılmaz, bize köprü yapılırken köylülerle olan ilişkilerinizi anlat... Neler konuşuyordunuz köylülerle?...»

«Köprünün yapımında çok emekleri geçti köylülerin. Bütün günün yorgunluğu akşama konuşacak güç bırakmıyordu zaten. Bazen günün konusu ne ise o olaylar üzerinde konuşurduk.»

«Biz seninle dostça konuşuyoruz. Sense yan çiziyorsun. Bak Yaşar, buradan nice örgüt liderleri geldi geçti. Hemen hepsiyle dostça sohbet ettik. Konuştuk güzel güzel. Onlar yenildiklerini, savaşı kaybettiklerini kabul ettiler. Bu defa yenildik, dediler ve dostça bazı gerçekleri anlattılar. Dayak bile yemeden, fiske bile vurulmadan gittiler... Senin için söylemiyoruz, yanlış anla-

ma... Sen kendin istiyorsun dayağı... Keçi gibi inat ediyorsun. Şu gerçeği kabul et Yaşar, yenildiniz, kaybettiniz savaşı. Biz kazandık. Yenilmiş bir insanın direnmesine gerek yok... Bazı militanlar geliyor, alt kademelerden, inadediyorlar, çamurlaşıyorlar ...Okuyoruz liderlerinin ifadesini yıkılıyorlar bu sefer... Seninle anlaşacağız... tatlı tatlı sohbet edeceğiz... Olur mu evladım?...»

«Efendim, ben bildiklerimi samimiyetle söyledim ve söylüyorum. Yalnız siz inanmıyorsunuz...»

«Anlaştık» dedi bir ses. Ama bu kendi aralarında bir konuşmaydı. Yavaş sesle söylenmişti...

«Samimi değilsin, onun için inanmıyoruz» dedi «Albayım» «Ketum davranıyorsun... Meselâ şu sendikacılar konusunda... Halbuki bizim bildiklerimiz var. Bak Yaşar, biz prensip olarak iki kişi ne derse, onlardan sonra gelenin de, söyleneni doğrulamasını bekleriz. Senin işçi arkadaşların gelmiş, biz böyle böyle bir iş yaptık, ama hata ettiğimizi anladık, pişmanız demişler, sen gelmiş masal anlatıyorsun bize, kıvırtıyorsun... Kıvırtmak yakışır mı erkekliğe, devrimciliğe... Bilmediğimizden değil ısrarımız, biliyoruz herşeyi, seni deniyoruz. Nasılsa konuşacaksın Yaşar... Çaresiz konuşacaksın... Gel bizi yormadan, konuş, şöyle bir boşal, rahatla be Yaşar!... Oh, de şöyle bir. Rahat yemeğini, sigaranı, suyunu iç... Bizi işkence eden, bundan zevk alan sadistler sanma...»

«Efendim, bu konuda bildiklerimi yazmıştım... Ben sendikanın kurulduğu günlerde tesa-

düfen avukatın yazıhanesinde karşılaşmıştım işçilerle...»

Sözünü, az önce «Anlaştık» diyen ses kesti öfkeyle.

«Albayım» diyordu «Bu eşşeolueşşek orospu çocuğu her işle tesadüfen karşılaşır... sadece sıradan bir dostluğu olur...»

Yine beklenmedik bir tokat patladı, herşey birbirine karıştı. Karanlık yıldızlandı. Her an, nerden geleceği belli olmayan darbelerin yılgınlığıyla büzülmüştü.

«Albayım, çağıralım komandoları, tırnaklarını söksünler bu ibnenin.»

Bir ses.

«İbne edelim!»

«Kurşuna dizelim Albayım. Uğraşmıyalım! Müsaade edin Albayım!»

Böğrüne bir tekme indi. Ayaklarını düşündükçe dehşete kapılıyordu. Odada koşuşmalar oluyor... Kapılar açılıp kapanıyor... Sandalyeler devriliyor... Yanından hızla geçenler oluyordu... Fısıltılar... Olanları bilememenin tedirginliği, şaşkınlığı, korkusu, Yaşar'ın sınırlarını aşıyordu... Postal kokusu... ve kendine özgü o asker kokusu. Komandoların kendine özgü bir kokusu olur... Soğuk bir günde, dışarda çok kalmış, üşümüş bir insanın kendine özgü bir kokusu olur... Öyle bir koku duydu burnunun ucunda... Yaz mıdır, kış mıdır unuttu, karıştırdı. Titriyordu... Çenesi birbirine vuruyordu. Mengene gibi iki el, iki yanından tuttu, kaldırdı. Yine topuklarına vurup düşürecekler miydi? İlk günün ağrıları sürüyordu daha kafasında ve kuyruk sokumunda...

Hazırlıksız düşmekten korktuğu için, her an tekmenin vurulacağını bekliyordu, tetikteydi... Açlık, susuzluk, ağrıyan sırt ve böğürleri, ayaklarının durumu, onu çökertmişti. Direnci azalmış, bilinmiyen yeni acılara, baskılara, zorluklara daha ne kadar dayanabileceğini kestiremiyordu. Fısıltılar oluyordu... Ne konuştuklarını anlamıyordu... Korkuyla dikiliyordu ayakta...

«Tamam! Götürün!»

Ansızın bütün gürültüler kesildi. Koluna girenler yarı sürükleyerek götürdüler. Tabanlarına basamıyordu.

«Başını eğ.»

«Düz yürü.»

«Merdiven» diyorlardı.

Ne söylenirse uyuyordu. Açık havaya çıktı. Çakıllar batıyordu ayaklarına... Ayak seslerinden, arkalarından kalabalık bir gurubun geldiği anlaşılıyordu... Kurşuna mı dizecekler? Gündüz gözüyle yaparlar mı bu işi?

Çakıllar çakırdıyordu... Dizleri taşımıyordu.

«Dur!»

Durdular. Bacakları titriyordu.

«Mezar hazır komutanım!»

Ayak sesleri uygun adımlarla karşısında sıralandı. Hafif hafif hışırdayan yaprak sesleri ve çakılda yürüyen ayaklardan başka bir şey duyulmuyordu. Kollarını tutanlar, kollarını bıraktılar ve koşarak ayrıldılar yanından. Yalnızdı. Duramıyordu ayakta. İki büklümdü... Ölümün buz gibi soluğunu duydu yüzünde... Hiçbirşey düşünemiyordu...

Bir ses.

«Durun!»

Sessizlik...

«Durun... yeni emir var... şimdilik ertelendi. Askıda biraz daha düşünsün diye emir geldi. Askıya alınacak önce!»

Dayanamıyordu. Başı omuzuna düşmüştü. Her soluk alışta inliyordu. Ağzı yarı açıktı. Alt dudağını ileri uzatıp bakınca, beyaz cigara kâğıdı gibi beyaz bir tabakayla kaplı olduğunu görüyordu. Ayakları taşımıyordu bedenini. Bütün ağırlık kollarındaydı. Başının üstündeki ampulün sıcaklığı bunaltıyordu...

Askıya alınalı iki saati geçmiş olmalıydı... Kolları uyuşmuştu. Az da olsa rahatlatacak çareler arıyordu. Dişiyle pijamasının kollarını çekiştirse, sürtünmeyle kan dolaşımının daha işlek olmasını sağlıyabilir miydi? Denedi... Çekiştirdi... iple deri arasındaki bezin küçük hareketi bile etkisini gösteriyordu... Belki öyle sanıyordu, belki de hiç yararı yoktu. Ama avutuyordu kendini Yaşar... Sık sık pijamanın kolunu dişliyor, çekiştiriyordu...

«Ne yapıyorsun komünist?»

Hiç ses çıkarmadı. Omuzu salyalanmıştı. Omuzunda toplanmıştı pijamanın kolu. Kapı açıldı. Onbaşı girdi.

«Ne yapıyorsun lan!»

Tavrı ürkütmüştü Yaşar'ı. Daha iki gün önce «Biz de acıyoruz sana ama...» diyen değildi sanki. Sağlı sollu üç dört tokat indi yüzüne. Hiç beklemiyordu. Dudağı dişine gömülmüş olmalıy-

dı. Sıcak kan yayıldı ağzına. Ağzını sulandırdı.

«Askerliği mi yaktıracaksın bize... Hiç iyilik yaramıyor size.»

Bir tekme de dizine vurdu. Bırakıp gitti.

İnlemeye başlamıştı Yaşar. Baygınlık yoklayıp yoklayıp geçiyordu... Yüreği öyle yavaş yavaş ve öyle uzun aralıklarla vuruyordu ki, bittim, bitiyorum diyordu sanki.

Nöbetçi kendi kendine türkü söylüyordu..

«Yarim İstanbul'u mesken mi tuttun, gördün güzelleri beni unuttun» diyordu ağır, dokunaklı bir sesle.

Boğazı kurumuştu Yaşar'ın. Dudağının kanayan yerinden kan emmeye çalışıyordu... Ve sık sık...

«Kolum tutmuyor... kolum tutmuyor...» diye inliyordu.

Nöbetçi türküsünü kesiyor...

«Konuşmazsan boynun da tutmayacak daha» diyordu.

Türküsünü bıraktığı yerden alıyor, sürdürüyordu.

«Kolum tutmuyor... kolum tutmuyor anam! Kolum tutmuyor Gelin anam!»

Kendine seslenilmediğini, Yaşar'ın kendi kendine konuştuğunu anlayınca, merakla delikten bakıyordu nöbetçi...

«Ana, ana kolum tutmuyor, ana!»

Nöbetçiler değişti. Susuz kalmış toprak gibi çatlıyacağını sanıyordu Yaşar... Herşey kendi özgül kokusunu yitirmiş, yeni bir bileşime varmıştı. Kan, kan kokusunu, taşımıyordu. Sıcaklı-

ğın içinde, bunaltı, dayanılmazlık, acının bir parçası oluyordu artık...

«Anam, ölüyorum anam, kollarım tutmuyor anam!»

Akşama doğruydu... Öyle sanıyordu... Tuvalete gidebilirse, bir süre kurtulabileceğini, avuç avuç paslı sudan içebileceğini düşündü.

«Nöbetçi... tuvalete gitmek istiyorum...»

Nöbetçi gözlerini dayadı kapıdaki merceğe. Sessiz bakıyordu.

«Tuvalete gitmek istiyorum.»

Nöbetçi kıpırdamıyordu bile.

«Nöbetçi... asker kardeşim!...»

«Nerden kardeşin oluyorum senin, pis komünist?»

«Tuvalete gitmek istiyorum...»

«Tuvalet yok.»

«Çok sıkıştım.»

«Üstüne işe.»

«Büyük ama.»

«Altına et... Tuvalet muvalet yok. Yasak. Bir daha da benimle konuşma.»

Sesini kesti Yaşar. Bir insanı bu denli katılaştıran neydi?

Boynu düştü yine. Susuzluk, o güne dek gördüğü en güzel pınarları getiriyordu aklına... Cilo dağından inen Araspi suyu... Pamuk gibi beyaz akıyor... Zap'a karışıyor... Yüz yüzelli metre ince bir çizgi halinde koruyor beyazlığını... Serin ağaç gölgeleri düşlüyor Yaşar... Yaylanın serin, o üşümesi doyumsuz akşamlarını düşlüyor... Kapı mı açılıyor... Kollarını mı çözüyorlar? Onları yaşamıyor da anımsıyor Yaşar... İki

yanından tutmuşlar... Bir onbaşı, bir er... Kollarını ağır ağır yanına indiriyorlar... Hareket ettiriyorlar... Sonra ellerine zincir bağladılar ve serin, ıslak, su dolu bir kuyuya sarkıttılar Yaşar'ı... Hiçbir şey görmüyordu... Bir kova gibi dönüyordu Yaşar... Zincirleri şakırdadı... Ve kovanın kulpuna bağladılar zinciri...

«Aptallık etme, konuş... Bak insanlıktan çıkmışsın... Burdan sağ çıkmak istiyorsan, ne diyorlarsa kabul et... Yaz... Buraya çok adam geldi... Hepsi inat etti başta... Ama sonra...»

Yabancı değildi bu ses, bir yerlerden anımsıyordu.

«Kurtulamazsın... konuş kurtul!»

«Bildiğimi söyledim...»

«Şimdi sana yiyecek göndereceğim. Yarına iyi düşün. Seni askıdan ben indirdim. Çok kötüydü halin. Sayıklıyordun.»

«Ne diyordum?»

«Şişman teyzem, kelepçeli kara çocuğu unutma» diyordun. «Kim bu şişman teyze? Acıdım haline indirdim seni... İyi düşün...»

Gitti. Gözünü açtılar az sonra. Bir sigara duruyordu komidinin üstünde ve küçük, plastik bir tasta sütlaç, bir bardak da su vardı. Önce suyun yarısını içti, sütlâç yedi... Kalan suyu yudum yudum, her yudumun tadına vararak içti... Sigaraya baktı uzun uzun. Orda, komidinin üstünde binlerce zaafından birinin kristalleşmiş halini görüyordu. Tası bardağı almak için geldi onbaşı.

«Cıgaranı yakacak mısın?»

«İçmeyeceğim. Götürebilirsin...»

Anlamadı onbaşı. Birşey de sormadı. Ayağını ve bir kolunu karyolaya zincirleyip... sigarayı da götürmüştü...

Kıpırdayacak gücü yoktu. O gece, yorgunluğun ve acının bedeninde kendine uygun yeni yuvalar bulduğunu gördü... Acı, yeni zaferler, yeni alanlar kazanıyordu bedeninde. Gelin, Öksüz, Şişman kadın ve işçi sınıfı, azalan, bir avuç kalan direncinin içinde, yüreğinde can çekişiyordu. Ölmemeliydi direnci... yaşamalıydı... güçlenmeliydi... Hatasını, şimdi, bu acıların içinde daha iyi görüyordu Yaşar. Faşizmin artan baskıları karşısında, geri çekileceğine, mücadeleyi seçmeliydi. Faşizme karşı direnen yiğit unsurlar içinde yerini almalıydı. Niye yapmadı böyle, niye yapamadı?

Polisler kelepçe takarken bile, «Ne gereği var, kaçacak göçecek değilim» demişti. Onların hangi çarkın içinde, neyin, kimin hizmetinde olduğunu düşünmeden takındığı tavır, polisleri bile güldürmüştü.

«Kaçamazmış... arkadaşın pek suçu yokmuş zaten» demişlerdi.

Burjuvazinin sınıf mücadelesine verdiği önemi göremiyordu.

Mülazım abiye zaman zaman duyduğu kızgınlık, dostça, inanan bir yakınlığa dönüşüyordu. Nerdeydi şimdi Mülazım abi? Oniki Marttan sonra arandığını duymuştu... yakalandı mı, bilmiyor... O da bu işkencelerden geçti mi?

«Burjuvazinin şiddetini etinizde kemiğinizde duyacaksınız birgün. Onun vahşetini, gerçek yüzünü göreceksiniz» diyordu.

Burjuvazinin şiddetine karşı direncini çoğaltmak için nelere bel bağlıyordu Yaşar... Dolmuşlar, otobüsler tren düdükleri, plajları dolduran insanlar ne yapabilirlerdi Yaşar için? Kelepçeleri, paslı zincirleri, işkence hücrelerini, hapishane duvarlarını, işkencecilerin, kan emicilerin zulüm saltanatını, faşizmin kanlı diktasını kim yıkabilirdi? Şişman teyze domatesleri, biberleri yıkasa n'olur? Sabahlara dek Yaşar için ağlasa n'olur?

Burjuvazinin şiddetini, kimin kini, öfkesi ve şiddeti yenebilir Yaşar?

Asıl bel bağlanacak güç hangisidir?

«Şiddet şiddeti doğurur... Burjuvazinin şiddetini, işçi sınıfının devrimci şiddeti yenecektir» derdi Mülazım abi...

Yeni bir gün için, burjuvazinin şiddetini de içeren yeni bir çizik çekti komidinin tahtasına. Çizgiler dokuzuncu günü gösteriyordu. Ayakları kirli ve şişti. Sargılardan biri açılmıştı, kapkaraydı bezi. Onbaşı geldi... Bir deste kâğıt, ucu güzelce açılmış bir kurşun kalem bıraktı.

«Yazacaksın bunları» dedi. «Birazdan gelip alacağım.»

Gitti.

Daha önce yazdıklarını, konuştuklarını yeniden yazdı. «Tablo odası» «Ustura» ve benzer sorulardan bir anlam çıkartamadığını belirtti. Dokuz gündür boşuna tutulduğunu, gerçekten birşey biliyorlarsa, söylemelerini, yardımcı olmalarını istedi. Bıraktı kâğıdı kalemi...

Yasalara uyulursa, yirmibir gün sonra gözaltı süresi doluyor, yargıç karşısına çıkartılma-

sı gerekiyordu... Yirmibir günde kaç kez daha işkenceye vurulur? Onu düşünüyordu...

Onbaşı bol şekerli bir çay getirdi kâğıtları kalemi aldı gitti.

Çayı yudumlarken gözü kapıdaydı. Yazıyı beğenmiyecekler, alacaklardı aşağıya, basacaklardı sopayı. Bunları düşündükçe, treni kaçırmaktan korkan bir yolcu telaşıyla yudumladı çayını... Kapı, her an kalkabilecek bir trendi... Bir daha falakaya yatırılırsa dayanabilecek mi Yaşar? Kapıda onbaşıyı, onbaşının elinde, gözlüğü görünce, ta derinlerinde «Yandık» diye inilti duydu, sanki karnında bir adam vardı, o inlemişti.

«Anan ...kildi, Beğenmediler yazıyı!» diyordu Onbaşı.

Aynı kanıyı paylaşıyordu Yaşar. Evet, anasını ...keceklerdi şimdi. Gözleri bağlanmıştı. Ayağını karyolaya bağlıyan zinciri çözüyordu onbaşı... Bir yığın ayak sesi, daha uzaktayken, kapı telaşla açıldı. Onbaşı geri çekildi. Patırtılar doldu odaya. Elleri kucağında, kıpırdanmamaya çaba harcıyarak oturuyordu Yaşar. Ayaklar, odanın çeşitli yerlerine dağıldılar. Bir ayak yaklaştı, durdu...

«Yazdığın kâğıtlar nedir Yaşar?» dedi. «Adam mı kandırıyorsun?»

Sesi tanımaya çalışıyordu. Dünkü sesi, hiç aklında yokken tanıyıverdi... «Ben burdaki asayiş amiriyim» diyen sesti o... ama bu kim... bu da yabancı değil.

«Senin anan ...kilecek, daha asıl konulara girmedik.»

Bunu da tanıdı. «Anlaştık» diyen sesti bu da...

«Sen şimdiden böyle kıvırtırsan buradan çıkamazsın... konuşacaksın Yaşar Yılmaz, konuşacaksın... Yoksa çıkamazsın, kafana ben sıkarım kurşunu. Sanma ki otuz günü tamamlar giderim. Gidemezsin... Senin kalmana, gitmene, varlığına, yokluğuna ancak örgütümüz karar verebilir. Sen şimdi beni iyi dinle... Heyetimiz seni bekliyor aşağıda. Bize tablo odasını anlatacaksın... kime ustura çektin, anlatacaksın... Bir kaynakçı gönderecekmişsin, onu ve bir de nişanlının bütün bu ilişkiler içindeki yerini anlatacaksın... Bir saat sonra alacağız seni... İyi düşün... varlığın ve yokluğun anlatacağın şeylerin doğruluna bağlı.»

Konuşmayı derleyip toparlıyamıyordu... Kulakları uğulduyordu... Yüzünü, kulaklarını ateş basmıştı.

«Sana yardım için söylüyorum bunları... Artık gerisi senin bileceğin şey... iyi düşün ve karar ver...»

Ayak sesleri birbiri ardından çıktı. Kapı kapandı. Onbaşı gözlüğü aldı gözünden. Üzgün gördü onu Yaşar.

«Konuş da kurtul...»

«Ne konuşayım? Birşey bilmiyorum ki...»

«Ne söylüyorlarsa kabul et...»

Neyi kabul edecekti... Yeniden, baştan başa, yoğun, kendine yabancı, yeni oluşan bir korku sarıp sarmaladı Yaşar'ı... Titremesi de değişmişti... Nasıl bir titremeydi bu böyle?

«Dağıtma kendini Yaşar... Dağıtma ağam...»

Omuzlarını oynatarak, boynunu çevirerek kendini yeni acılara hazırlamaya koyuldu.

*
**

«Nişanlını anlat bize Yaşar Yılmaz».

«Nişanlım değil, sözlüm...»

«Herneyse.»

«Karayollarında staj yaparken tanıştık»

«Sendikada ne arıyordu peki?»

«Sendikaya gitmek yasak ve suç değildir. Bir ya da iki sefer, işçi arkadaşlarla ayaküstü sohbet ettik. Bu sohbetlerin ideolojik bir çalışmayla ilgisi yoktur...»

«Peki... buna da peki... Ya tablo odası?»

«Hiçbir şey anlamıyorum tablo odasından. Nedir tablo odası?»

«Şimdi görürsün tablo odasını...»

Yine koşuşmalar oldu... Sandalyeden devirdiler... Ellerini gerdiler, ayaklarını falakaya geçirdiler... pijamasını, donunu sıyırdılar. Su döktüler bacaklarının arasına...

Korku ve sevinci aynı anda duydu.

Falaka yemiyeceği için sevindi, elektrikten korktu.

Penisine ve ayak baş parmağına bağladılar. Kasıldı... Üst üste sorular soruyorlardı, sövüyorlardı.

Penisinden çıkartıp kulak memesine taktılar, elinin baş parmağına taktılar. Sarsıldı. Kalbi ayağına, gözü karnına geçti. Bütün organları yer değiştiriyordu. En kısa, fakat en sarsıcı sorguydu bu. Yaşanılan zamanın belli bölümlerini hiç

anımsamıyordu Yaşar. Örneğin askı odasına nasıl geldi, nasıl bağladılar. En küçük parçasını bile anımsamıyor. Sanki, bir romanın aradan geliştigüzel çıkartılmış beş sahifesidir, bu zaman ve sahifeler hiç yazılmamıştır... hiç yaşanmamıştır... Yaşar da askı odası ile sorgu odası arasındaki zaman parçasını sanki hiç yaşamadı... bilmiyor...

Kendine geldiğinde damla damla kan gördü yerde. Ayaklarına baktı. Kanamıyordu. Kendi kanı değildi. İnce bir burgunun yüreğinin, bilincinin derinliklerine burula burula işlediğini gördü...

«Bir devrimcinin, yoksul halkım için yüreği çarpan bir devrimcinin kanı.»

Acılar vardır... gelir geçer. Acılar vardır... deler geçer. Acılar vardır birikir, enerji olur, ve kendini yaratanı yok etmeye yönelir...

«Biriken her acı, kaynağını yok eder mi?»

Kan ...Kan, acı ve öfke ve kin... ve önüne geçilmez utanma duygusu... Falakaya yatırılsaydı, direncinin bittiği yerde «durun» diyecekti Yaşar. Herşeyi, her ne söylenirse kabul edecekti. Yaralı ayakları artık taşıyamazdı sızıları... Kan. Kana baktıkça kini, öfkesi kabarıyordu.

«Ben dayanıksız bir korkağım» dedi.

Kendini adamdan sayıyordu daha önceleri. Korku, yaşanmadıkça yenilemezdi. Şimdi anlıyordu...

Zaman ilerledikçe, kana alıştıkça beden, o kaçınılmaz yasaların sonucu, direncini yitiriyordu... başı omuzuna düşüyordu Yaşar'ın... Kolları usul usul yok oluyordu... uyuşukluk güç-

lü bir akıncılar ordusudur kolunda... Direncinin kaleleri tek tek düşüyor... Mülazım abiyi, sokakları dolduran, tankları aşan, türkü söyliyen işçi sınıfının yiğit insanlarını, genç kızlarını, onların durdurulmaz bir sel gibi yarına akışını düşünmeye zorluyordu kendini... Kan karardıkça, direnci azaldıkça, işçi sınıfı yorgun bir uykuya dalıyor...

Nöbetçi türkü söylüyor...

«Antebin etrafı gül ilen diken» diyor.

Antepli asker bu... Mehmet Şahin...

«Nöbetçi... kolum tutmuyor gardaş... Şu kolumu biraz gevşet... ağam!» dedi, hırıltılı bir sesle... Ve sakalının uzadığını düşündü ilk kez... Nöbetçi türküsünü kısa bir an kesip delikten baktı, sonra yine mırıldandı kendi kendine...

«Tuvalete götür gardaş!»

Nöbetçi duymamış gibi, aldırmadan türkü sünü mırıldanıyordu.

«Mehmet Şahin, gardaş!»

Türkü kesildi...

«Kolum çok uyuştu... azıcık gevşet ağam!»

«Sen beni nerden tanıyorsun hemşerim».

Gözü kapıdaydı. Sesi şaşkınlık, hayret doluydu.

«Nerden bildin beni?»

«Geçen gün duydum, siz konuşurken.»

«Vay anasını be» dedi, gözünü çekti mercekten. «Herifçioğlu duyduğunu unutmamış...»

Kapının önünde sinirli bir iki adımdan sonra, kapıya yanaştı.

«Aman ha, adımı bir daha ağzına alma... Biri duyar da, evvelden tanıyor beller... anamı ...kerler... sen bilmen bunları... aman ha!»

Yine ayrıldı... yine geldi.

«Ya burda birisi olsaydı, duysaydı şimdi... Aman ha!»

Hücrenin önünde sinirli sinirli dolaştı biraz. Kendi kendine söyleniyordu, anlıyamıyordu Yaşar... Gözleri kapanıyordu.

Az sonra mercekten baktı, nöbetçi, yumuşak, sevecen bir sesle.

«Anahtarı götürüyorlar hemşerim. Anahtar yok ki elini kolunu çözeyim biraz, helaya götüreyim; biraz sabret... sık dişini... Bunlar böyledir işte... din iman yok... Benimle de konuşma artık...»

Aradan epey zaman geçmiş olmalı. Nöbetçi, Mehmet Şahin değil, çünkü... Nöbetçiler değişmiş haberi yok... Ezan okunuyordu... Zamanı, günleri, sabahı akşamı birbirine karıştırdığı için bilemiyor ne ezanı olduğunu. Başını da taşıyamıyor, ağır geliyor artık... Ağzı, açık, soluyor... ve soluğunun leş gibi kokusunu duyuyordu. Ayak sesleri, kapı... açılıyor kapı... Çözüyorlar... iki yanına yavaş yavaş indiriyorlar kollarını... Ne sevmek, ne üzülmek, ne kızmak, ne de herhangi bir tepki için gücü ve dayanağı yoktu... İnançları bile bitkisel hayat yaşıyordu şimdi...

*
* *

Cumartesi ve pazar, yemek verdiler. Su verdiler. Ekmeğin yarısını yedi, yarısını yastığın altına sakladı.

Pazar gecesi, ertesi gün kesilecek kurbanlık koyuna benzetti kendisini!... sık sık bölündü uykuları... korkuyla sıçradı yatağından... gözünü

yumduğu an, sinirlerini geren kurgularla doluyordu karanlık. Ve düşleri, bedeninin acılarını, tepkilerini, özlemlerini biçimlendiriyordu... Bir uyku bölünmesinde, uzaklaşan bir trenin takırtıları, akılda kalan hüzünlü bir türkü gibi, ona hayatın değişik anılarını anımsattı... Takırtılar, sıyrılıp uzaklaştı duyma yeteneklerinin alanından...

*
**

Erken uyandı... Gözlerini kapıya dikip beklemeye koyuldu... Boyun eğmenin, o umursamazlığa dönüştüğü anlarda, herşeye bir durgunluk çöker... Bedende var olan ölümün yansımasıdır bu... beklenişidir... ve çok şey, kendi iç çelişkilerinin uzlaşma noktasını yaşar sanki... ve ayak sesleri bilinmez acıların ilk habercileridir... kapının gıcırtıyla açılması, gözünün bağlanması, doğru dürüst basamıyan tabanlarının acısı, aslında bir bütünün birer küçük unsurudurlar... Her acı, kendi özgül sınırları içinde büyür, gelişir ve acı olmaktan çıkar. Artık o acı değildir... O yaşanılmadan, hayatın değerleri eksiktir, tam değildir... Çünkü o, insan onuruna sahip çıkmanın gerekliliği duygusunu oluşturan bir etken dir... O, bilincin harcıdır... O, acıların içinden yiğitçe geçebilirse insanoğluna duyulan hayranlığın köprüsü olur...

«Merdiven iniyoruz!»

Yüreğinde tazelenmiş, tazelenmeye yüz tutan dirençlere korku çiseliyordu... Tek tek, büyüyerek... İşkence odasının kokusunu, daha çok uzağındayken duydu... Korku ve ürperti yoğun

bir sabah sisiydi... Adım adım giriyordu Yaşar... Her yanında bu duygunun basıncını algılıyordu.

«Otur!»

Az sonra düşürüleceği, tekmeleneceği, tokatlanacağı alanın içindeydi. Elinde olmadan, tekmeden, tokattan sakınmayı gerektiren insiyaki kıpırtılar yapıyordu... Oturuyor olmalıydı Cellatları... Pipo tütünü... Sandalye gıcırtıları... fısıltılar. Ayak sesleri girdi odaya... odadakiler ayağa kalktı...

«Düşündün mü Yaşar Yılmaz? İki uzun gün fırsatın vardı.»

«Düşündüm efendim.»

«Ne düşündün Yaşar Yılmaz?»

«Buraya gelen mutlaka birşey kabul edecek mi?»

«Burada, bilmiyorum, görmedim, hatırlamıyorum sözleri yok Yaşar... Burada Anayasa da yok, hak hukuk, insan hakları evrensel palavrası da yok... Burada savaşın kanunları var, onlar geçerlidir... Biz gerçekleri öğrenmek istiyoruz... Görüyorsun ki acele etmek istemiyoruz... Nasıl olsa konuşacaksın...»

Bir ses.

«Hilmi'nin evinde neler gördün Yaşar... Sofrası zengin miydi? Birlikte içki içmişsiniz.»

«Hilmi yoksul bir işçidir... yoksulun sofrası da yoksul olur. Yaz aylarından biriydi... İki arkadaş gittik evine, içkileri de biz götürdük giderken.»

«Albayım» hiddetle bağırdı.

«Ulan şimdi sana herifin sesini dinletip ifadesini vereyim, odanda oku pezevenk!»

Kulağının dibinde bir ses.

«Doğan Özgüden'i anlat. Ne derece tanırsın?»

«Pek tanımam. Bir defa Ant dergisinin koridorunda karşılaştım. O kadar!»

«Ya tablo odası? Ustura çekip çenesinden kestiğin adam? Kaynakçı göndecekmişsin... Kim ulan bu kaynakçı? Adı ne? İşçilere Marksist-Leninist bilinçlenme derslerini kim veriyordu?»

Şaşırmıştı. Kaynakçı, çenesinden kesilen adam!?! Kimdi bunlar?

«Ben ne istediğinizi bile bilmiyorum. İnanın, söylediklerinizden birşey de anlamıyorum.»

«Bak Yaşar, inat ediyorsun. Heyet senin hakkında iyi şeyler düşünmüyor; öyle bir ay tutarlar, bırakırlar diyorsan, yanılıyorsun... Çok kalırsın burda... Çok... İnad edersen ölün çıkar burdan... Onun için iyi düşün, anlamıyorum, bilmiyorum ayaklarını bırak!»

«Gerçekten anlamıyorum.»

«Komando!» dedi bir ses.

Göğsüne yediği tekmeyle sırt üstü düştü... Sağdan soldan değişik ayaklardan tekmeler yağdı, çiğnendi. Ayaklarını falakaya geçirdiler, bedenini gerdiler... Herkes ne yapacağını çok iyi biliyordu... İş bölümü tamdı... Öyle ustaca, öyle bir uyum içinde, ve öyle bir hızla yapıyorlardı ki, bir gören son otobüse yetişecekler sanırdı.

«Kabul etmiyorsun ha! Demek söylemiyeceksin!»

İlk darbe, umduğundan daha sarsıcı geldi. Ve anladı ki, artık herşey bitmiştir... İçinden yıkılmıştır Yaşar... Çökmüştür... Çürümüştür... Direncinin en son, cılız kalıntıları da elektrik al-

tında tükendi... yeniden falakaya başladıklarında bitti... artık Yaşar'ı Yaşar yapan hiçbir şey kalmamıştı...

«Kabul!» dedi «Kabul!» «Ne istiyorsanız kabul!»

Bırakılacağını sanıyordu... Bırakmıyorlardı.

«Kabul» diye bağırıyordu.

Aldırmıyorlardı...

Dirençsiz, inançsız yenilen falakanın anlatılmaz yıkıntısı, küçültücü, aşağılayıcı sarsıntısı içinde bağırıyordu...

«Kabul ediyorum... daha ne vuruyorsunuz... Kabul ediyorum!»

«Daha neler kabul edeceksin orospu çocuğu, daha neler kabul edeceksin.»

«Yeni başlıyoruz daha Yaşar Yılmaz... Herşeye yeni başlıyoruz!»

Tabanlarına vurmuyorlardı artık. Havaya kaldırılmış bacaklarına, baldırlarına vuruyorlardı, ince bir deynekle... Taşaklarının altına yediği bir tekme darbesi karanlığı şimşek çakmışcasına bembeyaza çevirdi... Sonra yine karanlığın içine gömüldü.

«Bırakın artık!»

Albayın sesiydi. Bıraktılar... Yaşar da bırakmıştı kendini... Hiçbir şey algılamıyordu... Durgun bir su yüzeyinde, kendi kendine dönen küçük, sarı bir yaprak gibiydi... Dönüyordu Yaşar... Midesi bulanıyordu...

«Ha şöyle yahu, anlaşalım. Biz de yardımcı oluruz hatırlamana» dedi biri...

Kendisine duyduğu saygısını yitirmişti Yaşar...

Yine omuzlarından sarmalayıp yere vurdular, yere serpilmiş tuzlu sularda tepinmesini sağladılar, sağa sola iterek... Şişkinlikten ötürü parmaklarının ucu yere basamıyordu... Biri çiğniyerek bastı ayağına...

«İyi bas ulan hıyar, iyi bas!»

Hem ayağına basıyor, hem silkeliyordu. Düşmemek için zorunlu olarak basıyor, fakat zor duruyordu ayakta. Keçeleşmişti tabanları... neresi basıyor, neresi basmıyor bilmiyordu. Asker postalı olduğunu sandığı bir ayak, eze eze çiğnedi. Acıyla bağırdı Yaşar...

«Kardeşim, basamıyorum kardeşim.»

«Nerden kardeş oluyoruz ulan, sen komünistsin, ben Türküm» dedi, iki üç tekme indirdi dizine.

Koluna girdiler... Yürüyemiyordu...

«Yürü ulan!»

«Yürüyemiyorum kardeşim.»

«Deme ulan kardeşim...»

Sertçe sarstı, sözüyle birlikte. Bir iki adım atmak istedi. Atamadı. Sürüklediler... İnliyordu Yaşar...

«Yürüyemiyor pezevenk, kolumuza alalım...»

Birer ellerini birleştirip üstüne oturttular Yaşar'ı. Bahçeyi böyle geçtiler... Askı odasına götürüldüğünü anlamıştı Yaşar...

Askı odasında, daha önce geçen acılı günlerinde bütün dayanılmazlığına karşılık onu ayakta tutan, cılız da olsa yarınlara bağlıyan

bağlar vardı. Sarsıntının, yıkıntının, çöküntünün içinde kıpırdayan, bir türlü öldürülemeyen şey, şu onbir günü herşeyine karşılık dayanılır yapan şey artık yoktu. Uçup giden, belki bir daha hiç geri gelmeyecek olan. İçin için ağlarken, anlıyordu ki ağıdı bu yitip gidene, bu bir daha geri dönmeyecek olanaydı. Yalnızlıkların, acıların, yoksul duyguların dayanılmaz anlarında yetişen, «dayan» «diren» «yarın bizimdir» diyen... baharla çiçeklenen... yağmurla yağan... sevgiyle, kinle yürüyen... işçi sınıfıyla büyüyen şey artık yoktu ve Yaşar, eski odasının insanı eriten sıcaklığında eridiğini, buharlaştığını görüyordu.

Odasına çıkartılırken yatsı ezanı okunuyordu. Çakıllar ayaklarının altında hışırdarken, şehrin binbir süzgeçten süzülen yaşıyan gürültüsü, değişik etkiler yaratıyordu...

Herşey anlamını yitirmişti. Ölü eviydi Yaşar.

Bir kap yemek, bir bardak su verdiler... Neyin karşılığıdır bu yemek, bu su?... İsteksiz, tadını alamadan yedi; yenilgisinin, yıkılışının utancıyla yatağa uzandı... ayağını ve bir elini bağladılar karyolanın demirine... Gözüne gözlükleri taktılar... Biri gelecekti demek... merakla bekliyordu... Neyi kabul edeceğini, hangi olmaz suçu kabulleneceğini öğrenecekti...

Kapı gıcırtısı ve ayak tapırtısının ardından kalın bir ses.

«Buradan sakat çıkacaksın bu gidişle. Çıkacağını da şüpheli görüyorum ya ben. Aşağıda kaç kişi gömülü, biliyor musun? Senin için gelen vur emrini kaç sefer geriye attılar, biliyor musun? Buradan çıksan bile ömrünün on yılını

burada bırakacaksın; yaşlı, çökük, işe yaramaz bir adam olarak çıkacaksın.»

Kimlerdir aşağıda gömülü olanlar?... İşçi sınıfının sarsılmaz devrim inancıyla dolu yiğit çocukları mı? Faşizmin baskısına, işkencesine yenilmiyenler mi? Direnenler, konuşmıyanlar mı?

Biraz dolaştı çevresinde.

«Dediklerimi duyuyorsun değil mi?»

«Evet efendim.»

«Bak dinle, sana arkadaşlarının ifadelerinden bölümler okuyacağım. Bu ifadeler sorgu hakimliğine verdikleri ifadelerdir... Zaten ilerde de göreceğin gibi, bize verdikleri ifadeleri gidip efendice savcılığa da verdiler... ne dayak ne sopa; çünkü yaptıklarının yanlışlığını anladılar ve pişman oldular...»

Evet... ne dayak, ne sopa...

Kâğıtlar hışırdadı...

«Okuyorum... iyi dinle... Ben bu iş için otuzbin lira aldım ve parayı yukarda da belirttiğim gibi, Hamit'ten aldım. Yakılma işi bittikten sonra onbin lira daha alacağımı Hamit bana söyledi. Ayrıca bana ve Kültür Sarayı'nın içinde görev alacak şahısların çok temiz giyinmemizi ve Kültür Sarayı'nın havasına uymamız gerektiği bildirildi. Yirmiyedi Kasım dokuzyüz yetmiş gecesi aldığım talimat gereğince saat yirmi'de Maksim gazinosu karşısına düşen Eftalapulos kahvesine gittim. Ve beklemeye başladım. Kısa bir süre sonra sendikadan gayet iyi tanıdığım ve bizi anarşik eylemlere iten, konuşmalar yapan ve aşırı sol konularda dersler veren Yaşar Yılmaz gayet şık giyinmiş bir vaziyette yanıma geldi.

Gözünde koyu renk camlı gözlük vardı, bana Kemal hadi yürü dedi. Birlikte dışarı çıktık, yolda Yaşar Yılmaz bana «Kemal gayet soğukkanlı olacaksın içerde yapacağın iş senin bildiğin bir iştir,» dedi. Ben korktuğumu ve bu işe girmek istemediğimi bildirince Yaşar «bu işi bizlerin yapacağını biliyorsun, paranı da aldın cebine koydun, o zaman itiraz etmedin, bu işten dönüş yok, bu işten döndüğün takdirde (tabancasını göstererek) o zaman buna hesap verirsin» diyerek tehdit etti, ben de yapmaya karar verdim, durumu kendisine söyledim, onun üzerine bana «sen içerde bulunacaksın, sana göstereceğim yangın söndürme cihazları var, biz içerde yangın çıkaracağız sen panik olunca yangını söndürme bahanesiyle bu cihazları kullanılmaz hale getireceksin» dedi.»

Sustu... Okuyacak yeni bölümü arıyor olmalıydı...

«Bunların hiçbiri doğru değil» dedi Yaşar... «Yalan! Uydurma!»

«Kes ulan! Dinle!... Bir kat merdiven inmiştim ki Yaşar Yılmaz, Ali Ekber Karagöz ve Bacı lakaplı kız benim arkamdan geldiler... Yaşar Yılmaz bana «Ulan inek oğlu inek benim verdiğim işe nasıl itiraz edersin, bu işi yapacaksın,» deyip ayaklarıma tekme ile vurdu, ve cebinden çıkardığı ustura olduğunu tahmin ettiğim kesici bir aletle çenemin altından kesti.»

«Yalan! Yok böyle birşey, yalan!...»

«Sus ulan! Sus! Dinle... Okuyorum... Bu darbenin izi halen çenemde bellidir, ben bunun üzerine teklifi kabul ettim. «Sana yarın bir ok-

sijenci göndereceğim, onunla planı uygularsın ve yangın çıkarırsın» dedi. Hakikaten ertesi günü bana şimdi soyadını hatırlıyamadığım Kenan isimli bir kaynakçı gemide çalışırken geldi, bana Kemal «bir kaynakçı istemişsin» dedi. Ben evet istedim, diyerek yanıma çağırdım. Ve geminin kıç üstünde dümen rotalarının geçtiği bordada işimin olduğunu söyledim. Ve buradan yirmibeş santimlik alanı kesmesini söyledim. Kenan, bu saçın altından elektrik kabloları geçiyor, yangın çıkabilir, deyince, hiçbirşey olmaz bütün mesuliyet bana ait kes dedim, benim isteğim üzerine Kenan burayı kaynakla keserken hakikaten saç altındaki elektrik kabloları ve tahta kaplamaları tutuştu. Esasen ben buranın bu şekilde tutuşacağını bilerek buradan parça kaldırttım.»

Soluğu kesilmişti Yaşar'ın... Kâğıtlar hışırdıyordu yine... ifadelerden kısa kısa bölümler okudu... Anladığı şuydu... İşçilere Marksist-Leninist dersler vermiştir, onları kışkırtmıştır, bir takım sabotajların yapılması için onları kandırmıştır. Sendikanın iki yıl önce kurulmasına yardım etmiştir... Başı dönüyordu... Okuması bitmişti adamın...

«Ben okuduklarınızı anlamadım. Kenan adında birini tanımam bile. Hepsi uydurma bunların. Yalan... Biraz daha açıklayamaz mısınız?»

«Ona heyet karar verir. Benden bu kadar. Bu da sana yardım olsun diyedir. Başkasına da bu yardımı yapmayız ha!»

Nasıl çıkacaktı bu kahpe oyunun içinden? Ne yapacaktı?

Salı günü öğleye dek, düşüne düşüne, katıldığı öğrenci hareketlerini, Tersane-İş'in örgütlenmesine katkılarını yazdı. Kâğıtları doldurmak zor oluyordu... Buradan kurtulmalıydı, artık dayağa, elektriğe, askıya dayanacak en küçük bir direnç kalmamıştı içinde. Birkaç gün daha kalırsa gerçekten hiç çıkamıyacağını düşünüyordu. En az cezayla nasıl sıyrılabilirdi... Hapislere, hücrelere razıydı artık. Ama işkence yıldırmıştı gözünü...

«Yenildim Mülazım abi, yenildim» diyordu.

Akşama doğru onbaşı kâğıtları götürdü. Akşam yemeğini bekledi boşuna. Gelmedi yemek. Doktor geldi. Ayağına baktı. Yeni şişleri, kan dolu kabarcıkları makasın sivri ucuyla deldi, deriyi kesti çıkardı... Toz serpeledi, sardı gitti. Bütün gece sızladı ayakları, ateşler, ağrılar içinde kıvrandı... Yarın işkenceye çıkartılacağını biliyordu... Yastığının altına gizlediği ekmeği yemeyi düşündü... Sabah yemeyi daha uygun buldu. Aklınca üçbeş lokma ekmek daha diri tutacaktı...

Uyuyarak, uyanarak, düşünde işkenceler görerek, terliyerek, üşüyerek, sabahı etti. Korku dayanılmaz bir ağırlıkla bedenini sarmıştı. Falakayı, cereyanı düşündükçe içi titriyordu. Yastığın altından ekmeği çıkardı, nöbetçinin izlemediği anı kollayıp yemeye başladı. Çiğnerken çenesinin yorulması, yüreğinin çarpması, bitkinlik yeni boyutlara varıyordu... Ayak sesleri duydu.

«Geliyorlar!» dedi.

***

«Bu kâğıtlar olmamış» dedi Albay.

Yırtıldı kâğıtlar, yüzüne atıldı.

«Boşa dövüyoruz» dediler...

«Efendim, ne zaman, ne yapmışım, söyleyin kabul edeceğim» dedi Yaşar... Her an her yandan darbe bekliyordu.

«Ulan Kültür Sarayı değil, küfür sarayı sana birşey hatırlatmıyor mu?»

Milliyet Gazetesinden, bir protestodan söz ettiler. «Cemiyet başkanı Yaşar Yılmaz şu açıklamayı yapmıştır» diyerek bir yazı okudular. Bu yazıda, Kültür Sarayı'nın yersizliği, halkımızın alın terinin burjuvaziye hizmet için kullanıldığı vb. anlatılıyordu.

«Tamam... bu beyanat bana ait... Ancak, sorgumla bunun ne ilgisi olabilir?...»

«Sen Kültür Sarayı'nın camlarını kıranlar arasında yok muydun?»

«Camların kırıldığını gazetelerden hatırlıyorum. Kimin kırdığını bilmiyorum. Ben yoktum aralarında.»

«Peki, buna ne diyeceksin?... Yanında bir kız olduğu halde Kemal'i ustura ile yaralayıp tabanca ile tehdit ederek, şantajla gemi yaktırdığın söyleniyor...»

«Böyle birşey olmamıştır. Yalandır. Kemal'le yüzleştirin beni.»

«Kenan'ı tanımıyor musun?»

«Böyle bir isim hatırlamıyorum bile.»

«Bu sefer kurşuna dizileceksin... Son şansın... Ona göre.»

Bir tekme vurdular ayağına; bağırdı.

«İtoğlu it, pezevenk! Biz de ayağını tedavi ettirdik suçunu kabul etsin diye. Adam belledik.»

Birkaç tekme vurdular oturduğu yerde, sandalye sallandı. Tuttular.

«Asın!» dedi Albay.

Bir sessizlik kapladı odayı.

«Asın... dal usulü olsun. Ben gelip bakacağım. Kültür Sarayı'nı yakmayı öğrensin itoğlu it... Tablo odasını hatırlamıyormuş. Göreceğiz! Daha çok lâzımsın bize. Seninle çok konuşacağız...»

Kültür Sarayı'nı yakmak, gemiler batırmak...

İki kişi koluna girmiş, sürüklüyorlardı... Albayın sesi duyuluyordu.

«Konuşacağız ve bizi anlıyacaksın... ki biz kimsenin uşağı değiliz. Ne emperyalizmin, ne burjuvazinin, ne de finans oligarşinin... biz birer serdengeçtiyiz... ve gerekirse karanlık sokaklarda teke tek vuruşarak öleceğiz... ama siz yenildiniz bu savaşta... yenildiniz! yenildiniz!...»

Bu isterik, mariz çığlık niye? Hangi duyguyu gizlemek için. «Burjuvazi korkaktır, sahtekârdır, yarını olmadığı için de, umutsuz ve karamsardır» derdi Mülazım abi...

«Evet» diyor Yaşar... «Eli ayağı zincirli ve gözleri bağlı bir avuç suçsuz insanı yendiniz... tankınız, topunuz, uçaklarınız zafer kazandı... İşkencecileriniz zafer kazandı... Ama onların yüreklerine ektiğiniz kini, sınıf kinini yenebilecek misiniz? Milyonlarca işçinin, köylünün kinini yenebilecek misiniz?»

Nasıldır yeniklik duygusu... Nasıl da verimli, doğurgan bir topraktır... Her yenilgi, ürününü almasını bilen için başarının, zaferin kaçınıl-

maz bir durağı değil midir? Omuzuna düşen yorgun başı, tutmayan ayakları, kırıklarla, kırıklıklarla dolu bedeni, belki günün birinde, bu deneylerden geçmiş olmanın sağlığına ulaşacaklar... Ekimden önce nasıl allak bullak edilir toprak, nasıl sürülür... Keskin kılıç hangi darbelerle beslenir...

«Evet... Faşizm devrimcilerin hocasıdır... ve zulüm mutlaka yenilecektir.»

Kolları uyuşmuştu yine. Az sonra beyni de uyuşacak, düşünemez olacaktı. Düşünüyordu... Kültür Sarayı yangını yıkılıyordu üstüne... Oysa Yaşar yangın sırasında İstanbul'da değildi... Ama nerede olduğunu çıkartamıyordu. Belleğinin gücü yetmiyordu, geride kalmış günler arasından o günleri bulup çıkartmaya. Açlık, perişanlık, susuzluk olmasa, daha rahat düşünecekti belki. Karanlığın içinde el yordamıyla karıştırıyordu dünü... birbiriyle bağlantılı, yakınlığı olan olayları arıyordu. Ansızın, Ankara, bir İş Bankası kumbarası, eski bir ayakkabı, birleşip bir bütünü oluşturdular. Ankara'da bir akraba evindeydi. Yangın olayını gazetelerde okumuşlardı o gün... Akrabası «Bu sarayı antika kaçakçıları yakmıştır. Dördüncü Murad'ın eşyalarını çalmak için. Eşyaları çaldılar, sarayı da yaktılar.» demişti... Daha berraklaşıyordu... Berraklaştıkça bir kurtuluş umudu beliriyordu. Evet... Sosyalist gençlik örgütünün kongresi için gitmişti Ankara'ya. Heyecanlıydı... Canlılık belirtileri başladı...

«Nöbetçi! Nöbetçi!.»

«Ne var lan?»

«Albayımla görüşmek istiyorum.»

«Konuşacak mısın?»

«Evet konuşacağım...»

«Haber salalım.»

Heyecanı gelişiyordu Yaşar'ın. Az sonra bir onbaşı geldi. Gözlerini kapadılar. Ayak tapırtıları... ve kalın bir ses...

«Ne diyeceksin Yaşar? Kabul edip yazacak mısın yaptıklarını?...»

«Kültür Sarayı yangını sırasında ben Ankara'daydım. Sosyalist gençlik örgütünün kongresi vardı. Kongrede konuşma yaptım. Araştırırsanız söylediklerimin doğruluğunu görürsünüz. Ben iki yerde birden nasıl olabilirim?»

Bir süre cevap bekledi Yaşar...

«Tablo odasında olamıyacağım anlaşılacaktır.»

«Bunun için mi çağırdın bizi?»

«Evet...»

«Başka bir diyeceğin yok mu?»

«Ben Ankara'daydım!...»

«Bırak Ankara'yı Yaşar... şimdi buradasın... Askıdasın... Bak, dinle beni... Kabul ediyorum, de, hemen indireyim seni. Yiyecek, su, sigara verdirteyim... Kabul et...»

«Yapmadığım birşeyi nasıl kabul edeyim. Benim bu sabotaj iddialarıyla uzak yakın hiçbir ilgim olmamıştır. Dünya görüşüm de bu tip sabotaj olaylarını bağışlamaz zaten...»

«Bırak masalı... Kabul ediyor musun, onu söyle!»

«Nasıl kabul edeyim, yapmadığım birşeyi...»

Ayak tapırtılarını, kapının kapandığını duydu... Gücü yettiğince bağırdı.

«Beni boşuna tutuyorsunuz... Hiçbir suçum yok benim!»

Nöbetçi kapıya yumrukla vurdu birkaç kez.

«Bağırma ulan komünist, ananı ...kerim ha!»

Köylülerini, yırtık şalvarları, bükük boyunlarıyla işçi pazarlarında görünce üzülürdü Yaşar... günlerce ağlardı onlar için... günlerce ders kitaplarının başından kalkmaz, birgün adam olmayı, büyük bir adam olmayı, ve onlara, köylülerine yardımcı olmayı, onları işçi pazarlarından kurtarmayı kurardı... Fakat zaman Yaşar'a, ezilenlerin yalnızca kendi köylüleri olmadığını öğretti... Onlar çoktu... Hakkâri'den Edirne'ye dek onlarla doluydu... ve gözyaşı kurtarmazdı onları... ve okuyup adam olarak onları kurtarmak mümkün değildi... Onlar kendi göbeklerini kendileri kesecekti... Şimdi, şu askı odasında, onları, yüzleri, binleri, onbinleri düşünüyordu Yaşar... Kumaşı dokuyan, duvarı ören, toprağı eken, ekini biçen, tütünü işleyen, demiri döken onbinleri, yüzbinleri, milyonları, milyarları...

Ve dudaklarında acı olmaktan başka çaresi olmayan bir gülümseme...

«Zulüm mutlaka yenilecektir,» diyordu.

Kendi kendine söyleniyordu cılız sesiyle.

«Kahrolsun Faşizm!»

«Zafere kadar savaşacağız!»

Selimiye 1974
Yılmaz Güney

GÜNEY FİLMCİLİK SANAYİ VE TİCARET A. Ş. YAYINLARI

Sırası	Kitabın Adı	Baskı Adedi	Fiatı
1	Salpa*	9	20.— TL.
2	Sanık*	8	20.— TL.
3	Hücrem*	6	15.— TL.
4	Boynu Bükük Öldüler (x)	3	40.— TL.
5	Umut	6	20.— TL.
6	Arkadaş	6	20.— TL.
7	Umutsuzlar	2	15.— TL.
8	Seyyit Han		15.— TL.
9	Endişe		20.— TL.
10	Söz Sanığın'		15.— TL.
11	Selimiye Mektupları*		30.— TL.
12	Senaryo Yazma Tekniği (x)		15.— TL.
13	Ağıt		12.50 TL.
14	Yumurtalık Olayı	2	15.— TL.
15	Savunma*	2	30.— TL.
16	Dünya Başınında Yılmaz Güney (x)		20.— TL.
17	Zavallılar*		15.— TL.
18	Acı*		15.— TL.
19	Acı Lokma*		20.— TL.
20	Baba*		12.50 TL.
21	Kızılırmak Karakoyun*		10.— TL.
22	Hudutların Kanunu*		15.— TL.
23	Yılmaz Güney Dosyası*		25.— TL.
24	Bir Gün Mutlaka*		20.— TL.
25	Aç Kurtlar*		15.— TL.
26	Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz (x)		40.— TL.
27.	Oğluma Hikâyeler		40.— TL.
28	Selimiye Üçlüsü		80.— TL.

* Tükendi (x) Yeni basım hazırlanıyor.